$5.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

לימי הפורים ה'תשפ"ו

כולל מגילת אסתר ותיקון קוראים
בהדגשת טעויות השכיחות

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות
הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי' וזוגתו מרת **חנה** שיחיו (לרגל יום הולדתה)
מרזוב

בניהם ובנותיהם: **רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא מרים, מושקא ובת שבע**
שיחיו **מרזוב**

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **אסתר** בת ר' יוסף יהודה ע"ה
קורן
נפטרה ח' אדר ב' תשפ"ד
ויהי רצון שתיכף ומיד יקויים הייעוד
"הקיצו ורננו שוכני עפר" והיא בתוכם

לזכות
הבחור התמים **מנחם מענדל** שיחי'
לרגל היכנסו לעול מצות
בחג הפורים תשפ"ו
שיגדל להיות חי"ל
חסיד ירא־שמים ולמדן

ולזכות אחיו ואחותו: **זלאטע, נתן יהושע זעליג, רפאל, צבי הירש יוסף, יעקב דוד**
והוריו הרה"ת **אלכסנדר סענדר** וזוגתו **מלכה מושקא** שיחיו **ווילשאנסקי**

לזכות
מרת **רחל בלומא** תחי' בת **גיטל לאה**
לרגל יום הולדתה ביום כ"ב אדר
לשנת הצלחה בגשמיות וברוחניות

לזכות
החתן **שניאור זלמן** שי'
והכלה מרת **פרומא חוה** שתחי'
פיקרסקי
לרגל יום חתונתם בשעטומו"צ
ביום ב' דר"ח אדר תשפ"ו
יה"ר שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לעילוי נשמת
הרה"ח ר' **מנחם מענדל** ב"ר
מאיר שלום ע"ה
בליזינסקי
נלב"ע ה' אדר א' ה'תשנ"ה
ת. נ. צ. ב. ה
נדפס ע"י משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת
ר' **אברהם** ע"ה בן ר' אליהו ע"ה
מיכאלשוולי
נלב"ע כ"ה אלול ה'תשע"ט
ויהי רצון שתיכף ומיד יקויים הייעוד
"הקיצו ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם

לעילוי נשמת
הרה"ג הרה"ח מוהר"ר **שניאור זלמן** בן ה"ר **רפאל** ע"ה **ווילשאנסקי**
נלב"ע י"ז אדר שני ה'תשפ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת
הרה"ת ר' **שמשון** ב"ר **יעקב אפרים הכהן** ע"ה
שטאק
נלב"ע ביום הפורים ה'תשס"ז
ת.נ.צ.ב.ה.
ע"י ולזכות בנם
הרה"ת ר' **בן־ציון הכהן**
וזוגתו מרת **מוסיא** ומשפחתם שיחיו
שטאק

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באיימייל **daytodayguide@gmail.com**

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000
לשעות המשרד המעודכנות
www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב
www.asktherav.com
תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי
הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי הפורים ה'תשפ"ו

כולל מגילת אסתר ותיקון קוראים
בהדגשת טעויות השכיחות

דיני שתוי ושיכור
ברכות הטוב והמטיב על היין
לוח דיני שכחה וטעות

מאת
המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, **שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב,** שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאו"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו,** מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

פתח דבר ..... ו

משנכנס אדר מרבים בשמחה ..... ח

מבצע פורים / הכנות לפורים / טבילת כלי המשלוח מנות / הפרשת חלה / צרכי החג

יום שלישי, ז׳ אדר ..... י

יום חמישי, ט׳ אדר ..... י

יום ועש״ק פרשת תצוה, י׳ אדר ..... י

שבת קודש פרשת תצוה, י״א אדר, שבת זכור ..... יא

מוצאי שבת קודש, אור לי״ב אדר ..... יד

ליל שני, אור לי״ג אדר ..... טו

יום שני, י״ג אדר, תענית אסתר ..... טז

טעמי התענית / זמני התענית / החייבים בתענית והנוסע ממקום למקום / ביטול תענית אסתר לע״ל / סדר תפילת שחרית / מחצית השקל / סדר תפילת מנחה / דברי כיבושין

ליל שלישי, אור לי״ד אדר, ליל פורים ..... כה

מעריב / איסור מלאכה / אכילה וטעימה לפני קריאת המגילה / איחולים / תחפושות / סדר תפילת ערבית / סעודת הלילה / סוף זמן קידוש לבנה

יום שלישי, י״ד אדר, פורים ..... כז

זמני מצוות היום / אכילה ושתיה לפני קריאת המגילה ביום / סדר התפילה / מלאכה בפורים

כל הגברים והנשים, כולל קטנים שהגיעו לחינוך, מחוייבים ב:

א. שמיעת קריאת המגילה ..... כט

זמני המצווה / חינוך קטנים / בבית הכנסת ובמנין ברוב עם / ברכות / רדיו, רמקול ומכשירי שמיעה / הבעל קורא / נגיעה במגילה / דיבור בעת הקריאה / מגילה חסר תיבות / להשלים בקריאה ממגילה מודפסת / **מנהגי הקריאה:** ארבעת פסוקי גאולה / עשרת בני המן / הכאה בהמן / נענוע המגילה / ברכת הרב את רבינו / השואל מגילה מחבירו

ב. אמירת "ועל הנסים" ..... לה

על הניסים בתפילה / לא לדלג / על הניסים בברכת המזון / מגדול או מגדיל בברכת המזון / אין לברך שהחיינו על עיצומו של יום

ג. מתנות לאביונים ..... לו

החייבים / שיעור המתנה / גדר אביון ועני / אשה וילדים / כל הפושט יד / דמי פורים לעובדי עבודת

הקודש / מעשר / להרבות במתנות לאביונים

ד. משלוח מנות..... לח

החייבים / גדר מנה / טעמי המצוה והנפק"מ / מנהגים שונים / אשה וילדים / ע"י שליח / מעשר / שיעור המנות / אבל (ל"ע) / מלוה ולוה וחשש רבית / עני

ה. אכילת סעודת פורים.....מא

אבל ר"ל / זמן הסעודה / בשר / קרעפכין, טעמה וברכתה / אזני המן וברכתם / שלשים יום קודם חג הפסח / אכילת מצה / "חייב איניש לבסומי" / נרדם באמצע הסעודה / הקיא סעודתו / התוועדויות / מגבית קופת רבינו / נמשכה סעודתו עד שחשיכה / מעריב / קריאת שמע של ערבית

דיני שתיית יין..... מד

יום רביעי, ט"ו אדר, שושן פורים .....מז

יום חמישי, ט"ז אדר.....מט

דיני שתוי ושכור.....מט

הלכות הטוב והמטיב.....נ

מפני חשיבות היין שהוא משמח אלקים ואנשים תקנו חכמים עליו עוד ברכה כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני.

קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא ..... **נג**

קיצור דיני שכחה וטעות – בתענית אסתר, ימי הפורים ושושן פורים בתפילות, ברכת המזון וקריאת המגילה

מקורות וציונים להטבלא .....**נה**

מורה שיעור בלימוד רמב"ם היומי ..... **נז**

מילואים .....**נח**

מגילת אסתר ותיקון קוראים בהדגשת טעויות השכיחות .....**עה**

מגילת אסתר ותיקון קוראים
בהדגשת טעויות השכיחות
נמצא בלוח הנדפס

להזמין ה"לוח יומי" ברחבי ארה"ב וקנדה
באתר www.daytodayguide.com

פתח דבר

על־פי בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עיקרי הלכות ומנהגי פורים השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום־יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים־חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' א'תתקעט יש לכתוב 1979), ואז בעזה"י תמצא את מבוקשך. להלכה יומית, יש להזין באזור החיפוש מספר ההלכה יומית (לדוגמא הלכה יומית תסד). עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל** שי' **ראטנברג**.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"[1], מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש[2], שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה, מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

---

1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתחה"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמשה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ שי"ב בי"ד שהביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצוות הבית להתוי"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ק, א) שדיני נגעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפויין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתחה"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9–108. ועוד. ולהעיר מאג"ק חי"ז ע' שנז. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד סוסי' קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש חי"ד ע' 27 הע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף השישי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוה"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פי' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א (שם. וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק"). וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחו"ק תשמ"ח).

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי בי' זה, ת"ח א"צ **כלל** ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצע"ק שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב. וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים ישרש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק **"גופי** התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"יהי' גם **עיקר** עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים". ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. סד"ה והי' ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' עדר) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי' "ותלמודו בידו"), משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ט ופפולא דאורייתא, לאפשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישכיל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תש"נ ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושבע"פ יבטל לעת"ל. ובפשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנת' בסה"ש שם ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישפיע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יארע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו'". ולכאו' לפי בי' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, וועו "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מען ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**[3]]".

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה־עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"[4].

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"[5].

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון[6].

מערכת "לוח יומי"

ר"ח אדר תשפ"ו

ברכת מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א וזוגתו הרבנית תליט"א

לרגל הולדת נכדם **רחל** תחי' בת הרה"ח ר' **יעקב יהודה** שליט"א

יה"ר שיזכו לגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב.

3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.
4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.
5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.
6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

משנכנס אדר מרבים בשמחה

אמרו חז"ל, ונפסק להלכה, "[כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך] משנכנס אדר מרבים בשמחה", ובחודש זה "בריא מזלי'". שמחה זו היא לכל לראש ע"י הוספה בלימוד התורה ובקיום המצוות בהידור[7].

מבצע פורים

במכתב כללי מיום י"א אדר ה'תשל"ז[8]: "מבצע פורים, להשתדל שכל אחד ואחת יקיים כל מצוות ימי הפורים וענייניהם כהלכתם, השתדלות על ידי דבור – הדבור עמהם בדברים היוצאים מן הלב בכ"ז, וע"י מעשה – במקום ובענין שיש צורך: להמציא בעל קריאה (דהמגילה, וביום – גם דפ' ויבוא עמלק), מנות – מוכנות לקיום מצות משלוח מנות, מטבעות – לקיום מצות מתנות לאביונים. ומה טוב – לצרף גם קיצור הלכות פורים הצריכות, ועכ"פ – קיצור פרשת ימי הפורים האלה ותקפו של נס".

ובמכתב כללי מיום י"א אד"ש ה'תשמ"א[9]: "אין קאנקרעטע ווערטער: פארשטארקן און פארבריטערן די צוגרייטונגען צו פורים, אין אן אופן אז יעדער איד מנער ועד זקן טף ונשים, זאל מקיים זיין פורים אין דער פולסטער מאס, אריינציהנדיג אין דעם אלעם – קיום מצוות פורים . . אויך קינדער, א סאך קינדער, אלע קינדער, אינגעלאך און מיידעלאך. און זעלבסט פארשטענדליך, ערמעגליכן און פארזארגן יעדער אידן וואס געפינט זיך אין ספעציעלע אומשטענדן (אין דער ארמיי, בתי זקנים, בתי יתומים, שפיטעלער, בתי האסורים) ער זאל קענען פראווען פורים ווי אויבן געשריבן".

הכנות לפורים

בנוגע קניית מגילת אסתר – ראה בהערה[10].

בכמה מגילות אין חילוק פרשה בפרק ח' פסוק ג' – ראה בהערה[11].

אין לכתוב בתוך המגילה הברכות, או שם הבעלים, או חותמת שנבדקה, וכדומה, לפי שהוקשה לספר תורה. ואף על הקלף מבחוץ אין נכון לכתוב כן, לפי שאין להשתמש בקלף תשמיש הדיוט לכתיבת דברים אחרים מדברי חול שאין בו סרך מצוה[12].

---

7) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' יט'רכה, בגדר מרבים בשמחה. ועיי"ש בנוגע לשמחה שע"י ריקודים.

8) נדפס בלקו"ש חט"ז ע' 619.

9) לקו"ש חכ"א ע' 489 ואילך.

10) הבא לקנות מגילה נכון שיברר שנכתבה ע"י סופר מומחה וירא שמים המוחזק בכשרות. ונתפשטה התקנה שלא לקנות רק מסופר שיש בידו כתב קבלה (ראה ס' הזכרונות למהר"ש אבוהב זכרון ט פ"ג. שו"ת מהר"י אסאד יו"ד סרע"ג. שם סרח"צ. קובץ תשובות ח"ב ס"ה. שבה"ל ח"א ס"ז. ח"ז ס"ב סק"ו. ובכמה הנ"ל מפורש גם בנוגע למגילה). ולאידך, אם נמצא אצלו מגילה שאינו יודע מי כתבה מותר לקרות בה (ובמכ"ש מתפלין, שאם לקח ממי שאינו מומחה בודק בחסרות ויתרות. ואינו חושש לעיבוד שלא לשמה שהכל בקיאין בזה. וכ"ש במגילה שאין פסול מחמת חסרות ויתרות, וי"א שא"צ עיבוד לשמה. וגם בזמננו שרבו החששות והמכשולים, במגילה יש להקל יותר. ומדינא, בדיעבד כשאין לו מגילה אחרת רק על קלף שלא עובד לשמה יכול לקרוא בה, וטוב שלא יברך (פמ"ג סתרצ"א בא"א סק"ב)). ויש לצרף גם שרוב סופרים כשרים. וראה שו"ת אז"ן ח"ה סמ"ד.

בנוגע כתיבת ומכירת מגילה שאינה מהודרת – ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' ו. ולענין קניית מגילה מכספי מעשר – ראה שם ח"ב סי' ז.

11) כ"ה במגילה כתי"ק כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ומגילה זו ניתנה ממנו לנכדו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, ונתפרסם על ידו ולמדו ממנה כמה הוראות באופן הכתיבה – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תקפד.

12) ע"פ מרדכי מגילה פ"ד סתתל"א בשם ראבי"ה סתקע"ד. והובא בב"י סתרצ"א ד"ה כתב הרשב"א. וכ"ה בלבוש סתרצ"א ס"ב ובמג"א שם סק"ט. ועוד. ובא"ר שם סק"ז שטוב לחוש לכתחילה. וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' קמ להחמיר גם בחותמת ללא אותיות רק קוים בעלמא. ומש"כ בשו"ת אז"ן ח"ה סמ"ד להכשיר גם לכתחילה (ושם, שבדברי חול קיל טפי) – היינו לקרוא בה, אבל לא לכתוב לכתחילה, כמ"ש בא"ר שם לענין ציורים דבעינן כמו בס"ת.

אבל על הקלף מבחוץ – הסכימו כל הפוסקים שאי"ב איסור (ראה רוח חיים יו"ד סרפ"ח סק"ח. יפ"ל ח"ג שם סק"ב. שו"ת חסל"א מהדו"ת או"ח סוסי' ו. מהרש"ם ח"ו ס"ב. אג"מ יו"ד ח"ב סי' קמא). ומ"מ, אין לכתוב דברי חול בעלמא – ראה שו"ת פרי השדה ח"ג סי' קמא. אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח סי' קח. אג"מ יו"ד ח"ב סוסי' קמ. ומד' פרי השדה שגם במשכן לא כתבו על הקרשים באיזה צד להניחו רק רושם בעלמא, משמע שגם כבנדו"ד שהוא לתועלת אין לכתוב. וכ"כ באג"מ שם שגם מבחוץ אין להוסיף דבר שלא הוזכר במנהגים.

אין להדפיס מגילות על קלף, ואם נדפסו יגנזו, כי הרואה אותם על קלף כתבניות מגילות הכתובות יסבור שכשרות הן ויקרא בהן ולא יצא ידי חובתו וירד לבטלה. אבל להדפיס תמונתן בנייר מותר לפי שלא יטעו בהן, אלא אם כן הנייר הוא דמוי־קלף באופן שקשה להבחין ביניהם[13].

טבילת כלי המשלוח מנות

הנותנים משלוח מנות בתוך כלים החייבים בטבילה:

בדרך כלל, לכמה דעות, אין להטביל כלים שנקנים על מנת לתתם במתנה לאחר, לפני שהם עוברים לרשות המשתמש. לפיכך יש מחמירים שלא לסמוך על הטבילה הנעשית לפני נתינת המתנה[14]. מי שרוצה בכל זאת להטביל את הכלי עבור מקבל המתנה, יכוון לזכות את הכלי – ע"י אחר – עבור המקבל, ורק אז יכול להטבילו. באם קונה כמה כלים לחלק להרבה אנשים, יש לו לזכות בכל כלי עבור מקבל המתנה, לכל אחד בפני עצמו. אבל בכלי זכוכית, יש מקום להקל לזכות מראש למי שיעלה בידו לקבל הכלי אחר כך. אבל לכתחילה גם בזה יש לזכות לכאו"א בפרט[15].

אבל, באם שולח כלי מלא אוכל כמתנה, כדרך ששולחים במשלוח מנות, יש מקום לומר שהקונה צריך להטבילו לפני כן. אמנם, מכיון שהדבר בספק, לכן, בכדי לצאת מידי ספק, ראוי שנותן המתנה לא יניח את האוכל ישירות על הכלי, כי אם בתוך שקית נפרדת [נייר אפייה לא מהווה הפסק בין עוגה למגש], כך שהאוכל לא יגע בכלי. וכשתגיע המתנה לידי מקבל המתנה, יטביל המקבל את הכלי בברכה.

ומכל מקום, הרוצה להניח את האוכל ישירות על הכלי, יש לו על מה לסמוך, כיון שמעיקר הדין, נראה שפטור מטבילה, ובפרט בכלי זכוכית (שחיובם מדרבנן).

ואם רוצה בדוקא להטביל את הכלי עבור מקבל המתנה, יכול לזכות את הכלי עבור המקבל, כנ"ל. וכן יש לעשות כשיש מקום לחשש שהמקבל לא יטבילו. אפשרות נוספת: אם הקונה ישתמש בו תחילה ככלי סעודה בדרך עראי יכול להטבילו בעצמו.

המקבל כלי שהנותן טבלו בלי לזכות עבורו את הכלי (כנ"ל), יטביל המקבל את הכלי בלי ברכה.

המקבל כלי מלא אוכל ומסופק אם הנותן טבלו כבר, לכתחילה יש לברר אצל הנותן כדי שיוכל לברך. באם אי אפשר לברר, יטביל המקבל את הכלי בלי ברכה.

---

13) וראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תקצט, שאין לסופר לכתוב פסוקים אחדים ממגילת אסתר לתלות במסגרת לנוי.

14) נחלקו בזה אפילו בכלי סחורה (ע"פ ט"ז יו"ד סי' קכ סק"י ובש"ך שם סקט"ז. חי' חת"ס שם. וראה שו"ת מקור חיים סי"ד. מנח"י ח"א סמ"ד. מנח"ש ח"ב סס"ו סק"כ. יבי"א ח"ז יו"ד ס"ט. משיב נבונים ח"ב סנ"ב. ועוד. אבל ראה שו"ת אבנ"ז יו"ד סי' קז. והאריכו בזה בשו"ת להורות נתן ח"ט יו"ד סכ"ח סקי"ד ואילך. משנ"ה חי"ב סל"א. הליכות עולם ח"ז ע' רסח. מנחת אשר וייס במדבר סס"ח סק"ד. ויען דוד ח"ו סי' קיד. הרי יהודה ח"ב יו"ד ס"ו. ובברכת יעקב בלוי ע' קנד כתב להקל בחנות המוכר במקום שרובו ישראל דמהני טבילת בעל החנות), וכש"כ בכלי מתנה שיש מקום לומר שהקונה יכול להטבילו שנחשב כבר אצלו ככלי סעודה (ראה שו"ת בית רחמים ח"א סט"ו. משמרת הבית (קארפ) טבילת כלים פ"ג ס"ג – ע' לד. קובץ הלכות (קמינצקי) פורים פט"ו סמ"א. ועוד. וראה באו"א (ומחודש) גם בנוגע כלי סחורה, בחוט שני טבילת כלים סי' קכ סי"ג סוסקי"ח – ע' מז).

[וח"א שליט"א העיר, שיומתק ע"פ הביאור (וראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 368) בחובת הטבילה מחמת אפשרות ההשתמשות אצל הגוי למאכ"א, ובכלי סחורה אכתי לא פקעה אפשרות זו, וממילא לא נתחייב עדיין בטבילה, משא"כ בקנה למתנה שמיד שקנאו ישראל נשללה אפשרות זו. ודפח"ח. ומ"מ, אף שהדברים ערבים לאוזן, פשטות הדברים שהחיוב חל בשעה שיחדו בעה"ב לסעודה].

ולמעשה, נכון להחמיר בספק דאורייתא. וראה באריכות האוצר גל' סג. וש"נ.

אולם שמעתי מעד נאמן (הר"ש שליט"א ר.) שאביו (הרה"ח הרא"ח ע"ה) הביא גביע כסף כמתנה, וכ"ק אד"ש בירר אצלו שהוטבל (ועל הקערה שלא הוטבלה הורה להטביל עם כלי אחר). ומשמע שסמך ע"ז גופא. ויתכן שכיון שנקנה **במיוחד** עבורו ה"ז כאילו זכה בהם הקונה עבורו. ומצאנו בנתמ"מ סרנ"ט סק"א שבקונה עבור חבירו ה"ז כמתכוון לזכות לו. ואף שהרבה חולקים, בהודיע למוכר שקונה לחבירו עדיף טפי. ובפרט באשתו ובניו שלכמה דעות אמרינן שזכו בהם מיד, שכשקנה לצורכם כוונתו שיקנו כבר עכשיו. ואף שבמתנה סתם כוונתו לכבד חבירו, שיהא שלו כעת, ויתן לחבירו אח"כ – בכגון דא שטובל עבור המקבל אנן סהדי שהקנה להם (כבטבעת שאולה וכיו"ב). אלא, שבכלל אין להביא ראי' מסיפורים כאלו. ומה גם שלפי הידוע לא השתמש בגביע אח"כ. וראה בכעי"ז בשו"ת הצ"צ או"ח סוסי' פב. אה"ע סוסי' תיג. ועד"ז הוא בהסיפור שרבינו קנה כלי סעודה עבור משפחת בוטמאן בפאריז כמתנה, וטבלם לפנ"ז.

15) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יט'שמד.

הפרשת חלה

האופה עיסה בשיעור חלה בכדי לחלק לכמה עיסות נפרדות עבור משלוח מנות לכמה אנשים (כל עיסה אפויה לאיש אחר), חייב להפריש חלה. ומהיות טוב נכון שיפריש חלה שלא בברכה. ועדיף שיעשו עיסה אחת כשיעור ולא יחלקוה, ולהפריש בברכה[16].

המקבלים עוגות וכיו"ב במשלוח מנות מאנשים רבים יזהרו בדין הפרשת חלה, שכן גם בעיסות שאין בהן כשיעור, אם הם ממין הראוי להצטרף, והם בכלי אחד, הסל מצרפן לחלה, אפילו אחר שנאפו. והמנהג להקל במונחים במקרר או במקפיא שאינו מצרפן לחלה[17].

צרכי החג

בספר השיחות תש"נ[18]: להשתדל בעוד מועד (ובפרט החל מר"ח אדר, שבועיים לפני פורים) בנתינת צרכי הפורים לכל אלה שזקוקים לכך (מתחיל מהנמצאים בסביבתו, וכן הנמצאים בריחוק מקום, ועד – בקצוי תבל), כדי שיוכלו לחוג ימי הפורים כדבעי, באופן של "אורה ושמחה וששון ויקר", כפשוטו, נוסף על דרשת חז"ל, ובאופן של "משתה ושמחה", עד לשמחה שלמעלה מהגבלה.

יום שלישי, ז' אדר

משיחת ז' אדר תשמ"ח[19]: שבעה באדר – שבו נולד משה ובו מת משה – הוא יום מיוחד שיש בו הנהגות מיוחדות, מהם – דאיתא בשו"ע, ומהם – בספרים שלאחריו, ועוד ועיקר – מעשה רב – מנהגים מיוחדים (וגם הפכיים) בכמה חוגים דבנ"י, "נהרא נהרא ופשטי'". ואף שלא ראינו בחב"ד הנהגות מיוחדות ביום זה באופן של פירסום כו' – לא בנוגע לענין של תענית, וגם לא בנוגע לענין של שמחה (ע"ד המנהג בכמה חוגים שב"יארצייט" עושים ענין של שמחה בתור "תיקון" להנשמה) – מ"מ, היתה התעוררות מיוחדת להשתדל לנצל יום זה כדבעי, ברגש דקדושה, להוסיף בעניני שמחה של תורה ושמחה של מצוה.

אומרים תחנון[20].

יום חמישי, ט' אדר

יום בוא כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לחצי כדור התחתון בשנת ה'ת"ש.

בשיחת ט' אדר תש"נ[21]: ט' אדר הוא היום שבו הועבר המרכז של חסידות חב"ד מחצי כדור העליון לחצי כדור התחתון – בבוא כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לארצות הברית באופן של קביעות (כמדובר כמ"פ). ועיי"ש[22] השייכות להנזכר במגילת תענית והובא בשולחן ערוך[23] שגזרו בו תענית שנחלקו ב"ש וב"ה.

יום ועש"ק פרשת תצוה, י' אדר

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית,

16) והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ח.

17) והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ט.

18) ח"א ע' 309.

19) ספר השיחות ע' 280.

20) ובספר המנהגים עמ' 72: בשבעה באדר – וכן בתפילת מנחה שלפניו – לא היו נשיאי חב"ד אומרים תחנון. זאת דווקא לאחר שעלו לנשיאות, אבל לא לפני זה.

21) סה"ש תש"נ ח"א ע' 326.

22) בהע' 16.

23) או"ח סתק"פ.

ועדיף לפני שחרית].

בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר כל ההפטרות. ובפרטיות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, ההפטורה דפ' תצוה. ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטורה דשבת זכור ("כה אמר ה' פקדתי וגו'").

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש **5:26** (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת תצוה, י"א אדר, שבת זכור

בשיחת ש"פ תשא תשמ"ב במעלת קביעות שנה זו, שפורים חל ביום שלישי בשבוע, וממילא, כל ימי השבוע שייכים לכללות הענין דימי הפורים, שכאשר פורים חל ביום השלישי בשבוע חל יום השבת שלפניו שמיני' מתברכין כולהו יומין בי"א אדר, שאז מתחיל כללות הענין דפורים שהרי מגילה נקראת בי"א כו'. ועד"ז בנוגע לימים ראשון ושני, י"ב וי"ג באדר, שהרי מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג כו', ועאכו"כ בנוגע לימים שלישי ורביעי, י"ד וט"ו, פורים ושושן פורים. ועיי"ש בנוגע לימים חמישי ושישי, ט"ז וי"ז.

לגבי טעימה קודם שמיעת פרשת זכור – ראה בהערה[24].

שבת לפני פורים מוציאים שני ספרי תורה, הראשון לפרשת השבוע והשני לפרשת זכור שהיא חובה מן התורה[25] שישמענה כל אדם מישראל, בכדי לזכור את שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים. ותיקנו לקרותה בעשרה ומתוך ספר תורה בשבת שלפני פורים, כדי להקדים זכירת עמלק ("זכירה") למפלת המן ("עשייה").

אין גוללין ספר תורה בציבור מפני טורח הציבור שלא יטריח עליהם להיותן עומדין עד שיגלול ספר תורה. וזה מוטל על השמש או על הקורא לגוללה מקודם התפלה ולהכינה אל המקום שצריך לקרות בו היום, ולסמן אותה למען ידע המוציא הספר תורה איזו ס"ת יוציא. וחיוב זה חל על הממונה מבית הכנסת שכל הדברים נחתכים על פיו שגם על זה ישים עיניו ואל יקל בכבודו של ציבור.

השמש המעמיד הספרי–תורה בארון הקודש צריך להעמיד הספר–תורה שיוציאו אותה בראשונה נוכח פתח שער ארון הקודש (כדי שהמוציא ספר–תורה ראשון יפגע בה ראשון ולא יצטרך להעביר על המצות, וגם שלא יחליף ויוציא השניה בראשונה), והספר תורה השני' יהי' מעט לפנים ממנה[26]. ואם הוחלפו ספרי התורה, שלקחו ופתחו תחלה את המוכן לאחר כך, יסגרוהו ויקחו ספר תורה האחר, בכדי לקרות מתוך כל ספר תורה למה שהוכן[27].

אם השומע אינו מבין הקריאה לא יצא, ולפחות צריך שיבין הענין. על השומעים לכוון לצאת מצות זכירת עמלק. ועל הקורא לכוון להוציאם ידי חובתם. וא"צ לכוון לצאת בברכת התורה

---

24) יש שכתבו להחמיר שלא לטעום קודם שמיעת פ' זכור (כמובן, באופן שאין איסור מצד טעימה לפני התפלה. ואכ"מ). ולא נהגו להקפיד בזה. והרי מעיקר הדין אין איסור בטעימה רק באכילה, ולכמה דעות אכילת מזונות גם יותר מכביצה היא בגדר טעימה (אבל ראה להלן לענין טעימה קודם קריאת המגילה), וכש"כ בדרבנן, והרי הקריאה בשבת זו דוקא אינה מה"ת (ראה ס' החינוך מצוה תרג. מג"א רסי' תרפה), ולהמג"א ודעמי' יכול לצאת ע"י קריאת ויבוא עמלק בפורים (וכבר הרגיש בזה בשו"ת לבו"מ מהדו"ת סצ"ט). וכמו שאין מקפידין בזה לפני קריה"ת בשאר שבתות השנה. וכבר העירו מכעי"ז בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סרפ"ז להתיר לאכול לפני מילת בנו, כיון שאינה מצוה עוברת, שגם אם ישכח יכול למול למחר (אלא שרבים חולקים עליו, וה"ר מבדיקת חמץ שאסור לאכול אף שיכול לבדוק למחר. ומ"מ נדו"ד עדיף שאינה חובת היום כלל מצ"ע, ותיקנוה בשבת זו רק משום דשכיחי רבים בביהכ"נ, כמ"ש במג"א רסי' תרפה. וראה שו"ת בצה"ח ח"ו סמ"ה). ועוד שבמתפלל במנין קבוע אין לחוש שמא ישכח, וכמו באכילה לפני ק"ש. וחזי לאצטרופי הסברא שלא נתחייב בפ' זכור לפני התפלה (ראה כעי"ז בכה"ח סתרצ"ב סקל"ה לענין קריאת המגילה ביום). וגם י"ל דשאני מצות זכירת עמלק שאין מברכים עלי' שאין לברך על השחתה (כה"ח סתרפ"ה סקכ"ט).

ול"ש כאן מש"כ הרוקח ברכות סשנ"ג (ועוד) שחסידים הראשונים מתענים על כל מצוה החביבה – שבשבת אסור להתענות לשם תענית. וגם מקיימים המצוה בכל יום ע"י אמירת שש זכירות (ראה בארוכה סה"ש תשמ"ט ע' 341 הע' 2. שיחת ש"פ תצוה תשל"ה), ואינו כשאר מצוה הבאה מזמן לזמן.

25) ובשל"ה ריש מסכת מגילה, הובא בא"ר סתרפ"ה סקכ"א, שאף אם ד' פרשיות הן דרבנן יש ליזהר בהן יותר מפרשיות של כל השנה.

26) וראה שו"ת באתרא דרב סי' כא'כט.

27) משא"כ כשמוציאים רק ספר אחד, שאין להחזיר הס"ת, ויש לגלול בציבור – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יט'שכו.

של העולה לתורה[28]. אפילו חיסר מלשמוע כמה תיבות כל ששמע עיקר הענין יצא בדיעבד[29]. אין להקהל לומר מלה במלה עם הקורא אלא שומעים ושותקים[30]. אין צריך לעמוד בשעת קריאת פרשת זכור[31].

נהוג שאפשר לחזור קריאת התורה אפילו עבור ששה שלא שמעו, כשיש עשרה משתתפים[32].

לכמה פוסקים גם נשים[33] חייבות במצוה זו. באם קשה עלי' לילך לבית הכנסת, תקרא מתוך חומש.

מי שאינו יכול להגיע לבית–הכנסת, עליו לקרוא פרשת זכור מתוך חומש. לכמה פוסקים ניתן בדיעבד לצאת ידי חובה בקריאת–התורה (שלפני קריאת המגילה) ביום פורים[34].

בני הישובים שאין להם מנין, ואי אפשר להם לבוא למקום שיש מנין, יזהרו לקרוא פרשת זכור בנגינות ובטעמים, ויהדרו לקרות מתוך ספר תורה, וכמובן – בלא ברכות לפניה ולאחריה. גם יכוונו לצאת ידי חובת מצות זכירת עמלק בקריאת פרשת ויבא עמלק בפורים (אם יש להם מנין ביום הפורים)[35].

הלכתא למשיחא[36]**:** לרוב הפוסקים (וכ"ה **להלכה**) – מצות זכירת עמלק נוהגת מן התורה גם בזמן

---

28) והוא ככל שאר קריה"ת שא"צ הציבור לצאת בברכת העולה לתורה – ראה שו"ע או"ח סי' קמ ס"א (לדעה קמייתא) ובנו"כ שם. וכ"ה בתוס' סוכה (נב, א – ד"ה וכיון) שאין המברך מוציא הציבור בברכתו. והובא לדינא בשו"ע אדה"ז סי' קכד סי"א. ומה"ט נמי אינו יוצא מאה ברכות בשמיעת הברכות רק כשאין לו פירות ומכוון לכך להדיא. וכן מצינו בשו"ע סי' קלט ס"ו שאין לברך ברכה"ת בלחש, ומבואר במג"א שם סק"י לפי שאין לאמרו כ"א בעשרה, ולא לפי שצריך הציבור לצאת בברכה. וראה בפמ"ג בא"א שם, שמש"כ הרמ"א "כדי שישמעו העם" – הוא טעם לכך שנתקנו בציבור. (ומש"כ רבינו יונה, והובא בב"י שם, שאם בירך בלחש חוזר ומברך "כדי להוציא אותם שלא שמעו" – היינו רק לגבי ברכו, ראה בארחות חיים דיני שני וחמישי סט"ז בשם רי"ו. אבל מהר"י אבוהב העתיק "הברכות"). וראה גם שו"ת שאילת יעב"ץ סע"ה. וכ"ה בכ"מ. וראה בסוף הקובץ במילואים (א).

29) ישנם המדייקים להשתמש בספר תורה שנכתב בכתב אשכנזי ולשמוע את הקריאה מבעל קורא בהברה אשכנזית דוקא כדי לצאת יד"ח המצוה (וכן להיפך ספרדי – דוקא בכתב ווועליש והברה ספרדית), וכן לשמוע דוקא מס"ת שנכתב בו פצוע דכא עם אל"ף. אבל אין דברים אלו מעכבים כלל, וניתן לקיים את המצוה בכל אופן – ראה הנס' בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' א ובסי' ב.

30) ראה עד"ז בשו"ע סי' תרצ ס"ד ובנו"כ שם. וכשקורא לעצמו – אי"ז מתוך ספר. ועוד להעיר מהסברא שכשאומרים בלחש עם הקורא ה"ז בגדר יחיד ולא ציבור (אבל ראה לקמן). ואכ"מ), ונמצא שחסר במצות קריאת הפרשה בעשרה. [ודלא כשו"ת מנח"א ח"ב ס"א סק"ו לחוש להדעה שאין יוצאים בשוכ"ע בק"ש, והה"נ בזה. והנה, אנן קיי"ל שאפשר לצאת בשוכ"ע בק"ש, כשט' שומעין מאחד המכוון להוציאם (ראה שו"ע אדה"ז סוסי' סא). ובכלל, אינו מוכרח לדמות מצות זכירת עמלק לק"ש, דכתיבה בה ודברת בם, ומ"ש מצות זכירת עמלק מזכירת שבת שיוצא יד"ח קידוש בשוכ"ע. וגם לדבריו, הוא רק למי שאינו רגיל לומר שש זכירות בכל יום].

אבל העולה אומר עם הקורא, כרגיל, שקריאתו עם הש"צ בגדר קריאת הציבור (להעיר משו"ע אדה"ז סי' קט ס"ג).

31) אא"כ כך המנהג, אף שיש מקום להידור שכזה (כבקריאת המגילה, ראה להלן במקומו) – ראה שו"ת באתרא דרב יט'תשפה. וש"נ.

32) והארכנו מזה במק"א (ראה בהסכמה לס' בירורי מנהגים).

33) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' ג.

34) וראה שו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א סי' קא שנשים ודאי יוצאות יד"ח בקריאת ויבא עמלק (ממנ"פ, עיי"ש).

35) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תשצג. אבל בשאר קריה"ת אין להוציא ס"ת – ראה שם סי' טז'רכ.

36) ומענין לענין, בנוגע לקריאת פ' שקלים בזמן המקדש – הנה, ברש"י מגילה כט, א "קורין בפ' שקלים להודיע שיביאו שקליהן באדר כדי שיקריבו וכו'". וכ"ה פשטות הגמ' שם ע"ב: קרינן באחד באדר כי היכי דליתי שקלים למקדש. (ובתוס' הרא"ש שם שהוא מדין שואלין ודורשין. וראה מהרש"א מגילה יג, ב. אבל ראה רשב"א וריטב"א שם). וכ"מ בפנ"י שם ממש"כ שהיא תקנת עזרא או אנשי כנה"ג. (ובירושלמי מגילה פ"ג ה"ד מוכח שהיתה נוהגת קודם גזירת המן). וראה גם שיחת מוצ"ש משפטים, שקלים, תשל"ט, שהי' בזמן שביהמ"ק קיים, ואולי גם במדבר. ושם שכ"מ מסדר הדברים במשנה. וכ"מ מסדר הדברים ברמב"ם תפלה פי"ג ה"ח ואילך, שהיא מתקנת מרע"ה. וראה גם דרשות חת"ס דרוש לער"ח אדר תקנ"ח בין הדברים, שבזמן שביהמ"ק הי' קיים היו מקדימין וקוראין ומכריזין וכו'. וכש"כ למ"ד שהיא מדאורייתא (ראה א"ז סתרפ"ה סק"ט. א"ר שם סקכ"א. פתח עינים להחיד"א מגילה רפ"ב ובספרו מח"ב או"ח רסי' קמו. וראה שו"ת דברי יציב או"ח סרפ"ח). וראה חשק שלמה שם, ובספרו בנין שלמה דלקמן, שהקשה בהצורך להודיע ב"פ, הן בהשמעה והן בקריאה. וכ"ה במאירי מגילה כט, א: עושין לה השמעה אחרת. (ולהעיר גם מתנחומא ר"פ תשא, א"ל הקב"ה חייך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני כאילו אתה עומד שם באותה שעה. אבל י"ל דקאי כשקוראים בסדר קריה"ת בכלל, ולא כקריאה בפ"ע. אבל ראה במדרש פתרון תורה, הובא בתו"ש חוקת יט, ב אות ז, דמוכח שהיתה נוהגת מזמן מרע"ה).

אבל בחינוך מ' קה: עכשיו בעוונותינו שאין לנו מקדש ולא שקלים נהגו כל ישראל לזכר הדבר לקרות בביהכ"נ וכו'. וכ"כ בהגהות מנהגים מנהג ר"ח אדר סמ"ז: עכשיו שאין אנו שוקלין יש להזכיר. (ויש שהעמיסו כך בדברי המאירי שם "ועכשיו הוא אומר שעושין לה השמעה אחרת". אבל נראה שלא זו כוונתו כלל, ואדרבה). וראה עד"ז במצודת דוד לרדב"ז מצוה קיט. דרשות ר"י אבן שועיב פ' משפטים ושקלים. וכ"מ קצת בסידור רש"י סשכ"ה. וכ"ה בלבוש סתרפ"ה ס"א משום ונשלמה פרים שפתינו. ותוכן הענין מפורש גם ביוצרות לפ' שקלים. וראה שיחת ש"פ שקלים תשמ"ב שתיקנו הקריאה מזמן התחלת גלות בבל. ובבני ישכר חודש אדר מ"ב סי"ג בשם החוזה מלובלין, שכשאין ביהמ"ק קיים "ודאי הקריאה נחשב לנו כאילו נותנים שקלים לכפר וכו'". אלא שכל הנ"ל אינו מוכרח, שיל"פ שעכשיו שאין נתינת השקלים, בהכרח שהקריאה רק לזכר (לזכר הנתינה או הקריאה דאז), ולא כפי שהיתה בזמן המקדש בכדי להכריז על הנתינה. וכן גם בנוגע להנמצא בכ"מ שהוא משום ונשלמה פרים שפתינו כנ"ל. וגם בשיחה הנ"ל נזכר הא דונשלמה פרים. וראה גם באבודרהם סדר הפרשיות שהוא זכר למקדש. ומוכח בדבריו שגם במקדש עשו כך בכדי להשמיע על השקלים. ובשו"ת בנין שלמה ח"א סנ"ד כתב דלולא דמסתפינא נ"ל דבזה"ב

הזה כשאין אפשרות למחיית עמלק. אבל י"א שאינה נוהגת מדאורייתא רק בימות המשיח כשתהי' אפשרות לקיים מצות מחיית עמלק[37].

לגבי מצות זכירת עמלק בימות המשיח **לאחרי** שכבר נתקיימה מחיית עמלק – כתב המנחת חינוך[38]: "אפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל ולא יהי' זכר להם, מ"מ הזכירה יהי' תמיד מ"ע, לזכור ולא לשכוח"[39].

סדר הקריאה: בס"ת הראשון קורא בפרשת תצוה שבעה קרואים. אחרי גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה[40] [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות[41]], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון[42]. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון[43], שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום

לא קראו פ' שקלים כלל. וראה גם בתולדות יצחק על תוספתא מגילה פ"ג ה"א. ולא העיר מחינוך הנ"ל כסייעתא לדבריו, ולא מרש"י שסותר לדבריו. ובדוחק יל"פ ברש"י דהיינו זכר למה שהיו מכריזין בכדי להודיע, ולא כפשוטו. ודוחק.

ובפרי צדיק שקלים עמד בל' הגמ' הנ"ל, "קדמינן וקרינן בא' באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש", ופי' ע"ד הדרוש, שע"י חשק ישראל ומרצונם לקיים מצות שקלים עושה מזה הקב"ה שקלים ממש ומתמלא בקעה שקלים, ואליהו לוקח מהם ועושה תרומת הלשכה כמו שהיו עושין בזמן הבית, וקונה בהם קרבנות ומקריבן ונוהג השקלים אף בזה"ז, ולזה מועילה קריאת הפרשה דשקלים אף בזה"ז, ומועיל כאלו משה רבינו ע"ה עומד וזוקף את ראשם. וראה מוע"ז ח"ו סצ"ה.

37) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי ד', וש"נ ללקו"ש חכ"א (ע' 191 הערה 26).

38) מצוה תרג – הובא בלקו"ש חי"ד ע' 91 הערה 24.

39) ובלקו"ש שם: "וצ"ע שכותב זה בדרך אפשר והרי . . לכאורה ודאי הוא". ועד"ז נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ תצוה תש"מ. ש"פ צו תשד"מ. וראה באו"א במלאכת שלמה מגילה פ"ג מ"ד – הובא בלקו"ש חכ"א ע' 191 הערה 26. אבל עיי"ש בפנים השיחה.

ולהעיר מתיב"ע תצא כה, יט לגבי מל"ת ד"לא תשכח": "ואפילו ליומי מלכא משיחא לא תתנשי". אבל להעיר מרבינו בחיי תצא שם. וכ"מ בפי' הרמב"ן עה"ת שם.

[ומש"כ בתיב"ע בשלח יז, טז לגבי מצות מחיית עמלק "מדרא דמשיחא ומדרא דעלמא דאתי" (ועד"ז במכילתא שם) – נתבאר בשיחת ליל שמח"ת תשמ"ו. וראה גם שיחת ש"פ תצוה תשמ"ז].

וילה"ע מחדא"ג מהרש"א (ברכות יג, רע"א) דבמקום דכתיב בי' זכר, גם לעתיד לא יבטל הזכר לגמרי.

40) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. וכן נהגו **כמ"פ** ב–770 (ומפי השמועה שהי' ע"פ הוראה. אבל ראה להלן בהנהגתו של הר"מ ע"ה שוסטערמאן בעל הקריאה ב–770, שעמד משמאל, והחזיק ס"ת השני אצלו. ותמוה לומר שלא ידעו/זכר הוראה הנ"ל).

ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (וכ"ז דלא כשו"ת משנ"ה חי"ג סכ"ה – להניח לצד הקורא (שלמנהגנו כהיום עומד משמאל) מצד אמעהמ"צ. ויש להוסיף עפמש"כ במנהגי הר"א קלויזנר ומהרי"ל שבהע' הבאה, שהש"צ מקבל לידיו ס"ת השני ומחזיר הראשון, והוא מדין מקבל המלא ומחזיר הריקן, שלא יהיו ידי הש"צ פנויין מהמצות. אבל להעיר ממג"א שבהע' הבאה, שהריקן תופס בשמאלו ומקבל המלא בימינו. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ בפוסקים (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים. אמנם, עיקר דבריהם בס"ת המונחים בנרתיק קשיח כמנהגם, ומונחים – עומדים – על שולחן הקריאה מיד עם הבאתם מארון הקדש, והנידון באיזה צד לשים הראשון ואיפה השני. ול"ש כ"כ לעניננו. ומ"מ, יש ללמוד בעיקר הענין שמקום ההנחה בכללות מימין. והעירני ח"א, שבנדו"ד אולי תלוי באיזו פינה אחורית התיישב נושא הס"ת השני, שהבימה בנוי' שיש בפאותי' האחוריות שני מושבים, בדרום ובצפון. וכמ"פ רגילים שמתיישב בצד שמאל, והוא להיפך מהכלל דכל פנות וכו', וכמובא בפוסקים הנ"ל).

41) ע"פ או"ז ח"ב סמ"ח, והובא בד"מ או"ח סי' קמז סק"ה. ס' המנהגים לר"א קלויזנר סי"ז, והובא במהרי"ל הל' קרה"ת ס"ז (ראה ביהגר"א סי' קמז סקי"ג). הגמ"נ טירנא הל' ר"ח סקנ"ז בשם הרא"ש שהביא מרבינו יונה (וראה במג"א שם סקי"א). ונפסק ברמ"א שם ס"ח. לבוש שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד. (ובפרטיות, כמה ביאורים בדבר: שהשולחן לא יהא פנוי, מחמת היסה"ד דהציבור, מחמת הש"צ וכו'. ואכ"מ). והובא בשע"א ש"ח סע"ה. קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז. **ועוד**. וכבר העירו מכיו"ב במנחות צט, ב לגבי לחה"פ.וראה עוד טעם מחודש להמנהג בקרני ראם על הרמב"ם תפלה פי"ג הט"ו.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהגנו, ושמנהגנו היפך המובא ברמ"א, ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב–770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'. וידוע שרבותינו נשיאינו לא התערבו במנהגי ביהכנ"ס.

ואף שלא הבחנתי בדבר, שמעתי מעידים שכמ"פ ראו איך קודם הגבהת ס"ת הראשון הי' הר"מ ע"ה שוסטערמאן נוטל הס"ת השני בידו ומחזיקו סמוך אצלו על השולחן.

[ומש"כ בשכנה"ג שם בהגב"י סק"ג שאנו לא נהגנו כן – נראה דה"ט שאצלם נהגו שאין מסלקים הס"ת כלל אלא נותנים הס"ת הראשונה בסיום קריאתה בצד הבימה, וקוראים בשני' כשהיא באמצע הבימה. ועוד, שמנהגם להגבי' לפני קריה"ת, ול"ש כ"כ היסה"ד. וראה באו"א בתורת חיים סופר שם סק"י ע"פ מג"א שם. ובאחרונים האריכו בקושיות המג"א, וכולם קיימו המנהג. וראה פמ"ג, חמד משה, ומחה"ש, מגן גבורים בשלט"ג, שירי קרבן לירושלמי יומא פ"ז ה"א),

42) ואין לסלק ס"ת השני במימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגנו שלאחרי הגבהת ס"ת חוזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד **לפני** שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

43) עד שיגמר הספר ליגלל מכל וכל, כולל הלבשת הכתר – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' מט'נב. וש"נ.

בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה[44]). למפטיר, קורא בס"ת השני, פרשת זכור (בסוף פרשת כי תצא). הגבהה וגלילה לס"ת השני.

מנהגנו[45] בפרשת זכור (ופרשת תצא) להקדים 'זֵכֶר' ואחר–כך 'זֵכֶר'.

אומרים "אב הרחמים".

אחר שמסיים אשרי נוטל הש"ץ[46] הס"ת האחרונה שקראו בה למפטיר בימינו ואומר יהללו[47] כו'. ואם טעה ולקח הראשונה לא יחזירנה ליד מי שהיה מחזיק בה וליקח הס"ת האחרונה אלא אומר יהללו עם ס"ת שבידו[48].

מותר לשנן קריאת המגילה בשבת להכין את הקריאה לפורים[49].

מנחה: קריאת התורה (פ' תשא). אומרים "צדקתך".

מוצאי שבת קודש, אור לי"ב אדר

מוצאי שבת קודש בשעה: **6:27**.

אומרים ויהי נועם ואתה קדוש וכו'.

קידוש לבנה – למי שלא הספיק לאמרו עדיין[50].

המפרש בים והיוצא בשיירא, מחוייב ליקח עמו מגילה לקרוא בזמנה, ביום י"ד. באם אינו מוצא מגילה ליקח עמו, קוראה בי"ג אדר, או בי"ב, [או – כשחל בחול – בי"א] בלא ברכה. אבל צריך שיהא בקיבוץ עשרה[51]. (ואם אי אפשר לו להמתין עד ימים הללו, קורא אפילו מתחילת החודש). ונסתפקו הראשונים אם צריך לקרוא גם בלילה. ולמעשה, יש לקרוא גם בלילה.

אם נזדמן לו מגילה אחר כך חוזר וקורא אותה בברכותיה בזמנה, ביום י"ד, הואיל וקרא אותה שלא בזמנה.

סעודת פורים, וכן משלוח מנות ומתנות לאביונים, לא יקיים אלא בזמנה.

ולכן, במקום אונס כגון שנקבע לו ניתוח ל"ע בפורים יעשה כנ"ל. ומכל מקום, במבצעים ובמושב

44) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. מט"מ שם. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סקי"ב, וכן במשנ"ב שם סקכ"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות.

45) ספר המנהגים חב"ד ע' 72.

46) הש"ץ למוסף או המגבי'. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מב'תתקכה.

47) אם על הקהל לומר יהללו ג"כ – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לז'רפה. וש"נ.

48) שע"א ש"י סמ"א ובפתחי שערים שם. מקראי קודש יוטס של"ח סי"ב.

49) ראה בשו"ת אתרא דרב סי' ה'תקצא.

50) ולהעיר, בנוגע ההמתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א או"ח סתכ"ו – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) – שאין להמתין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. ולכאו' הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביוסף אומץ יוזפא סתע"ב. ולהעיר שבמג"א שם ב' אופנים בדבר: שאין להמתין רק אם מוצ"ש אור לי"א (ואולי – רק כשהוא אור לי"ב, עיי"ש), או אפי' כשמוצ"ש אור ליו"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור לי"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"נ גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה חיי"א כלל קיח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור לי"ב בחודש (כבקביעות שנה הנ"ל) אין להמתין (וכתחילת דברי המג"א). ויל"ד.

אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדידן לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש כלל, וצריך לחשב שבמוצ"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשע"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדידן נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע ההמתנה למוצ"ש.

ונראה, שבמקומות חמים ויבשים (ובפרט – בקיץ) לית לן בה (ראה לקט יושר ע' 69: בימי הקיץ לעולם גם בימי החורף בהיות השמים לטוהר (אף שבדברי רבו בשו"ת תרוה"ד סל"ה לא נזכר חילוק בדבר). וראה במקו"ח בקיצור הלכות סתכ"ו ס"ב. וא"ש מש"כ במנהגי מהרי"ל הל' ת"ב, והובא בשמו בד"מ סתכ"ו סק"ב, שקידש במוצ"ש נחמו אף שהוא מי"ב בחודש ואילך). וכ"ה להדיא בר"ד משיחה הנ"ל. (ושם, שזמן קידוש לבנה במוצ"ש הבא, אור לי"ב חשון). וראה שיחת ליל ז' חשון תשמ"ו בנוגע לקידוש לבנה במוצ"ש הבא, אור לי"ב חשון. והכי איכא למשמע משו"ת נוב"י או"ח סוסי' מא, עייש"ה. ובסה"ש הנ"ל, שבנוגע לפועל, "במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה־הוראה שעל אתר". וראה בארוכה בר"ד הנ"ל.

51) דשלא בזמנה בעי עשרה – ראה מג"א סתרפ"ח סקי"א. א"ר סקט"ז. משנ"ב סק"כ.

וי"א שכיון שקורא בלא ברכה יכול לקרותה בפחות מעשרה ג"כ. ולכתחילה יחזר אחרי עשרה – ראה פמ"ג שם בא"א סקי"א. הגהות יא"פ שם. ערוה"ש שם סי"ח.

זקנים וכדומה, כשאינם רוצים מאיזה סיבה שתהי' לקרוא בזמנה, אין לעשות מעשה ולהקל לקרוא שלא בזמנה[52].

ליל שני, אור לי"ג אדר

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר[53]. והוא שלא ישן שינת קבע[54]. אבל אם ישן[55] שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה[56], אלא אם כן התנה[57] לאכול או לשתות[58]. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה[59] מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה[60] לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות כביצה ולא יותר) מותרת.

> בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה . . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני–זה, כהזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר[61]) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה ריבוי זמן לעשות תשובה![62]

---

52) ומפורש בבעה"מ ריש מגילה (ג, א ד"ה תניא): הא דאפשר לי' הא דלא אפשר לי'. והיינו שמעיקרא תיקנו רק בדלא אפשר. וכ"מ בסידור רע"ג שכ"שאינו יכול ואי אפשר לו (ש)משימין אותו כבני כרכים מק"ו". ועוד. וראה גם ביהגר"א סוסי' תרפח. וא"ש מה שצריך לקרוא עוה"פ בברכה בי"ד, לפי שכעת שאפשר לי' שוב חזר דינו שצריך לקרוא בי"ד. אבל כשאינו אנוס ליתא לתקנתא דבני הכפרים.

ובלא"ה, אינו נכון לתקן לעשות שלא כדין.

53) ראה להלן בהערה עד"ז.

54) אפילו שלא על מטתו. ולא נקרא עראי אלא במתנמנם שכשקוראים לו הוא עונה. (ויש מקילים גם בישן תוך סעודתו שדעתו לאכול עוד). וראה קרא עלי מועד פ"א הע' ז, שכתב בשם הגרח"ק להקל בנרדם על השולחן ללא כוונה לישון. וכ"מ בשו"ת מכתב לחזקיהו ס"א ד"ה ועוד נלענ"ד, דמיירי במשכיב עצמו לישון אף שאינו על מטתו אלא על הכר, יעו"ש.

55) הלך לישון ולא נרדם, יכול לאכול (שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קפ).

56) גם לא פחות מרביעית – פמ"ג סתקס"ד בא"א סק"ג.

שכח ואכל, לא איבד תעניתו, ויכול לעלות לתורה וכו'. (וגם להדעות שהתענית מתחיל מהלילה, עכצ"ל שאינו בדין תענית ממש, שהרי לשתי' א"צ תנאי. וחזי לאצטרופי הדעות שבאכל קודם הנה"ח לא איבד תעניתו (ראה שו"ת חקרי לב או"ח סי' קו. תורת לשמה סס"ז. רב פעלים ח"ג סל"ד. וראה בארוכה נר ציון סניור ימים נוראים פ"ד סכ"ב ובהערה לשם). וכ"כ לדינא בנדוננו בשו"ת שבט הקהתי שם. וכ"ה בשו"ת פרי עץ חיים דלקמן, שקיים נדרו. אבל התם כתבו לצדף בטעם ההיתר לפי שהי' דעתו לאכול קודם עלוה"ש, אלא שלא התנה בהדיא. ומ"מ, נראה שהוא לרווחא דמילתא. ועוד, דהתם קאי לענין קיום נדרו, ולא דמי לנדו"ד לענין ת"צ, אף שיש לחלק גם איפכא, שסתם נדר דעת הנודר להתענות רק ביום).

57) וא"צ תנאי בפה, כפשטות סתימת הפוסקים, שהכל תלוי בהיסח הדעת.

(וכ"ח גם להסברא שהתענית מתחיל מהלילה ולא משום נדר. וגם להדעות שבישן באמצע סעודתו אסור לאכול, אף שבודאי דעתו לאכול – שכיון שישן בסעודתו הו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעתי' למיכל (ראה רא"ש תענית פ"א סי"ד בשם הראב"ד). ועוד, דשאני התם שלא חשב להדיא שרוצה לאכול לפני עלוה"ש אלא שבסתמא דעתו לאכול עוד.

ולהעיר ממחה"ש סתקנ"ג סק"ב, והובא במשנ"ב שם סק"ב, שאחרי סעודה המפסקת טוב להתנות בפה או בלב שאינו מקבל התענית. ובחיי"א כלל קמד סי"ב: יאמר בפירוש וכו' וכ"ל דמי שהי' דעתו כן נמי מותר. ובמשנ"ב סתר"ח סקי"ב: יאמר בפירוש וכו' ועכ"פ יחשוב בלבו.

וצע"ק הל' בכלבו סס"א (ועד"ז באר"ח הל' תענית ס"ו): אם התנה ואומר שעדיין בדעתו לאכול או לשתות. וכ"ה הל' בפי' שדה יהושע לירושלמי תענית פ"א ה"ד: דוקא כשישן בלא תנאי ולא אמר שום דבר אבל אם התנה בשעה שנטה לישן ואמר על תנאי זה אני ישן וכו'. ונראה, דלאו דוקא הוא.

ושו"מ בשו"ת פרי עץ חיים (אמשטרדם, תקס"ז) ח"ב שכח, א ואילך בארוכה דהרהור כדיבור דמי בענין זה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"ג פל"א ס"ב. וראה אליבא דהלכתא גל' קז ע' קעט. והנפלע"ד כתבנו. וכ"כ בקרא עלי מועד שם בשם כמה אחרוני זמננו. קובץ הלכות ביהמ"צ פ"ב סי"א. והאריך בקובץ טובו אהליך יעקב חוברת טו).

58) וי"א שבשתי' א"צ תנאי. וראוי לפסוק כהאומרים שצריך תנאי אף לשתי'. וכן נוהגין להתנות אף לשתי'.

59) וה"ה ברגיל לאכול – ראה משנ"ב סתקס"ג בשעה"צ סק"ג. שו"ת משיב הלכה ח"ב סי' קצא.

60) ומה שסתמו הפוסקים בדיני תעניות, דמיירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפנ"ז. אבל להעיר שבשו"ת בצה"ח ח"ג סנ"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמא ימשך. וכן ראיתי לעוד אחרוני זמנינו (שבה"ל ח"א סי' קלח, עיי"ש בל' הש"ס וטושו"ע שאוכלין ושותין עד עלוה"ש. ועוד). אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסברא ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא (או דקאי בסיום האכילה, כנ"ל), ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. וז"פ. (וידידי הגר"א סלושץ שליט"א העירני מדוגמתו מש"כ הפוסקים שלא להסתפר ולהיכנס למרחץ בעשירי באב עד חצות, אף שבחצות אסור ג"כ מחמת ח"ש לפני מנחה. ופשוט דלא נחתי לכך, שאי"ז מענין הנידון בסוגיא שלא בדוכתא. ודון מינה). וצלע"ג בשו"ת שבה"ל שם, דאוכלין ושותין עד ע"ה אי אפשר כלל לפרש פחות מכביצה. והרי אפשר לפרש בכל שאר האכילות חוץ מפת. וראה גם אשי ישראל פפויפר בתשובות שבסוה"ס אות פו. [ומש"כ באג"ק ח"ג ע' עה שהאיסור מתחיל בעלוה"ש – פשוט, דהיינו באכילה בכלל ולא בסעודה קבועה, וקאי התם במש"כ באגה"ת פ"ג "לאכול מעט"].

61) ראה מזה להלן בלוח ביום תענית אסתר בבוקר בהערה.

62) וכעי"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הע' 45.

יום שני, י"ג אדר, תענית אסתר

נהגו כל ישראל להתענות בתענית אסתר, ונהגו בו חובה[63]. מטעמי התענית: לזכר היום בו התענו היהודים כשנקהלו לעמוד על נפשם בי"ג באדר (בשנת ג'תו). וי"א לזכר שלושת הימים בחודש ניסן שבהם התענו אסתר והיהודים אשר בשושן[64].

תכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה[65]. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה[66]. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי צריך להתענות בהם[67].

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו[68] ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתהנה גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם[69].

---

63) שו"ע אדה"ז סרפ"ח ס"ד. ובהגמי"י תעניות פ"א ה"ב (הובא בב"י סתרפ"ו) דחשיב לן חובה כיון דהוה מדברי הגאונים ומנהג כל ישראל (אבל אינה חובה כ"כ כשאר צומות כברמ"א סתרפ"ו ס"ב).

64) וראה לקו"ש ח"ו ע' 2–371.

65) וגם תענית אסתר בכלל (גם להדעות שאינו משום פורענות, רק זכר לנס וכו'. ואכ"מ), וכמפורש בראשונים (באר"ח הל' פורים סכ"ה וכלבו פורים סמ"ה ועוד) שנהגו כל ישראל להתענות בי"ג באדר כדי לזכור שהש"י רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם. והובא במשנ"ב סתרפ"ו סק"ב. ואדרבה, שאני תענית אסתר משאר תעניות שנהגו להקדימו משום שתענית תשובה היא (ריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל בזמן). ובכמה שיחות קודש בנוגע לתענית אסתר נזכר שההוראה מזה היא בנוגע לעבודת התשובה. וראה שיחת תענית אסתר תשמ"ב שעבודת התשובה דתענית אסתר היא תשובה מאהבה. ולהעיר מקב הישר פצ"ז שימי תענית אסתר ופורים הם ימים של רצון ואהבה.

בנוגע לשאר הצומות (ד' צומות) אם הן לאבל או לתשובה – ראה אצלנו בלוח במקומן. וראה בשיחת תענית אסתר תשמ"ו בהחילוק בין שאר הצומות לתענית אסתר, שאינו שייך לענין החורבן ולביהמ"ק.

66) ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

67) וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשי"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוב אל ה' וירחמהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוה אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו.

68) ובכת"י מס' המספיק לר"א בן הרמב"ם, נדפס בקובץ בית אהרן וישראל אב תשפ"ה: ובצומות אפילו בארבעת אלה אין מותר להתענג בכניסה למרחצאות שלא לצורך או בהרחת בשמים וניחוחות או בטיול בגנים וכיוצא בזה, שכן זה מנוגד לצום וסותר את המטרה בו.

69) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנוד עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתיה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישעי' נח, ד): הן לריב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפנינו לא נמצא). ובספר חסידים סתרי"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהי' כעסן בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה ויהי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך ליזהר ביום התענית מכל מכשול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחד מקצץ בנטיעות וביותר צריך ליזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעותד מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכועס הרי הוא כעע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדר טוב ממציאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לבל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יהא באמונה ובנחת וימהר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענוגין, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה.

70) זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפוסקים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעלוה"ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפנ"ז. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (אג"ק חי"ח ע' תקנז, נעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ הגהות והערות קצרות לאגה"ת פ"ג) בכוונת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע' 45 בשוה"ג (ונמצא בגוכתי"ק בתשורה לנישואי ברוק כ"ג אלול תש"ע ע' 13) שצ"ע אם בכל תענית דינו כן. וגם

זמן התענית: מעלות השחר[70] בשעה[71] **5:07** ועד צאת הכוכבים[72] בשעה **6:16**.

הנוסע ממקום למקום[73] צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן[74].

החייבים בתענית: מגיל בר־מצוה ובת־מצוה ואילך. תענית אסתר אינה חובה כ"כ כשאר צומות. ולכן יש להקל בו לעת הצורך. אבל בריאים לא יפרשו מן הצבור אפילו הולך בדרך וקשה עליו התענית (אם לא יזיק לו)[75]. והמסופק אם חייב להתענות יעשה שאלת חכם.

מעוברות ומניקות[76], יולדות כל שלשים יום, ואלו שאינם בקו־הבריאות, פטורים[77] מלהתענות[78] ויאכלו בצינעא[79]. והרבה פוסקים מקילים גם בחתן וכלה במשך שבעת ימי המשתה (ויש המקילים גם בבעלי ברית, היינו המוהל והסנדק ואבי הבן[80], והמנהג שמשלימים התענית). לפרטים נוספים יש לעשות שאלת רב. לא מצינו שהפטורים מלהתענות בתענית אסתר ימנעו מלאכול מעדנים ולהתענג בבשר ויין. ומכל מקום ימעטו קצת באכילה ושתיה כדי לכלול עצמם עם הציבור. וכן לא מצינו חומרא לבעלי נפש בשאר עינויים כבשאר תעניות ציבור[81]. וכן אין מקום להחמיר שלא להסתפר[82].

אין לצחצח שיניים אף אם אינו בולע מים. אך יש להקל באם קשה עליו, ויזהר שבשעת שטיפת

בפנים תיקן בכתי"ק הל' והוסיף "בתענית תשובה". והמסופר מפי השמועה בס' משבחי רבי ע' 47 – כנראה משבשתא היא.

[ובהסברא שתענית תשובה חמור טפי (אף שבד"כ איפכא הוא, ולדוגמא לענין להשלים בע"ש וכן לענין מילה. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ד, שתענית יחיד קיל דאפשר בשאלה) – ילה"ע מפירש"י תענית יב, א ד"ה עד מתי (בנדו"ז ממש). וראה שרביט הזהב שם. אמת ליעקב תענית יא, ב ד"ה ועיין. אבל ראה גבורת ארי ודקדוקי חברים לפירש"י שם. וח"א העיר מפירש"י יומא לד, א ד"ה וצריכי (וכן שם ע, ב ד"ה וצריכי), שיש צד נוטה שהנדבה צריך לייפותה כדי שתתרצה לדורון והקבלת פנים. וראה עד"ז פירש"י חולין ה, ב ד"ה דלאו (בחומרא דעולה לגבי חטאת). וראה הגהות מהרש"ם לשם. וי"ל ע"ד תפלת נדבה שצריך שיהא מכיר עצמו שיוכל לכוון יפה. וראה שו"ת שנות חיים סנ"ו לענין מהבב"ע.

והנה יש מי שר"ל איפכא שג' שעות מאוחר יותר מזמן עלוה"ש, והיא קולא בתענית תשובה, ודבריו נסתרים מכ"מ, כולל גם מהל' במ"מ הגהות וכו' לאגה"ת שם (ועוד). וחלק מההשגות לסברא הנז' – הועלו עלי גליון בתגובות שנדפסו בהתמים (בית משיח) גל' לה. והמענות שנכתבו שם בהערות בשוה"ג – אין בהן די השב, כמובן. וכן מש"כ בהערות שם ליישב ע"פ תאריכי המכתבים – אינו, וכדמוכח גם מרשימות הנ"ל. ואכ"מ עוד.

ובעיקר זמן עלוה"ש בדעת אדה"ז, ובמש"כ באגה"ת, הארכנו במק"א, עודנו בכתובים. ואכ"מ. כן להעיר מביאור מחודש באגה"ת בנר אליעזר גרינפלד ס"י].

ועוי"ל בפשטות שהכוונה בר"ד הנ"ל להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשוה"ג.

ובמש"כ באגה"ת שם "לאכול מעט" – הנה, בהלקח והלבוב שם מפרש לפי שבאכילה מועטת יותר נוח להתענות כידוע. ויותר נראה, שכוונתו להיפך, עפ"מ שהזהירו בכ"מ (א"ר סתקס"ג סק"א. חסל"א מעין ד נהר מה, הובא בבאה"ט סוסי' תקסח. ולהעיר שבמשנ"ב העתיק שאר דברי הבאה"ט ושמיט ד"ז. וראה כה"ח שתקמ"ט סקי"א מכ"מ. ושם, שבאדם כחוש יש להקל) שלא לאכול הרבה יותר מרגילותו לפני התענית, שא"כ לא תועיל לו התענית. ואף אם לא נהגו להחמיר בשאר תעניות (וראה בכנויי נדרים סר"כ סי"ח ע"פ פירש"י נדרים סג, ב. וראה הגהות הרש"ש שם. שו"ת בצה"ח ח"ב סמ"ח. ובאהל ישרים להר"א ענתיבי שער התשובה (בהוצאת מכון הכתב – ע' 115) שדברי חסל"א תמוהים. ולהעיר מאג"ק חי"ח ע' תע) – מ"מ, מקום לומר שבתענית תשובה שהוא משום עינוי חמיר טפי בד"ז. וכ"כ לחלק בא"א מבוטשאטש תנינא סוסי' תקסח, שבהנ"ל לא שייך קפידא רק בתענית שלהצטער לתשובה משא"כ תענית לישע ותענית ציבור שיש לומר שיותר נכון להכין כח להתענות, ורק בתענית יחיד ליכוף ליצרו' בכך.

ולהפי' באגה"ת שג' שעות זהו "זמן עלוה"ש או חצי שעה לפני זה" (הובא באג"ק חי"ח ע' תקנז ועוד) – הרי בלא"ה מותר רק "לאכול מעט", שהרי תוך ח"ש לעלוה"ש אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, ומותר רק טעימה בעלמא.

71) לחשבון 16.1 מעלות.

72) לחשבון כוכבים בינונים לאדה"ז.

73) וכשהטיסה מתאחרת אפילו בכמה דקות, הזמנים משתנים הרבה. ויש לברר הדבר מבעוד מועד.

74) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'מה (אפי' לגבי ת"ב). וש"נ.

75) ומה גם שיש לו סמך מן המקרא, וי"א שהוא מדברי קבלה ושחמור משאר צומות.

76) גם אשה השואבת חלב עבור בנק חלב אם פטורה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לו'תקכז.

77) ואוכלים כרגיל (ולא לשיעורים כביו"כ).

78) והמנהג שלא לפרוע התענית ביום אחר. והובא בכ"מ. וכ"ה בכתבי ר' ידידי' טיאה וייל בנו של הקרבן נתנאל, נדפס מכת"י בס' הזכרון חמלניצקי ע' טז, שמנהג המורים להתיר ללא פרעון כלל. ויש שכתבו לפדות בממון (ראה תשו' מהרש"ם בשו"ת הד"ר ח"א סל"ה, ונדפס גם בשו"ת שבסו"ס דע"ת או"ח סעד"ר).

79) אא"כ בחולה מסוכן (שו"ת מנח"א ח"ג ס"ג. וראה שו"ת תשוה"נ ח"ב סרס"ה).

80) אבל לא בשאר קרואים.

81) ראה במ"מ וציונים להלכה יומית אות שמו.

82) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תתצז.

הפה יהיה ראשו בשיפוע למטה שלא יבלע מים בטעות[83].

שכח ואכל[84] מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

מי שאינו מתענה[85] לא יעלה לתורה[86]. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה'[87] יעלה. וגם בקביעות שנה זו שחל ביום הקריאה (ביום שני), לכתחילה אינו עולה, אבל בדיעבד אם קראוהו בשחרית יעלה ובמנחה לא יעלה.

הלכתא למשיחא: "כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה שנאמר וכו'"[88].

---

83) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' ה.

84) שכח ובירך ונזכר מהתענית, לא יאכל אפילו מעט, ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
שמע ברכה ממי שאוכל בתענית באיסור, יענה אמן (ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' לז'רלג. וש"נ).

85) גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב סי' כט'פז.

86) ולכן יזהר מאד שלא יהיה בביהכ"נ כדי שלא יקראוהו.

87) במשנ"ב סתקס"ו סקכ"א כתב "אם הוא איש ת"ח". אבל מסתבר דדוגמא נקט, והעיקר אם במציאות יש חילול ה'. ולכאורה בזמננו הרבה כת"ח לענין זה. (וע"ד ב' אנשים כשרים לענין יחוד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' א'תתא). ואכן, בלוח כולל חב"ד (ועוד) השמיט פרט זה. ולהנ"ל א"ש.

[ולהעיר, שבמשנ"ב אתי עלה מחמת חילול ה', ולא משום בושה וכבוד הבריות, ומה"ט נזכר רק ההיתר לת"ח. וראה בשע"א ש"א ס"י שכתב להקל משום בושה וכבוד הבריות רק בשחרית וכשלא אכל עדיין. וכ"כ בספרו מט"א סתר"ב סי"ז. אמנם, מסתבר שלמשנ"ב הה"נ שיש להתיר משום כבוד הבריות, שעיקר טעמו שבשעהד"ח יש לסמוך על הדעות שמותר לעלות. (ומש"כ להתיר רק בת"ח, אפשר שבע"ה שבימיהם ליכא גם משום כבוד הבריות. ומש"כ בכהן שאינו מתענה שאם חושש שיקראוהו יאמר לחזן שלא יקראוהו – הרי לא נזכר שאומר שאינו מתענה. וגם הוא גנאי קטן שאומר רק לחזן ולא באופן שקראוהו כבר בפני הציבור. ואף שבכ"מ שקו"ט בענין ברכה לבטלה משום כבוד הבריות (ראה שו"ת מכתם לדוד או"ח סוסי' טז. לחם שלמה יו"ד סנ"ג. מהרש"ג ח"ג סס"ה. בא"מ ח"ח סרל"ז. יבי"א ח"ח יו"ד סל"ב. תשוה"נ ח"א סתשנ"ה. ולהעיר ממשנ"ב סצ"ב בבה"ל ס"א ד"ה הי' צריך) – שאני הכא שלכמה דעות בלא"ה מותר. (וראה עד"ז בשו"ת שבה"ל ח"ג סצ"ו וח"ד סקנ"ז. וצ"ע שהביא שם מבה"ל הנ"ל, והיא קצת ראי' לסתור. כן הביאו בשם בעל שבה"ל, שהתיר גם בש"צ חיוב. ובכגון דא – איכא נמי להסברא משום ערבות. וראה מכתם לדוד שם).

וראיתי למי שכתב (בשם גדולי ההוראה בירושלים), שבזמננו אין בזה בושה, שיכול לומר שלא חש בטוב, ואין בה משום חילול ה'. וצ"ע הא מנ"ל].

88) רמב"ם סוף הלכות תעניות – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ושָם, שבתקופה הראשונה יבטלו הצומות (וממילא יהיו ימי הצומות גם ימים טובים). ועוד ענין, בתקופה שני', שענין הצום גופא (ולא רק ימי הצום) יתהפך לששון ולשמחה.

ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ז, שהרי המועדים שבזה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל: (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשקו"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א סי' תקנ"ב סקי"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרבים בסעודה הראשונה בעת"ב לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת שאנב ג סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתעשת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רסג, א). נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה: (שבלשון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, "יו"ט", ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכ"כ להוכיח נתן העזתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפי' "ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' (שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע או"ח סי' תקפ (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש לז' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תנינא ס"פ ויגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכת ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סקי"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ה, ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קנז. הנסמן בשו"ת

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)[89]: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות[90], שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

בנוגע לתענית אסתר (שלא נזכר בפסוק, ואינו שייך לענין החורבן והגלות) - ראה הנסמן בהערה[91].

מנהג ישראל להרבות בצדקה[92] ביום התענית (נוסף ל"מחצית השקל" – כדלקמן). נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב[93]. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

שחרית

בשחרית רק הש"ץ אומר עננו[94], בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו שם במנחה, כדלקמן]. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

סדר התפלה לשחרית: לאחרי חזרת הש"ץ – תחנון, נפילת אפים, והוא רחום (עד כי אין עוזר[95]), סליחות (מתחילים מ"קוה קוינו[96] ומשמיטים הוידוי – "אשמנו", וממשיך[97] מ"הרשענו ופשענו"[98]), אבינו מלכנו הארוך – בנוסח של תענית ציבור ("זכרנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש, א-ל ארך

יבי"א ח"א סל"ד סק"ג). [ולהעיר מהפכו – שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"כ בזמן חנוכת ביהמ"ק בימי שלמה כשאכלו ושתו – ראה לקו"ש ח"ח ע' 56 הע' 42].

כשמשיח בא באמצע התענית: ראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתעניות דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הנ"ל).

ולהעיר שבשו"ת בנין שלמה ח"א סנ"ו שבזמן בית שני לא הקריבו תודה ושאר קדשים הנאכלין בתענית אסתר. ושם, בטעם שאומרים מזמור לתודה.

89) ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

90) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

91) ראה מכתב שבלקו"ש ח"ו ע' 371 ד"ה וזכרם. התוועדויות תשמ"ו ח"ב ע' 696. אבל ראה ד"ה כי תשא תשמ"ז. התוועדויות תנש"א ח"ב ע' 288. סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 292 (ב"כותרת"). ולהעיר מסה"ש תש"נ ח"א ע' 349 הערה 109. ואכ"מ.

92) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

93) ראה בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סקי"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכוונתם שנותנים לקראת ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתשנ"ה, הובא בא"ר משנ"ב וכה"ח שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מיירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו בליל התענית, לפני התענית (וביד רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאו (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תרוויהו איתנהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי'.

94) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"צ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן לענין קריאת התורה.

95) כן המנהג שאומרים סליחות אחרי שומר ישראל (משא"כ בצום גדלי', שאומרים קודם שומר ישראל, כמפורש בסליחות חב"ד ובספר המנהגים ע' 53). ושקו"ט בטעם המנהג – ראה קובץ העו"ב גל' ש"פ ויק"פ תשע"ג. מילואים לסידור רבינו הזקן עם ציונים סט"ז. ובסגנון אחר, נתיבים בהלכה ומנהג ס"מ.

96) ומדלג סלח לנו אבינו כי ברוב וגו', א-ל ארך אפים, י"ג מדות וכו' עד לכל קוראיך (ע"פ ההוראה בסליחות ע"פ מנהג חב"ד לצום גדלי', ודלא כקונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סצ"א).

97) אף שג"ז וידוי, וכבר אמר וידוי בסדר התפלה. וגם בימי הסליחות א"א הרשענו אחרי אמירת לעינינו עשקו – מעשה רב לאומרו, כנשמע בהקלטה מעשרה בטבת תשכ"ה, י"ז בתמוז תשכ"ה ותענית אסתר תשמ"ח (ומש"כ במק"א שמועה בהיפך – אינו).

98) ב"עננו" – הנוסח הוא "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו קשה לכעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו רחום וחנון עננו" – כ"ה בסידור תהלת ה'. מחזור חב"ד. סליחות חב"ד. ועוד. (אבל בסידור תורה אור ועוד סידורים: "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו רחום וחנון עננו וכו' עננו משגב אמהות עננו, עננו קשה לכעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו העונה בעת וכו'". ולהעיר, שמזה ששינו מל' המשנה "נוח לרצות" – אין הכרח שהסדר ע"פ א"ב מתאים יותר. וראה גם אג"ק ח"ב ע' קסג. ומ"מ משמע שם שהנוסח כאן בעננו בענין זה הוא ע"פ סדר א"ב (ובאמת, בשאר תפלות שאינן על סדר א"ב מצינו אצל הפייטנים הל' "נוח לרצות"). ומה שנכפלו אותיות ק' ור' – מצינו כיו"ב בשאר פיוטים).

ועוד שינוי, שבסידור תהלת ה' הניקוד "לְרָצוֹת", ובתורה אור – "לְרַצּוֹת". והראשון עיקר (ראה באג"ק שם).

גם בתהלת ה' ובסליחות בסופו: "עונה (ובמחזור – "העונה") בעת רצון", ובתורה אור – "העונה בעת צרה". וצ"ע שכבר נזכר "עונה בעת צרה" לעיל מינה על סדר הא"ב.

אפים, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי[99] בפרשת ויחל משה[100].

בנוגע לאמירת וידוי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו[101], שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו[102].

---

99) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים. וכ"ה גם בתענית אסתר, ולא רק בד' צומות, וכמפורש בהגהות ללוח כולל חב"ד תשט"ז.

אלא שי"א שכשאינן מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי"ד דמיירי רק באניסי – שו"ת שערי צדק (פאנעט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסתא דעניא ח"א סע"ז ד"ה א"כ. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא מיירי באניסי (וכן בפס"ד שלו סי' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמנינו כשאינם מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתינוקות שנשבו. ולא שפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ומה גם בתענית אסתר שבקל התירו לבטל התענית – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"א. ועוד, שרובם ככולם של הסברות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכגון דא. (ולסברת הישועו"י סתקס"ו סק"ב לחלק בין תעניות הקבועות לתענית שגזרו הציבור, שלא נכללו נכלל הגזירה רק מי שאפשר לו להתענות אבל מי שהוא חולה לא עליו היתה הגזירה, אבל בד' צומות ות"ב מה שחולה פטור היינו משום פקו"נ ומיקרי תענית, וכיון דמצי עביד ע"י הדחק משוי שליח, יעו"ש, איכא למימר אדרבה, דחולה גרע מבריא שאינו מתענה, שבבריא ודאי דין בכלל תענית הוא).

בקביעות שנה זו, אם אין ג' מתענים קוראים בשחרית בפרשת השבוע כבכל יום שני – ראה שו"ת באתרא דרב סי' כב'תיז.

100) קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקרוא שוב במנחה (שו"ת דבר יהושע ח"ה או"ח סי"ז). וטעמו הוא שלא תיקנו קריאה למנחה רק שיקראו אחר חצות. (וכש"כ להדעות שאפשר לקרוא למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ודחאו. ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, וה"נ י"ל שעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ בטעם שקוראים ב"פ בתענית, ולרבינו מנוח תפלה פי"ג הי"ח "דצריך לקרות בתורה שני פעמים ביום" – יתכן לומר שהחיוב לקרוא ב"פ, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר שי"א אפי' בת"ב שאין תשלומין לקריה"ת של שחרית במנחה – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"ג סקפ"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריה"ת תשבת שחרית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמעו מציבור אחר שקורא לחובת מנחה.

וראה גליון פניני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.

101) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כבפנים.

102) באופן כזה אין מדלגים בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו. גם אומר הוידוי ("אשמנו") כדרכו.

[ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה. וראה קונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סצ"א.

ולכאורה מקום לומר לדלג סלח לנו, כיון שנתקנו כנגד פסוד"ז, והרי אמר פסוד"ז (ראה באג"ק, שנדפס בסליחות ע"פ מנהג חב"ד, לפני הסליחות לצו"ג, בהערה 2. והוא דלא כמ"ש בסידורים חדשים).

אמנם, צ"ע מהי השייכות בין סלח לנו לפסוד"ז. ועד כאן לא שמענו אלא בפסוקים שלפני הסליחות, שעל פסוקים אלו נתיסדה הסליחה שלאחריהם (ראה בליקוט טעמים ומקורות לסליחות הנ"ל ד"ה הסליחות וד"ה אבד חסיד. ובאג"ק שם מציין ללבוש ומנהגים. אבל בלבוש סתקפ"א נזכר רק בנוגע להפסוקים. ובמנהגים טירנא (שבפשטות ז"ב בציון למנהגים, כרגיל בכ"מ. וראה בליקוט שם ד"ה איך נפתח), וכן במנהגי מהרא"ק, לא מצאתי מזה כלל. ובשלחן מנחם ח"ג ע' קטו הדפיסו המכתב בשינויים. אבל כנ"ל, כ"ה במכתב שנדפס עם הגהות בכתי"ק בתשורה ברוין–קלמנסון י"א חשון תשפ"ה.

ולכאורה הכוונה שמן לך ה' הצדקה עד אחרי סלח לנו חטיבה אחת היא הכוללת כמה פסוקים, וכולם כנגד פסוד"ז (אף שסלח לנו גופא אי"ב פסוקים). ואפשר דקאי גם על כי על רחמיך שאחריו הכולל בתוכו פסוק דויאמר אני אעיבר גו'. (ופיוט אז טרם כו' – ענין בפ"ע, שהוא פתיחה, וכבהערה שם שמה"ט אין לאומרו בסדר התפלה ולא מחמת שהוא כנגד פסוד"ז. ולהעיר שבנוגע לאשרי נזכר שם טעם בפ"ע לדלגו לפי שכבר אמרו בתפלה, אף שלכאורה היינו הך דפסוד"ז. ובפשטות, ר"ל שבאשרי פשוט הדבר, כיון שאמר אותו דבר ממש בתפלה). וא"ש בסדר הסליחות, שהסליחות עם י"ג מדות במקום שמו"ע, וכל הקודם לסליחות – הוא כנגד פסוד"ז. (ואף שפסוקי דרשו גו' בסליחות לצו"ג ודאי כנגד פסוד"ז הוא, ואין לדלגו – ה"ט שה"ז מעיקר וגוף הסליחות, ועדיפי ממנה שנאמרו ברוה"ק ולא תקנת חכמים ונביאים, וכמו שפשוט שאין לדלג גוף הסליחות מחמת שהם כנגד שמו"ע, לפי שכבר התפלל).

ואין לומר שכמו שבנוגע לאא"א פשוט שאינו כנגד פסוד"ז (וטעם השמטתו בסדר התפלה – לפי שכבר אמרו), לכאורה כ"ה בפשטות בנוגע סלח לנו, שלפי פשוטו שייך ובא כהקדמה לפיוט אז טרם כו' שלאחריו, שהוא פתיחה לסליחות, ומסתיים ברחמיך הרבים, בכדי לפתוח בכי על רחמיך כו' שאח"כ (וכביום ראשון וער"ה – ראה גם בליקוט שם ד"ה איך נפתח. וכי על רחמיך כו' הוא כהקדמה לאא"א) – שמסתבר יותר שסלח לנו הוא סיום דפסוקי לך ה' הצדקה ושומע תפלה, ובא שם בכדי להסמיכו לפסוק (תהלים כה, יא – בשינוי), למען שמך גו' וסלחת לעוננו כי רב הוא, לשלשולי סליחה לסליחה (כדרך הפיוטים והסליחות).

אלא, שבסליחות לת"צ, שנהגו לאומרם באמצע חזרת הש"צ (כבשו"ע סתקס"ו ס"ד), ל"ש לומר שנתקנו כנגד פסוד"ז, שהרי כבר אמר פסוד"ז, ומסתבר שסלח לנו ואא"א נתקנו כפתיחה לסדר הסליחות. ומפורש בליקוט שם ד"ה סלח לנו, ש"נמצא בתחלת כל הסליחות (גם בה"ב כו') כהקדמה לא–ל ארך אפים". וי"ל גם כהמשך לברכת סלח לנו כשאר הפיוטים בחזרת הש"צ עד"ז. ולכן, מנהגנו לדלג סלח לנו ואא"א כשנאמר באמצע התפלה, שאין לזה מקום כשכבר אמר אא"א בתפלה. (ודלא כפי שרגילים לפרש, שסדר הסליחות שבסידור לת"צ מקורם מסדר האמירה לפני התפלה, אף דקושטא קאי שכשאומר לפני התפלה אין לדלג כלל). ולפ"ז כשא"א תחנון, שפיר יש להתחיל בסלח לנו. וכבר נז' בהערה לעיל שבקונטרס הסידור שם נקט שגם כשאומרים סליחות בסדר התפלה, מתחילים מסלח לנו. וכ"ה בסידור לקוטי תורה ווילנא תער"ב. ואין מנהגנו כן, כנ"ל. ולאידך, כתב שם במוסגר, שכשיש ברי"מ או חתן בביהכ"נ וא"א תחנון מתחילים מאא"א. ולכאורה לא דק, והכוונה גם בזה (ובמכ"ש וק"ו) להתחיל בסלח לנו.

ועלה בהסכמה אתנו (מטעמים כעין הנ"ל) הרה"ח הרלוי"צ שליט"א ראסקין].

נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות[103].

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א–ל מלך יושב[104], י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידוים.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות[105], ולא ויעבור[106]. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור[107]. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש[108].

בקריאת התורה, נוהגין כשמגיע הקורא ל"שוב מחרון אפך וגו'", הקהל אומרים בקול רם, וכן כשמגיע להי"ג מדות אומרים הקהל בקול רם "ה' ה'" עד "ונקה" וכן ב"וסלחת וגו' ונחלתנו". ובכל אלו, העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומרים אותם פסוקים עם הקהל, ויש להקורא ומי שעלה לתורה לשתוק, רק אחר כך כשסיימו הקהל אז קורא החזן עם העולה בתורה, שיקרא הקורא כדרכו, וזה העולה לתורה עמו בלחש. ומעשה רב, להתחיל עם הקהל ולגמור עם החזן[109]. וראוי ליזהר שהש"ץ ימתין עד שיסיימו כולם ואח"כ יתחיל לקרות כדי שישמעו כולם מהספר תורה.

טעה וקרא בפרשת השבוע, בקביעות שנה זו שחל ביום הקריאה, אין מחזירין אותו, אפילו נזכר באמצע הקריאה.

המבשלים היום לסעודת פורים: באם נצרך לטעום ממאכלי פורים לראות אם יש בו מלח ותבלין, יש לסמוך להתיר לטעום מעט ולפלוט[110].

---

103) ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תרי.

104) בנוגע לנוסח "כמו שהודעת" (או "כהודעת") ב"א–ל מלך" ו"כהודעת" ב"אל ארך אפים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תרסה.

105) בנוגע אמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תרעא. ולדעת הכה"ח סי' קלא סקכ"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

106) והנה, י"א שידלג גם תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שנזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א שם. וראה ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשעה"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכ"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גווני – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י סי' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סקכ"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סקנ"ה שכן המנהג. ושכך מפורש בשבה"ל סרפ"ב.

107) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתן, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתן. אבל לא די בכך שהתחיל א–ל ארך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב סי' כג'תרנז.

108) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כב'תפג.

109) ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' לח'רעז.

110) אבל שלא לצורך סעודת מצוה אסור לטעום ולפלוט גם בתענית אסתר. (ול' המשנ"ב סתקס"ז סק"ה: "ד' תעניתים הכתובים" – לאו דוקא, וקאי בכל ת"צ שא"צ קבלה, כפשוט. ואדרבה, מקום למיסבר סברא דתענית אסתר חמיר טפי שגם למחבר אסור לטעום ולפלוט כבת"ב ויו"כ, שהרי פסק המחבר בשו"ע סתק"נ ס"ד שבכל הצומות ש"צ מכריז הצום חוץ מת"ב יו"כ וצום פורים. וראה ביהגר"א שם, שבשאר צומות ברצו תליא ואינן קבועין אבל תענית אסתר קבוע הוא. אבל לא מסתבר למימר הכי, שהרי לא נתפרש בשום מקום שדין תענית אסתר כת"ב וטיו"כ לענין איסור טעימה. וצ"ל, שכיון שתענית אסתר אינה חובה כ"כ, אף שקבוע הוא, קיל טפי לגבי דין טועם ופולט. וראהה קובץ אהל שרה לאה ע' קמה ואילך. ואדרבה, ראה בהגהות חת"ס לשו"ע סתקס"ז ס"א דאדרבה ההיתר דלטעום ולפלוט ילפינן מאסתר מקרא דאל תאכלו ואל תשתו. ועמד בזה בדברי הלכה ובר סכ"ד). וכן מפורש בחיי"א כלל קנב סי"ט. וכך עולה ממש"כ בשכנה"ג סתקס"ז בהגב"י סק"ג (לענין שתיית טוטי"ן, עיי"ש). וכן מוכרח ממש"כ בלבוש סתרפ"ו ס"ב, בטעם שאין מתענין בע"ש שלא היו יכולין לטעום התבשילין של צרכי שבת. (ולהעיר שדבריו נראים כסותרים פסק החיי"א, הובא במשנ"ב שם, להתיר לטעום ולפלוט לסעודת מצוה. אמנם, אין כאן סתירה, שבלבוש קאי ע"פ דעת הרמ"א, ובחיי"א כתב שלענין זה סומכים על דעת המחבר. ועוד, דשאני ההיתר לטעום ולפלוט בדרך עראי כשנצרך, ובלבוש קאי להתיר בקביעות, שלא רצו לקבוע התענית ביום עש"ק ולהתיר לכל ישראל לטעום). וכ"ה בשם הגרח"ק בקובץ אליבא דהלכתא גל' קז ע' כו. שם ע' עט. (אבל מש"כ שם שד' צומות כולל תענית אסתר – צ"ע. ואף במקום שאינו כולל ת"ב, פשוט של' ד' צומות היינו שאר ג' הצומות)).

מחצית השקל

לפני מנחה[111] נוהגים לתת לצדקה (לעניים[112] וכן לצרכי בית הכנסת) שלושה מטבעות (לזכר שלושת הפעמים בהם מופיעה המילה "תרומה" בפרשת שקלים[113]) לזכר "מחצית השקל" שנתרמה מידי שנה, בחודש אדר, לבית־המקדש (כדי שבחודש ניסן יתחילו להקריב קרבנות ציבור מתרומה חדשה). ולא יתנו לשם כפרה אלא יתנו לשם נדבה וצדקה. ונותנים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, ששם מחצית עליה. כאן בארצות הברית, משתמשים במטבעות של חצי דולר. יש המעדיפים להשתמש בדוקא במטבעות העשויים מכסף[114].

ניתן להחליף את המטבעות האישיות עם המטבעות מכסף שאצל הגבאים וכיו"ב[115]. ואין צורך להגביה המטבעות כמה פעמים[116]. מי שאין לו מטבעות חצי דולר, יכול ליתן מטבעות אחרות בשווי של ג' חצאי דולר, ועדיף יותר שיתן דולרים שלמים, ויפרש שחציים כמחצית השקל והשאר כמתנה[117].

יש שכתבו שאין לקרוא למטבעות בשם מחצית השקל כי אם זכר למחצית השקל וכיו"ב. ויש המפקפקים גם בזה. אבל אין המנהג כן[118].

החייבים במחצית השקל: מגיל עשרים ואילך. ולכמה דעות – מגיל בר־מצוה. בשיחות קודש[119] נזכר שמנהג ישראל להפריש גם עבור בני ביתו (נשים וקטנים – ראה מנהגי האדמו"ר בספר

---

111) ויש שנהגו כבר באחד באדר – ראה אמרכל, הובא בא"ר סתרפ"ו סק"ג. כה"ח סתרצ"ד סקכ"ב. וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קמא סק"ה. (ושם שאפשר מי"א אדר. וכ"ה באמת כשהתענית מוקדמת). ובמס' סופרים פכ"א ה"ד, והובא בד"מ סתרצ"ד סק"א (בשם האגודה שהביא ממס' סופרים), לתת לפני פ' זכור. ונפק"מ מכ"ז כשאא"פ ליתן בזמנו.

112) בחסד לאברהם אזולאי מעין ב נהר נג: נצטוינו בתורה ליתן כאו"א כופר פדיון נפשו מחצית השקל בכל שנה ושנה לקרבנות ציבור, ואפילו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים חייב כל בר ישראל ליתן אותם לעניים שתורתם אומנתם.

113) ועוד טעמים הובאו בכ"מ. ולהעיר מירושלמי שקלים פ"ב ה"ב, לפי' התקלין חדתין שם, שבזמן המקדש הי' צריך ליתן מחה"ש ג"פ בשנה.

114) ולהעיר מערוה"ש הל' שקלים ספ"ב ס"ב–ד וספ"ד ס"ב. וצ"ע שהרי היו שוקלין דרכונות (שקלים פ"ב מ"ג) שהם של זהב (ראה ירושלמי שקלים פ"ג ה"ג. פירש"י בכודות נא, א ד"ה מצרפין. פי' הרע"ב שם ועוד). אבל ראה רמב"ם שקלים פ"א ה"ו שהיו שוקלים בסלעים, ועיי"ש בראב"ד. וראה שקל הקודש שם ה"א ד"ה מחצית. וראה בפירש"י מגילה כט, ב, דמשמע קצת שאינו מועיל בפרוטות. אבל ראה חינוך מ' קה. (אלא שבחינוך שם נזכר גם שו"כ, אף דל"מ במצות מחה"ש. וראה מנ"ח ומנחת סולת שם. ועוד. וראה לקו"ש חט"ז ע' 384 הע' 35).

[ובדרך החידוד, יל"ע ממטבע של אש ומשקלה מחה"ש וא"ל הקב"ה **זה** יתנו (משא"כ במנורה של אש, להדעות שהי' של אש, וי"א גם ארון ושולחן, נאמר וראה ועשה **בתבניתם**. וראה רבינו בחיי תרומה כה, מ. ומש"כ "וזה מעשה המנורה" – י"ל. וראה לקו"ש חל"ח ע' 35 בהערות). וראה תורת משה להחת"ס ריש פ' תשא. לקו"ש חט"ז ע' 387].

וראה יסוה"ה שער יב. מנהגי חת"ס. כה"ח סתרצ"ד סק"כ. שו"ת מנח"א ח"א ס"ל. וראה לקו"ש חכ"ו ע' 236 הע' 58.

ומרויח בזה גם שהמטבעות העשויות מכסף שוים כמטבע מחה"ש של תורה בזמן משה, וכדעת מהרי"ל (שבהערה הבאה), והביא שיטתו ברמ"א סתרצ"ד ס"א, אלא שכתב שאין נוהגים כן. וכמה פוסקים כתבו שמי שידו משגת לעשות כן אשרי וטוב לו – ראה במשנ"ב שם בבה"ל ד"ה ויש. כה"ח שם סק"ב. וישאל שאול (שבהע' הבאה). ובשו"ת בית דוד לר"י משאולינקי יו"ד סי' קיח מעמיס כן גם בדעת הרמ"א עצמו, שאם מחצית הקבוע באותו מקום פחות ממחה"ש של תורה לא סגי בהכי. וראה בהע' הבאה.

115) כיון שמהדרים שיהא מכסף, כבהערה הקודמת. וגם עדיף ליתן מטבע ששם מחצית עליו ולא ליתן דמיו (אף שמדינא ליכא קפידא בדבר, עכ"פ בדאא"פ – ראה מהרי"ל מנהגים אות ו. דע"ת סתרצ"ד סק"א. שו"ת מהרש"ם ח"ח סצ"ז. התעוררות תשובה ח"ג סתפ"ח. כה"ח ושו"ת מנח"א שבהע' הקודמת. דרכי חו"ש סתתמ"ג. שו"ת צי"א חי"ג סע"ב. מנח"י ח"ט סס"ט. ויען יוסף ח"ג סת"ז. תשוה"נ ח"א סי' ת. ח"ג סרכ"ה. אבל ראה וישאל שאול סי' קלח. ויש שפקפקו בהמשתמשים בחצאי דולר במדינות אחרות שאינו יוצא בהוצאה, ודינו כשוה כסף ולא ככסף. ואיך שיהי', עדיף טפי שיהא שם מחצית עליו בדאפשר, ובפרט שמקום לומר דשאני זכר למחה"ש ממחה"ש, ולחומרא, שרק ע"י נתינת מטבע ששמו מחצית שייך זכר, שבל"ז ה"ז צדקה גרידתא. וכעי"ז כתב בוישאל שאול שם. ועוד. וק"ל. וגם במחה"ש גופא – מקום לומר שצ"ל דוקא מטבע של מחה"ש ולא שיעורו ומשקלו, ואפי' לא שקל שלם עבור שנים, אא"כ החליפו הגזבר במחה"ש – ראה לקו"ש חט"ז ע' 384 הע' 35. שם ע' 386 הע' 52. וראה קובץ הלכות פורים פ"מ ס"ב). ועוד להעיר, שכמ"פ נמצא אצל הנותן רק שטרות של נייר שי"א שאין גופן ממון – ראה גם הנסמן אצלנו בלוח לחנוכה (לענין דמי חנוכה בשטרות).

גוף המנהג – נז' במשנ"ב סתרצ"ד בבה"ל סד"ה ויש (ועיי"ש מה שהעיר). לוח א"י טוקצינסקי. ועוד.

116) ראה שו"ת באתרא דרב ג'רא.

117) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תתמד.

118) וראה בשו"ת זכר שמחה סע"ו שלא על חנם לא הוזכר הדבר בפוסקים, ומנהגן של ישראל קדושים מיוסד ע"פ דין.

וראה שיחת ש"פ שקלים תשכ"ו (שיחו"ק ע' 219) בטעם שאין חשש בנתינת מחצית השקל משום נראה כמקריב קדשים בחוץ. ולהעיר מלקו"ש חכ"ו הנ"ל.

119) שיחת תענית אסתר תשמ"ט (מסרט הקלטה). וראה בשיחת ש"פ תשא תש"מ.

המנהגים. ויש שנותנים גם עבור עוברים[120]) כמפורסם, וכנהוג בכל בתי ישראל. והנוהגים כן חייבים להמשיך במנהג זה מידי שנה (עד שהבנים מגיעים לגיל בו חייבים בעצמם בנתינה), אלא אם התנו במפורש בפעם הראשונה שעושים כן בלי נדר. בשיחת כ"ד אד"ר תשנ"ב[121] נאמר: "מה טוב ומה נעים שיחנכו ג"כ קטנים לתת ג' מחצית השקל מכספם שלהם".

מי שלא נתן לפני מנחה יכול לתת אחריה[122], או בפורים ביום, לפני קריאת המגילה, או גם אחר כך, אם שכח[123].

אין להשתמש בכספי מעשר ל"מחצית השקל", אפילו עבור האשה והילדים אם נוהג לתת בעדם. אמנם, כשהפריש כפי מיסת ידו מותר להוסיף עוד ממעות מעשר שלו.

מנחה

יש להקדים קריאת התורה, ההפטורה ותפלת מנחה שיהיו קודם בין השמשות (היינו, לסיימן קודם שקיעת החמה בשעה **5:48**)[124].

---

120) דרכי משה סי' תרצד סק"א.

121) שיחות קודש תשנ"ב ח"ב ע' 788. וראה שיחת ש"פ תשא שם.

122) וראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

123) ומי שלא נתן בפורים ישלים אחרי פורים. ולכתחילה קודם ראש חודש ניסן (וכנ"ל, שיש שנהגו בחודש אדר בכלל). ויש מקום לומר גם עד ר"ח ניסן של שנה הבאה (שו"ת אבני ישפה ח"א סי' קלג סק"א) . ואפשר, שגם אח"כ עליו להשלים דשווי' כחובה. וכ"כ במאורי אור (בן נון – קעה, ב) הובא באר"ח ספינקא סתרצ"ד סק"ב דמסתברא שבשכח ליתן ישלים שנה אחרת כדתנן בשקלים חדתין ועתיקין.

124) והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות.

ובהקדמה, שגם לענין תפלת מנחה בכלל, כתב אדה"ז בסדר הכנסת שבת רק ש"אין למחות ביד המקילין וכו' בפרט בשעהד"ח בימות החורף שהימים קצרים", אבל ודאי שאין להתפלל אז לכתחילה, שזמן מנחה עד שקיעה"ח (וראה הנסמן בקובץ העו"ב חגה"ש תשע"ד). ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו – הארכנו בהחילוק בין נטילת לולב ביה"ש ושאר מצוות שאינו מברך ביה"ש לתפלת מנחה. ועיי"ש (ובהנסמן שם) גם מחמת הסברא דשאני תפלה דרחמי נינהו. ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ. [ועיי"ש גם בנוגע לספה"ע. ולהעיר, שבשו"ת תרוה"ד סל"ז התיר מחמת הדעות שספה"ע מדאורייתא, ומחמת שנקט שספק ברכות במצוה דאורייתא לחומרא. ואכ"מ].

אמנם, בברכת התורה בקריה"ת וברכת הפטרה חמור טפי. וסב"ל. ואף שיש לצדד ללמד זכות לסמוך להקל מכמה טעמים וכדלקמן – לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה.

[ומהסברות להקל, נוסף להדעות שבכ"פ שקורא בתורה מברך "בכל עת שיסכימו עשרה מישראל", וגם שבברכה"ת בשחרית לא נתכוונו לפטור קריה"ת, וכש"כ להדעות שברכה"ת בעת קריה"ת דאורייתא. וגם שספק איסור דרבנן דברכה לבטלה אינו דוחה ספק מ"ע דאורייתא דברכה"ת. ובכלל ברכה"ת אינה כ"כ ברכה לבטלה, ראה שו"ת הצ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא (לענין קריה"ת בת"צ בג' מתענים), ועיי"ש גם לגבי ברכה אחרונה. ועוד שם, שעכ"פ כשצריך לקרות מספק י"ל דצריך לברך. ובנדו"ד יש לצדף הסברא שעדיין יושבים בתענית. וחזי לאצטרופי מחמת ביה"ש דר' יוסי. וכהנה בכמה סברות. וראה בחלק מהנ"ל בשו"ת דבר יהושע ח"ג סס"ג.

אמנם, אכתי לא פלטינן מספיקא, שהרי העיקר לדינא שאין לברך בקריה"ת בכל עת מצוא, למרות סברות הנ"ל. וכן העיקר לדינא שאין חילוק בחובת ברכה"ת ביחיד ובציבור (והארכנו במק"א. ואכ"מ). וגם שספברא זו מועילה רק לגבי ברכה לעולה הראשון. וכמה חשש אדמו"ר הצ"צ בשו"ת או"ח סל"ה שלא להוסיף בקריה"ת משום חשש ברכה שא"צ. ויש לחלק. וכש"כ שאינו מועיל לגבי ברכת הפטרה. ואנן קיי"ן לעיקר שסב"ל אפי' בכמה ספיקות. ועיקר דברי הצ"צ להקל לקרוא בתורה כשיש רק ג' מתענים – לפי שהעיקר שבת"צ חובה ממש לקרות בכל גווני גם כשאינו מתענה, ולא מחמת סברות הנז', משא"כ כשספק אם עבר התענית. ואם מחמת הדעות שמותר לקרוא בלילה (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנח. פני מבין ס"ל. ועוד) – היינו לפני עלוה"ש, ולא בלילה שלאחריו כשכבר עבר זמנו. ואפי' את"ל להקל בב' וה' – דאכתי איכא טעמא שלא יעברו ג"י בלא תורה, והרי י"א להשלים ביום שלישי. וגם בביטלו הקריאה ביום חמישי, שכבר עברו ג"י – אכתי עדיף לן שלא יעברו עוד יום (וראה בנו"כ השו"ע או"ח סי' קלה ס"ב – באה"ט, ברכ"י, משנ"ב ובה"ל שם). ובשבת מנחה – איכא עכ"פ הסברא דתוס"ש. ודוחק קצת. אבל בקריה"ת דמועדים וימי הצומות, הרי כבר עבר זמנו. ולכמה דעות אסור מדינא לקרוא בתורה שלא בזמנו ואפי' ללא ברכה. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סט"ז. תורת רפאל ס"ב. אג"מ או"ח ח"ב סל"ה. ואיכא גם משום מיחזי כשיקרא – ראה ב"ב פה, ב. שו"ת הצ"צ או"ח ס קס"ו. שם ד"ה ומעתה. אבל יותר נראה שבמקום ספק ליכא למיחש כ"כ, אלא שאין לו לברך. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ה סר"צ. ואשיבה דברי מוזסון או"ח ס"ד.

והנה, מצינו בכ"מ שכשהשעה דחוקה יתפללו מנחה ואח"כ יקראו בתורה (ראה מקו"ח סרל"ב בקיצור הלכות. שם סי' קכד ס"ב. ועוד). ולא נתפרט אם היינו מחמת שלא יספיק הזמן לשניהם, ואם מחשש שימשך בלילה, או מחמת המציאות שאין אור היום לראות, ואם הוא אחרי שקיעה"ח, או בביה"ש דר"ת, ועוד כמה פרטים עד"ז. ועכ"פ, עדיין לא נתפרש להדיא להתיר לקרוא ביה"ש (אף שמסתבר דהכי קאי. ולהעיר, שבכלל, שקו"ט אם מקום לקרוא אחרי שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. (וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סכ"ח. קנין תורה ח"ב סי' קכז. ועוד). והמסופר שבכ"מ קראו בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחרו מאד זמן מנחה – הרי אפשר שהוא ממש קודם ביה"ש, וכשעדיין הי' אור היום קצת).

וצ"ב החילוק בין ברכה על קריה"ת, לקריאת הלל, שיכול לקרות כל היום עד צאה"כ (שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג). אבל במק"א (בלוח לימים טובים ולחנוכה) כתבנו דהיינו שלא בברכה. כן בנ"כ זמנה עד צאה"כ כדלקמן, ובפשטות – היינו בברכה (אא"כ נאמר שלמסקנת אדה"ז בסדר הכנסת שבת אינו כן, וכדלקמן).

קוראים בתורה ומפטירים דרשו בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור[125].

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו"[126] בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

אין אומרים תחנון ו"אבינו מלכנו" במנחה (ערב פורים).

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכותי[127], יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שבן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה[128].

דברי כבושין אחר מנחה[129].

צאת הצום[130] בשעה **6:16**. אבל אסור לאכול קודם קריאת המגילה, כדלהלן.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים[131] – לפי שאין אנו בקיאים בהם[132] צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים[133] (כמה דקות אחר כך). ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע אחרי התפלה[134].

אסור לעשות מלאכה, וכן לישון (ואפילו דעתו רק לישון קימעא), מחצי שעה קודם צאת הכוכבים עד לאחרי קריאת המגילה. כן אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה אפילו התענית קשה

ולענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו – אפשר לאומרה בין השמשות. וראה לבוש סתרכ"ג ס"ד ושו"ע אדה"ז שם ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ, ומשמע שביה"ש מותר. וכ"מ בפר"ח סי' קכט. כנה"ג שם. ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. וצע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. וראה בפמ"ג שם סק"ג שנסתפק לענין ביה"ש. ובמשנ"ב בשעה"צ שקי"א צירף כמה סברות להתיר בביה"ש (ביה"ש דד' יוסי, דעת ר"ת, וכנראה גם הדעות שנ"כ בלילה), ונשאר בצ"ע. וראה הנסמן בשו"ת יחו"ד ח"ו ס"מ. יוסף לקח פרץ מועדים ח"א סל"ו. ועוד. וצ"ע בטעמו של הלבוש ואדה"ז. גם יל"ע אם אדה"ז בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי. ולהעיר מהוראת שעה לישא כפים בנעילה מוקדמת (בשנת תרמ"ו – סה"ש תרצ"ג ע' 80. בשנת ת"ש – ראה מבוא לסה"ש תרצ"ו–ת"ש ע' מ הנסמן שם. ואינו ברור אם הקדימו גם לפני השקיעה, או רק לפני צאה"כ, ואת"ל לפני השקיעה, הרי בשנת ת"ש אפשר שהי' מחמת הסכנה (כמסופר שם. וראה בתשורה ליסון–ווילהעלם כ"ד אד"ש תשס"ה ע' 24)).

125) בן עדות המזרח יכול לעלות שלישי ולהפטיר אם יש מנין או רוב מנין אשכנזים, או שכך מנהג המקום – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא"ש.

126) ומי שאינו מתענה מחמת חולי – יאמר "עננו ביום צום תענית זה". וראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

127) בן עה"מ יכול לעלות שלישי ולהפטיר אם יש מנין או רוב מנין אשכנזים, או שכך מנהג המקום – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא"ש.

128) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמיירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשקו"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדין יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

129) ראה לקו"ש ח"כ ע' 352 (וש"נ) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחשבו עכ"פ דברי כבושין.

130) כוכבים בינונים לאדה"ז.

131) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

132) והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

133) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיץ [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

134) והעיר המזכיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שיסכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן הי' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

עליו[135]. ולענין טעימה (היינו כביצה המוציא או מזונות (ולא יותר)[136], ופירות וירקות [וכן שאר מאכלים] אפילו הרבה, ושתיית משקה שאינו משכר) – יש להקל במקום צורך גדול, כשהתענית קשה עליו, כדי להתחזק מעט מחולשת התענית[137]. ובאדם חלוש, שהשהי' מזיק לו, וטעימה אינה מספיקה לו, מותר לו לאכול, אך יבקש מאחר שיזכיר לו לקרוא את המגילה. אשה השרוי' בתענית, ומחכה לשמוע קריאת המגילה מבעלה לכשיחזור מבית הכנסת, יכולה להקל בטעימה, כנ"ל. ונכון גם שלא ללמוד קודם קריאת המגילה[138].

ליל שלישי, אור לי"ד אדר, ליל פורים

לעולם לא היה נס גדול כזה לא בשבתות ולא ביו"ט להתקיים ההארה זו אף אחר הסתלקות המוחין מן הנקבה אלא בימי הפורים בלבד, ובבחינה זו יש יתרון גדול אל פורים על כל שאר הימים אפילו בשבתות ויו"ט (שער הכוונות).

בכמה שיחות קודש במעלת קביעות שנה זו שפורים חל ביום השלישי, והשייכות דיום השלישי שהוכפל בו כי טוב לכללות הענין דפורים. וההוראה מזה בעבודת האדם – ראה הנסמן בהערה[139].

בד"כ נהוג לאחל בפורים: "א פרייליכען פורים", או "א גוטען פורים". ובכ"מ: "גוט יום טוב"[140].

בנוגע ללבישת בגדי שבת (שבכ"מ שנכון ללבוש מבערב)[141], הנה ב"רשימת מנהגי פורים שיש בהם חידוש"[142] (בתחילת "מנהגי האדמו"ר", ובהערה שם "מובן שאין זה הוראה לרבים"[143]) – "לבוש משי כמו בשבת ויום טוב"[144].

---

135) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ד.

136) בנוגע לפת הבאה בכיסנין – כ"כ להדיא בפמ"ג או"ח סתל"א בא"א סק"ד. ובערוה"ש שם סכ"ו החמיר טובא עיי"ש (וסותר קצת למש"כ הו"ע בסרל"ב סי"ח לענין מנחה).

ועפ"ז, צ"ל דמש"כ בדה"ח סמ"ד סק"ד לענין מנחה שרק בקובע סעודתו (וכ"מ בפמ"ג סרל"ב בא"א סקי"ב, והב"ד בישועות חכמה על קש"ע סס"ט ס"ג. וכ"פ במשנ"ב סרל"ב סקל"ד) – שאני התם דמיירי בתבשיל מה' מיני דגן. וראה בקש"ע שם ובמסגה"ש סק"ב. וראה משנ"ב סרפ"ו בשעה"צ סק"ז. וראה לענין סוכה, בשע"ת סתרל"ט סק"ה ובמשנ"ב שם סקט"ז ובבה"ל שם. ולאדה"ז אפי' בתבשיל אסור חוץ לסוכה ביותר מכביצה. ולכאו' טעימה לפני מנחה וכדומה חמירא מסוכה – ראה מג"א סוסי' רלב לענין שתי'. אבל לאידך, סברא שבסוכה מחמרינן טפי – ראה ישועות חכמה שם. וראה שו"ת מהר"י אסאד ח"ב חו"מ (בחלק ההשמטות) סרנ"ג. לבו"מ מהדו"ת או"ח סי' קי. זכרון יהודה או"ח סי' קה. קב חיים ס"ו. קובץ תשובות ח"ג ספ"ט.

137) ראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

138) ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

139) ראה שיחות ר"ח אדר ופורים תשל"ה. ש"פ משפטים, פורים וש"פ תשא תשמ"ב. פורים תשמ"ו. פורים תשמ"ט. ועוד.

140) כ"ה האיחול בהתחלת השיחה שבסה"ש תש"א ע' 66. וכן שמעתי מעד־שמיעה, בר סמכא דמהימן עלי כבי תרי, ע"ד מעשה רב בזה, אף שכמדומה קרוב לודאי שבד"כ לא הי' בנוסח זה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ב.

141) כ"ה בכ"מ בכפנים. ויש שכתבו קודם תפלת מנחה (סידור יעב"ץ דיני קריאת המגילה פ"ז ס"א. (אבל בסידור עמודי שמים – ליתא. ואדרבה, נמצא בפורים שחרית. והב"ד ביפ"ל סתרצ"ה סק"ח. וראה גם מנהגי פיורדא סנ"ה). וביפוש"ה שי"ב פ"ג שכך הובא בספרים). ולהעיר שבס' המנהגים (שבהערה הבאה) הובא ד"ז לפני שנזכר המנהג בנוגע לנתינת מחה"ש. ויל"ע, אם תלוי בזמן תפלת המנחה, והיינו אם מתפלל בזמן מנחה גדולה או סמוך לערב.

142) ספר המנהגים ע' 74.

143) ולהעיר משיחת ש"פ תצוה תשמ"ה ע"ד מנהגים שנהגו בהם רק רבותינו נשיאינו שמיד עם פרסומם נעשו שייכים לכאו"א, ובשיחת ש"פ דברים תשמ"ז על אלו שהתפרסמו עם הדגשה שאינם הוראה לרבים [כמו בהערה הנ"ל] שעכ"פ יש בזה לימוד והוראה [וע"ד המבואר בשיחות כ' אב תשי"ד וש"פ קרח תשח"י על הנלמד מהמנהג להתענות ביום חופת בנותיו]. ובשיחת י"ט אלול תשמ"ח – לענין משי.

144) ועוד שם אודות "סויבלענע היטל" בסעודת פורים. ועד"ז במנהגי פורים (בפאריז) צ"ח: "לבוש משי. [ורק] לשלחן [לבוש] בשטריימיל".

ולהעיר מד"מ ורמ"א או"ח סתרצ"ה (ס"ב – ממהרי"ל, ויעו"ש במהרי"ל). ובנימוקי או"ח על אתר (ומציין לספרו אות חיים ושלום (ע' רב. ובמהדורת תשע"ז – ע' קג), עיי"ש) שבסק"ק קראקא, באתרא דהרמ"א, לא נהגו כמותו. וראה יוקח נא סתרצ"ה סי"ג במנהג עירו סלוניקי. ובמנהגים דק"ק וורמיישא (לר"י שמש) ע' רסא שרק הנשים נהגו בגבדי יו"ט. [ועד"ז – ע"ד הסוד – בס' עטרת תפארת להבא"ח (כתר מלכות אות רו)]. ובס' עבודת ישראל לפורים ש"בפורים אין מן הצורך ללבוש בגדי יו"ט כי האור הזה שזורח למטה אינו כ"כ גדול", עיי"ש (ע"ד בגדי שבת. ועד"ז בשיער המפקד מנהגי ירושלים ע' קנג – בנהר פקוד אות ד).

ולהעיר מפ' אבן יחיא למגילת אסתר ט, יט: "שמחה ומשתה ויום טוב – לאוסרו במלאכה שלא יראה בה עושה סימן ברכה לעולם ולכבדו בכסות נקי". (ואולי כוונתו רק "מעיקרא", אבל "לבסוף (שם ט, כב) כתיב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה' ואילו 'יו"ט' לא כתיב", לפי ש"מלאכה לא קבילו עלייהו" (מגילה ה, ב), וא"כ הה"נ שלא קיבלו לכבדו בכסות נקי'. או יאמר, שמצד המנהג ש"נהגו בהן איסור" במלאכה (מגילה שם), ועד שנפסקה ההלכה (שו"ע סתרצ"ו ס"א) שאינו רואה סימן ברכה לעולם, הה"נ בכסות נקי'. וראה עד"ז לעיל לענין קביעת שם יו"ט). וראה גם בצוואת יש נוחלין (בפרק אזהרת שבת ויו"ט) החילוק בין בגדי שבת, יו"ט ופורים. וראה בהמובא במועד לכל חי (להגר"ח פאלאגי – סל"א אות חי). ובסידור יעב"ץ בשחרית: בגדים נאים. ובמנהגי הרש"ש סל"ח: בגדי שבת או בגדים חמודים. ועד"ז

תחפושות

נהגו ללבוש פרצופים (=מסיכות) לפורים. וראה שיחת תענית אסתר תשמ"ט שנעשה בעיקר ע"י קטנים[145]. ויזהר שלא יהא בהם חשש שעטנז דאורייתא. בנוגע ללבישת בגדים שיש בהם כלאים דרבנן[146] ובגדי אשה לאיש – יש שהתירו לשמחת פורים והרבה פוסקים שללו בתוקף. ואכ"מ[147].

לענין חיוב ציצית בתחפושות, לדוגמא במעיל שבתחפושת של כהן גדול[148], מכיון שהדבר בספק, כדאי לעגל או שהאב יאמר לבנו שנותן לו הבגד רק בשאלה וממילא פטור מציצית[149]. ולאידך, אינו מברך על טלית גדול שלובש לתחפושת.

ראוי שלא להתפלל כשלבוש בתחפושת באופן שאינו ראוי לעמוד כך בפני המלך.

צבע שצובעים לכבוד פורים על הידיים, אם אין בו ממשות רק מראה, אינו חוצץ לנטילת ידים[150].

מעריב

יש להזדרז בתפילת ערבית ובקריאת המגילה.

בתפילת העמידה אומרים "ועל הנסים". דין השוכח או טעה מפורטים בטבלא שבסוף הלוח. [אין להפסיק בין ברכת 'השכיבנו' ל'שמונה עשרה' להכריז 'ועל הנסים'.] אח"כ קדיש "תתקבל" וקריאת המגילה. דיני ומנהגי הקריאה, מפורטים לקמן בדיני מצוות היום.

אחרי קריאת המגילה וברכה שלאחריה אומרים "שושנת יעקב", "ואתה קדוש", קדיש שלם (בלא "תתקבל"), עלינו.

ניתן לקרוא את המגילה כל הלילה[151], עד עלות השחר[152]. ופשוט, שמ"מ מדין זריזין מקדימין למצות יש להקדים ככל האפשרי.

גם בלילה, נוהגים בשמחת פורים ומרבים קצת בסעודה.

נכון שימצא בביתו נרות דולקים[153] ושלחן ערוך. יש שאינם אוכלים בשר בליל פורים, כדי להדגיש שאין יוצאים אז חובת סעודת פורים[154].

סוף זמן קידוש לבנה (לכתחילה) כל הלילה.

אין אומרים תחנון בקריאת שמע שעל המטה, אבל אומרים "רבש"ע הריני מוחל" וכן "למנצח גו' בבוא".

בבא"ח תצוה סכ"ב: בגדי שבת או בגדים אחרים שהם חשובים ולא ילבשו בגדי חול. ובכ"מ, בנוגע לר"ח עכ"פ שלא יהא כמו בגדי שבת.

145) וראה שיחת ש"פ ויקרא תשמ"ח ע"ד לבישת עטרה.

146) להעיר מחוות יאיר חדש באור עולם סק"י.

147) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' כ.

148) במעיל כה"ג עצמו, שקו"ט בזה. וראה הנסמן בשערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים – לרב אחאי גאון אחי וראש הרמ"ש שליט"א – פח, ב.

149) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יט.

150) אבל אם יש בו ממש, יש לדון אם יש להתיר מחמת שהוא לנוי, דשאני גדר נוי שהוא כגופו ובטל, ועדיף משאר אינו מקפיד – וראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

151) י"א להחמיר שלא להתחיל קריאת המגילה לפני צאת ג' כוכבים קטנים (בשעה **6:19**) לפי שהוא מד"ק. וי"א שבכל דרבנן החמירו בקטנים, ורק בתענויות הקלו. אבל סוגיין דעלמא שקריאת הלילה היא מדרבנן (להלן בהע') ושכבכל דרבנן אפשר להקל להתחיל קריאת המגילה בצאת ג' כוכבים בינונים (בשעה **6:16**). [ושקו"ט בפ"ע במה שנהגו להתפלל ערבית במוצאי תעניות בזמן יציאת ג"כ בינונים, אף שלענין ק"ש שהוא מה"ת צ"ל קטנים דוקא כמפורש בסדר הכנסת שבת].

לענין קריאת המגילה בין השמשות – נחלקו הפוסקים, ובשעת הדחק גדול כגון לחולה או זקן, אפשר להקל. ובמקום אונס, בדלית ברירה ממש, אפשר לסמוך על המקילים לקרוא אפילו מפלג המנחה (בשעה **4:38**) באם לא יתאפשר לקרוא אח"כ. אנוס ששמע קריאת המגילה מפלג המנחה (קודם בין השמשות), ושוב נתאפשר לו לקרוא אח"כ בזמנה, חוזר וקורא ללא ברכה. וראה עוד בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ה.

והנה, שם הכרענו לקרוא בברכה. וכ"ה סתימת כל האחרונים (זולת אותם שחלקו על גוף ההיתר לקרוא מפלה"מ). וראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

152) ובא"ר סתרפ"ח סקי"ט שלכתחילה צ"ל לפני חצות הלילה. אבל אין כן דעת רוב הפוסקים – ראה מג"א סתרפ"ז סק"א. ועוד. ומפורש בבה"ג הל' מגילה, הביאו בהגהות עובר אורח (מכת"י) סתרפ"ז סק"א.

153) יש שנהגו להדליק בסעודת פורים עבור מרדכי ואסתר – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'שנד.

154) ויש נוהגים לאכול חלב – רוח חיים סתרצ"ה ס"א.

לענין מצות עונה במוצאי תענית – ראה בהערה[155].

יום שלישי, י"ד אדר, פורים

מצוות פורים ניתן לקיימן מנץ החמה (לערך בשעה **6:26** בבוקר) ועד השקיעה[156] (לערך **5:49** בערב).

סוף זמן קריאת שמע 9:15.

משכימין לבית הכנסת. גם ביום אין לאכול קודם קריאת המגילה[157]. ואדרבה, קריאת היום חמורה יותר. אבל, יש מקום להקל בשתי' (משקה שאינו משכר). ובמקום הצורך – גם בטעימה (אכילת פירות וירקות ואפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה, ועד בכלל)[158].

יש שכתבו שלא לאכול סעודה קבועה (או אפילו לטעום) גם לפני קיום שאר מצוות היום (נוסף למקרא מגילה) – מתנות לאביונים ומשלוח מנות. והמנהג להקל[159].

סדר התפילה

אין אומרים תחנון.

אף שזמן מתנות לאביונים אחרי התפלה (וקריאת המגילה)[160] – פשוט שאם אביונים מזומנים לפניו לא יעכב ח"ו מליתן להם. ואסור להחזיר העני השואל ריקם, אפילו אין נותנים רק גרוגרת אחת[161]. ובפרט בפורים שכל הפושט יד נותנים לו. ובכלל, טוב ליתן פרוטה לעני קודם התפלה.

הלכתא למשיחא: גם לעתיד לבוא לא יאמרו הלל בפורים. אבל ראה בהערה[162].

---

155) אם אינו מרגיש חולשה, אין חשש כלל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לט'דנט. ושנ"ת.

156) ואם כבר שקעה חמה – ראה להלן בפנים.

157) ראה בהנסמן בהערה הבאה. וכן מסר הריל"ג ע"ה ע"ד הנהגת כ"ק אד"ש (אף שבד"כ אכל לפני התפילה).

158) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ד.

159) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ז. ובהמובא שם מלקט יושר בשם רבו בעל תרוה"ד, שטוב לשלוח קודם אכילה, ומוכח שאינו מדינא – יש להוסיף, שגם בזה גופא, מקום לפרש שכוונתו רק לפני סעודת פורים (ולא לפני אכילה בכלל), והרי נהגו בסעודת פורים סמוך לערב בכדי שיהא "פנאי לאכול בסעודה בשמחה ובתענוג" (שו"ת תרוה"ד סי' קי. ושם, שאכל גם סעודה אחרת לפנ"ז בשחרית. וכ"ה בלקט יושר ע' 158). ועוד, שהכוונה לפני סעודת המקבל, שהרי משלו"מ הוא בכדי שיהא לכאו"א די סיפוקו לקיים הסעודה (תרוה"ד שם. ובכ"מ).

160) כן המנהג הפשוט. וכ"ה להדיא בשו"ת נוב"י מהדו"ק או"ח סס"ב, כי היכי דלא תיקדום עשי' לזכירה. ומפורש בדבריו דלא סגי בקריאת הלילה להקדים זכירה לעשי', וצ"ל אחרי קריאת המגילה ביום. וכ"כ בית יצחק ווייס מגילה כ, א ד"ה במשנה אין קורין. ראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

ועוד מעלה בדבר, כיון שברכת שהחיינו בקריאת היום עולה לו גם למתל"א (ראה מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ח. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין ברכת שהחיינו על עיצומו של יום בפורים ס"ז ובהערות שם, נדפס בקובץ מבית חיינו תשפ"ב, בנוגע הכוונה בשהחיינו שבקריאת הלילה עבור מצוות היום).

ועוד איכא בגווה, לפמשנ"ת בכ"מ שמתל"א משום שמחה נגעו בה, ומישך שייכא לדין הסעודה, שישמח לב האומללים בשמחתו, וכדמוכח מסידור הדברים ברמב"ם (וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 368). וא"כ לפני התפלה עדיין לא הגיע זמן סעודה (אף שבודאי יוצא יד"ח גם אז, כנ"ל).

וגם יש כאן משום הקדמת אינו תדיר, וגם ק"ש היא דאורייתא. וצ"ל בהנהגת אלו שנהגו קודם התפלה, דמיירי בדקיימי עניים שאסור לו להעביר על המצוה, ועוד דלא גרע משאר צדקה לפני התפלה.

ומי שכבר נתן קודם התפלה, נכון שיתן עוד פעם אחרי התפלה, ולפחות מתנה אחת, מטעמים הנ"ל (ועדיין נחשבת הזכירה לפני העשי' כל שלא גמר העשי', וגם השהחיינו עולה לו להמשך וגמר המצוה שיעשה אח"כ).

161) משום אל ישוב דך נכלם. וראה פרטי ד"ז בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תתקיד בארוכה.

162) פשוט, שהטעם דאכתי עבדי אחשורוש אנן קאי אזמן התקנה ולא אזמן דידן (אף שכ"מ קצת בל' שו"ת חת"ס או"ח סי' קצב. וכ"מ בשיחת ש"פ צו תש"ל, נעתק בלקוטי ביאורים קארף לתניא אגה"ת פי"א, ח"ב ע' רכח. וצע"ק בהל' בלקו"ש חל"ו ריש ע' 179). וכדמוכח בל' הגמ' מגילה יד, א בהמשך "עבדי דאחשורוש הוו". וכן מוכח בפירש"י שם ד"ה אכתי (וגם בד"ה אמר רבא). ובכ"מ גרסי גם בתחילה "הוו" ולא "אנן". וכן מפורש בירושלמי פסחים פ"י ה"ו: משונאיהם נגאלו לא נגאלו מן המלכות. וכ"כ לפרש בפסקי הרי"ד מגילה שם. אר"ח הל' מגילה סכ"ח. כלבו הל' פורים סמ"ה. מאירי מגילה שם. ועוד. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 319. ועוד, שכל שלא תיקנו בשעתו אין לנו אלא מה שתיקנו הם. (וע"ד אמירת הלל למי שאין לו מגילה למ"ד קרייתה זו הלילה – ראה העמק שאלה דלקמן. הנסמן בלקו"ש חל"ו ע' 169 הע' 20). ופשוט שגם בזמן ב"ש לא אמרו הלל בפורים מה"ט (כ"כ בהעמק שאלה שאילתות סכ"ו סק"א). ושו"מ שכ"כ בלחמי תודה מגילה יד, א שגם לעת"ל לא יאמרו הלל. וצע"ק ברשימות חו' קעג: ואא"פ עדיין לומר הלל. אבל בפשטות קאי בכללות הענין דזה"ג ולא לגבי הלל בפורים. אבל ראה עין הבדולח מגילה י, ב. ילקוט אברהם ליפשיץ בויוסף אברהם סכ"ח (קנ, א). שו"ת עטרת משה למברגר או"ח ח"ב סרע"א. וראיתי למי שכתב לפרש כן בפיוט אלקיכם ישלח למוסף שבת חנוכה "ועל הנסים הלל לגמור צעיר מהעביד". וגם בזה נראה דקאי על גוף הגאולה דלעתיד ולא אימי פורים (ובפרט דקאי בחנוכה התם).

אחרי תפילת העמידה (וחצי קדיש שלאחריה) קוראים בתורה (פרשת ויבא עמלק. מי שלא שמע פרשת זכור מכוון לצאת ידי חובתו בשמיעת קריאה זו). יש לכל אדם ליזהר לשמוע קריאת פרשה זו בציבור, כיון שמצוה בקריאת הפרשה מדאורייתא. ואע"פ שכבר יצא בשבת פרשת זכור, מ"מ כיון שיום זה הוא זכר גדול לנס וזכרון מחיית עמלק יש להשתדל היום בקריאת הפרשה יותר מבפעם אחר. ואם אי אפשר לו לבא למנין וקורא המגילה ביחיד, יש לו לקרות גם פרשה זו בניגון וטעמים.

מנהגנו[163] בקריאה לפורים (ופרשת בשלח) להקדים 'זָכָר' ואחר־כך ''זֵכֶר'.

אחרי קריאת התורה (לפני החזרת הספר תורה להיכל) – קריאת המגילה. יש נזהרים שלא לפתוח את המגילה עד גמר גלילת הספר תורה לגמרי[164]. אין לחלוץ התפילין דרש"י עד אחר קריאת המגילה[165].

מי שעדיין לא נתן "מחצית השקל" עושה זאת לפני קריאת המגילה.

באמירת "שהחיינו" מכוונים (מלבד על קריאת המגילה, גם) לצאת ידי חובת כל מצוות החג: משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים[166].

אחרי קריאת המגילה וברכה שלאחריה אומרים "שושנת יעקב", "אשרי" "ובא לציון" וקדיש שלם – **ואחר כך** מחזירין הספר תורה להיכל[167].

תזכורת: מרוב הטרדות במצוות היום, להיזהר שלא לשכוח מלהתפלל מנחה. (דיני שתוי ושכור בעת התפלה, נתפרטו להלן).

תזכורת: לא לשכוח להשלים שיעורים היומיים, ובפרט – השיעורים השוים לכל נפש, שיעורי חומש[168], תהלים, ותניא[169], ושיעור רמב"ם.

בדרך כלל, מתפללים תפילת מנחה (עם "ועל הנסים") קודם סעודת פורים.

גם מי שאין לו פנאי מחמת הטירדות – ובפרט במבצע פורים – לאכול "סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו" ואוכל רק סעודה קטנה בבוקר, קיים מצות "משתה ושמחה", כפשוט[170].

מלאכה בפורים

אין לעשות מלאכה בפורים[171] (והעושה בו מלאכה אינו רואה מאותה מלאכה סימן ברכה לעולם).

---

163) ספר המנהגים חב"ד ע' 72.

164) ראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

165) מג"א סתרצ"ג סק"ב בשם מט"מ. והטעם משום דדרשינן ויקר אלו תפילין (כ"כ במט"מ סתתר"כ). ובפמ"ג בא"א שם דקאי אפילו במי שהתפלל כבר ועתה שומע מגילה. ובספר המנהגים חב"ד: ביום גם שמיעת וקריאת המגילה בתפלין דרש"י. ועיי"ש בהערה.

ולהעיר מהמנהג (מועד לכל חי סל"א סקפ"ח. כה"ח סתר"צ סק"צ. ועוד. וכן ראינו מעשה רב) למשמש בתפלין של ראש בעת קריאת מלת "ויקר".

ובכלל, למנהגנו אין לחלוץ התפילין לפני אמירת תהלים שלאחרי התפלה, ראה שו"ת באתרא דרב ה'רעז.

166) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ח.

167) כ"ה בסידורי תהלת השם בהערה בשוה"ג (ותוקן ע"פ הוראה – ראה התקשרות גל' תלה), ע"פ תוס' ד"ה פסק מגילה ד, ב. כלבו סמ"ה. ועוד.

והוא דלא כמהרי"ל הל' פורים. הגמ"יי הל' מגילה ספ"ב. ועוד. והובאו ב' המנהגים בספרי דבי רש"י (פרדס הגדול ענין פורים ע' רמחה סידור רש"י סש"ל. מחז"ו סרנ"ב). וראה בכ"ז שעה"כ פי"א סכ"ב (ושם, מפי השמועה אצל הצ"צ). משנ"ב סתרצ"ג בבה"ל ד"ה מוציאין. אורח נאמן רסי' צו. ילקוט הגרשוני סתרצ"ג סק"ה. כה"ח שם סקכ"ה. מרגניתא דר"מ (שפירא) מהדו"ח הגהות לשו"ע סתרצ"ג ס"ד (ע' רמה). שו"ת איתן ארי' סצ"ט. הנסמן בחקרי מנהגים ח"ג סי' קג. וראה גל' האוצר אד"ר תשפ"ד.

אבל בשנת תנש"א הורה כ"ק אד"ש להחזיר הס"ת לפני קריאת המגילה. וכן עשו גם בשנת תשמ"ח ובשנת תשמ"ט כפי שרואים בוידיאו (וכנראה ע"פ הוראה).

168) בשנה זו: תשא שלישי–רביעי.

169) השייכות דשיעור תניא דשנה פשוטה לפורים – ראה שיחת פורים תשכ"ג.

170) ולהעיר גם מדברי הט"ז סתרצ"ג סק"ב: סעודה הראשונה שאוכל בו ביום קיים סעודת פורים בזה ואין לנו לתלות הדין במה שאנו קוראין לסעודה שאחר מנחה סעודת פורים שהוא לתוספת שמחה.

ולהעיר מהספק אם סעודת פורים צריכה כוונה. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מח'תתקצא.

171) ובליל פורים, כתבו רוב הפוסקים להתיר. והמיקל לא הפסיד הברכה. והמחמיר תבא עליו ברכה (נוספת).

וע"י גוי מותר[172]. מלאכות קלות שאין בהן שיהוי מותר. אבל יזהר שלא יתבטל משמחת היום. לצורך פורים מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות. וכן כל מלאכה של שמחה או כל מלאכת מצוה. פרקמטיא מותר כיון ששמחה היא לו, ויזהר שלא ימשוך בה ויתבטל משמחת פורים, ויש שנהגו להחמיר אא"כ הוא להרויח לצורך סעודת פורים. [בנוגע לכיבוס במכונת כביסה, שאין בו שיהוי, מקום להקל[173]. בנוגע לתספורת – כיון שהוא לצורך פורים ושמחה היא לו, יש להקל[174] וכן מותר ליטול צפרניו].

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יהא פורים אסור בעשיית מלאכה מן הדין, וכדין יום טוב[175].

הלכתא למשיחא: אמרו חז"ל שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם. ונתבאר בכ"מ. וגם בכ"מ בדא"ח.

כל הגברים והנשים, כולל קטנים שהגיעו לחינוך, מחוייבים ב:

א. שמיעת קריאת המגילה

חייבים[176] לשמוע את המגילה פעמיים: פעם בלילה ופעם נוספת ביום. [ב"מבצעים" כשאי אפשר לקרוא מגילה פעמיים – אין לדחות קריאת הלילה ח"ו מפני מצוה העתידה לבוא, ומחויב לשמוע קריאת הלילה אף שעי"ז מטיל בספק האפשרות לשמוע ביום[177]].

ניתן לקרוא המגילה ביום עד שקיעת החמה (**5:49**). אם יודע שתימשך הקריאה בין השמשות, קורא בלא ברכה[178].

מחנכים את הקטנים למצוות שמיעת המגילה. מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה. ונהוג להביא לבית־הכנסת גם את הקטנים ביותר (באם אינם מפריעים)[179]. הורים ישגיחו על ילדיהם שיקשיבו לקריאה ולא יפריעו.

מצוה מן המובחר לשמוע את המגילה בבית־הכנסת, ברוב עם[180] (ולפחות בעשרה, אף שמותר לקרוא גם בפחות בעשרה). המתפלל בקביעות בבית הכנסת במנין המיוחד לו, אינו צריך ללכת לבית הכנסת גדול יותר.

הקורא את המגילה (ולמנהגנו – גם השומעים מתוך מגילה כשרה) פושט אותה מכריכתה כאיגרת, וכופלה יריעה על יריעה. ולמנהגנו – הכפילה היא לשלושה חלקים.

לפני הקריאה מברכים שלוש ברכות: "על מקרא מגילה", "שעשה נסים" ו"שהחיינו" (גם ביום)[181].

---

172) ובמלאכה בפרהסיא כגון בנין בית ע"י גוי – נחלקו הפוסקים. ובמקום צורך גדול, הפסד מרובה או לצורך מצוה יש להקל. ובקבלנות, ודאי יש להקל.

173) אבל להעיר מס' אורחות יושר לר"י מולכו פי"ט שראיתי להרבה נשים שעומדות על הכביסה ביום שושן פורים [שנהגו במקומו מספק ב' ימים] ומה הניי' להן שאין עושין מלאכה ועושין מלאכות יותר כבדות. ועכ"ז, במכונת כביסה שבימינו שאני, וכמובן, באופן שלא יתבטל עי"ז משמחת פורים.

174) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ג.

175) מחשבות חרוץ אות כ (פיעטרקוב תער"ב – פח, רע"ג). וכבר קדמו עד"ז ביערות דבש ח"ב (דרשות בק"ק אה"ו דרשה א' (בדפוס וואַרשא – קכ, ב)). [ולהעיר מדרשות חת"ס ח"א לפורים תקס"ד (קצז, ג). ושם – לז' אד"ש תקפ"ו (קנג, ד)].

176) נחלקו הפוסקים בגדר קריאת המגילה ביום (וי"א גם בלילה) אם הוא מד"ק או לא. וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט בין הדברים.

177) ראה מה שהארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט, ושו"ר אריכות מזה בקובץ האוצר חו' לח (שי"ל בשנת תש"פ) וש"נ גם לכמה אחרוני זמננו. ובכמה פרטים נמצאו דברינו מכוונים.

178) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

179) ראה בסוף הקובץ במילואים (י).

180) ואם חל ליל טבילתה בליל פורים, אם אפשר לשמוע מגילה תחילה ברוב עם ואח"כ לטבול, עדיף כך. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תשסח. וש"נ.

181) שכח לברך שהחיינו ונזכר אחרי גמר הקריאה, אינו מברך – כ"כ בנה"ש סתרצ"ב סק"א. ודלא כרוח חיים שם סק"ג שהשיגו. אבל כ"ה בתשב"ץ ח"ב סר"ד. שו"ת כת"ס או"ח סכ"ה. ובשו"ת רעק"א תנינא סי"ג – לא בריר לי', עייש"ה. אבל בביהגר"א סתרע"ו מוכח דאיכא דין עובר לעשייתן גם בשהחיינו. גם ישועו"י סתרנ"א סק"ו פסק שאינו מברך אחרי נטילת לולב (וראה אצלנו בלוח לסוכות), וכן בנ"ח, והב"ד בפת"ע סתרע"ו, ובמשנ"ב שם סק"ג. ואף שבנ"ח שייך לברך כ"ז שדולקות (וראה בלוח לחנוכה) – אבל אין מקום לברך אחרי

נכון שהקהל יעמוד בשעת שמיעת הברכות. בעת קריאת המגילה אין השומעים צריכים לעמוד[182]. הקורא מכוון להוציא את השומעים.

כתב אדה"ז בשולחן ערוך: כשכולם מקיימים מצוה ביחד כגון שמיעת מגילה מצוה שאחד מברך לכולם בין הקורא בין אחד מן השומעים. אבל אם רצו לקיים כל אחד המצוה בפני עצמו ולברך לעצמן הרשות בידם כגון שיקרא כל אחד המגילה לעצמו אם אין שם עשרה. ומכל מקום טוב שיקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך אע"פ שאין חיוב בדבר שאין לחייב אדם שיקיים המצוה המוטלת עליו ע"י שליח כשיכול לקיימה בעצמו.

למעשה, בקריאת המגילה בצבור, מי שאינו רוצה לצאת בברכת הש"ץ ורוצה לברך לעצמו בלחש רשאי, אם יש לו מגילה כשרה שקורא בה לעצמו מלה במלה בעת שהש"ץ קורא[183].

יש להקשיב לברכות ולא לענות "ברוך הוא וברוך שמו", אלא רק "אמן", ומכוונים לצאת ידי חובה.

מי[184] שהגיע באיחור[185] יאמר את הברכות לבד, באופן שיסיימן לפני תחילת הקריאה. וכשלא הספיק לברך קודם, יש לו לברך בלחש בין הפרקים (כגון[186] כשהציבור אומרים פסוק "איש יהודי" בקול)[187].

לא יפסיק באמצע תפלת העמידה לשמוע קריאת המגילה[188].

הקריאה. וכן הכרעת רוב האחרונים.

182) אם כי הרבה נוהגים סלסול בעצמם לעמוד להידור – ראה מנהגים וורמיישא סרי"ח, שהרבנים היו עומדים ושאר הציבור יושבים. ובס' מנהג טוב סי"ג שמנהג טוב לשמוע בעמידה משום פרסו"נ. וראה טור ברקת סתר"צ סק"א. וכן מעשה רב במנהג כ"ק אד"ש. וראה גם המסופר ברשימות דברים חיטריק ח"א ע' קפז ע"ד פורים תרפ"א. ולכאורה מקום לומר שכ"ה גם ע"פ שיטת הטור רסי' תרצ ודעמי' (ראה אוצה"מ מגילה סצ"א–צב. שבה"ל סי' קצח. תניא רבתי ס"מ. וראה עט"ז סתר"צ ס"א. ראשון לציון מגילה כא, א בדעת הרמב"ם. שו"ת חקל יצחק או"ח ס"ג) שחובת העמידה בקריאת המגילה היינו משום גוף הקריאה ולא רק משום כבוד הצבור, דגמרינן לה מקריה"ת (אמנם, לדידן חובת העמידה בקריה"ת משום כבוד התורה ול"ש במגילה). ועפ"ז מקום לומר, דהה"נ שעל השומעים לעמוד משום שוכ"ע (להעיר מכעי"ז בשו"ע אדה"ז סע"ה ס"י ובקו"א שם. הל' שחיטה ס"א סקנ"ב). ואף שבקריה"ת לא נהגו להחמיר, מקום לומר דשאני קריה"ת שהיא חובת ציבור, אבל במגילה שהיא חובת יחיד ושוכ"ע מקום שגם השומעים יעמדו. ועכ"פ בקריאת היום שי"א שדינה כהלל שצ"ל בעמידה (ראה שו"ת חת"ס או"ח סנ"א. גליוני הש"ס מגילה כא, א. ועוד). ויל"ד, שבמ"ת שמעו כל ישראל מדין שוכ"ע (ראה גם תוד"ה כדאשכחן ברכות כ, ב), ועכ"ז חובת עמידה נאמרה רק לגבי משה. ובגוף הענין, הרבה יש להאריך ולהשוות הנידונים – עמידה בשמיעת חזרת הש"ץ, בקדיש, בברכת תק"ש ובתק"ש, בברכת ספה"ע. ואכ"מ. ולמעשה, אין המנהג כן.

183) יסוש"ה שי"ב ספ"ד. שו"ת זבחי צדק ח"ג סי' קנח. רב פעלים ח"ד או"ח סל"ג. בא"ח תצוה סי"א. וכן מעשה רב.

184) ואין להמתין בקריאת המגילה למי שנתאחר או שרוצה לצאת לעשות צרכיו, משום טירחא דציבורא, אא"כ הציבור מחלו על כבודם, או שכך המנהג שם להמתין לזה – ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כו'תשפו.

185) אם לא אמר עדיין ברכת התורה אין לו לשמוע מקרא מגילה לפני ברכת התורה. ואם זמנו בהול, כגון שהגיע באיחור, ולא יוכל לשמוע אח"כ, יאמר רק ברכת אשר בחר בנו, שהיא המעולה שבברכות, וישלים שאר ברכת התורה אח"כ. ואם כבר אמר אהבת עולם, אלא ששכח לומר ברכה"ת, ודאי סגי בהכי. ובלית ברירה כשהגיע אחרי שהקורא סיים אמירת הברכות שעל המגילה, יאמר ברכת אשר בחר בנו בזריזות, ויקרא התחלת המגילה מחומש, אבל כיון שיש חולקים, עדיף שלא לעשות כך. ופשוט שעדיף לשמוע מגילה ביחיד מלשמוע בעשרה ללא ברכת התורה.

ויש שציידדו להקל מחמת כמה סברות, שקריאתה לפרסו"נ ולא למצות ת"ת, או שכשמכוון למצות מגילה א"י יד"ח ת"ת. (וכ"ז לא יכון להסברא שברכה"ת היא על החפצא דתורה ולא על המצוה). ולדינא נראה עיקר שמקיים בזה מצות ת"ת ממש (אף שמצינו כמה ישובים כעי"ז בהשאלה הידועה במה שאמרו שמבטלין ת"ת לשמוע מגילה, דמשמע שאינה בכלל ת"ת. וע"פ רוב התירוצים שנאמרו בספרים בענין הנ"ל – פשוט שהיא בכלל ת"ת. וכבר כתב בשו"ת אבנ"ז סתקי"ז סק"י: לא ראמין שיצאו דברים אלו מפי אותו צדיק שלא יקיים ת"ת במקרא מגילה), וממילא אסור ללא ברכה"ת, ול"ד כלל לתחנונים. וראה מה שהארכנו עד"ז בסברות הנ"ל וכיו"ב בקובץ ספר זכרון תפארת איש לענין ק"ש לפני ברכה"ת, קחנו משם, ודון מינה ואוקי באתרין. ונראה דנדו"ד גרע טפי מק"ש, שכל עיקר מצות קריאת המגילה היינו לקרוא בתורה, ומתוך הקלף, וככתבי הקודש שמטמאת הידים וצריכה שרטוט כאמיתה של תורה, והרי זו כקריה"ת, ויתירה היא על קריה"ת, שהמצוה בקריאה (ולא בשמיעה) ועל היחיד (ולא על הציבור), אף שצ"ל כקריאת אגרת, ובאופן שמפרסם הנס, ולא כקורא במקרא (ראה פירש"י מגילה יט, א). ומצאתי הדבר מפורש בשיחת פורים תשל"ב, שאסור בקריאת המגילה ללא ברכה"ת. ולרוה"פ נקטינן דשוכ"ע לענין ברכה"ת.

ובשו"ת דבר אברהם סט"ז סקי"ח כתב למיסבר סברא שבברכות המגילה יוצא יד"ח ברכה"ת. וג"ז אינו עיקר לדינא. וגם לדבריו – היינו בסיבת הדבר שלא תיקנו עוד ברכה לפני הקריאה, כבשאר קריה"ת בציבור. אבל אינו שייך לכללות החיוב דברכה"ת. ומצינו ליישב באופנים אחרים. ואכ"מ. וראה שו"ת הרמ"א סל"ה.

וזאת למודעי, שבשמע ללא ברכה"ת ודאי יוצא יד"ח ול"ש בזה מהבב"ע – ראה בכעי"ז בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תתפ. וש"נ.

ואם זמנו עובר כגון שהוא קרוב לשקיעה"ח, באנו לפלוגתא אם מגילה דוחה שאר מ"ע מה"ת. והעיקר לדינא שאינה דוחה.

186) ראה משנ"ב סתרצ"ב בשעה"צ סקי"א. כה"ח סקכ"ג. ואכ"מ.

187) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"ט.

188) ראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

מי שכבר יצא ידי חובה וכעת קורא להוציא אחרים, יברכו רק השומעים ובעמידה. וטוב שיברך אחד מהם בקול ("על מקרא מגילה", "שעשה נסים", "שהחיינו") ויכוון להוציא את שאר השומעים[189] (שצריכים לעמוד אף הם). וכשאין השומע יודע לברך, יברך הקורא. [כשקורא לאחרים, והוא יצא כבר, וחושש שלא ישמעו כל הקריאה, לא יברך להם, וכן לא יאמר להם לברך].

כשקורא להוציא **נשים**, אומרות הנשים (או הקורא, כשאין יודעות לברך) בברכה ראשונה: "לשמוע מגילה" (וי"א "על מקרא מגילה").

הקורא להוציא אחרים שכבר יצא ידי חובתו מותר לו להפסיק באמצע במקום צורך גדול.

כשקורא ביחיד או לנשים מותר לו לישב בשעת הקריאה.

למרות שנשים חייבות בשמיעת המגילה, אין לה לקרוא לעצמה, וכל שכן ש**אסור** לה לקרוא להוציא אחרות[190], ועליה לשמוע מאיש הקורא (זולת בשעת הדחק, כשאי אפשר כלל, כיון שאין לה מי שיקרא לפניה, שאז קוראת **לעצמה** במגילה כשירה (ומברכת כנ"ל)). ואם קראה בעצמה, תחזור ותשמע מאיש הקורא.

אין יוצאים ידי חובה בשמיעת המגילה ע"י רמקול, טלפון, רדיו וכיו"ב. [בנוגע למכשירי שמיעה[191] (עם בטרייה), יש להורידם לפני קריאת המגילה. פתרונות אפשריים: לעמוד קרוב לבעל־קורא או לשמוע את הקריאה ביחידות ממי שקורא בקול. ואם אפשר לו לשמוע קריאת עצמו ללא המכשיר יקרא לעצמו בברכה[192]. ואם אינו יכול לשמוע כלל ללא המכשיר, יקרא לעצמו ללא מכשיר בלי ברכה[193]. ואם אינו יכול לקרוא, לפחות ישמע מהקורא עם המכשיר[194]].

בקריאת המגילה ביום, נכון להחמיר שלא יקרא בחור בר מצוה להוציא אחרים אם לא נתמלא זקנו. אבל בקריאת הלילה אין חשש. גם בקריאת היום, אם קורא להוציא נשים, יש להקל. ובשעת הדחק, כגון ב"מבצעים" שאין אחר שיקרא להם, אפשר להקל אף בקורא לגברים.

---

189) וגם בנשים – אפשר לאשה לברך להוציא אחרות. (ומש"כ בשו"ת מנח"י ח"ג סוסי' נד ע"פ קרבון נתנאל מגילה פ"א סק"ס, ומשנ"ב סתרפ"ט בשעה"צ סקט"ו – צ"ע, דהתם קאי במגילה ולא בברכות. וג"ז צ"ע. והבו דלא לוסיף. ונתקשו בדבריו בכ"מ. וכבר כתבו לחלק דבמגילה זילא מילתא טפי. אכ"מ).

190) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ב.

191) באם רק מחזקים את הקול באופן מכני, ולא ע"י זרם אלקטרי, יוצא בזה ידי חובת קריאת המגילה – ראה באג"ק (נדפס בהשמטות ודילוגים ושינויים בלקו"ש חכ"א ע' 496. ובשלימות) – בהיכל מנחם ע' נב.

וע"פ הנת' שם מובן שאין מקום כלל לחלק בין שופר למגילה כמו שעלה ע"ד כמה. ומה שנז' שם מכשירי שמיעה רק בנוגע לשופר, פשוט כיון שביו"ט ל"ש טלפון ורדיו.

וחקרו מאחרוני זמננו בנוגע לשתל קוכליארי, אם דינו כמכשירי שמיעה. ובפשטות, וע"פ הנת' שם, ה"ה והוא הטעם. ואדרבה, גרוע יותר.

192) והנה בשו"ת הצ"צ אה"ע סשכ"ג שקו"ט בארוכה במי ששומע כשמצווחים לו בקול רם מאד אם דינו כחרש. ומעתה, יש לדון בלקוי שמיעה שיכול לשמוע אבל כבדו אזניו אם נכון שיקרא בברכה אם יקרא בקול באופן שיכול לשמוע.

אמנם, הדבר מפורש בשו"ת הרא"ש כלל פה סי"ג והובא בטור חו"מ סרל"ה שאינו כחרש אלא כפקח לכ"ד. ויתירה מזו, אף שאינו שומע גם כשמדברים בקול רם זולת ע"י מין חצוצרות לא מיקרי חרש – פר"ח אה"ע סי' קכא ס"ו. והביאו ופסק כך לדינא בשו"ת הצ"צ אה"ע סי' קיח סק"ד. וכ"ה בשו"ת הלק"ט ח"ב סמ"ה, והובא בבאה"ט או"ח סתקפ"ט סק"א. וכן לגבי מגילה – בשע"ת סתרפ"ט סק"ב ועוד. (אמנם, שונה הדבר לגבי חובת שמיעה, במי ששומע רק ע"י מכשיר שמיעה, שאינו שומע קול אדם כלל). ובתשו' הצ"צ שם סשכ"ג שהחמיר בדבר, מיירי שנולד בלתי שומע וגם שחרשותו גרמה לו אלמות גמורה וגם אין לו הבנה נכונה כלל. ורק מה"ט נסתפק שם סק"א דנקרא חרש גמור. וראה גם שם סק"ד שברא"ש מיירי שמתולדתו הי' שומע ואינו מדבר ואח"כ כבדו אזניו.

אמנם, בהמשך הדברים בסק"ג בסופו נראה שעשה פלוגתא, שלהרמב"ם באמת ה"ז בגדר אינו שומע, משא"כ לרא"ש, ודלא כנתה"מ סרל"ה סק"כ שהשוה הדעות. ועוד זאת, שבסק"ב שם האריך להוכיח שחרש המדבר ואינו שומע לגבי הקהל וראי', אינו בדוקא שאינו שומע לגמרי אלא גם כששומע רק ע"י צווחה בקול רם מאד. וכן לענין תרומה שלא יתרום לכתחילה (או גם בדיעבד, וכתנאי). ומפורש שם גם לגבי מגילה (לכתחילה או בדיעבד). ועכ"ז, הרצאת הדברים שם מוכיחה שאם אכן ישמיע לאזניו כיון שקורא בקול ודאי סגי בהכי לענייננו (עיין היטב שם סוף סק"ב, ודוק). ועוד, שבלא"ה רבו האומרים שגם החרש שאינו שומע כלל קורא לכתחילה, וכבהערה הבאה. ואף גם זאת, שגם בנדון דהצ"צ, כשנולד כך וגם אינו מדבר וקרוב לפתי, מ"מ למסקנא כתב דמהני חליצתו להתיר יבמה לשוק, עיי"ש. וכש"כ שאין לנו להחמיר בנדוננו, אפילו לגבי ספק ברכה דחמירא. ואפילו את"ל שמחמת העדר השמיעה בקול בינוני נפקע חיובו מהמצוה לגמרי, עדיין יכול להכניס עצמו לכלל החיוב כשיקרא בקול רם וישמיע לאזניו. (ודוחק לומר שאין ביכולתו לחייב עצמו כיון שפטרוהו – שהרי אין כאן פטור עצמי מחמת היותו חרש, אלא כתוצאה מזה שאינו שומע (להסוברים כן)). ואפילו לא נימא הכי, עכ"פ לא גרע מאשה שרשאית לברך על מ"ע שהזמ"ג.

193) ראה בסוף הקובץ במילואים (יב).

194) ויוצא יד"ח לאותם הסוברים שג"ז בגדר שמיעה מעליתא, אף שאינו עיקר כלל לדינא.

הקורא את המגילה וקרא קריאה משובשת יצא לפי שאין מדקדקין בטעויותיה, והיינו בטעות שהלשון והענין אחד, אבל בטעות שהענין משתנה, כגון שבמקום "יושב" קרא "ישב", ובמקום "נופל" "נפל", לא יצא[195]. וצריך לחזור ולקרוא ממקום הטעות ואילך[196].

ומכל מקום, אם כבר סיים הקריאה חוזר וקורא ללא ברכה[197], ואפילו הפליג בדברים והסיח דעתו. וכן[198] אם השמיט הקורא תיבה, אפילו אינה מפסדת הקריאה, צריך לחזור ולקרוא. ואם השמיט תיבה שמפסדת הקריאה ונזכר אחרי שכבר גמר הקריאה והסיח דעתו, חוזר ומברך[199]. טעה וקרא "באמרם" במקום "כאמרם", או "בפניהם" במקום "לפניהם", אינו צריך לחזור ולקרוא עוד פעם. אבל אם לא גמר הפסוק, נכון לחזור ולקרוא כדבעי[200]. **לרשימת טעויות שכיחות – ראה במגילת אסתר ותיקון קוראים שבסוף הלוח.**

לכתחילה צריך לחזור אחרי בעל־קורא הבקי לקרוא בנקודות וטעמים כהלכתה. כשאין מי שיודע לקרוא בטעמים בעל פה, ואין ביכולת הקורא לעיין בחומש לפני כל פסוק ולקרוא אח"כ מתוך המגילה, וגם אין מי שיודע להקרות לבעל־קורא (לעמוד לידו עם חומש מודפס ולסייע לו בלחש. ועדיף שיסייע ע"י סימנים באצבעותיו), מותר לכתוב הטעמים במגילה ולברך עליה (אף שלכתחילה אין לכתוב נקודות וטעמים במגילה), אבל עדיף לקרוא בלא טעמים[201]. [המסייע לבעל־קורא בלחש יקרא אחר כך מתוך מגילה כשירה לעצמו, כי מן הסתם אינו יכול לכוון דעתו לשמוע היטב מחמת טרדתו להשמיע לאזני הקורא].

כשאין הקורא יודע הנקודות (או קרי וכתיב וכו'), ואין אחר שיכול לקרוא או להקרותו, אין לו לברך על קריאת המגילה. ונכון שיכתוב הנקודות במגילה, או יניח פלסטיק שקוף על המגילה ויסמן הנקודות וטעמים עליו[202]. כמו כן, יכול הקורא להקשיב לקלטת עם נוסח הקריאה באוזניות, וינמיך קול האוזניות (כיון שעליו להשמיע קריאתו לאזניו), ויזהר שלא יקרא שלא מתוך הכתב.

אין לחלק קריאת המגילה לכמה אנשים, שכל אחד יקרא חלק מהקריאה, אלא אם כן בעת הצורך[203].

אין להפסיק באמצע הקריאה רק כדי נשימה, ואפילו בין פסוק לפסוק, לפי שצריך לקרותה כאגרת.

סתם ידים עסקניות הן ולכן יש להחמיר ליטול ידיו לפני שנוגע במגילה.

הנוגע באמצע סעודה במגילה (או בתפילין וספר תורה) אינו צריך ליטול ידיו לסעודה עוד פעם.

לא יניח המגילה על ברכיו ושני אצילי ידיו עליה[204].

אסור לדבר בשעת קריאת המגילה, החל מהברכה הראשונה שלפניה ועד לברכה שאחריה. בדיעבד, אם הקורא דיבר אין השיחה הפסק ואינו צריך לחזור. אבל השומע שדיבר, כיון שבעודו מדבר לא ישמע מה שהקורא קורא, ואם כן לא שמעה כולה, לא יצא ידי חובתו.

---

195) ראה בסוף הקובץ במילואים (יג).

196) ראה בסוף הקובץ במילואים (יד).

197) כיון שנחלקו הדעות בשו"ע סתר"צ סי"ד. וראה חיי"א כלל קנה סט"ז. משנ"ב סי' תרצ בבה"ל סי"ד ד"ה אין מדקדקין. כה"ח שם סקי"ז. ובקיצור שו"ע סי' קמא סי"ח סתם הדברים. ראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

198) ראה בסוף הקובץ במילואים (טז).

199) כ"ה במשנ"ב סי' תרצ בבה"ל סי"ד ד"ה אין מדקדקין. וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מ'תשנ.

ולענין לחזור ולברך שהחיינו – נראה שחל ע"ז כל דיני ברכת המצוות, וחוזר ומברך כל הברכות. וראה אצלנו בלוח לחנוכה בדין הפסיק בדיבור בין הברכות להדלקה. ולאידך, בשכח שהחיינו אינו מועיל לברך אחר גמר הקריאה. וראה בשו"ת באתרא דרב שם.

200) נתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תרצג.

201) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"י.

202) וצ"ע מה עדיף, שיש שדנו בפלסטיק משום חציצה. אבל יותר נראה שאי"ב חשש, ועדיף מניקוד בתוך המגילה שפסולה לכמה דעות, אף שלהלכה כשרה בדיעבד.

203) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"א. ובשולי הדברים, אגב, אעירה שבכמה אחרונים שנז' אצלנו שם מפורש להדיא שגם שכשלא שמע השני מתחילתה וקרא חצי' אמרינן שומע כעונה ויוצאים השומעים אף שאין אצל הקורא מעשה המצוה בשלימות ולכאו' ל"ש ערבות, ודלא ככמה אחרוני זמננו שנסתפקו בזה.

204) אבל בהנחה על ברכיו גרידא לית לן בה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב יח'תתכא. וש"נ.

אם שמע כבר קריאת המגילה, מותר לו לצאת באמצע הקריאה אם נשארו עשרה אנשים[205].

מי שיש לו מגילה כשרה[206] והוא בקי לקרוא **כדבעי**[207], יכול לקרוא מתוכה, ביחד עם הקורא, וצריך שישמיע לאזניו, אבל בשקט, באופן שלא יפריע לאחרים[208].

מגילת אסתר כשרה בדיעבד גם אם חסרות בה תיבות או פסוקים, ובלבד שהחסרון[209] הוא עד חציה[210]. אם חסרה המגילה בתחילתה, בסופה או ענין שלם אפילו באמצעה – פסולה, אפילו החסרון הוא במיעוטה. [אלא שאין לקורא לקרוא בעל־פה כשמוציא אחרים, ויקרא מתוך חומש. מותר לקרוא בעל־פה רק תיבה אחת שאין לה משמעות כלל אלא אם נצרף אותה לתיבה אחרת].

צריך לוודא שקורא מתוך הכתב[211]. בדיעבד, אם קרא מיעוטה בעל־פה יצא.

באם עוקב אחר הקריאה ממגילה מודפסת (בחומש וכיו"ב) אין לו לקרוא ביחד עם הקורא, אלא אם החסיר כמה מילים[212], שיכול להשלימם בקריאה מהנדפס – בלחש אבל באופן שישמיע לאזניו (ולא רק בחיתוך שפתיים. וכשאינו מסוגל לשמוע מחמת הרעש דינו כלא השמיע לאזניו) – וימשיך לקרוא עד שישיג את הקורא, ואז ימשיך לשמוע. (אבל אין להשלים מה שהחסיר תוך כדי שמיעת המשך הקריאה מהקורא, שה"ז כקורא למפרע, ואם קרא למפרע רק תיבה אחת לא יצא[213]. ואם ירצה בדוקא, יכול גם לקרוא כל המגילה מלה במלה עם הקורא מתוך החומש ולהתנות שבאם אינו שומע מלה מסויימת מהקורא יוצא ידי חובתו במלה הנ"ל בקריאה שלו). ועדיף שישלים את שהחסיר בשמיעתו בקריאה מתוך מגילה כשרה, ועל כן ראוי ונכון שתהא לפני כל א' מגילה כשרה.

חייבים לשמוע כל מילה מקריאת המגילה, מתחילתה ועד סופה, לפי הסדר. מי שלא שמע אפילו מילה אחת – לא יצא. אבל אם שמע ולא כיון בכל מילה יצא, ואם היה לבו פונה ומחשב דברים אחרים לכמה דעות לא יצא[214]. ולכן נכון לעקוב אחרי הקורא מתוך מגילה כשרה[215], או לפחות עם מגילה מודפסת.

אם החסיר אות מחמת הרעש או שהקורא הבליעה בקריאתו, אם יש לזה משמעות אחרת, כגון

---

205) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תשה. ושם, שיש מקום להחמיר גם כשנשארו עשרה אנשים, אף שמותר מן הדין.

206) אבל מי שתופס בידו מגילה שאינה כשירה לא יקרא עם הש"צ אלא שומע ושותק.

ונחלקו הפוסקים אם הוא רק מחשש שאחרים ישמעו ממנו ויתנו לבם אליו ולא לש"צ, אבל הוא עצמו יכול לשמוע לש"צ אע"פ שקורא במגילה שאינה כשירה, או שהוא גם מחמת הקורא עצמו שנותן דעתו על הקריאה במגילה פסולה, ולכן הוא עצמו אינו יוצא ידי חובתו אפילו קורא בלחישה ובקול דממה דקה שאינו מבלבל אחרים.

207) ולפעמים גם בשינוי בנגינת הטעמים לא יצא אם משתנה הענין, כדלעיל. וכשקורא שלא בדקדוק אף אם אם שומע בשעת מעשה קריאה נכונה מהש"צ אינו יוצא. (ומסתבר שכ"ה לכו"ע גם להדעות שבהערה הקודמת שבקורא ממגילה שאינה כשירה ושומע מהש"צ יוצא).

208) ראה בסוף הקובץ במילואים (יז).

209) וכן באותיות ותיבות מטושטשות שאין רישומן ניכר. אבל אותיות ותיבות שנמחקו קצת, אם רישומן ניכר כל כך שתינוק שאינו לא חכם ולא טפש יכול לקרותן, וקצת צבע הדיו קיים, אינן בגדר חסרון, שהכתב עדיין כשר (אע"פ שצבע הדיו נראה עכשיו כמראה אדום או חום מחמת שנתיישן – ע"פ מג"א סל"ב סקל"ח וסקל"ט ואדה"ז שם ס"מ. וראה פמ"ג שם בא"א סקל"ט. שו"ת חת"ס יו"ד סרנ"ו. בני יונה סרע"א ס"ו. קסה"ס ס"ט ס"ט. מלאכת שמים כלל ד בבינה סק"ג. משנ"ב סל"ב ס"ק קכח. ובפרט במגילה (ראה שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סרנ"ח להקל לענין קריה"ת. וכ"כ בשו"ת שבה"ל ח"ט סרט"ז. מנחת שלמה תנינא ספ"ג. קובץ תשובות ח"א סי' קי), בשגם שגם בדיו אדום מתחילתו יש כמה צדדי קולא (ראה שו"ת הצ"צ או"ח סט"ו)).

אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר אלא אדמומית מהחלודה של הדיו, דינו כחסר.

210) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ז.

211) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ג.

212) פחות מחצי המגילה, כנ"ל.

וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ג.

213) ושקו"ט באחרונים בקורא לעצמו ושומע בבת אחת המשך הקריאה, ואפי' אות אחת, אם בבת אחת הוא בגדר קריאה למפרע. ואכ"מ.

214) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'פב. ושנ"ת.

215) וכבר נזכר לעיל בהערה מש"כ בנימוקי או"ח ממונקאטש סתר"צ סק"א במעלת הקריאה בפיו מתוך מגילה כשירה מלה במלה שמבטל מחשבה זרה מה שפנה לדברים אחרים במחשבתו. ונתבאר לעיל, שבאמת א"צ לזה, וגם בעוקב אחר הקורא מתוך מגילה מודפסת, וללא קריאה בפה, שפיר דמי.

שהחסיר מ"ם של תיבת לאביונים (שמשמעו: "לאביון שלי") לא יצא. אבל כל שאינה משנה המשמעות, שהענין מובן מתוכנו, כמו נו"ן של תיבת המן, יצא בדיעבד[216]. ויש מחמירים גם בזה.

ארבעת הפסוקים של גאולה שאף השומעים אומרים אותם בקול (לפני שיקראם בעל הקריאה) הן: "איש יהודי וגו'". "ומרדכי יצא וגו'". "ליהודים היתה וגו'". "כי מרדכי היהודי וגו'", ומזדרזים לסיימם טרם שיקראם בעל הקריאה.

עשרת בני המן נקראים אף הם בקול ע"י הציבור ובנשימה אחת, החל מהמלים "חמש מאות איש" ועד "עשרת".

במנהגי חב"ד לפורים כתוב שמכים "המן" איזה פעמים במשך הקריאה (במקום שנזכר באיזה תואר: "האגגי", "הרע" וכיו"ב). וימתין הקורא מלקרוא עד שיגמרו הקהל להרעיש[217].

> ונשמרתם מאד לנפשותיכם: משחקים מסוכנים כמו פיקות ונפצים עלולים לגרום לנזקים חמורים. אין לשמור פיקות וקפצונים בכיס מחשש להתפוצצות, ואין "לירות" אותם בקירבת האוזניים והעיניים[218].

הלובש אטמי אזניים להנמיך קול הרעש כשמכים "המן", אם שומע קריאת המגילה יצא, ואם לאו לא יצא[219].

מנענעים את המגילה באמירת "האגרת הזאת", "אגרת הפורים הזאת השנית".

ברכת "הרב את ריבנו" (שאחר קריאת המגילה) נאמרת רק כשהקריאה הייתה בציבור, אבל לא ביחיד[220].

---

216) ראה לעיל לענין שינוי בין מלעיל ומלרע, בכמה סברות שנאמרו. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפרטיות – ראה תוד"ה רגלא ע"ז כב, ב. נו"כ הטושו"ע או"ח רסי' קמב (בקורא לאהרן הרן). שו"ת מהרי"ט אה"ע סט"ז. וראה ערוה"ש או"ח סס"ס ס"א וס"ב. דברי מלכיאל ח"ה סוסי' כ. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סי' קכח סמ"ח במוסגר שאם רוב בני העיר קוראים כך ה"ז בכלל משמעות הענין). משנ"ב סתר"צ בבה"ל ס"י ד"ה אין מדקדקין. בנתיבות ההלכה פורים ע' רלז. ועוד.

217) וראה שיחת מוצאי ש"פ ויקהל תשל"ח.

אם הקורא אינו מפסיק בשעה שמכים המן, יקראו השומעים תיבה זו – ובאופן שישמיעו לאזניהם – ממגילה כשרה שלפניהם או לפחות מהחומש.

ראה בסוף הקובץ במילואים (יח).

218) בפתיחה למועד לכל חי האריך בחומר הענין, וז"ל: הבערה באפר שריפה וכו' ע"י קנה שריפה שהם כלי מות וכלי זיין המוכנים לפורענות וכו' דבר הממית וסם המות נתון בתוכו וכו' מביאים דאגה וצערא דגופא, ולפעמים באים לידי קטטה ע"י קנה שריפה שדולקו בלתי ידיעה, אפילו לא יהיה בתוכו דכר הממית, עם כל זה בקול הברה לבד כשהוא שולחו בפתע פתאום מביא רעדה וחלחלה על האדם ומתפחד, ומפני זה רבו כמו רבו קטטות ומריבות וירי בו עליה, ואין צריך לומר אם חס וחלילה יצא תקלה ונפש הוא חובל בר מינן, כי בודאי אינו נכון לאומה ישראלית בשום מקום ובשום זמן, ואפילו בפורים ובחתונות שלא להשתמש בכלי מות כאלו וכדומה לא מיניה ולא מקצתי', ואיכא משום לא תעשה כמעשיהם ולכן לא נכון לעם בני ישראל להתנהג כמותם מכמה סיבות הנסתרות והנגלות וכו' ולא מיבעיא לדלק בקנה שריפה אלא אפילו מה שמשימים בתוך ניירות כרוכות וקשורות מעפר שריפה וכו' אינו נכון לאומה ישראלית לעשות אפילו בפורים ובחתונה, וכבר יש בעירנו אזמיר יע"א הסכמה מרבותינו הקדושים שאין להטיל בפורים וכו' לא שום דכר הבא מחמת עפר שריפה וכו' וגם המנהג להכריז בשבת זכור להזהירם על כך וכו', שהגם שנראה לכאורה כי בדכרים קטנים וקלים כאלו לית בהו סכנת מות מכל מקום לא יבצר מצעד ונזק, וכן אירע בעירנו אזמיר יע"א וכו', חוקה חקקתי גזרה גזרתי שבשום עת וזמן לא יוכלו להטיל מאלו הדברים וגם גזרתי לכל בעלי החנויות שלא יוכלו למכור מאלו הדברים.

219) ראה בכעי"ז בשו"ת באתרא דרב סי' יט'תרפו.

220) כך פסק אדה"ז בסידורו. וב"מנהגי האדמו"ר" – "מובן שאין זה הוראה לרבים" – שמברך גם ביחיד. וראה לקו"ש חל"א ע' 279. ולהעיר משיחת ש"פ תולדות תשמ"ח ע"ד מנהגים שנתגלו רק ליחידי סגולה, להיותם ענינים השייכים להם.

ונחלקו אחרונים, בקרא ביחיד וכינס עשרה עבור הברכה. אבל מכמה ראשונים נראה שניתן לברך.

והמיקל לצרף נשים (וקטנים) – יש לו על מי לסמוך. ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ד. וכש"כ בקרא בפני עשרה נשים לחוד ללא אנשים. וחזי לאצטרופי להמבואר שם, שגם בדעת המחמירים שאין לברך ביחיד – מצינו דלאו מילתא דפסיקתא היא, ראה בבירור הלכה סתרצ"ב (ח"ג ע' ת) שהביא שבאר"ח וכלבו גופא כתבו שמברך לאחרי' ביחיד. ולהעיר שבכמה פוסקים כתבו להדיא לברך לאחרי' בקורא ליולדת. [וראה הנסמן בקובץ יתד המאיר אדר תשע"ח, והיא לו נדפסה בתורת הקדמונים סי' קטז].

ויש להוסיף, שגם לענין צירוף עשרה לקריאתה, ל' בעה"ט (הל' מגילה – קי, א) הוא: אין מצטרפות לכתחילה. והו"ד בכמה ראשונים. ומשמע דבדיעבד ש"ד. ובאר"ח (הל' מגילה ס"ב) ש"אין ראוי להשלים בהן עשרה". וכ"ה בס' המאורות מגילה ה, א. וגם בדעת המאירי (מגילה ה, א) נראה שהוא משום פריצות. (ואף, שיש שרצו להפריד בין הדבקים, שדין עשרה בברכה שלאחרי' חמירא טפי – לא הביאו ראי' לסברתם. ונראה פשוט שהטעם משום פרסו"נ. וכ"כ בערוה"ש סתרצ"ב ס"ה. ודלא כמי שחידש שהוא מדין ברכה אחרונה על קריה"ת, שאין לזה יסוד ומקור. ושאני ברכת הגומל שצ"ל בעשרה אנשים דוקא – דילפינן מקרא דכתיב בה "ויורוממוהו בקהל עם", ונשים לא איקרי קהל). ועוד, שי"א שרק למ"ד שאין מוציאות אנשים אין מצטרפות. (אבל במאירי וא"ח מוכח שאינו).

מברך ואח"כ כורך[221] את המגילה[222].

גברים המסופקים[223] אם חיסרו מלשמוע מלה בקריאת המגילה ביום, חייבים לחזור ולשמוע משם ואילך (ללא ברכה), ואם היא מלה שאינה מפסידה הקריאה, כלומר שאינה משנה משמעות הענין, יש מקום להקל. ובקריאת הלילה, בכל אופן יש להקל. בנשים, יש מקום להקל אפילו בקריאת היום.

השואל מגילה מחבירו רשאי להניח לאחר לקרוא בו ברשותו[224], ואין לחוש כלל שמא המשאיל אינו רוצה להשאיל ולעשות חסד אלא לזה ולא לזה[225], ובלבד שיקרא יחידי ולא עם אחר, אפילו עם השואל, כי לא השאיל אלא לאחד ולא לשנים, ואין לנו לעשות חסד בממונו שלא מדעתו, אפילו כל שהוא, יותר ממה שראינו בעינינו שכבר עשה מדעתו[226].

נפלה המגילה על הארץ אין צריך להתענות.

אין מזרקין כתבי הקדש מפני שהוא גנאי ונראה כקלות ראש. ולכן כשמוסר מגילה לאחר ימסרנה בדרך כבוד ולא בזריקה[227].

הלכתא למשיחא: "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר, והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה, שאינן בטלין לעולם[228]".

ב. אמירת "ועל הנסים"

אומרים "ועל הנסים" בתפילת העמידה ובברכת־המזון, הן בליל פורים והן ביום, כדי להודות לה' על הנסים.

בתפילת העמידה אומרים "ועל הניסים" בברכת "מודים". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין לדלג לכתחילה "ועל הנסים" כדי שיוכל לענות קדושה ומודים.

אומרים "ועל הנסים" בברכת המזון, בברכת הארץ ("נודה לך"). דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

י"א שצריך לומר "מגדול" בסיום ברכת המזון בחנוכה ובפורים, אך "מעשה רב"[229] לומר "מגדיל" בחנוכה, ולכאורה כן הוא גם בפורים.

ויש להוסיף סברת הרדב"ז בשו"ת ח"ב סתרס"ה לברך שלא בעשרה, לדעת האומרים שהנשים יכולות לברך על מעשהזמ"ג, "מכ"ש הכא שיכול לברך שהרי בר חיוב הוא אם היו שם עשרה". וילה"ע מדעת רי"ו תולדות אדם וחוה נכ"ב ח"ב שהפטור מסוכה מברך עלי'. והיינו לא רק נשים וכו' כ"א גם מצטער וחתן. ובא"ר סתרל"ט סקכ"ו הב"ד גם לענין ישיבה בעת הגשמים. וגם בלבוש כתב רק שלמותר הוא לברך, "וטוב שלא לעשות כן" משום ברכה שא"צ, "ואפשר לחוש לה לברכה לבטלה". וראה זה פלא, בחוג הארץ למהר"י אלגאזי, בנוגע לפורים המשולש – אחרי שהביא סברת הרדב"ז – לענין נשים בפרט, שמברכות שלא בעשרה מדין מעשהזמ"ג.

יצאו מקצתם לפני הברכה – לכאו' יש להחמיר שלא לברך, ראה שם אצלנו.

221) אין קפידא בגלילת המגילה כשהיא תלוי' באויר (משא"כ בעת הקריאה) – ראה מזה בשו"ת באתרא דרב סי' יג'שעו.

222) וראה שיחת פורים תשט"ז. וכמ"פ ראינו מעשה רב להתחיל בכריכת המגילה קודם הברכה ולסיים אח"כ.

223) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"י.

ובפרטיות: בספק שאינו שקול, י"ל שחזקתו ששמע.

בספק אם טעה הקורא (בטעות שמשנה המשמעות), יש מקום להקל. ובקריאת היום, נכון להחמיר, ומי שברור אצלו שהקורא לא טעה, אף שאחרים מכחישים אותו, ודאי פטור מלשמוע עוד הפעם.

ובנשים, י"א שגם ביום קריאתן רק מדרבנן ולא מדברי קבלה. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"י. ויש להוסיף, שכ"כ בטל תורה מגילה כ, א, באשה המסופקת אם קראה המגילה בכלל. וכש"כ בענייננו שמסופקת אם חיסרה מלה, שי"א שאינו מעכב. ובהמובא שם אצלנו לצרף בתור סניף מש"כ בלקט יושר ע' 156 שא"צ לשמוע חיתוך האותיות, שמצותן רק בשמיעה, והערנו שבלקט יושר גופי' כתב כן (לעיל ע' 155 – בסימני הדרשה) רק בדא"פ – יש להעיר שבדפו"ר הוא בשינוי, בנוגע לשומע מנמנם.

224) ואינו חושש שמא אין רצונם של הבעלים שיהיה פקדונם ביד אחר, כיון שעדיין הוא בביתו וברשותו.

225) שכיון שאנו רואים שעשה חסד בממונו והשאיל לזה, מן הסתם אינו מקפיד בחסד זה שעשה גם על אחר.

226) ע"פ שו"ע אדה"ז שאלה ושכירות ס"ד. אבל מסתבר שאם השואל אוחז בעצמו במגילה, והשני רק מסתכל בה, אין חשש.

227) וכשהמגילה בתוך ארגז – ראה שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' קעא סק"ב. בצה"ח ח"ד סי' קמב סק"ט. ועוד.

228) רמב"ם סוף הלכות מגילה. ומקורו – ראה בלקו"ש חכ"ו ע' 222. ונת' שם ע' 226 ואילך.

229) בהתוועדות קודש זאת חנוכה ה'תשל"ח.

הסכמת הפוסקים שמי שאין לו מגילה לא יברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו על עיצומו של יום. ומכל מקום, טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק וילבש בגד חדש או יאכל פרי חדש במשך היום ויברך שהחיינו, ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי[230].

ג. מתנות לאביונים[231]

כל אחד ואחת, כולל קטנים מגיל חינוך (ואפילו ספק אם הגיעו לחינוך), וגם מי שהוא עני בעצמו, חייב לתת[232] ביום הפורים[233] (ולא בליל פורים או במוצאו[234]) לפחות לשני עניים כסף או שווה כסף[235], לכל אחד לכל הפחות בשווי פרוטה, לערך 7 סנט לכל עני[236]. כמובן שזהו השיעור המינימלי, אך נכון וראוי להרבות במתנות לאביונים. וראוי ליתן לכמה שיותר עניים[237].

מי שאינו מוצא עני יכול לתת לגבאי צדקה על מנת לתתו אחר כך לעניים (ויד גבאי כיד עניים),

---

230) בירור הלכה בענין זה – י"ל בפ"ע בקובץ פלפולים מטעם ישיבת תו"ת המרכזית (770), לקראת י"א ניסן תשפ"ב.

231) סידרנו כאן מתל"א לפני משלו"מ ע"פ הסדר בטושו"ע, אף שבפסוק משלו"מ קודם.

ובנוגע סדר עשייתן – ראה בהערה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ז. ושם, שמסתבר שיש להקדים מתל"א לפי שעניים מצויים בביהכ"נ, והמצוה מזומנת לפניו, ואין להעביר על המצוה. גם בד"כ יש משום אל ישוב דך נכלם. וכ"מ ממה שאמרו שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. אמנם, במקום שמאיזה סיבה שתהי' לא שייכי טעמים הנזכרים – יכול להקדים משלו"מ, ואפי' סעודת פורים, ראה שם סט"ז.

232) ויש נוהגים גם בזה ע"י שליח (ראה להלן לענין משלו"מ. וש"נ) – ראה מקו"ח סוסי' תרצד (שמצוה בשלוחו יותר מבו). שו"ת זכרון יהודה (גרינוואלד) ח"ב סי' רל. א"א מבוטשאטש סתרצ"ה ס"ג. הגהות עובר אורח סתרצ"ד ס"א. שם סתרצ"ה ס"ד. שו"ת שואל ונשאל ח"א סכ"ד. וכ"מ ביסוש"ה שי"ב פ"ו שנהגו ע"י שליח. וראה שו"ת מהר"י אסאד סר"ז דל"א מצוה בו יותר מבשלוחו. ואם נפרש שמגבת פורים היינו מתל"א (ראה בארוכה להלן בהע' לענין כל הפושט יד) נמצא שנהגו ע"י גבאי צדקה. ובפירש"י מגילה ד, ב ד"ה גובין משמע גם בנוגע למתל"א שנגבו ע"י הגבאים. אבל ראה שם בהע' להלן בכוונת רש"י שם.

ובכ"מ מצינו שהכינו קערות מיוחדות לאביונים – ראה ביוסף אומץ (מנהגי פפד"מ) סתתרפ"ז. נהג כצאן יוסף (לנכדו) מנהגי תענית אסתר ס"ג. מנהגים דק"ק וורמיישא סרי"ז. ועוד. וראה סה"ש תשמ"ט ח"א ס"ע 335 ע"ד תכלית ההזהירות בכבודם של עניים (בנוגע לנתינה "ברוב עם") ע"י הנתינה לגבאי צדקה או לקופת צדקה. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1286. (וראה גם שואל ונשאל שם). ובשעה"כ דרושי פורים (וכ"ה בפע"ח שער הפורים פ"ו. משנת חסידים מס' אדר פ"ח מ"א), שגבאי צדקה דפורים הוא בחי' יסוד אבא (אבל בכל השנה בחי' יסוד ז"א). וראה גם שיחת ש"פ זכור תשד"מ.

[ומה שאין חוששים לברר אם עשה השליח שליחותו – ראה להלן בדיני משלו"מ (ובהערה שם נסמן לשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כ). ובמתל"א עדיף טפי מכמה טעמים, ומהם: שכבר בא לידי גבאי צדקה שהוא כיד עניים. ועוד, שבד"כ הגבאים מבקשים מעצמם, וכשהשליח פתח מעצמו עדיף, כמשנ"ת שם. ובפרט כשהבטיח השליח וסומך המשלח עליו – עיי"ש אצלנו. ועוד, שועד הצדקה כבי"ד שחזקה שעושים שליחותם, והה"נ בשלוחי בי"ד – ראה תומים סי"א סק"ט. אבל ראה שו"ת אפיקי ים ח"ב ס"ז בהגה].

אבל לאידך, ראה בשלחן גבוה סתרצ"ד סק"ג שהמנהג ליתן לעניים מיד ליד בלי גבאי באמצע. וכ"ה בטור ברקת סתרצ"ד סק"ג ע"ד הסוד. וכ"כ בשו"ת דבר אליהו סס"ט בדא"פ שהמצוה שתהא דרך חיבה ורעות ובאופן של מתנה, ועדיף בעצמו או ע"י שליח שכמותו, ולא ע"י גבאי בתורת צדקה. (ולהעיר מגליוני הש"ס שבת י, ב, שר"ל שכיון שהוא בגדר מתנה צ"ל בידיעת המקבל, שהנותן מתנה צריך להודיעו. וכבר כתבו להקשות עליו. ואיהו נמי כתב שהוא מחודש). וראה גם שו"ת בית ישראל הורוויץ ספ"ט, דלגבי מתל"א משלוח לאו דוקא, שלפעמים מתבייש העני יותר ע"י שליח. וראה שו"ת לב אברהם סס"ה.

ובנתינה לקופות צדקה – א"צ ליתן לכ' קופות, והעיקר שיגיע לכ' עניים, וכדמוכח גם ממג"א שתרצ"ב סק"ג. וכן מוכח ממה שהביאו בספרי מנהגים הנ"ל. ואפי' אם לא יגיע מכספו שיעור פרוטה לכ' עניים (לפי שהגיע הכל לעני א', או שכל עני קיבל מכספו פחות משיעור לפי שנתחלק לריבוי עניים), וגם בנתן רק מטבע אחת, כיון שהתנה שיהא לכ' עניים, ואף בלא התנה כאילו התנה דמי, שדעתו לקיים המצוה באופן המועיל, וכדקיי"ל הכי בכמה דוכתי. ועוד שכל הנותנים שותפים בכל המעות (ראה רמ"א חו"מ סרצ"ב ס"י. שו"ת רעק"א סכ"ג). וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

233) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' חי בנוגע נתינה לפני פורים לחלק בפורים. וראה גם צפע"נ שהובא בלקו"ש חט"ז ע' 367 הע' 24. ח"מ ע' 185 הע' 11. ושו"מ בדע"ת דרסי' תרצד שהעיר ע"כ מד' הרמב"ם בפיה"מ. אבל משם מוכח גם שכשאינו יום הכניסה לאו ש"ד. וי"ל כן גם בד' בעה"מ שכתב שהטעם דילמא אכלי להו דקאי רק ביום הכניסה. וכ"כ בשו"ת דבר אליהו סס"ט. א"א מבוטשאטש סתרצ"ג. ועוד. ועוד זאת, שבשאר הראשונים שלא פי' כד' בעה"מ, עכצ"ל דס"ל דלא מהני לפני פורים. וגם בד' בעה"מ שיש לחוש דילמא אכלי להו, היינו בטעם התקנה מעיקרא ליתן דוקא בפורים, וממילא גם כשל"ש הטעם אין ליתן לפנ"ז. וכ"כ בשו"ת בית שערים שהובא אצלנו שם.

234) ובנותן לשליח בא"י ליתן לעני שם כשאינו יום פורים אצל הנותן – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תקכב, שראוי להחמיר בזה.

235) ואם רוצה ליתן מאכלים לעני, שייראה כמשלוח מנות, שלא לביישו, עדיף טפי. ואדרבה, במידי דמיכל עדיף דמיקרבא הנייתי'. וכן גם אם נותן בתוך כלי חשוב כדרך העולם להוסיף בשוויות המתנה, והרי אפשר למכור הכלי ולקנות צרכי הסעודה (וגם בלא"ה, הרי אינו גורע לפי שכבר יצא בהמאכלים). וראה מס' סופרים פכ"א ה"ד ובשמחת יהודה לשם (יא, ג) שמעיקרא נהגו במאכל דייקא. והארכנו בפירושו בשו"ת באתרא דרב ח"א סוסכ"ב. וראה בסוף הקובץ במילואים (כ).

236) ריטב"א מגילה ז, א. משנ"ב סתרצ"ד סק"ב. וראה שיחת ז' אד"ש תשל"ו. שיחת פורים תשכ"א. שיחות ש"פ משפטים ופורים תשכ"ג. לקו"ש ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285. וראה אג"ק חכ"ב ע' תכג. ועייע"כ אג"ק ח"כ ע' קעז. וכן נז' בשיחת פורים תשמ"ט אחרי מנחה (בסרט הקלטה ואינו בנדפס). ובהמשך הדברים, שבכמות הנתינה אין חידוש לגבי מצות צדקה בכלל.

237) ב"ח סתרצ"ה.

או אפילו ליתן לאחר שיזכה בו עבור עני מסויים[238]. ונכון להודיע לעני שהמעות נמצאים עבורו. וכשגם זה לא שייך, יתננו לקופת צדקה שבביתו. ויכול לייחד בפורים את הכסף על מנת לתת לעניים אחר כך. אבל לכמה דעות לא יצא בזה ידי חובת מתנות לאביונים[239]. ומכיון שכן, עדיף ליתן בנוסף לזה לפני פורים באופן שיגיע לעניים בפורים.

יש שכתב לדקדק לשלוח לעניים מרודים ומופלגים הנקראים אביונים[240]. ולמעשה, כתבו הפוסקים שכל מי שהוא בגדר "עני" בכלל. והיינו, מי שאין לו כדי פרנסתו ופרנסת בני ביתו.

יש להחמיר שאשה נשואה וכן ילדים הסמוכים על שולחן אביהם לא יסתפקו בכך שהבעל והאב נתן "מתנות לאביונים" אלא יתנו משלהם[241].

אין מדקדקין במעות פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו[242].

נהגו ליתן דמי פורים לכל עובדי עבודת הקדש הרבנים והחזנים והשמשים והמלמדים, וכן למוסדות התורה וכו', שעיניהם של אלו נשואות לדמי פורים, אבל אין יוצאים בזה יד"ח מתנות לאביונים.

"מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים[243] מלהרבות בסעודתו ובשילוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה".

מתנות לאביונים צריך להיות משלו ולא משל מעות מעשר[244]. ואם בא להוסיף[245] מוסיף משל מעשר.

---

238) ראה בסוף הקובץ במילואים (כא).

239) ראה בארוכה בהערה הקודמת. ולכאורה קופת צדקה עדיף מהפרשה גרידא, שי"א שדינם ככליו של קונה, וכאילו הגיעו ליד גבאי, וזכו בהם עניים. ואכ"מ. ובפרט את"ל (כסברת שו"ת דברי פנחס שבהע' הקודמת) שא"צ זיכוי ע"י אחר במתנ"א, ויכול לזכות להם בעצמו, או לסברת האחרונים (שבהע' הקודמת) דחל עלה שם צדקה (אף שמקום לחלק בד"ז בין מתנ"א לצדקה. ואכ"מ). ומ"מ, גם לדידהו עדיף ליתן בתוך קופה לקיים ההפרשה בשלימות – ראה עד"ז בא"ח ש"א ויגש סי"ג. ולהעיר גם מסה"ש תשמ"ט ח"א ע' 336 – לענין מתנ"א. וראה גם שיחת ש"פ ויקהל תשל"ו (בנוגע להנמצאים בית האסורים). ובשיחת ליל אדר"ח אד"ש תשל"ו (ע"פ סרט הקלטה. ובשיחות קודש נדפס בשינויים) נז' להדיא שבנתינה לקופת צדקה ה"ז עכ"פ באופן המבואר באחרונים שבמקום שאין עניים נותן לתוך קופת צדקה. וראה גם ליקוט מענות תשל"ד ע' 49.

240) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' טז.

241) וראה מג"א סתרצ"ה סקי"ד. א"ר סקי"ג. אג"ק ח"כ שם. לקו"ש ח"ב ע' 537. ח"ד ע' 1285. ויש להקנות להם הכסף תחילה – ראה שבות יצחק פורים ס"ח סק"א. וראה כה"ח סתרצ"ה סקנ"ו. שבילי דוד שם סק"ה. (ודלא כמי שפירשו במג"א שם ש"יש להחמיר" היינו שיכוון להדיא ליתן בשבילה, או שיודיע לה, ולא סגי במשלוח להרבה אנשים ללא כוונה להדיא. והוא דחוק. ובפשטות, מחמיר דלא סגי ש"שולח בשבילה" ומכוון עבורה. אלא שאין הכרח במג"א שחייב להקנות, דאפשר דסגי מה שנותנת בעצמה, ואף שמה שקנתה אשה קנה בעלה – אולי י"ל שכיון שחייבת במשלו"מ נחשבת גם כבעלים, וכעין הסברא באחרונים במה שמועיל להשתתף בפרוטה בנ"ח וא"צ בקנין). וכ"ה בשיחת ש"פ ויקהל וליל אדר"ח אד"ש תשל"ו בנוגע להנמצאים בבית האסורים. ובלקו"ש ח"ב שם שלא לסמוך על הדעות שבאופנים מסויימים יכול האב ליתן עבורם. וראה בסוף הקובץ במילואים (כב).

ובקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות אא"פ להקנות לו, אבל מרגילו במצוה. וראה בסוף הקובץ במילואים (כג).

242) והיינו נוסף לחובת מתנ"א, ויתירה מזו, אפי' לגוים במקום שנהגו בכך (אף שאין יוצאים בזה יד"ח מתנ"א, שהרי לא נתן לאביונים, וגם לא לישראל). וכ"מ בל' המחבר בשו"ע שהעתיק ד"ז בפ"ע (בסתרצ"ד בס"ג. וחובת מתנ"א שם בס"א). וכן מוכח בלבוש סתרצ"ד ס"ג שחילקם לב' דינים. (ופשוט שמש"כ בסו"ד שם, אינו סותר להנ"ל. וכ"ה בכ"מ בראשונים נגד הנתינה לעבדים ולשפחות שמדמה כאילו קיים מתנ"א, שהוא בישראל דוקא. ור"ל, שעיקר המצוה לישראל היא. ומ"מ, אכתי י"ל שדין כל הפושט ה"ז חובה נוספת על עיקר המצוה).

וראה גם ברכ"י סתרצ"ד סק"ג (שמשום כל הפושט מצוה לתת יותר מב' מתנות). וכ"ה שם סתרצ"ה סק"ט. ואולי איכא לדיוקא הכי מל' הירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) "אין מדקדקין במצות פורים". אבל כל הראשונים העתיקו הגי' "במעות פורים". וראה בסוף הקובץ במילואים (כד).

243) במקור הענין וגדרו – ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סט"ו. וראה בריטב"א מגילה שבהע' הקודמת: שאין נותנים להם צורך סעודת פורים בדקדוק וצמצום אלא בהעדפה. ושם, שזהו ג"כ בכלל "אין מדקדקין בדבר" (וכפירש"י ב"מ עח, ב).

וראוי להעתיק מש"כ בס' אורחות יושר לר"י מולכו פי"ט: ומדאנה אני מדבר שראיתי בכמה בעלי בתים שמרבים בהוצאה במשלוח מנות איש לרעהו במיני מתיקה רוקח מרקחת מעשה רוקח ומרבין ליתן שכר לשליח המביא אותם, וכן מתקנים מאכלים הרבה מינים ממינים שונים כסעודת שלמה המלך בשעתו, ובמתנות לאביונים שהיא מצוה רבה מצמצמים את עצמם אף על פי שהוא דבר מועט [ומעתיק ל' הרמב"ם כבפנים, ומסיים:] על כן הירא את דבר ה' יפריש מממונו לצדקה המובחר ממה שהפריש להוצאת פורים.

244) ראה בסוף הקובץ במילואים (כה).

245) היינו גם במוסיף לאותם ב' עניים (ולא רק כשבא להוסיף לעניים אחרים) – כן משמע קצת מל' שו"ת מהרי"ל סנ"ו במש"כ "והמדקדק וחס על שלו יכול ליתן משלו שתי פרוטות וכו' ולאפושי להו מן המעשר". וכן מסתבר.

נזכר אחרי השקיעה (**5:49**) שלא נתן עדיין מתנות לאביונים, או משלוח מנות, יזדרז ליתן מיד לפני צאת הכוכבים.

הלכתא למשיחא: בספר השיחות תש"נ[246]: "ויש לעיין כיצד יהי' קיום המצוה ד"מתנות לאביונים" כשיקויים היעוד "אפס כי לא יהי' בך אביון[247]"[248].

ד. משלוח מנות

כל אחד ואחת, כולל קטנים מגיל חינוך (ואפילו ספק אם הגיעו לחינוך) חייב לשלוח ביום הפורים (ולא בליל פורים או במוצאו) לפחות לאחד מרעיו, איש לאיש[249] ואשה לאשה (ולא להיפך[250]), לכל הפחות שתי[251] מנות (שני סוגי[252] מאכל[253] שונים[254], מוכנים לאכילה[255] מיד[256]. ולדוגמא: תפוח וסוכריה. חתיכת עוגה ומי־סודה[257] או מיץ[258]. אפשר גם מאכלים כאלו שברכתם שווה. סלט אע"פ שיש בה כמה ירקות שונות נחשב למאכל אחד[259]) כדי להרבות ריעות. וכל המרבה לשלוח מנות לריעים משובח, ובפרט לאומללים[260]. (במנהגי האדמו"ר בספר המנהגים: משלוח

246) ח"א ע' 310 הערה 114.

247) פ' ראה טו, ד.

248) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כב.

249) לגדול דוקא ולא לקטן (ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יג).

250) כ"ה ברמ"א סי' תרצ"ה ס"ד להלכה, ואף שנתקשו בזה בכ"מ מכמה טעמים (ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יב), מ"מ, אין לזזו מד' הרמ"א, ובנ"י יוצאים ביד רמ"א.

ואיש לאשתו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תרלח.

251) בכלי אחד, או בב' כלים. ודלא כשו"ת תורה לשמה סקפ"ט (והב"ד בבא"ח ש"א תצוה סט"ז. כה"ח סתרצ"ה סקמ"ח). וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל. ולית מאן דחש לה. וקיילי"ן שבדבר הרגיל הו"ל להפוסקים לאשמועינן. ומדשתקו רבנן בכל הדורות ש"מ דלא סבירא להו.

וראי' מהשקו"ט בדג וביצה שעליו. וכן בשו"ע או"ח סתקנ"ב ס"ג בב' מינים בקדרה אחת, שנחשב בשנים. וראה שו"ת שבט הקהתי ח"ד סקפ"ז שהביא ראי' מז' מינים דבכורים בכלי אחד.

ושאני אגד כלי בדיני שבת שמשום דרך הוצאה נגעו בה, וכל שלא הוציא כולו אי"ז בגדר עקירה והנחה (ראה שו"ת שבה"ל ח"ג סצ"ו סק"ד. תשוה"נ ח"ב סשמ"ו. ציץ"א חט"ו סל"א סק"ג. שמש ומגן או"ח סוסי' נו). ואף למש"כ ברייטב"א מכות יט, ט לענין בכורים (ונתקשו בדבריו – ראה סד"ט כלים נה, ב חזו"א חו"מ ליקוטים יט, א) – התם נמי דהתם שאני שנחשב כאילו לא יצא או לא נכנס לפנים מהחומה מחמת הכלי. ואינו שייך לנדו"ד. ועוד, שאף אם נחשב כאחד, במציאות הם ב' מינים, ולא מצינו בשום דוכתא שב' מנות נחשבים מה"ט כמנה אחת. וגם זיל בתר טעמא להרבות רעות ושמחה ובכדי שיהא מספיק לסעודת פורים. ולהעיר מצפע"נ השמטות להל' תרומה סד, א ח, א שבכלי שאינו חשוב הכלי בטל לגבי למה שבתוכו ול"א אגד כלי.

ואף בדעת הבא"ח – אפשר, שכ"כ דרך חומרא (שו"ת רבבות אפרים ח"ב סקפ"ט סק"י). וראה מה שפי' בדבריו באוקימתא בשו"ת אול"צ סנ"ט ס"ב, דקאי במין א' דוקא. וראה גם שו"ת שם משמעון או"ח סל"א, שאם הם ממין א' ודאי שי"ל בהם צירוף כלי והו"ל כמנה אחת, ומשו"ה אצטריך שיהא מב' מינים שעי"ז הם ב' מנות אף אם הם בכלי א'. ולאידך, ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"א סוסי' קכו, שבמין א' הכלי מצרף כמה דברים קטנים להיות חשובים כמנה גדולה וחשובה.

252) ודג וביצה שעליו חשובים כמנה אחת, ולמעשה יש להחמיר. וכן בסלט עם קרוטונים או לחם עם ממרח (נסתפק בזה בעדות ביעקב (די בוטון) סצ"ב, והב"ד ביד אהרן סתרצ"ד, והב"ד בבאה"ט סק"ז. וראה לענין מילוי בעיסה, במים ראשונים סח"י בשם מים שאל, והב"ד בסידור בית עובד דיני פורים סי"ב. כסא אליהו סתרצ"ה סק"ב, הב"ד בכה"ח סקמ"ב. אבל כבר העירו דקל הוא שהקלו לענין עירוב (ראה תוה"א ענין אבלות ישנה. מאירי וריטב"א תענית ל, ב. ב"י או"ח סתקנ"ב). וראה עיקרי הד"ט סמ"ז. פתח עינים ביצה טו, ב. שמחת יהודה עמ"ס סופרים פכ"א ה"ד. שו"ת ברית אברהם אשכנזי סקמ"ח. יוקח נא סתרצ"ה סקכ"ט. ערוה"ש סי"ז. שו"ת היכלי שן תליתאה סי"ג ובהגה. ועוד. וראה הנסמן בחזו"ע דיני משלו"מ ס"ו – ע' קכו).

253) אבל לא מעות (ואפילו אבל ר"ל) – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תקג.

254) בכ"מ הובא כן מערוה"ש סתרצ"ה סי"ד. ושם ר"ל ולפרש כן בפי' מש"כ הרמב"ם (מגילה פ"ב הט"ו) שתי מנות של בשר. והאריכו בזה בכ"מ. ובאמת, בראש יוסף מגילה ז, א נסתפק בזה. ונראה מדבריו שנוטה לומר שא"צ ב' סוגים. וראה א"א מבוטשאטש סתרצ"ה ד"ה צריך. אבל כ"ה להדיא ברלב"ג אסתר ט, כב. ובכ"מ (וכדמוכח גם מהשקו"ט בדג וביצה שעליו דלעיל). וכ"ה באג"ק ח"כ שם. חכ"ב ע' תכג. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1288. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א.

255) למרות שאין חיוב על המקבל לאכלו, ו"אינו ענין של סעודה **כלל** (פירות מספיק וכיו"ב)". ו"לא רק שאינו ענין דסעודה – אלא שאינו ענין **דאכילה בכלל. ומעשה רב** אין איש מדייק **כלל** [מודגש ג"פ בכתי"ק] לאכול את המשלוח מנות. קיום המצוה תלוי בקבלתו. **ותו לא**" (כתי"ק, נדפס בספר בחדרי תורתך ח"ג ע' 63).

256) וישלח דברים הראויים למקבל, הן מבחינת כשרות, בהכשר שהמקבל סומך עליו, והן מבחינת בריאות.

257) המכונה סעלצע"ר. אבל לא מים – ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ג'רז.

258) ראה לקו"ש ח"ב שם. אג"ק ח"כ שם. וראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א. ושם הובא שיש המהדרים לשלוח מאכלים מתוקים ומיני מתיקה – ראה נמוק"י מגילה ז, א. א"א מבוטשאטש סי' תרצ"ה. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כו'שפ.

259) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'שמו. וש"נ.

260) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כא. ולהעיר שבלקט יושר ע' 158 כתב ע"ד מנהג אוסטרייך, שלבסוף (אחרי

מנות לשלשה אנשים מאכל ומשקה[261]).

לטעמי המצוה (והנפק"מ בהלכה) וכן מנהגים שונים – ראה בהערה[262].

אף שהמרבה לשלוח מנות לרעיו משובח, אין הכוונה שתהא בצורה מוגזמת. וכבר נזכר לעיל שמוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשילוח מנות לרעיו. ועיקר המטרה במשלוח מנות הוא לקיים המצוה, בכדי להרבות רעות או לעזור לאומללים, ולא מחמת שמוכרח בדבר מצד מנהגי וניומוסי המקום או להראות עשרו[263].

יש להחמיר שאשה נשואה וכן ילדים הסמוכים על שולחן אביהם לא יסתפקו בכך שהבעל והאב שלח "משלוח מנות" אלא ישלחו "משלוח מנות" משלהם[264].

נוהגים לשלוח "משלוח מנות" באמצעות שליח[265], ובשליחות זו נוהגים להשתמש גם בקטנים.

אם העמיד שליח קודם פורים, שביום הפורים ישלח עבורו מנות לפלוני – יצא[266].

אין להשתמש במעות מעשר עבור משלוח מנות[267].

ראוי שכל אחת מה"מנות" תהא חשובה ומכובדת, ולפחות בשיעור "כזית"[268].

ששלחו "לכל הקהל") באו רוב הדגים [שנהגו לשלוח חתיכת דג ויין] בביתם של העניים. וסברת החיי"א כלל קנה סל"א, שבנתינה לעני לא קיים משלו"מ ע"פ פירושו המחודש בירושלמי – דחו' קרינן לה, שנוסף לזה ששאר המפרשים, ומהם מגדולי הראשונים, פירשו באו"א (וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א), עוד זאת שבכל האחרונים מפורש שלא כדבריו גם בגוף הענין. וכבר נז' אצלנו בח"א שם ל' פיוט ריה"ל: ושלחו מנות לאין נכון לו. וכן מצינו בשלה"ג מו"ק פ"ג (יז, ב – בדפי הרי"ף בשם ריא"ז (ונדפס בפסקי ריא"ז מו"ק פ"ג ה"ו ס"ב) שאבל אחר שבעה ישלח בצינעא לא' מקרוביו או מן העניים (והארכנו בדבריו לקמן). וראה גם ט"ז סתרצ"ו סק"ג ומג"א שם סקי"א (אבל י"ל שקאי עלה התם מדין מתל"א. וכן הבין בדרה"ח דיני אבלות ס"ג). כן בכ"מ שקו"ט באם אפשר לקיים משלו"מ ומתל"א בב"א. וראה גם בשד"ח אס"ד מערכת פורים ס"ח שדחה דבריו.

וראה לקמן בהערה לענין אבל (רח"ל), שבל' הראשונים שהאבל שולח לשנים ושלשה מרעיו איכא לפרושי דדיוקא אתא לשמועינן. ואולי איכא למישמע מן הדא שבנוהג שבעולם שולחים גם לאלו שאינם מרעיו ומיודעיו. לאידך, ל' שלה"ג מורה שבד"כ אין שולחים לעניים. וי"ל. ובכל אופן, ברור דס"ל שיוצא בזה יד"ח.

261) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן א בארוכה.

262) לטעמי המצוה (והנפק"מ בהלכה) – האריכו בזה **בכ"מ**. וראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"א. וראה עוד נפק"מ למעשה בשו"ת אתרא דרב סי' יב'תתסג (שצריך המקבל לדעת ממי קבלו).

ממנהגי משלו"מ: בשו"ת שם הבאנו מכ"מ שהמנהג שלא להודות לשולח על המנות.

כמו"כ המנהג להחזיר משלו"מ למי שנתן לו. ועד שיש שנסתפקו אם יש בזה דין שושבינות שנגבית בדיינים. אלא, שהמחזיר צ"ע אם יצא יד"ח – ראה אצלנו שם. ויש להוסיף מש"כ במנות הלוי אסתר ט, כב (רט, ב) ובפי' ר"ש די אוזידא שם שזהו החילוק בין מנות למתנות, שבמנות מקבל גם תמורתה.

263) ראה הנעתק לעיל בסוף דיני מתל"א בהע' מס' ארחות יושר ע"ד הבעלי בתים שמרבים בהוצאה במשלוח מנות ובמתנות לאביונים שהיא מצוה רבה מצמצמים את עצמם. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים שם. ושם ע"ד תקנות שתיקנו בד"ז. ויש להוסיף מש"כ בלקט יושר ע' 158, שכאו"א שולח לכל הקהל חתיכת דג ויין בכללי. [ולהשקו"ט שם אצלנו בענין לא יעבור וב"ת – יש להוסיף מד' מראה הפנים לירושלמי מגילה פ"א ה"ד (ה, א – והובא באג"ק ח"ח ע' רמז). ובמשנ"ב סתרצ"ה סקכ"ב שאם קיים המצוה יכול להוסיף עוד במוצאי פורים].

264) ראה לעיל בנוגע למתל"א.

בנוגע למשלו"מ בשותפות – ה"ז מועיל רק כשיש שיעור ב' מנות לכאו"א. וכ"כ בהליכות שלמה פי"ט סט"ו. ועוד. ויש שהחמירו גם בזה.

ובאחרונים האריכו בסברות לכאן ולכאן. וראה בהנסמן בספרים שהובאו להלן. וראה במועדי ה' להר"י נגאר (קט, א) לענין מתל"א, דלא מהני רק כשיש שו"פ לכאו"א. וסותר למש"כ בעצמו בספרו אהלי יהודה (קכה, ג) לענין משלו"מ. ולכאו' היינו הך, דהא יליף לה מלישנא דקרא גבי משלו"מ "איש לרעהו".

ולדידי צ"ע דכיון שלא מהני רק באוכל, ולא במעות, מהיכא תיתי דתיסגי מה שיש בב' המנות שיעור מספיק לכאו"א, דהא בעינן תרי מנות לכל חד וחד. ומשל למה"ד בשולח מנה אחת שיש בה שיעור לחלק לב' מנות (למ"ד שאצ"ל מב' מינים שונים), שלכמה דעות לא יצא. והנאני שראיתי כן בשו"ת חמדת אברהם דיין ח"ד ס"י. וש"נ. וראה גם הנסמן במשאת אברהם פורים דיין סי"ד.

265) בדברי רבותינו נשיאינו – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1286. חל"ג ע' 118 הערה 39. סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 94 (ושם ע' 302, שמנהג ישראל ששולחים משלוח מנות ע"י התינוקות. וראה בארוכה ר"ד משיחת תענית אסתר תשמ"ח במה שא"צ דין שליחות). אג"ק – נדפס בנשיא וחסיד ע' 478 ובאג"ק חכ"ג ע' קכז. ר"ד ש"פ עקב תשמ"ג. וראה באורוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"כ.

וכן נהגו בכ"מ שנותנים מתנה להשליח (ראה יפ"ל סתרצ"ה סקי"ט, שמצוה גוררת מצוה, שמקבלי המנות נותנים מתנה לשליח ששולח מנות בחזרה, שרוב השלוחים נצרכים, ומקיים גם מתל"א. והנה, האידנא נהגו ליתן לקטנים שהם שלוחים. וג"ז מרבה שמחה ורעות, ונוסף לזה שיוצאים מתל"א גם בקטנים אם הם אביונים (וראה שו"ת צי"א ח"ט סוסי' לג). ולהעיר מביצה טז, א: הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. וברש"י ד"ה צריך: שמתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם ותרבה חיבה ורעות בישראל. ועוד טעם בדבר, שעי"ז חזקה שהשליח עושה שליחותו, ראה אצלנו שם בסו"ד. וראה שו"ת בית מרדכי פרנקל ח"א סכ"ג דאזיל בתר איפכא. ודבריו אינם מובנים לדידי ולדכוותי).

266) ומהני גם במזמין מחנות או דרך האינטרנט (שלא קנה במשיכה). וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תתקיא סק"א. וש"נ.

267) וגם כשמוסיף על המוכרח בכדי להרבות במשלו"מ, ומכמה טעמים – ראה אצלנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי"ז.

268) ובדוחק, כזית לשניהם ביחד. וראה שיחת פורים ה'תשכ"ג. ז' אד"ש ה'תשל"ו. וראה מה שכתבנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן

נכון להימנע מליתן יין שאינו מבושל ליהודי שאינו שומר תומ"צ לע"ע, אך המיקל בכגון זה יש לו על מי לסמוך[269]. מותר לשלוח למי שספק אם יברך, ואפילו יודע שלא יברך. ועדיף לא לשלוח דבר שברכתו ברכת המזון, וכן לא ישלח בשרי או חלבי. וכדאי ונכון לרשום הברכות המתאימות.

אבל (ל"ע) בתוך שלשים או בשנת האבלות על הוריו חייב במשלוח מנות, אך רק מאכלים פשוטים, ולא "תפנוקים העשויים לשמחה". ולא ישלח להרבה אנשים[270].

אין שולחים משלוח מנות לאבל (ל"ע) בתוך שלושים, או בשנת האבלות על הוריו. אך ניתן לשלוח לבני המשפחה. ואם שלחו לאבל מותר לו לקבל. וגם להחזיר משלוח מנות, כנהוג[271].

אין ללוה לשלוח משלוח מנות למלוה משום רבית[272], אלא אם כן אם היה רגיל לשלוח לו דורון קודם לכן, ובלבד שלא יתכוין עכשיו לשלוח בשביל ההלואה, וגם לא יתן בשעת הפרעון.

עני המקבל מן הצדקה חייב במשלוח מנות. ואם אין לו, יחליף סעודתו עם חבירו.

השולח "משלוח מנות" לבית חברו, ואין החבר בבית ויקבל המשלוח רק אחר פורים – ייתכן שלא יצא ידי חובה.

נהגו העולם להקל לסמוך על השליח שעשה שליחותו (וכן במתנות לאביונים), וא"צ לברר

א הערה ה. ולהעיר ממהרש"א מגילה ז, א דמנה כל דהו משמע.

269) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' יד. ועם הוספות לאחר זמן – בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רלז.

270) בשו"ת מגידות סוסי' נח מפורש שתוך יב"ח מותר לשלוח לכל אדם אף יותר מן החיוב. אמנם, בשו"ת נחלת שבעה סי"ז: רק לאחד ולשנים כדי לקיים המצוה. וכ"כ בהר אבל דיני אבלות (לח, א). אבל אינהו מיירי תוך שבעה (או שלשים – ראה בהערת המהדיר לשו"ת מגידות בביאור דבריו במש"כ לחלק בין שבעה ושלשים. וראה עוד מזה לקמן). ובכ"מ הביאו בשמם שלא להרבות לשלוח תוך יב"ח, ולא דקו. אבל בבא"ח ש"א תצוה סי"ח כתב מדנפשי' לשלוח רק לאדם אחד. וכמדומה שלא מצינו כן בפוסקים שלפניו.

ויתר על כן, שאפי' תוך ז', מצינו בתשובות מיימוניות (שבסו"ס שופטים) סט"ז בשם מהר"ם שחייב לשלוח לשנים או לשלשה מרעיו. וכ"ה בס' הפרנס סרס"ט. מנהגי מהר"א קלויזנר ספ"ב סי"ב. מהרי"ל פורים סי"ז. וכ"כ בלקט יושר ע' 157 בשם רבו בעל תה"ד. ונ"ל, שכיון שמצוה להרבות במשלו"מ התירו לו ב' וג' אנשים שזהו בכלל הריבוי, ותו לא. וראה גם בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סוסי' ז. וי"ל, בסגנון אחר, שעיקר מצות משלו"מ להרבות רעות, ורק שיוצא יד"ח גם בשולח לאחד. או"י, שמותר לשלוח כפי רגילותו, ולשנים ושלשה ה"ז עדיין בכלל הרגילות. [כן יל"ע במש"כ לשלוח למרעיו, האם דיוקא אתי לאשמועינן, שלא לשלוח לאחרים, או שיגרא דלישנא הוא. ואת"ל הכי, אולי הטעם הוא שלא להרבות בשמחה, ור"ל שרק לרעיו שרגיל בכגון דא מותר. אמנם, בל' שלה"ג דלקמן "לקרוביו או מן העניים" קשה להעמיס כן. ומשמע יותר דאיפכא קאמרי, לשנות מהרגיל (ראה גם לעיל ריש דיני משלו"מ מה שכתבנו בהע' בדברי הראשונים לשלוח מנות לאומללים), לפי שבאחרים שאינם אחוזת מרעהו מוסיף שמחה על שמחתו].

ובאמת לא נתפרש בדבריהם כלל שאסור להרבות יותר מזה, ואדרבה – עיקר הרצאת דבריהם שחייב לשלוח לב' וג' אנשים. ויתכן דסברי רבנן להתיר גם ביותר מזה. ואף שאסור לשלוח מיני תפנוקים, אף שג"ז בכלל המצוה – טובא יש לחלק.

ומש"כ בשלה"ג מו"ק פ"ג (יז, ב בדפי הרי"ף בשם ריא"ז (ונדפס בפסקי ריא"ז מו"ק פ"ג ה"ו ס"ב) שגם אחר שבעה ישלח בצינעא לא' מקרוביו או מן העניים (והובא בד"מ יו"ד סוסי' תא. עולת שבת סתרצ"ו סק"ד. כנה"ג סוסי' תרצו בהגה"ט) – היינו לדעתו שפטור לגמרי ממשלו"מ תוך שבעה. ותו, דקצת משמעות בדבריו (אף שיל"ד בקל) דקאי אשלפניו, ור"ל שכשפורים חל תוך שבעה שולח רק אחרי פורים וכהשלמה למה שהחסיר בפורים. והוא מחודש. ואולי הוא ע"ד מח"א שבמתנה מועטת אסור לחזור בו, והה"נ ברגיל ליתן וע"ד מכירי כהונה ודין שעבוד, ומצינו דוגמתו במתל"א – ראה במשנ"ב סתרצ"ד סקי"ג באופן הב'. וראה וישמע משה ח"ב סי' קפד בשם הגרוי"א. (וכעי"ז במג"א סתרצ"ו סקי"א בשם ס"ח סתשי"ג שלשנה הבאה ישלח מנות, דאי כפשוטו מאי קמ"ל. אבל בס"ח שלפנינו בזה"ל לשנה הבאה לא יניח מלשלוח. ובהגהות לבושי שרד למג"א ופמ"ג בא"א שם (ועוד) פי' בדבריו שהוא משום יום שמת בו אביו או אמו).

ואעיקרא דמילתא צ"ע היסוד להחמיר שלא לשלוח יותר מהחיוב, שהרי לא מצינו בשום מקום בראשונים וכן בטושו"ע ונו"כ להדיא שיש איסור לאבל לשלוח מנות אחרי שבעה, שהרי האיסור משום ש"ש, ואחר ז' שואל בשלום אחרים. (ומש"כ בב"ח יו"ד סשפ"ט שבשאר ימות השנה אין האבל שולח מנות, איכא לפרושי גם בהכי דמיירי תוך שבעה). וכן נקט בפשיטות בשו"ת מגידות שם. אלא שסותר עצמו למש"כ בפמ"ג הנ"ל לענין יא"צ, שהתירו לו לשלוח אף שיש לו דין יב"ח. ואולי הא גופא ר"ל שאין טעם לאיסור.

וגם בשלה"ג שכתב לשלוח אפי' אחר שבעה בצינעא לקרוביו או לעניים, יתכן דמיירי תוך שלשים, ואין לנו להוכיח לאסור איסר גם תוך יב"ח. וכן בשו"ת מגידות שם יצא לחלק בין שבעה ושלשים, אף שלא נתברר כל צרכו, שהרי גם תוך ל' מותר לשאול בשלום אחרים. ובדוחק י"ל, שכיון ששילוח מנות אין לך ש"ש גדולה מזו (כל' שו"ת מהרי"ל סל"א) אסרו גם אחר ז', אף שבש"ש גרידא הותר. (וכעין, ולא ממש, מש"כ הפוסקים באיסור משלו"מ לאבל, אף שבשבת לא נהגו לאסור ש"ש, ובכלל מקילים בש"ש בימינו, שכ"ז רק בש"ש שבימינו שאינה בגדר ש"ש כבימיהם, משא"כ משלו"מ דחמירא טפי). וי"ל שמשלו"מ חמור טפי שגורם התקרבות ביניהם, וה"ז כעין שאלת אחרים בשלומו. ואולי הטעם משום שמחה ולא מדין ש"ש (וראה לקו"ש חי"א ע' 338 ד"ה וימי. ובארוכה – שיחת ש"פ תשא תשל"א). ואיך שיהי', בפוסקים ל"כ אלא לאסור דבר של שמחה ותפנוקים, ולא במתנה גרידא שאין לזה שום מקור.

ועכ"פ, בהיות וסתימת הפוסקים משמע שמותר ללא הגבלה, מדשתקו בדבר הרגיל ושכיח טובא, וקיי"ל בכללי הפוסקים שאין להמציא חילוק מחודש בדבר הרגיל, דהו"ל לאשמועינן בהדיא, הבו דלא לוסיף עלה להחמיר נגד המפורש בראשונים שמותר לשלוח לפחות לב' וג' אנשים ואפי' תוך ז'.

271) וע"ד השבת שלום – כ"כ בהגהות עובר אורח (מכת"י) סתרצ"ו ס"ו.

272) להעיר משו"ע אדה"ז סי' קס סי"ד במוסגר שגם בצדקה לעני אסור אם לא הי' רגיל.

שנתקיימה השליחות, שחזקה שליח עושה שליחותו[273].

ה. אכילת סעודת פורים

ימי פורים הם ימי משתה ושמחה ואסורים בהספד ותענית. מחוייבים בית ישראל לאכול ולשתות בפורים ולהודות ולשבח לפני ה' על כל הנסים שעשה להם הקב"ה כמו שכתוב "לעשות אותם ימי משתה ושמחה". שמחת פורים גדולה הרבה משמחת יום טוב.

צריך לאכול לפחות סעודה אחת ביום פורים כדי לשמוח בשמחת פורים. משפחה ומשפחה מתאספין יחד ואוכלים ושותים יחד[274]. ויקבץ אנשי ביתו וחבריו לשמוח כראוי.

אבל ר"ל שבד"כ אוכל סעודת פורים אצל אחרים, מותר גם בשנת אבלות לאכול איתם, ואף אם בד"כ אוכל בביתו יש להקל בכמה מקרים – ראה בהערה[275].

אין לאבל ר"ל בשנת אבילות לרקוד אף לא בשעת הסעודה, אבל מותר לו לרקוד מעט בביתו ביחיד, אם דרכו בכך בכל שנה. ואם מניעתו מלרקוד תתפרש כאבילות בפרהסיא, אזי מותר לרקוד[276].

מתפלל מנחה בשעה מוקדמת בעוד היום גדול[277] (עם ועל הנסים, ואין אומרים תחנון), ואח"כ הסעודה. מתחילים את הסעודה אחר חצות היום, ולקראת סוף היום – כיון שעסוקים במקרא מגילה, משלוח מנות ומתנות לאביונים – ומנהגן של ישראל להמשיך את הסעודה לתוך הלילה[278] (ומי שרוצה לעשות את הסעודה בשחרית הרשות בידו). ורוב הסעודה צריכה להיות ביום[279]. ועכ"פ[280] יאכל כביצה, או יותר מכזית[281], לפני השקיעה (**7:12**). ואם לא אכל כזית לפני השקיעה, אינו אומר על הנסים בברהמ"ז.

מצוה להרבות בסעודת פורים. וחייב אדם לשמוח בפורים ולהיעדן במיני מאכל ומשתה, ולהרבות בשמחה באכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר. ויש להדליק נרות[282] דרך שמחה.

כדאי שהסעודה תהיה עם נטילת ידים ואכילת לחם, ותכלול בתוכה בשר[283]. וגם אשה שחל ל"ט במוצאי פורים מותרת לאכול בשר, ותיזהר לנקות היטב את פיה ואת שיניה לפני הטבילה[284].

---

273) ידועה הקושיא (ראה שו"ת אחיעזר ח"ג סע"ג סק"ב. ועוד) שבשל תורה ל"א חזקה זו, ומצות פורים מדברי קבלה נינהו, וה"ה כשל תורה.

וי"ל, ובהקדם שד"ז גופא שא"א חזקה שליח עושה שליחותו הוא רק מדרבנן (אחיעזר שם סק"ג. וכ"ה בכ"מ). ועפ"ז חזי לאצטרופי כל הני סברות להיתרא שהארכנו בהם בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כ.

274) סעודת פורים קהילתית צ"ל כמובן עם כל גדרי הצניעות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תשנו.

275) יש להקל אם הזמינו אותו ויצטערו אם אינו משתתף, או בנמצא לבד ואין לו עם מי לאכול, שמצוה לאכול בחבורה, וכן כשהוצאה מרובה עבורו לעשות סעודה בביתו – ראה בכ"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'תשכט.

276) ראה שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כה.

277) ובמהרי"ל הל' פורים שמתפללים מנחה גדולה.

278) ראה שיחת פורים תשי"ט. [ושם, שרבותינו נשיאינו קבעו זמן ההתוועדות (ועיקר ההתוועדות אצלם הי') בליל ט"ו]. ובשיחת פורים תשמ"ה שצ"ל זמן חשוב וממושך בלילה. וראה שיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה בארוכה. וראה לקו"ש חי"ז ע' 229 הע' 30.

ובנוגע להשאלה מצד "ולא יעבור" – בסוף הקובץ במילואים (כו).

279) בפי' "רוב הסעודה" שבל' הרמ"א (סתרצ"ה ס"ב) – כבר נתקשה בזה בס' שבט מיהודה (איגר) ח"ב ע' רפ. ועיי"ש מש"כ ע"ד החסידות. והנה, בהמשך ד' הרמ"א כ' "עיקר הסעודה". וחקרוה, אם הכוונה רוב ועיקר הסעודה בכמות הזמן (וכ"מ מזה שמתפללים תפלת מנחה מוקדמת בעוד היום גדול. וכן ביוסף אומץ פרנקפורט סתתרצ"ט להתחיל לפחות שלש שעות קודם הלילה שתהא עיקר סעודתו ביום) או במאכלים (ובמנהגי טירנא, מקורו דהרמ"א: ואוכלין הרוב ביום. ובמל"ח סל"א סקכ"ט: וצריך שיהי' רוב האכילה ביום. וראה יוקח נא סתרצ"ה סק"ז וסקי"ד). ועכ"פ, נכון לדייק לאכול פת (בשיעור כביצה) ובשר ולשתות יין לפני השקיעה. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג קשנ"א ד"ה ואין. תשוה"נ ח"א סת"ח.

280) ראה שו"ת כתונת יוסף (מונטיקיו) סכ"ט (כא, ב) שמש"כ הרמ"א שרוב הסעודה צ"ל ביום הוא לעצה טובה ואינו מעכב.

281) וראה יוקח נא סתרצ"ה סק"ז שאם לא אכל כזית ביום לא יצא יד"ח.

282) ראה לעיל בליל פורים בנוגע למנהג להדליק עבור מרדכי ואסתר.

283) ראה בהנס' בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כג, ושם הובא משיחת פורים תשמ"ח (ע"פ סרט הקלטה): דוקא פארבונדען כמנהג ישראל מיט אכילת בשר, און אויכעט אכילת לחם ווי דער מנהג איז. וראה גם שם אם צ"ל בשר בהמה דוקא או לא.

וכן נהגו באכילת דגים בסעודה זו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'שכד.

284) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כד.

נוהגים לאכול "קרעפכין" בפורים[285] [והטעם, על פי המבואר בכ"מ ענין דיום הכפורים הוא כ־פורים[286]].

ברכת קרעפכין: אם נתבשלו – ברכתם מזונות. וגם אם נאפו – בדרך כלל ברכתם מזונות, לפי שנעשית מעיסה שברכתה מזונות (שנילושה בשאר משקין, והולכין אחר הרוב). אם ברכת העיסה המוציא, מברך המוציא על הקרעפכין, לפי שהמילוי מבשר שהוא מין לפתן המשביע, אף אם עיקר כוונתו באכילת פת זו בשביל המילוי שבתוכה והפת טפלה בכוונתו.

ברכת אזני המן, בדרך כלל, מזונות, לפי שהעיסה נעשית בימינו באופן שברכתה מזונות. [וגם אם ברכת העיסה המוציא, אם המילוי הוא ממיני מתיקה, והמילוי הוא העיקר, והעיסה טפילה, באופן שעיקר עשייתה אינה למזון ולהשביע אלא לעידון ותענוג, מברך עליהם מזונות].

מותר לעשות אזני המן חלביים, לפי שאינה נאכלת בדרך כלל עם בשר[287].

בפורים, דבר מצוי הוא שאחד שולח לחברו דורון בסעודה, ששולחים "שלוח מנות" בעת סעודת פורים, ולכן הרי זה נפטר בברכת המוציא שעל הפת[288].

טוב לעסוק מעט[289] בתורה קודם שיתחיל הסעודה. [ולהעיר, שמשה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, נס הנעשה בו ביום, וג"כ ידרוש הלכות הצריכות לבו ביום. ודין זה הוא גם בימי הפורים[290]].

מפורים ואילך שואלים ודורשים בהלכות פסח (כולל ובמיוחד בנוגע להתעסקות ליתן מעות חטים ושאר צרכי הפסח לכל הזקוקים[291] ומבצע פסח בכלל: חלוקת מצה שמורה[292]).

הלכתא למשיחא: "חכמים הראשונים תקנו בזמן שבית המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל שלשים יום לפני הרגל דהיינו **שמפורים**[293] ואילך ידרשו הלכות פסח . . לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהיה להם שהות כל שלשים יום[294].

החל **מהיום**, "מפורים ואילך"[295], נזהרים מאכילת מצה[296]. והמנהג להימנע אף ממצות חמץ[297].

כל שלשים יום לפני הפסח טוב ליזהר ולעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח. [ובכמה מקומות נזכר שתוך שלשים יום קודם הפסח יש לחוש יותר בנוגע לחמץ. ויש בזה כמה פרטים וחילוקי דינים. ומהם: הזהירות לא לשאוב

285) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סי' כג.

286) ראה מנהגי חב"ד ליוהכ"פ בהערה.

287) וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' יג'ק.

288) סדר ברכת הנהנין פ"ד ס"ו. בכללות דין זה בימינו – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כג'רעג.

289) דיוק לשון "מעט" – ראה לקו"ש ח"מ ח"ב ע' 172 ואילך, ובהערות 74 ו–76.

290) נחלקו אם הוא רק בפורים שחל בשבת (תוד"ה פורים – מגילה ד, א) או גם בחול (כ"ה בלח"מ מגילה פ"א הי"ג. וכ"מ דעת הרשב"א מגילה שם. וראה גם פנ"י שם. מזבח אבנים ס"א. ועוד. ולהעיר מרי"ו תולדות אדם נ"ט (לענין חנוכה): קבעום לדורות להיותם ימים טובים וכו' ולהזכיר דינם. וראה שו"ת צי"א חי"ז ס"א). ולהעיר שבשו"ע סתרפ"ח ס"ו השמיט ד"ז בפורים שחל בשבת. ומשמע שטעמו לפי שכ"ה גם בחול, ומשנה יתירה היא (וכן הבין בדעתו בביהגר"א שם). אבל הובא במג"א שם סק"ט לענין שבת. ובמחה"ש נראה שפי' במג"א דקמ"ל גם בשבת. (אבל ראה בפמ"ג שם). וראה בארוכה שיחת פורים תשכ"ה. וראה שו"ת מנח"י ח"ז ס"נ.

291) סה"ש תש"נ ח"א ע' 351 הערה 134. ועוד.

292) וראה שיחת פורים תשכ"ו. ש"פ פרה תש"מ.

293) ומה שלא מתחילים מי"ג אדר, שלשים יום שלמים לפני י"ד ניסן, זמן הקרבת קרבן פסח, ובדיקת וביעור חמץ – ראה תוס' בכורות נו, ב. טורי אבן מגילה ל, א. ונת' ביחידות אור לי"ז אד"ש תשד"מ ובשוה"ג בהנחות התמימים שם). ובארוכה – בשיחת ש"פ תזריע תשד"מ. וראה שיחת י"א ניסן תשל"ד. [ולהעיר משיחת פורים תשל"ו בסופה, שנזכר ט"ו אדר].

294) שו"ע אדה"ז ריש הלכות פסח.

295) שלושים יום לפני פסח – ראה בקטע שלפנ"ז ובהנסמן שם. וכ"ה בס' קדושת ישראל אות מב. אבל ראה בלוח כולל חב"ד.

296) לפי ש"בימים אלו (ש)מתחילים כבר ענין המצה" – לקו"ש חי"א ע' 293. וראה בארוכה בשו"ת אתרא דרב סי' יג'תרלד.

297) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"ו.

בכלי חמץ מיין שהוכן לפסח תוך ל' יום. כשראה שהכניסו למקום שפטור מבדיקה חמץ תוך ל' יום. בגדים שנתכבסו ע"י תערובת חמץ או ניירות שנדבקו בחמץ תוך ל' יום. היוצא מביתו תוך ל' יום ובדעתו שלא לחזור עד אחר הפסח או לעולם. העושה אוצר תוך ל' יום ובדעתו שלא לפנותו עד אחר הפסח. ועוד].

חייב אניש[298] לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי[299]. ולפחות ישתה יותר מהרגלו. ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים. ומכל מקום יראה להיות זהיר בענין נטילת ידים וברכת המוציא וברכת המזון ויהיה שמחה של מצוה. מי שהוא חלש בטבעו[300] וכן מי שיודע בעצמו שעל ידי שתייתו יזלזל חס-ושלום באיזו מצוה, בברכה או בתפלה, או שיבוא חס־ושלום לקלות ראש, מוטב שלא ישתכר.

בכמה מקומות, וכן בשיחות קודש, נתבאר השייכות ליין גשמי. אלא שבזה גופא, ידוע השקו"ט[301] אם צ"ל ביין דוקא או בשאר משקאות המשכרים[302]. [וי"א שחיוב לבסומי מתקיים גם בשאר משקאות, אבל צריך יין מדין משתה ושמחה[303]]. ויש להעיר ממשמעות שיחת זאת חנוכה תשל"ט, שהמצוה ביין דוקא ולא בשאר משקאות המשכרים[304].

> בר"ד משיחת ליל ו' דסליחות, ז"ך אלול תנש"א (מסרט הקלטה): שמחה פון ימי הפורים, וואס דעמאלט איז דאך אויבעט א שמחה פון "עד דלא ידע", ווי קאן זיין נאך א העכער ענין דערפון? זאגט מען אז דאס איז דער ענין פון א אידען, אז ער נעמט פון "עד דלא ידע" און שטעלט זיך אוועק נאך העכער פון דעם "לא ידע", נאך אין א העכערן אופן "לא ידע", על דרך ווי דער פורים פון שנת תנש"א איז דאך געווען העכער – וויבאלד אז "מעלין בקודש" – פון דעם פורים, פון שמחת פורים, ווי ס'איז געווען אין שנת נסים שלפני זה, ועל דרך זה בודאי ס'איז דאך א דבר פשוט אז וויבאלד אז ימי הפורים "לא יסופו", און ס'וועט זיין בזכרון תמידי, מפי זרעם וזרע זרעם, וואס דערפאר איז דאך ימי הפורים האלו, וועט דאס בלייבען, איז דאס פון די ימים טובים נצחיים, נאך מערער פון די נצחיות פון חג הפסח און חג השבועות און חג האסיף, וכמדובר כמה פעמים . . .

---

298) אבל לא נשים, שאין להן לשתות בפני אנשים, ובכלל אין להן לשתות הרבה יי ן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תשנד. שם סי' ו'רא. וש"נ.

299) בגדר המצוה – ראה משנ"ת בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג סימן ב.

ע"ד עד דלא ידע בפנימיות הענינים וקיום המצוה בלימוד פנימיות התורה, ראה משנ"ת בשו"ת באתרא דרב סי' יט'תשלח.

300) ראה הגהות יעב"ץ מגילה ז, ב. שע"ת תרצה, ב. ועוד. שבאם מזיק לו פטור.

301) ראה שו"ת הרדב"ז ח"א סתס"ב (הובא בגליוני הש"ס דלקמן). יסוש"ה שי"ב פ"ז. גליוני הש"ס מגילה ז, ב (הובא בלקו"ש ח"מ ע' 187 הערה 22). שו"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח סתצ"א סק"ב. שבילי דוד סתרצ"ה סק"ג. נימוקי או"ח שם סק"ד בסופו. כה"ח סתרפ"ח סקמ"ה. ערוה"ש סתרצ"ה ס"ה. משנת יעקב שם. שו"ת פאר עץ חיים או"ח סל"ו בסופו. להורות נתן ח"ט סכ"ב. משנ"ה ח"ה ספ"ג. ועוד. וראה הנסמן בס' לבסומי בפוריא (טיגרמן) פ"ה סק"ב.

302) שאף אם הטעם לפי שעיקר הנס ע"י משתה יין, מקום לומר שגם שאר משקה המשכר דינו כיין.

303) שאין שמחה אלא ביין – כ"מ קצת במ"מ מגילה פ"ב הט"ו. וכ"כ בנימוקי מהרא"י שם. וראה מאירי מגילה ז, א שלבסומי הוא משום שמחה. וראה שיחת ש"פ תשא תשכ"ז. פורים תש"ל. שושן פורים תשל"ז. פורים תש"מ. ש"פ משפטים תשמ"ו. וראה בהנסמן בהערה הבאה. והעירו משו"ת הרדב"ז ח"א סתס"ב בנדר שלא לשתות יין האם מותר ביין של מצוה כבפורים.

ולהעיר שאונן מותר ביין בפורים (שו"ע סתרצ"ו ס"ז), ומ' שאינו מקיים מצות שמחה בשאר משקאות. [יל"ד שהכוונה להיתר בבשר ויין ולא לחיוב, וכדמוכח מזה שהמחבר לא הביא במקומו חיוב אכילת בשר בדיני סעודת פורים. ובלא"ה בשו"ע מיירי מדין משתה ושמחה ולא מדין לבסומי. והנה במג"א תרצו, טו כתב שבפורים כתיב בה שמחה ואין שמחה אלא בבשר. אלא שהקשה ע"ז. נראה שלמחבר אינה חובה אלא מצוה איכא. והה"נ ביין. והרי גם החיוב לבסומי הוא גם למצוה ולא לעיכובא. ולפ"ז שפיר אפ"ל שהמצוה בבשר ויין דוקא. וראה פמ"ג שם בא"א. וגם בסדה"י כתב שאין שמחה בזולתם. ובשו"ת מהר"ם שיק או"ע ספ"ט, ליישב קושיית המג"א, דפורים שאני מיו"ט שאין שמחה אלא בבשר ויין. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי"ח סק"ג. וכנ"ל, גם במ"מ בדיוק לשון הרמב"ם הביא הא דאין שמחה אלא בבשר לענייננו. וכן בלקט יושר כתב בדיני פורים שאין שמחה אלא בבשר ויין. וראה שו"ת דברי משה ס"מ].

ובצרור המור ומנחה בלולה ס"פ כי תצא שהוא ע"ד שבת שזכירת עמלק היא ע"ד זכרהו על היין. וכ"ה בספרו אשכול הכופר בהקדמה למגילת אסתר. ולפ"ז אפשר דחמר מדינה מהני נמי.

וראה יסוש"ה שי"ב. גליוני הש"ס מגילה ז, ב. שבילי דוד סתרצ"ה סק"ג. נמיוקי או"ח שם סק"ד. משנת יעקב שם. שו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח ח"א סרכ"ט. ועוד.

304) וכ"ה בלקו"ש ח"מ שם: משמע דצריך דוקא יין (עיי"ש). ובשיחת פורים תשל"ט – לומר לחיים על יין דוקא. ולהעיר גם משיחת ליל ב' דחגה"פ תשכ"ה.

דיני שתיית יין

יין בתוך הסעודה מברך עליו שמפני חשיבותו קבעו לו ברכה אף בתוך הסעודה, אבל אינו מברך לאחריו שנפטר בברכת המזון. (אבל יין שרף שבתוך הסעודה במדינות אלו שרגילים לשתותו תוך הסעודה אין צריך לברך עליו).

יין פוטר בברכתו כל מיני משקין[305], בין מברכה ראשונה אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם, ובין מברכה אחרונה נפטרו בברכת על הגפן (אפילו בענין שהוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם).

יש מסתפקים בברכה אחרונה של יין אם מברכים אותה על כזית, וטוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית[306]. בדיעבד שכבר שתה כזית ואין לו מכדי רביעית אין צריך לברך אחריו.

שתה יין לכתחילה אסור לעקור ממקומו עד שיברך ברכה אחרונה במקומו. בדיעבד שיצא אינו מברך ברכה ראשונה חדשה אם שתה תחילה רביעית. ואם הוא באמצע סעודת פת, גם בפחות מרביעית. שתה יין ומים ושינה מקומו, יש להסתפק אם מברך על המים במקום שני, ולמעשה אם חזר למקום הראשון לא יברך על המים, אבל במקום שני מברך[307].

דיני הטוב והמטיב ראה בנספח בסוף הלוח.

ציוה עליו אביו שלא להשתכר, מחוייב לציית מדין כיבוד אב ואם[308].

השכור [אפילו הגיע לשכרותו של לוט] הוא כפיקח לכל דבריו, ולכל עונשין שבתורה דינו כמתכוון. ואם הזיק בעת שכרותו חייב גם בפורים[309].

נרדם באמצע הסעודה, אם ישן שינת עראי במקום סעודתו אינו חשוב הפסק בסעודה וחוזר ואוכל ללא ברכה. ומכל מקום, יטול ידיו שוב ללא ברכה. אבל שינת קבע הוא סילוק והפסק יותר מדאי וחשובה הפסק אע"פ שישן במקום סעודתו[310], ואם רוצה לאכול שוב, נוטל ידיו בברכה ומברך המוציא. וכל זה כשלא נתעכל עדיין המזון במעיו, אבל אם עבר שיעור עיכול אין מברכים שום ברכה אחרונה, וכשרוצה לאכול צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה. ושיעורו – כל שעדיין אינו רעב מאותה אכילה ראשונה.

נרדם באמצע ברכת המזון ואינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה[311].

הקיא **כל** מה שאכל ושתה לא יברך ברכה אחרונה[312]. וי"א שגם לא יצא ידי חובת סעודת פורים, ולכן יאכל שוב ומברך שוב ברכה ראשונה. (ופשוט שאם אכל כזית במשך היום סגי. ובפרט שמעיקר

---

305) ראה בהלכה יומית אות תשלא, ובארוכה במקורות ועיונים לשם.

306) ראה בארוכה בקונטרס באתרא דרב חוברת ה'. ושנ"ת.

307) ראה קצוה"ש סנ"ז בבדה"ש סק"ח.

308) ראה אצלנו במ"מ להל' יומית אות תקכט. ובנדו"ז בפרט, הרי מעיקר הדין יוצא כשישתה יותר מלימודו, ועוד שבד"כ ה"ז צער, וגם גורם העדר כיבוד או"א בשכרותו, או שיש להם תועלת כיון שגורם היזק או חשש היזק בגוף או בממון כו'. ועוד איכא בגוה.

309) וגם במזיק מחמת **שמחת** פורים במקום שנהגו כן (ולא רק מחמת שכרות גרידא) – ראה מג"א סתרצ"ה סק"ז וסק"ח. ערוה"ש שם ס"י. משנ"ב סקי"ג. וראה א"ר סוס"י תרצו בשם השל"ה. וראה שיחת תענית אסתר תשד"מ בארוכה. ושם, שכ"ז רק לאחרי שהגיע ל"עד דלא ידע", ושגם בכגון דא, כשהגיע ל"עד דלא ידע" ע"פ הוראת התורה, אין ספק שחייב לבקש מחילה וסליחה וכפרה, והשאלה אינה אלא בנוגע לכמות התשלום, וסוג העונש בידי אדם וכו'.

310) וראה בכה"ח סי' קעח סקל"ט שנראה שהבין בד' אדה"ז שם ס"ח דמיירי בשינת קבע על מטתו, ולכן ה"ז הפסק "אע"פ שישן במקום סעודתו". וכ"מ דעת אדה"ז לעיל סמ"ז ס"ז. ולכאו' יש מקום לומר, שכיון שהוא לאונסו, ובמקור הדברים ברא"ש תענית פ"א סי"ד משמע שכל שהוא לאונסו ה"ז שינת עראי, וכ"ה בב"י כאן, יש מקום להקל. אמנם, מסתבר שכשהוא על מטתו לא נק' לאונסו, אף שתקפו שינה ושכרות. וכ"מ קצת בחיי"א כלל מד ס"ה ובנשמ"א שם ובמשנ"ב סי' קעח סקמ"ח.

311) הארכנו בזה לגבי תפלה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה. וכ"ה בברהמ"ז (אף של"ד לגמרי לתפלה, דל"ש הסברא דל"א סב"ל בתפלה), ואף גם כשלא אכל כדי שביעה. ונוסף גם הוא שחשובות כאחת, ואם יחזור רק למקום שוודאי לא אמר נכנס לבית הספק דברכה לבטלה (וראה ברכ"י סי' קפח סק"ח. שע"ת שם סק"ג. משנ"ב שם בבה"ל ס"ו ד"ה לחזור).

312) ודנו בזה מתרי טעמי, הן לפי שצריך הנאת מעיו (וראה בדעת אדה"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' טו'רכג), והן מפני שהוא כנתעכל המזון. וראה בסוף הקובץ במילואים (כה).

הדין א"צ פת). אמנם, אם ודאי אצלו שנשאר כזית במעיו, חייב לברך ברכה אחרונה. ואם מסופק כמה הקיא, אינו מברך ברכה אחרונה על שאר מאכלים[313]. אבל בנוגע לברכת המזון על הפת, אם אכל מלכתחילה כדי שביעה ועדיין מרגיש קצת שובע מהמאכל מברך אחריו ברכת המזון[314].

מותר לברך ליד מי שהקיא אף שהוא מאוס. אבל אם יש ריח רע (אחרי שנתעכל) צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, ומלפניו – כמלא עיניו.

פשוט וברור ששמחת פורים אינה דוחה ח"ו שום מצות עשה שבתורה, או לא תעשה שבתורה, ועאכו"כ – איסור חמור ביותר דלשון הרע והוצאת שם רע, ועאכו"כ – הרמת יד, ועאכו"כ הענין דד' כיתות חשמ"ל (חנפנים, שקרנים, מספרי לשון הרע, ליצנים)[315] .

שאר דיני שתוי ושיכור ראה בנספח בסוף הלוח.

התקנה הידועה אודות ההגבלה בשתיית משקה שייכת גם בפורים.

כבר פורסם כמה פעמים קול קורא מהבד"צ להזכיר ולהזהיר בנידון שמירה וקיום מלא ("אן קונצן") של התקנה הידועה שלא לשתות משקה יתר על המידה, בעיקר לאלו שלפני גיל ארבעים, ובפרט לבחורים, אף שגם אלו שאחרי גיל ארבעים צריכים למעט בשתיית משקה[316]. ושעל המשפיעים מוטלת האחריות לחזור ולהודיע כל הפרטים בזה ע"פ המתבאר בשיחות קודש, ושהתקנה בתוקפה גם בפורים[317] ושהאחריות בזה לא רק שמוטלת על כל אחד ואחד לעצמו, אלא שעליו גם לשמור על השני שלא ישתה יותר מהמידה[318].

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: צריכת אלכוהול מופרזת עלולה לגרום להרעלה ואף לגרוע מכך, רחמנא־ליצלן. ישנה גם סכנה חמורה לנהוג תחת השפעת אלכוהול. על הורים להיות ערים לתופעת שתיית אלכוהול בקרב הצעירים ולהסביר להם את הסכנות הכרוכות בכך[319].

> בשיחת ש"פ ויקרא תשמ"ט[320]: יש להרעיש ולפרסם בכל מקום ומקום, הן בחוץ לארץ והן (ועאכו"כ) בארצנו הקדושה, ע"ד ההשתדלות שכל עניני הפורים יהיו באופן ד"**ברוב עם הדרת מלך**", לא מבעי בנוגע למקרא מגילה, דמאי קמ"ל, אלא גם בנוגע לשאר עניני הפורים, משלוח מנות ומתנות לאביונים, ומשתה ושמחה, שאף שלא מצינו שיקפידו לעשותם "ברוב עם" אלא כאו"א לעצמו, מ"מ, כיון שרוצים וצריכים לסיים הגלות (ה"פיזרן לבין האומות") ע"י ההוספה באחדותם של ישראל, כדאי ונכון ביותר להשתדל ככל האפשרי שגם ענינים אלו יהיו "**ברוב עם**", ועד כדי כך שכאשר יודעים שבפנה נדחת בעולם נמצא יהודי אחד (**יחיד**) יש להשתדל להביא אליו (אם אין אפשרות להביאו למקום הציבור) עוד תשעה יהודים כדי שגם הוא יוכל לקיים עניני הפורים בציבור. ובפרטיות יותר: בנוגע ל"משתה ושמחה" – אף שכאו"א חוגג סעודת פורים בביתו, עם בני משפחתו כו', הרי ידוע המנהג שהי' בכמה קהילות קדושות בישראל שהיו הולכים בפורים מבית לבית כדי להשתתף ולהוסיף בסעודת ושמחת פורים של יהודים נוספים[321], נוסף לכך שיכולים להוסיף בשמחת פורים "ברוב עם"

---

313) לאידך באם רוצה לאכול שוב, א"צ לברך ברכה ראשונה, אא"כ בנמלך או הסיח דעתו (שרק בודאי נתעכל נסתלקה ברכה ראשונה – כך מדוייק בשו"ע אדה"ז סוסי' קפד. ועפ"ז א"ש משה"ק האחרונים (הגהות לבו"ש על המג"א שם סק"ט. מאמ"ר שם סק"ה. ועוד) בספק נתעכל מדוע יאכל מעט ללא ברכה בכדי שיוכל לברך ברהמ"ז, דמאי אולמא ברכה אחרונה מברכה ראשונה כשאכל אכילה מועטת וברהמ"ז אינה מה"ת בכגון דא. ובקצוה"ש סי' ס בדה"ש סק"כ, דשאני ברהמ"ז שעיקרו מה"ת. ור"ל כן גם לגבי ברכת מעי"ג שעיקרו דאורייתא. אבל בכמה פוסקים הובא ד"ז גם לענין ברכת בנ"ר. אבל לדברינו א"ש. וכ"כ מד"ע באורח נאמן שם סקכ"א. ומשה"ק שבפירות בא"י לשער אם נתעכלו מברך כ"ז שאינו רעב, אף שג"ז ספק דרבנן, ובפשטות גם בזה מברך ברכה ראשונה – שאני התם שאינו בגדר ספק (ראה בלבוש ועו"ת שם)). וראה שו"ת באתרא דרב סי' י'תרפח.

314) שה"ז ספק מה"ת (ראה שו"ע אדה"ז סי' קפד ס"ב), ואיכא חזקת חיוב (ראה שו"ת מכתם לדוד ס"ג. ואכ"מ). וכ"כ ברדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' קה. ערך השולחן סק"ד . וכ"מ בלבוש שם סוס"ה ובעו"ת שם סק"ה. וראה תורת חיים סופר שם סקי"ג. כה"ח שם סקכ"ח וסקל"ג.

315) ראה שיחת תענית אסתר תשד"מ בארוכה.

316) שיחת ש"פ שמיני תשכ"ג.

317) ראה שיחת י"ב תמוז תשכ"ה.

318) כמבואר בשיחת ש"פ נח תשכ"ז ובשיחת ש"פ בלק תשד"מ.

319) בנוגע לשתיית יין לצעירים – ראה קיצור שו"ע סל"ב סי"ח. וראה יבין שמועה להתשב"ץ מאמר חמץ בשם הרופאים. שבילי אמונה נ"ה ע' 114. ולהעיר שגם בנוגע לד' כוסות – י"א שאינו מעכב (ראה ח"י סוסי' תע"ב ובשעה"צ סק"ס. אבל ראה שו"ע אדה"ז שם סכ"ה).

320) סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 335. ועיי"ש בפנים השיחה ובר"ד (בלתי מוגה) עוד פרטים.

321) להעיר משבה"ל סר"א ובתניא רבתי סמ"א: ואוכלין ושותין ושמחין ומזמרין על שולחנם ובבית חבריהם. וראה לקט יושר ע' 36 –

לאחרי הסעודה בביתו עם בני משפחתו. ובנוגע ל"מתנות לאביונים" – מובן וגם פשוט שהנתינה "ברוב עם" צריכה להיות בתכלית הזהירות בכבודם של העניים, ע"י הנתינה "ברוב עם" לגבאי צדקה או לקופת צדקה.

בשיחת פורים ה'תשמ"ח[322] הוצע שאחרי אכילת סעודת פורים: "טוב ונכון וכו' – אז מ'זאל מאכן א התוועדות הכי גדולה (כנוס את כל היהודים), מנער ועד זקן טף ונשים [כמובן – די אנשים בעזרת אנשים, די נשים – בעזרת נשים, און טף – אין ביידע ערטער], און דערנאך זאל די שמחה ואחדות נמשך ווערן אויך אין שושן פורים"[323].

נהגו רבותינו נשיאינו לערוך בהתוועדויות של פורים מגבית עבור "קופת רבינו".

משיחת פורים תשי"ג[324]: ...מ'זוכט צו אנהאלטן און צו אויפשטעלן די אלטע מנהגים. אויב מ'וואלט געהאט ברייטע פלייצעס, עינים לראות ואזנים לשמוע, לב להבין ומוח להשכיל – דאן וואלט מען ניט זיין מוכרח נוצן דוקא די דרך סלולה, מ'וואלט קענען גיין אויך אויף נייע וועגן און צוקומען צו דער מטרה, לעלות בית א־ל. אויב אבער די זאכן פעלן, מוז מען גיין אויף די וועגן וואס מ'האט אויסגעטראטן פאר אונז. דעמאלט גייט מען אויף דער אחריות פון די וואס האבן אנגעווויזן און אויסגעטראטן די וועגן און אויף זייערע פלייצעס, און דערפאר זוכט מען אויפשטעלן די הנהגות, אויב אפילו, מצד כמה טעמים, זיינען זיי נפסק געווארן לזמן מה.

דער רבי (מהורש"ב) נ"ע פלעגט קלייבן געלט (אדער הייסן זיך מתנדב זיין) – בעת א פארברענגען – דריי מאל א יאר: שמחת תורה, י"ט כסלו און פורים . . פורים – פאר זיינע ענינים (מוסדות, תמיכה לאנשים פרטים וכיוצא בזה) . . אז מען גיט דאס אויף די ענינים וואס דער רבי נ"ע פלעגט קלייבן און אין דעם זמן וואס ער פלעגט דאס קלייבן, וואס דאן איז אן עת רצון וסגולה אין דעם, ברענגט דאס תוספת ברכה און הצלחה, און מען קען קומען צום רבי'ן נ"ע און מאנען, ער זאל ממשיך זיין אלע הבטחות בפועל.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של פורים בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה[325], וזאת בתנאי שעדיין לא קראו ק"ש[326] או התפללו מעריב (באמצע הסעודה). ואם לא אכל כזית לפני השקיעה, אינו אומר על הנסים בברהמ"ז[327]. (ובכלל, רוב ועיקר הסעודה – כולל בשר – צריכה להיות ביום. ועכ"פ יאכל כביצה, או יותר מכזית, לפני השקיעה).

כתבו הפוסקים שיברך ברכת המזון תחילה ויאמר ועל הנסים, ואח"כ ילך לבית הכנסת להתפלל ערבית, ואח"כ יכול לאכול ולשתות ולשמוח עוד דהא מצוה בשמחה בשני ימים.

בספר סדר היום כתב: "לא יתעכב בסעודה עד חצי הלילה כדי שלא יאחר ק"ש ותפלה, כי לא תקנו דבר כדי לקלקל ח"ו, אלא יעשה באופן שזה וזה יתקיים בידו, וחפץ ה' בידו יצלח".

מובא בכמה שיחות[328] שבסיום סעודת פורים היה הרמ"א מעורר אודות תפילת מעריב בזמנה ("שמנהג רמ"א ז"ל היה בכל פורים ללבוש פרצוף ולהתנכר עצמו בבגדים אחרים וצעק בכל בית אשר מעריב בזמנו[329]").

קריאת שמע של ערבית: מצוה מן המובחר לקרותה מיד בצאת הכוכבים (**6:21**)[330]. וזמנה עד

לענין שינוי מקום. וראה פמ"ג סתרצ"ה בא"א סק"ה. שו"ת משנה שכיר ח"ב סרל"ד.

322) סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 303.

323) וראה שיחת פורים תשי"ט ותשמ"ה בטעם שההתוועדות מתקיימת בלילה אחרי סעודת פורים.

324) לקו"ש ח"ב ע' 8–537.

325) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

326) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

327) וראה יוקח נא סתרצ"ה סק"ז שאם לא עשה כן לא יצא יד"ח.

328) ראה שיחת פורים תשכ"ז. כ' כסלו, יו"ד שבט, י"א ניסן ול"ג בעומר תשל"ז. לקו"ש חל"ט ע' 282. [וראה שיחת פורים תשי"ט בסופה. לקו"ש חכ"ד ע' 381 ובשוה"ג. אג"ק חכ"ט ס"ע רנה].

329) ובלקוטי שיחות חל"ט שם נתבאר הדיוק ע"ד מעריב בזמנו דוקא.

330) ג' כוכבים קטנים.

חצי הלילה[331] (**12:07**). ואם עבר ואיחר אפילו במזיד, רשאי לקרותה אחר כך, ואם קרא עד שלא עלה עמוד השחר (**5:04** לחשבון 16.1 מעלות. ויש מקדימים) יצא ידי חובתו. ואם היה אנוס או שכור או חולה וכיוצא בו קורא לאחר עלות השחר קודם נץ החמה (**6:24**), ולא יאמר אז השכיבנו דלאחר עלות השחר אינו זמן שכיבה. אבל שאר הברכות, דהיינו שנים שלפני קריאת שמע וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו אומר. בנוגע לתפלה (שמונה עשרה), י"א שאם איחר מלהתפלל עד עלות השחר, יכול להתפלל עד נץ החמה[332]. ולמעשה, אם הוא סמוך לעלות השחר, יקדים להתפלל ואח"כ יקרא ק"ש בברכותי'. ואם כבר הגיע זמן עלות השחר, נכון שיתפלל נדבה. ועדיף יותר, שיתפלל נדבה בתנאי, ושוב להתפלל תשלומין אחר שחרית בתנאי[333].

נרדם מחמת אונס באמצע ברכות קריאת שמע: אם שהה כדי לגמור הברכה חוזר לתחילת אותה ברכה. ואם שהה באמצע קריאת שמע, כדי לגמור קריאת שמע חוזר לתחילת שמע. שהה פחות משיעור זה ממשיך ממקום שפסק. נרדם בין הברכות ממשיך כרגיל. וכן אם נרדם אחרי ברכת השכיבנו, ממשיך ואומר תפלת העמידה[334]. אם מסופק באיזה ברכה עומד בברכת קריאת שמע חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה[335].

נרדם באמצע תפלת העמידה: שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש תפלת העמידה. שהה פחות מכן, חוזר למקום שפסק[336]. נרדם ואינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה[337].

שכח להתפלל ערבית מתפלל שחרית פעמיים[338].

לענין מצות עונה – ראה בהערה[339].

יום רביעי, ט"ו אדר, שושן פורים

אין אומרים תחנון, למנצח, תפלה לדוד וכו'.

בן עיר שהיה בספינה או בדרך ולא היה בידו מגילה בי"ד[340], ואח"כ נזדמנה לו בט"ו, קורא אותה בט"ו ובלא ברכה[341]. וכן הדין בנוגע למשתה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים[342].

---

331) גם תפלת שמונה עשרה יש להתפלל לכתחילה לפני חצות – ראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'רנח. באתרא דרב פורים ח"ב סימן כג.

332) ראה שו"ת באתרא דרב סי' תתצט. באתרא דרב פורים שם.

333) וראה שו"ע או"ח סרל"ה, משנ"ב וערוה"ש שם. והובאו בלקו"ש שם. וראה קצוה"ש סכ"ז סקי"ג. ולכאו' יש למצוא סימוכין להתפלל ערבית, כדעת הערוה"ש [אף שדעת כמה פוסקים שלא יתפלל ערבית – הן במשנ"ב, וכן בכה"ח (שם סקל"א). ועוד. וגם כ"מ מסתימת הלכה זו], דהנה, בשעה"צ סקמ"א הקשה מפיה"מ ברכות פ"ד מ"א: עד שתעלה השמש. ויתכן לומר שכוונתו לעלוה"ש. וראה במהדורת קאפח מה שמצא בכת"י פיה"מ שהוא עד שיעלה עה"ש. או שחזר בו בס' היד שכתב שם (בהל' תפלה פ"ג ה"ו): עד שיעלה עה"ש. ולהדיא שם (ה"ט) בטעה (דמיירי באנוס כדלעיל שם ה"ח) ולא התפלל עד שעלה השחר שמתפלל שחרית שתים. וכפה"נ, כך הבין במשנ"ב שם. וראה באמת ליעקב קמינצקי מש"כ באו"א בכוונתו בפיה"מ שם. אבל בהשגת הראב"ד לבעה"מ ברכות ט, א בס' כתוב שם – כ' להדיא: "יקרא ויברך לפניה ולאחריה ויתפלל".

ושוב הארכנו בשו"ת באתרא דרב פורים שם, קחנו משם.

334) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב'קעה. ושנ"ת. וראה גם שם סי' ז'לו.

335) ראה להלן בדין נרדם בתפלת העמידה. ובברכות ק"ש מפורש הוא במאירי ברכות טז, א. נמוק"י שם. ואת"ל בדוחק דקאי רק בספק באותה ברכה גופא – הרי בפסקי ריא"ז ברכות פ"ב ה"ג אות ג מפורש גם בספק בין ברכה לברכה. ואף גם זאת, שלכמה דעות ברכות מעכבות זא"ז. ועוד סברא איכא שאין דין סב"ל בברכות ק"ש. וראה הלכה ברורה יוסף בבירור הלכה סוסי' נט. וש"נ.

336) ראה שו"ת באתרא דרב שם ושם.

337) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה.

338) ואין תשלומין אלא בזמן תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ. ובסי' כו'צה.

339) אין לשמש כשהוא (או היא) שכור, אם נתבלבלה דעתו מחמת שכרות. וראה מל"ח סל"א סכ"ד בנוגע מוצאי פורים בכלל.

340) וגם בהזיד ולא קרא בי"ד – אמרי דוד, הובא בארחות חיים ספינקא סתרפ"ח סק"י. ואף אם יש להנדז בזה, בקורא בלא ברכה ודאי ש"ד.

341) וכבר העירו שבמקור הדין בשבה"ל סי' קצה מוכח להדיא שקורא בברכה. ולית תמן קושיא, שהפוסקים שכתבו לקרוא ללא ברכה ה"ט שחששו להדעות שאינו קורא, ובשבה"ל גופא כתב שאם יש מי שמסתפק יקרא בלא ברכה. ואיכא נמי דסברי לחוש משום ולא יעבור כשקורא בברכה. וראה לעיל בהערה בדיני סעודת פורים מזה. גם בנוגע לבל תוסיף – כשאינו מברך איכא הכירא. והראשון עיקר.

342) פשוט, שאין טעם לחלק ביניהם. ולכאו' כולהו אתיין בק"ו ממקרא מגילה, שהרי לדינא ליכא ולא יעבור רק במגילה. וראה בשו"ת באתרא דרב ח"א סכ"א גם בטעם שאין ב"ת ולא יעבור במשלו"מ אחרי פורים). ובמשתה ושמחה בלא"ה חייב כאו"א בב' הימים, כפס"ד הרמ"א סתרצ"ה ס"ב. וראה בארוכה בשו"ת מנח"א ח"ב ס"ה. (ולהעיר שי"א שבכלל אומרים גם על הנסים בט"ו – ראה מור וקציעה סתרצ"ג. ועוד).

וראה יוקח נא סתרצ"ה סקל"ג בנוגע למתל"א שנגרר אחר קריאת המגילה. אבל בשד"ח מערכת פורים ס"ו שבנאנס מסתברא דאין

הלכתא למשיחא: כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כולם מבטלים עבודתם בבית המקדש, ובאים לשמוע מקרא מגילה.

הלכתא למשיחא: עתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק[343]. וצ"ע בזמן קריאת המגילה בירושלים דלעתיד. ואף שחלק זה אינו מוקף חומה מימות יהושע בן נון[344] - מ"מ מקום לקרוא בט"ו מדין סמוך ונראה (כיון שלא יהי' שבעים אמה ושיריים פנוי ביניהם, "מרוב אדם[345]")[346].

גם היום חייבים במשתה ושמחה קצת ואסור בהספד ותענית. אבל אין אומרים ועל הנסים.

בכמה שיחות קודש נזכר שיש לנצל את יום שושן פורים להשלים מה שהחסירו בימי הפורים.

הלכתא למשיחא: בחמשה עשר באדר בית דין מוציאין שלוחים לתקן את הדרכים ואת הרחובות (בשביל עולי רגלים או דרכים לערי מקלט) ואת מקוואות המים. ונפנין בית דין לצרכי הרבים ולחפש ולבדוק על צרכי הצבור ועל עניני הקדשות. ויוצאין שלוחי בית דין ומסבבין לבדוק על הכלאים[347]. ובו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם מחצית השקל יקבלו ממנו[348]. [ולהעיר מס' מעשה רוקח[349] שלעת"ל יתנו כל אחד **שקל שלם**].

בנוגע להקרבת קרבנות צבור מתרומה חדשה כש"מהרה יבנה המקדש", בביאת משיח תיכף ומיד ממש, אף שלא הספיקו בשנה זו לגבות מחצית השקל מכל ישראל - ראה בהערה[350].

בשיחת ש"מ ניסן תשי"ז[351] נאמר: "אף שבנוגע לקריאת המגילה אמרו שאינה נקראת אלא עד ט"ו[352], אבל הציווי "מרבים בשמחה" נוגע לכל ימי החודש וכלשון רז"ל[353] משנכנס אדר מרבים

תשלומין למשלו"מ, וקרוב בעיני לומר דגם במתל"א אין תשלומין. אלא שהביא שם למי שנסתפקו בדבר. ובאמת, אינו סותר דלא קאי התם בקורא בט"ו. ובנוגע למשלו"מ כתב ביוקח נא שם, שמנות הוו דוקא בזמן סעודה שחייב בן עיר לעשות בי"ד. ואכתי אין לנו ראי' בנאנס שלא יתן בט"ו. אלא דאיהו לא ס"ל הכי, דשאני ממתל"א, שמנות אינן נגררות בתר מגילה. ולכאורה בנאנס שפיר איכא משתה ושמחה בט"ו (נוסף לחיוב משתה ושמחה בב' הימים דרמיא אכו"ע), וממילא גם משלו"מ. (וראה בכעי"ז בשו"ת אר"צ ח"א סקכ"א. אלא שדבריו צ"ע למעיין). וכ"ה בפורים המשולש (ובאשכול הל' פורים ס"ט, דליכא משום ולא יעבור בסעודת פורים שמאחרין (לתי' קמא), כיון שהיא השלמה לפורים. אלא שהוסיף בה דברים, שכתב בטעמא דמילתא, כיון שסועד בשבת בט"ו ויום א' הוא תשלום לה), אף שאין ראי' דהתם האונס הוא מחמת עצמו. וראה חוג הארץ סקי"ג (בהמשך לדין אונס במגילה שקורא בט"ו), שאפשר שגם בנוגע למשלו"מ אם אין לו במי לקיים מצות מנות בזמנן ובמקומן, שיוצא במה שיזכה בהם חבירו בט"ו וצריך להתיישב בזה. אמנם, מהרצאת הדברים שם נראה שעיקר כוונתו שם בשולח מנות לחבירו שבמוקפים והגיע לשם בט"ו.

[ובאמת, גדולה מזו מצינו בהגהות טהרת השולחן (נדפס בסו"ס פתחי עולם ובקובץ מפרשים בשו"ע מהדו"ח) לשו"ע סתרצ"ה ס"ב, שהעיר בעיקר דין משתה ושמחה שחייב בב' הימים, דלפ"ז יהא צריך גם לשלוח מנות ביום ט"ו. ואף שכ"כ רק כמקשה – ראה במל"ח סל"א סכ"א שאכן כתב לעשות כן. ובנימוקי או"ח מונקאטש סתרצ"ה סק"ז אכן כ"כ ממדת חסידות להחמיר בשושן פורים במשלו"מ ומתל"א ומשתה ושמחה בכפורים. וראה מה שהעיד שם במנהגו בזה, וכ"ה בדרכי חיים ושלום מונקאטש שתתנ"ד (אף שהו"ע כתב בשו"ת מנח"א שם, שכיון שלא נמצא בפוסקים ולא שמענו זה מעולם ע"כ בודאי אין לעשות חדשות ואין להחמיר כלל לעשות משלו"מ בט"ו. וכנראה, לגרמי' הוא דעביד, ולא להחמיר לאחרים. ואיהו גופא ס"ל בנימוקי או"ח שם, וכן שם סתרפ"ח סק"א, ובשו"ת מנח"א שם, שאסור לקרוא מגילה בט"ו בלא ברכה, משום ולא יעבור ובל תוסיף. ולמעשה, סברי רבנן גם בזה דלא כוותי'). וראה בלקט יושר ע' 158 שאם אין לנשים שלוחים בפורים לישא המנות שלחו אפילו בשושן פורים. אלא שנראה דס"ל שנשים פטורות].

וכש"כ בנדו"ז בנאנס, והוא מדין תשלומין.

ולהעיר גם מההוראה בלקו"ש חכ"א ע' 490 (ובארוכה – בשיחת ש"פ צו תשמ"א) שבפורים המשולש כדאי שגם בכל העולם יתנו מתל"א ומשלו"מ ביום ראשון. אבל לא קאי התם מדין תשלומין. וראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 351, ששאר עניני הפורים (לבד ממקרא מגילה) תוכנם ועניינם נמשך גם בימים שלאח"ז, ושם, דולא יעבור הוא רק בנוגע למגילה.

וראה בירור הלכה ח"ג סתרצ"ה. דברי שלום מזרחי ח"ה סי' קיח. ועוד.

343) ספרי דברים א. פירש"י זכרי' ט, א. אבל ראה פירש"י שם יד, ח.

344) ורק לעתיד דינו כמוקף חומה – ראה מהרש"א מגילה ו, ב. ולהעיר מסד"ה מגילה נקראת תשל"ט בנוגע לקריאת המגילה לעת"ל בירושלים המוקפת "חומת אש" דירושלי.

345) זכרי' ב, ח.

346) וראה בשו"ת בני ציון ח"ג קונט' שלום ירושלים. ולהעיר מתורת חיים בשלח (שמ, א). **ואכ"מ**.

347) משנה – שקלים פ"א מ"א ובפי' הרע"ב שם. רמב"ם הלכות סוטה פ"ד ה"א. רוצח פ"ח ה"ו. ערכין פ"ח ה"א. כלאים פ"ב הי"ג. וראה לקו"ש חי"ז ע' 228 ואילך. וראה בשו"ת בנין שלמה סנ"ה מדוע עשו כן דוקא בפורים דמוקפים. אבל לשון הרמב"ם (ערכין שם) ל"מ כן. וראה גם ערוה"ש העתיד הל' ערכין סמ"ט ס"ב. ועייג"כ הגהות הרש"ש ריש שקלים. הגרא"מ הורוויץ מו"ק ו, א.

348) רמב"ם שקלים פ"א ה"ט, ע"פ שקלים שם מ"ג.

349) ריש מס' שקלים (וכ"ה בכמה ספרי דרוש). ולהעיר ממדרש הגדול נשא ו.

350) ראה לקו"ש חט"ז ע' 393 הע' 90. שיחת י"ג ניסן תשל"ח. ליל ד' דחגה"ס תנש"א – התוועדויות תנש"א ח"א ע' 118.

351) לקו"ש ח"ד ע' 1274.

352) מגילה ב, א.

353) תענית כט, א.

בשמחה. וכמש"נ: והחודש אשר נהפך להם[354]. ואם כן הוא הרי בכל יום ויום מימי חודש אדר צריך להרבות בשמחה, שמחה יתירה על השמחה שבימים הקודמים. (כי כאשר השמחה היא אותה המדה שבימים הקודמים, בלי הוספה וריבוי, אינה שלימות השמחה כיון שנתיישנה . . והרי אמרו משנכנס אדר מרבים בשמחה, שמכניסת חודש אדר צריך להרבות בשמחה בכל יום). ונמצא שביום ט"ו לחודש אדר צריך להרבות גם על השמחה שבפורים עצמו, ביום ט"ז – שמחה גדולה יותר וכו', עד שביום האחרון שבחודש אדר צריכה להיות שמחה מופלגה ביותר[355]".

ובשיחת ש"פ ויק"פ, פרה, ה'תשל"א נתבאר עוד יותר, שדוקא בהשמחה שלאחרי פורים, בחלקו השני של החודש, ישנה מעלת הגאולה, "מיסמך גאולה לגאולה", שמגאולת פורים, גאולה באופן ד"אכתי עבדי אחשורוש אנן", מגיעים לגאולת פסח, גאולה שלימה, ובאופן שאין אחריה גלות, בגאולה האמיתית והשלימה.

יום חמישי, ט"ז אדר

בכ"מ נתבאר המעלה דשיתסר (ושיבסר) באדר הסמוכים לימי הפורים, ועד שישנה קס"ד לקרוא מגילה אז (וקס"ד בתורה הוא ג"כ תורה), והיינו שהשייכות בדרך שלילה, ולכן אח"כ גם אינו עובר ב"ולא יעבור" או "בל תוסיף". ועד שכשחל ט"ו בשבת עושים המוקפים סעודתם בט"ז (נוסף לזה שט"ז באדר הוא יו"ט במגילת תענית שהתחילו לבנות חומת ירושלים) – ראה הנסמן בהערה[356].

דיני שתוי ושכור

שתה רביעית יין בבת אחת אסור בתפלה, ואל יתפלל עד שיסיר יינו מעליו אע"פ שיכול לדבר לפני המלך ואינו משתבש. [יין שבתוך הסעודה אינו משכר. וי"א גם לפני המזון. ובסעודת שמחה אפילו בתוך הסעודה משכר. והכלל בזה, שהכל לפי מה שהוא אדם ולפי מה שמבין בדעתו. גם שאר משקים המשכרים חשובים כיין (לגבי תפלה, ולכל הדעות)]. כל אחד שהוא שתוי די לו להמתין לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו.

ואם שתה יותר מרביעית, אם עדיין יכול לדבר לפני המלך, אם עבר והתפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור ולהתפלל כשיפוג יינו.

אבל אין נזהרין עכשיו ביינות שלנו, שמתפללים אע"פ ששתו רביעית יין ויותר, כיון שאנו מרגישים ויודעים ביינות שלנו שאינם חזקים. וכל שכן אם מתפללים מתוך הסידור שבידם שאין חוששין לשכרות מעט. ואף בעל פה אין לחוש כל כך עכשיו מלהתפלל כשהוא שתוי אם יעבור זמן התפלה עד שיפיג יינו, כיון שעכשיו אין מכוונים כל כך בתפלה[357].

אבל אם שתה באופן שאינו יכול לדבר לפני המלך נקרא שכור. ואם עבר והתפלל תפלתו תועבה וכאילו עובד ע"ז. וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו. ולכן צריך ליזהר בזה אף עכשיו [ביינות שלנו]. ואפילו עבר זמן תפלה משלים אותה בזמן תפלה שלאחריה. [ונקרא אונס, אע"פ שהתחיל לשתות לאחר שהגיע זמן התפלה, מפני שלא היה יודע הזמן, שהיה סבור שיהיה לו שהות להתפלל לאחר שיפיג מן היין המועט. ואח"כ נמשך לבו אחר המשתה ושכח על התפלה ונשתכר כל כך עד שלא נשאר שהות להסיר יינו מעליו טרם עבור זמן התפלה]. ושתוי מוחלט שמכיר בעצמו שיכול לדבר לפני המלך, צריך שיעידו בו חבריו. ואין דעתו של שכור מכרעת.

בנוגע לקריאת שמע וברכותיה – י"א שהשתוי ג"כ אסור בקריאת שמע כמו בתפלה, וברכות קריאת שמע הן כקריאת שמע עצמה. אבל, להלכה, אם אירע ששתה [אפילו יינות חזקים] לא ימנע מקריאת שמע מפני שהוא ספק של תורה. וכל הקורא קריאת שמע אפילו מספק צריך

354) אסתר ט, כב.

355) וראה גם ספר השיחות תשנ"ב ע' 391. ועוד.

356) ראה לקו"ש חי"א ע' 324 ד"ה מחרת יום הפורים. חכ"א ע' 197 הע' 11. סה"ש תנש"א ח"א ע' 374 הע' 113. שיחת ש"פ תשא תשכ"ד. ש"פ צו תשכ"ה. ש"פ תשא תשכ"ח. תשא תשמ"ב. תשא תשמ"ה.

357) וראה במג"א סוסי' צט שביו"ט יכול להתפלל אע"פ ששותה קצת דאא"פ להמתין עד שיפיג יינו. ועיי"ש במגן גבורים דה"ה בפורים. וראה בתהל"ד סק"ג שההיתר ביו"ט לפי שמצוה לשתות. אבל, בשו"ע אדה"ז השמיט יו"ט. וי"ל.

לקרותו בברכותיו. אבל השכור, דינו כדין תפלה, ואסור בקריאת שמע וברכותיה.

שאר כל הברכות כולן יכול לברך, אע"פ שהוא שכור, לפי שדי בכוונה כל שהוא אע"פ שהיא משובשת.

להורות בדבר הלכה – יזהר כל אדם [ולא רק כהן] שלא יורה כשהוא שתוי יין או שאר דברים המשכרים אפילו בדבר פשוט[358]. וצריך ליזהר גם ביינות שלנו[359]. ביין – השיעור הוא רביעית יין חי שאינו מזוג במים בבת אחת. ובפחות מרביעית – רק כשאין דעתו מיושבת עליו. בשאר משקין – כל שמשער בעצמו שדעתו צלולה מותר להורות. אף שיין שבתוך הסעודה אינו משכר, בסעודת שמחה כגון פורים, אע"פ שלא שתה אלא בסעודה, אין להורות, שמתוך שמחה משתכר גם בתוך הסעודה (או לפי שמרבים בשתיה). ואסור להורות כל אותו היום אא"כ נתן דעתו כבר על הפסק, או שמרגיש שסר יינו מעליו. בדבר שהוא ברור בפסוקים, שהצדוקים מודים בו, וזיל קרי בי רב הוא מותר להורות.

הגיע לשכרותו של לוט [והוא השכור שעושה ואינו יודע מה יעשה] פטור מכל המצוות. ואינו יכול לברך שאר כל הברכות כולן. ואינו ראוי להצטרף למנין ולזימון. [ויש מחמירים שלא לצרף למנין גם שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך].

הלכתא למשיחא[360]: כל כהן הכשר לעבודה, אם שתה יין אסור לו להכנס מן המזבח ולפנים. ואם נכנס ועבד עבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים. ומותר ביין כל שהוא ואינו מוזהר אלא על רביעית. ואף על רביעית אינו באזהרה אלא כששתאו דרך שכרות רביעית יין חי בבת אחת מיין שעברו עליו ארבעים יום. אבל אם הפסיק בה או שנתן לתוכו מעט מים פטור.

היה שכור משאר משקים המשכרים אסור להכנס למקדש [ולדעת המנחת חינוך[361] בשאר משקים אין שיעור, וכל שמשתכר אסור בביאת מקדש]. ואם נכנס ועבד והוא שכור משאר משקים המשכרים הרי זה לוקה ועבודתו כשרה. וי"א שגם בשאר משקין המשכרים דינו כשותה יין ומחלל עבודה וחייב מיתה בידי שמים.

וכן אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי יין או שיכור אע"פ שאינו באזהרה, שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו מנוול.

הלכות הטוב והמטיב[362]

מפני חשיבות היין שהוא משמח אלקים ואנשים
תקנו חכמים עליו עוד ברכה
כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני[363].

כששנים (או יותר) שותים יין[364] יחד בחדר אחד ובחבורה אחת (כגון בני חבורה אצל בעל

358) רמ"א יו"ד סרמ"ב סי"ג). והוא לאו דאורייתא (סהמ"צ להרמב"ם מל"ת עג. חינוך מצוה קנב. וי"א שהוא באיסור עשה. ובשאר משקין – י"א שהוא דרבנן.

359) שו"ת תה"ד סמ"ב.

360) ולהעיר שכהן היודע מאיזה משמר הוא ומאיזה בית אב הוא אסור לשתות יין אותו היום גם בזמן הזה. וראה לקוטי שיחות ח"ב ע' 618 שמכאן שבנין ביהמ"ק יכול להיות מיד, גם בפחות מכדי הילוך מיל.

361) מצוה קנב. וכ"מ דעת אדה"ז.

362) בירור הלכה בגדר ברכת הטוב והמטיב בשינוי יין, והחילוק בין דעת אדה"ז בסדר ברכת הנהנין ללוח ברכת הנהנין, והמסתעף מזה – נדפס בהוספה ללוח לימי הפורים תשפ"ב (עם הוספות במהדורא שתח"י), ומשם תדרשנו.

בכ"מ נהגו להקל בברכה זו. ובפוסקים כתבו ללמד זכות בכמה אנפי – ראה שו"ת תרוה"ד סל"ד. מקו"ח סי' קעה בקיצור הלכות ס"א. תורת חיים סופר סק"ה. כה"ח סקי"א וסקי"ב. שו"ת מנח"י ח"ט סי"ד. חוקי חיים ח"ה סנ"א. שיח כהן ס"י. וראה פרסומי ניסא (לבעל משנ"ה ע' קכ). שו"ת מקוה המים ח"ג או"ח סי"ז. ושב ורפא ח"ד ס"ז. ועוד. אלא שאין טעמים הללו מספיקים, כמ"ש האחרונים, והוא רק בדרך לימוד זכות. והרבה מהתנאים השונים בברכה זו שהוזכרו בקצת מקומן, אינם לעיכובא, ועכ"פ – אינם עיקר לדינא. ואם באנו לחוש לכל הדעות, אין לדבר סוף.

ומכיון שברכת הטוהמ"ט חובה גמורה היא, ונזכר בגמרא (ראה מג"א רסי' קעה. שם סרכ"ג סק"ג) אין לזלזל בברכה זו. ויתכן גם חשש נהנה מעוה"ז בלא ברכה להסברא שהיא בגדר ברכת הנהנין. ואגן בתר דברי אדה"ז בלוח ברכת הנהנין וסדר ברכת הנהנין שבסידור גרירין, שהביא כל פרטי הלכות אלו לדינא. והרי הסידור ענינו הנהגות בפועל בחיי יום יום (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 16), ונכתבו בסגנון של הוראות למעשה בפועל (שם ע' 17. ועאכו"כ בלוח ברכת הנהנין, שי"א שנקרא כן מפני שמלכתחילה הי' כמו לוח על כותלי ביהכ"נ וביהמ"ד – שם הערה 17).

363) וראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ט.

364) וגם יין מבושל, או יין שיש בו דבש או סוכר. (וגם להסוברים שבנשתבח ע"י דבש אין לברך עליו, הרי למעשה כיון שכמעט ואא"פ

הבית[365], והוא הדין אם אשתו או בניו שותין עמו), בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה[366], ורצו לשתות יין מסוג שני[367], ושניהם שותים משני היינות[368], מברכים ברכת הטוב והמטיב ("ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם הטוב והמטיב") על יין השני קודם שיטעמו ממנו[369]. ולכתחילה נכון שיטעמו משני היינות רביעית, אבל גם אם טועמים ממנו פחות מרביעית מברך הטוב והמטיב.

אם הוא בענין שצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן על השני (כגון בנמלך, או בשינוי מקום כשתה פחות מרביעית), יברך תחלה הטוב והמטיב ואחר כך בורא פרי הגפן. ואם טעה ובירך תחילה הגפן, יברך מיד אחר כך הטוב והמטיב ואחר כך ישתה. ויכול לברך כל זמן שרוצה לשתות עוד[370].

ודוקא אם יש להם[371] מן היין הראשון[372], ושותים מהיין השני כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון, אבל לא מפני שכבר כלה הראשון.

מברכים הטוב והמטיב רק אם היין השני משובח[373] מן הראשון, או אפילו אם בסתם שאין

לעמוד על כך לדעת אם הי' משובח יותר לולא תוספת סוכר וכו', הרי ג"ז בכלל הדין שכל שאינו ידוע אם הוא משובח ומברך עליו. וראה גם תורת חיים סופר סי' קעה סוסק"ה). וכן מיץ ענבים, בכלל. (וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תשלא לענין מה שיין פוטר כל מיני משקין. ודון מינה ואוקי באתרין, אף שיש לחלק קצת. ועיי"ש גם מה שכתבנו במקצת לענין נדו"ד).

365) י"א ששניהם צריכים להיות שותפים בהיין. וכ"ה בלוח ברה"נ פי"א הי"ב (לחומרא, ש"יש לחוש שלא לברך"). אבל בסדר ברה"נ השמיט אדה"ז כ"ז. ונתבאר בארוכה בבירור הלכה – נדפס בסוף הלוח דשנת תשפ"ב. ושם ביארנו, שד"ז תלוי ועומד בכללות החילוק בין דעת אדה"ז בלוח ברה"נ לסדר ברה"נ בגדר ברכת הטוהמ"ט, וכמה פרטים מסתעפים מזה.

366) אלא שבתוך הסעודה, כאו"א מהמסובין צריך לברך לעצמו, וכן בברכת בפה"ג. ושלא בתוך הסעודה, יכול האחד להוציא חבירו בברכתו אם נתכוונו לצאת ידי חובה.

[אמנם, בא"א מבוטשאטש סי' קעה כתב ד"אם הוה לי' כנהנין אינו יכול להוציא ידי חובה אחד לחברו רק אם הסבו כאחד או ע"י סעודתן אז". והנה, בא"א כ"כ רק כמסתפק. וגם פשטות דברי הפוסקים שדינה כשאר ברכת השבח (אף שיש חילוקים בפרטים אחדים, ונת' בבירור הלכה). אבל לאידך, אף שכמה פוסקים דס"ל לברך גם שלא בשעת הסעודה סתמו הדבר, אין לכחש של' הרמב"ם הטור ורמ"א ש"היו מסובים לשתות". ועוד שבב"י מפרש בטעם הטור שהוא מדין הסבו אחד מברך לכולם. (אלא שהב"י לשיטתו שהוא כברכה"נ) ולאידך, בא"א כ"כ רק כמסתפק. ופשטות דברי הפוסקים שדינה כשאר ברכת השבח (אף שיש חילוקים בפרטים אחדים, ונת' בבירור הלכה). אבל בב"ח כתב באו"א שגם למ"ד דליכא קביעות ביין, לגבי הטוהמ"ט שקובעים עצמו לשתות יין מיקרי קביעות. וצ"ע בא"ר סק"ח אם הוא כסברת הב"ח או דס"ל דלא בעינן קביעות כלל. וגם בשו"ת גוו"ר כלל א סמ"ה שהאריך להוכיח שמברך גם שלא בסעודה וגם שא"צ קביעות, כתב דלשנא דמסובים הוא בכדי לפטור אחד לכולם. וראה גם בשאר התשובות שם. ומ"מ, לדידן שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבתנו על שולחן אחד או בלא שולחן במפה אחת חשובה קביעות (וראה עד"ז בב"ח שם, וגם להדעות שאין קביעות אלא בפת). ומצאתי בהוראות מרבינו פרץ מכת"י (נדפס בקובץ המועדים פסח ח"א ע' מז), ששני בחורים ששותים יחד חייבים לברך הטוהמ"ט שזה קביעות ממש כמו בסעודה, וכן מצינו בארי"ז הל' סעודה סל"ד שא"צ שיקבע עצמו על היין, אף דלא מיירו לענין להוציא אחרים. ועצ"ע לדינא, כש"ב או ג' נכנסים לבית אדם אחד ונותנים להם יין לשתות דרך עראי אפילו יושבים בשולחן אחד", שאי"ז "ישיבת קבע על דעת שלא לעקור מיד ממקום זה אפילו לילך לקבוע במקום אחר, ואצ"ל אם אין דעתם לקבוע כלל אלא לשתות בדרך עראי" (ראה שו"ע אדה"ז סרי"ג סוס"א)].

367) ממינים שונים, או מכלים שונים (דהיינו כשהשני הוא מחבית אחרת, ונתנו כל אחד בחבית בפ"ע תוך ארבעים יום לדריכתו).

368) וא"צ שישתו שניהם בבת אחת, אלא אפילו בזה אחר זה. אבל אם עדיין לא שתה אחר מהיין הראשון אין לחבירו לברך על היין השני.

369) ולכתחילה אין להפסיק בין ברכת הטוב והמטיב לשתייתו. ובדיעבד שהפסיק אינו חוזר ומברך.

370) נחלקו בזה הפוסקים. ולרוב הפוסקים יכול לברך גם אחרי ששתה, כל שרוצה לשתות עוד. וכ"כ בפמ"ג סי' קעה בא"א סק"ה. ועוד. וראה גם קצוה"ש סס"א בבדה"ש סק"ד.

[ומדברי הב"י סוסי' קעה ד"ח מצאתי כתוב נראה דס"ל שברכה זו כשאר ברה"נ. והארכנו בכ"ז בבירור הלכה שם].

אמנם, יש שכתבו לדמות לברכת שהחיינו על אכילה, שאין לברך אחר שאכל, אפילו רוצה לאכול עוד. וראה קצוה"ש שם מש"כ לחלק. ולהעיר גם מברכת הטוהמ"ט על בגדים חדשים שיכול לברך כל זמן שלא פשטו, וגם אם פשטו יכול לברך אם פשטו על דעת לחזור וללובשו לאלתר (ראה סדר ברה"נ פי"ב ה"ד).

אבל לכתחילה ודאי צ"ל קודם השתי', לחוש להאומרים שאינו מברך אח"כ. וגם למ"ד שאפשר לברך גם אחרי שגמר לשתות – היינו רק תוכ"ד לשתי' (ראה א"ר סוסי' קעה).

ואם גמר כבר לשתות ואין לו עוד – יכוון לצאת בברכת הטוהמ"ט שבברהמ"ז (ראה קצוה"ש סס"ד בבדה"ש סק"ד. שו"ת מנח"י ח"ט סי"ד).

371) ומשמע, אף שאינו לפניהם. והארכנו מזה בבירור הלכה בסוף דברינו שם ובהערות לשם.

372) אבל בלוח ברה"נ פי"א הי"א משמע שא"צ שיהא להם מן היין הראשון, והכל תלוי רק בסיבת שתיית יין השני – אם הוא "משום שינוי יין כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון" שאז מברך, או "מפני שכבר כלה הראשון" שאז אינו מברך. וכמבואר שם בלוח בטעם הדבר "שזה ריבוי יין והוא ולא ינות כיון שאין מתכוונין לו בשביל שהוא יין אחר אלא בשביל שכלה הראשון". והיינו שהכל תלוי בכוונתו, ואם שותה יין השני בכדי לטעום יין משונה, אף שבמציאות כבר כלה הראשון מברך.

וראה בבירור הלכה שם שד"ז תלוי גם בכללות הגדר דברכת הטוהמ"ט שנת' באו"א בסדר ברה"נ מבלוח.

373) היינו בטעם (וראה סדר ברה"נ פי"ב הי"ד: "משובח יותר בטעם", "משובח בטעמו"). ובמאירי פסחים צט, ב, שגם במראה. ובשבה"ל סי' קמד בטעם הברכה: לפי שהיינות משונין בטעמן ובמראיהן יש מהם אדום ויש מהן לבן ויש מהן מכמה גוונין. וראה א"א מבוטשאטש סי' קעה מהדו"ת שנסתפק במשובח במראה או בריח ולא בטעם.

ובפשטות, בתר דידי' אזלינן. ובפרט לדינא שגם בסתם מברך. וכ"מ גם מזה שנפסק בשו"ע שאין לברך על הרע תחילה לפי שהחביב קודם. וכ"ה להדיא בנמוק"י מהדורת בלוי פסחים קא, ב: אם נראה לו חשוב מן הראשון. ויל"ד. וכ"כ במקו"ח סי' קעה בקיצור הלכות לס"ג, שכל

ידוע[374] שהשני משובח מן הראשון[375]. אבל אם ידוע לו שהשני גרוע מן הראשון, אפילו אינו גרוע אלא מעט, אין לברך עליו הטוב והמטיב. אלא אם כן הראשון הוא יין אדום ושני לבן[376], שאף על פי שהוא גרוע ממנו מעט בטעם (כל שאינו גרוע הרבה עד שאינו ראוי לשתותו אלא על ידי הדחק), יש לברך עליו הטוב והמטיב.

אם שתה יין לבן ואחר כך יין אדום, אין מברכים הטוב והמטיב, אלא אם כן ידוע שהיין אדום הוא משובח יותר בטעם מהלבן. כמו כן, אם שתה תחילה יין ישן ואחר כך יין חדש, אין מברכים הטוב והמטיב, אלא אם כן ידוע שהיין החדש משובח בטעמו כמו הישן. ואם שתה תחילה החדש ואחר כך הישן, מברך הטוב והמטיב על הישן, אפילו הוא מאותו המין, אם הוא משובח מן הראשון או אפילו בסתם.

ברכת הטוב והמטיב היא לא רק אם הביאו להם אחר כך יין אחר, אלא אפילו אם היה להם מתחילה שני יינות לפניהם, ואפילו הביאו השני על השולחן בבת אחת עם הראשון ששתה תחילה, מברך הטוב והמטיב כשתותה מהשני. וכל זה בסתם, שאינו ידוע איזה מהם משובח. אבל אם יודע שהאחד גרוע מחבירו, וכבר הביאו לו שניהם[377], אפילו בזה אחר זה, לא יברך תחלה על היין הגרוע בורא פרי הגפן כדי לברך אחר כך על השני המשובח הטוב והמטיב, שהרי הוא חביב לו וצריך לברך על החביב תחילה[378]. (ואם עבר וברך בורא פרי הגפן תחילה על הגרוע, יברך הטוב והמטיב על יין השני המשובח).

אם הביאו לפניהם עוד מין יין שלישי[379], חוזרים ומברכים הטוב והמטיב שנית, אבל רק אם לא היתה דעתם מתחילה על השלישי כשבירכו הטוב והמטיב על השני[380].

אם בירך ברכת המזון על היין השני, אין לברך הטוב והמטיב קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון, שהרי כבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון.

שהאדם בוחר הו"ל לדידי' טוב. וכ"כ בהליכות שלמה פסח פ"ט הע' 119. ושו"ר כן גם באגרת הפורים ספטימוס פ"י הערה ח בשם הגרח"ק. ודלא כשו"ת אבני ישפה או"ח סל"ו סק"ד. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב.

(ולכאורה יש להוכיח כן גם ממש"כ בשו"ת תרוה"ד סל"ד בטעם אלו שנהגו שלא לברך אלא על היינות שהיו מופלגים לשבח, שכיון שאין הסכמה ברורה שהאחרון משובח לפי שכאר"א בוחר בסוג אחה, יש בחזקים ויש בקלים וכו'. ומשמע שבעצם גם הקל יתכן שיהא משובח, אלא שאינו משובח בשלימות כיון שלאחרים הוא איפכא. והיינו דוקא לדידהו דס"ל שצ"ל משובח דוקא, וגם בזה כתב שם שאינו טעם מספיק ליישב המנהג. אבל לדידן שהעיקר שאינו גרוע – ודאי בתר דידי' אזלינן. וכש"כ בדין הקדמת המשובח מחמת שהוא חביב, כדלקמן בפנים. אבל בפי' תפלות לר"י בן יקר ובעל הכל לר"מ מאיברא סכ"ב (ע' 34) כתבו בדעת ר"ת שמברך גם על הגרוע "לפי שיש בנ"א אוהבים חלש יותר מהחזק", ומשמע שבכגון דא אינו משובח).

374) כ"ה בסדר ברה"נ. ובלוח בכ"מ: יודע. וטובא איכא בינייהו.

375) ונחלקו הפוסקים כשידוע להדיא ששניהם שוים ממש (ראה פמ"ג במ"ז סוסי' קעה, שאינו מברך בידוע ששוין כ"א בסתם, והב"ד בכה"ח סקי"ז. וכ"מ בתוד"ה הטוב – ברכות נט, ב, שמברך מספק שמא משובח הוא. אבל ראה במחה"ש סק"ג. וכ"מ בנחלת צבי הובא בא"ר סק"ד. עט"ז שם סק"א. וראה עדות ביעקב שילוני ח"א סכ"ד. קובץ ישמח ישראל אלכסנדר גל' ו ע' קמ ואילך. אור ישראל מאנסי גל' סג ע' קעד. ואולי תלוי בשקו"ט אם הברכה היא על שינוי היין או על ריבוי יינות – ראה אצלנו בבירור הלכה שם). ודעת אדה"ז משמע שגם בשוין מברך – ראה סדר ברה"נ פי"ב הי"ד: אם ידוע שהוא משובח בטעמו כמו הישן. וראה הערות וביאורים להל' ברה"נ ח"ב ע' 165. וביודע להדיא שאינו משובח יותר ואינו גרוע יותר אבל הוא בטעם אחר ודאי מברך (כ"ה בפרישה סק"ב).

376) הביאור בפנימיות ענינים – ראה באוה"ת בראשית ח"ה פ' וישב ע' 1806. בראשית ח"א פ' מקץ ע' 692. פלח הרמון בראשית פ' ויחי קכה, א ואילך. [וע"ד ההוראה משיטת ר"ת שמברך על הגרוע בעבודת ה' – ראה משענת משה ע' 4 בשם הרה"צ מוואראקא].

ובקצוה"ש ס"א בבדה"ש סק"א לענין קידוש, שאין הכוונה ליין שאינו אדום כ"כ ונוטה קצת ללבן שזה בכלל אדום הוא אלא הכוונה בלבן ביותר. וצ"ע אם כ"ה גם בנדו"ז.

377) ומשמע שאם לא הביאו לו שניהם, יכול להביא תחילה הגרוע ולברך עליו, ואח"כ להביא המשובח ולברך עליו הטוהמ"ט.

378) אא"כ קשה לו לשתות תחילה מהיין החביב, כגון שקשה לו לשתות יין חזק אליבא ריקניא, שמברך תחילה על הגרוע ואח"כ הטוב והמטיב על המשובח. ואם הגרוע הוא לבן והמשובח אדום, מברך תחילה על האדום (שיין אדום מוקדם לברכה) ואח"כ הטוב והמטיב על הגרוע.

379) וכן רביעי וכו'.

380) ומשמע קצת, דלא סגי שיודע שיביאו לו עוד יין אלא צריך שיהא דעתם עליו בשעת הברכה. ואולי צריך גם כוונה לפטור (ודומה לדין ברכה של שאינו חשוב שלרשב"א אינו פוטר החשוב בדרך גרוא).

אבל ראה ברכת הבית שכ"ג בשע"ב סקי"ג. ומדבריו נראה שכל שידע שיביאו דינא הכי. ואת"ל כן, יתיישב גם שלכאורה אין לו להרבות בברכות שלא לצורך, דבאמת מברך עוד פעם רק כשאינו יודע מראש. איברא, שבא"ר סי' קעה סק"ו ופמ"ג במ"ז סק"ו ועוד שכתבו שטוב שיסיר שאר היינות מהשולחן, דס"ל דבהכי סגי שאינו נפטר (ולפמ"ג אי"ז בגדר טוב רק חיוב) נראה שלא חששו לזה שמרבה בברכות. וראה בתורת חיים סופר סק"ח, שלפמ"ג שמן הדין נפטר כשנמצא על השולחן, אינו ראוי לסלק מהשולחן ולהרבות בברכות. וצ"ע

קיצור דיני שכחה וטעות

פורים תשפ"ו

טעות	נזכר/ה	הדין
תענית אסתר **תפלת העמידה** שחרית ומנחה		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותם "העונה לעמו ישראל"[א] בעת צרה ושומע תפלה"[1]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר **שסיים**[3] "יהיו לרצון" השני[2]	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו'"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	חותם "שומע תפלה" ויצא[3]
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ל"שמע קולנו"[ד]
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
לא התפלל מנחה		מתפלל מעריב שתים, הראשונה לשם מעריב והשני' לתשלומין[3][ה]
קריאת התורה מנחה		
אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה	-	אינו אומר קדיש קודם העמידה
החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה		אומר ההפטרה כשהס"ת בארון

1. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.
2. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
3. ואינו אומר "עננו" בשניהם[ה].

טעות	נזכר/ה	הדין
פורים **מקרא מגילה**		
שכח לברך "על מקרא מגלה", "שעשה ניסים" או "שהחיינו"	בשעת הקריאה	מברך בין הפרקים
	לאחר הקריאה	אינו מברך[4]
שכח לכוון בברכת שהחיינו ביום לפטור שאר המצוות	-	אינו חוזר ומברך[5]
תפלת העמידה ערבית, שחרית ומנחה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים"[א]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[6][ז]
אמר "בימי מתתיהו וכו'"	קודם שאמר "שמונת ימי חנוכה אלו"	חוזר ואומר "בימי מרדכי ואסתר וכו'" וגומר תפלתו[ח]
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "בימי מרדכי ואסתר וכו'" וגומר תפלתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה[ט][7][י]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	גומר תפלתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה[ט][7]
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל הכל" (כבנוסח ברכת המזון)	קודם שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"ועל כולם יתברך"
	לאחר שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"רצה"[יא]
ברכת המזון		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים"[א]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[יב][8]
אמר "בימי מתתיהו וכו'"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[יב][8]
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל כולם יתברך" (כבנוסח שבתפלה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הכל"[ג]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה[9]
	לאחר שחתם "הטוב שמך וכו'"	חוזר לתחילת הברכה
שושן פורים **תפלה וברכת המזון**		
אמר "ועל הניסים"	-	אינו חוזר

4. ואינו מברך "שעשה ניסים" או "שהחיינו" על משלוח מנות וסעודת פורים או עיצומו של יום. ונכון לשמוע הברכות ולענות אמן ממי שקורא עכשיו מקרא מגילה או לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו על פרי או בגד חדש.

5. ואם רוצה, יכול לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו על פרי או בגד חדש.

6. יאמר[ז] לפני יהיו לרצון השני: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מרדכי ואסתר וכו'".

7. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'".

8. וכשיגיע אצל הרחמן [הוא יזכנו לימות המשיח], יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מרדכי ואסתר וכו'".

9. ואם חתם "על הארץ ועל המזון", יצא.

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

א. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבעננו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע רסי' תקסו, שגם בעננו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושו"ר שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

ב. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשב"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ז סקי"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" – אין לומר שההיסה"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסה"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסה"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסה"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסה"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' – ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י. חיי"א כלל ה ס"ב. שו"ת צי"א חי"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכוונת החיי"א – צ"ע, ורצונו שם בחיי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"נ בשוה"ג הא' להע' ד. וש"נ), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק – עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סתכ"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א ששס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן – ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו הכי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפילתו. ואף להחולקים – יש לחלק טובא.

ג. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הביננו לגי' רמב"ם רי"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

ד. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנ"ה חי"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגרוי"א – שיערי שמחה יזדי ס"א. ובשם הגרח"ק – אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א סש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו אומרו בש"ת וחותם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכעי"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהרי"ל החדשות סנ"ה לגבי אלו החותמים בשתים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותמים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין ראי' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

אבל לכאו' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי

מגינים סי' קיט סקי"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפר"ח ובכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רסי' רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המחי' דודאי לא מהני כתר, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישראל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מחי' המתים, שכחתימה אריכתא דמיא ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא – שבודאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מחי' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פי' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימנה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו האבי"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה רי"ו ני"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

ה. שו"ת מגידות סצ"ה.

ו. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג.

ז. מקור הדבר בט"ז סתרפ"ב סק"ג וסק"ה. ושם, שכש"כ הוא מברכהמ"ז. ודברי הט"ז הובאו להלכה בכל הפוסקים. ומהם: א"ר, באה"ט, פמ"ג, מאמ"ר, שלחן תמיד, חכמ"ש, שלמי חגיגה, שלחן שלמה, שתילי זיתים, כרם שלמה, ערוה"ש, בא"ח, משנ"ב, כה"ח. ועוד. ובהיות ולא מצינו חולק – זולת למי שסובר שבכלל אין לאומרו גם בברכהמ"ז – הכי נקטינן. [ולהעיר שלשון הט"ז שיוכל לומר. ובכ"מ העתיקו שצריך לומר. ויש להאריך. ואכ"מ].

וכבר העירו שמצינו כך כבר בראשונים, בפסקי ר"א מלונדריש בפי' לברכות פ"ד מ"א בסופה, שיוכל לומר קודם שיעקור רגליו באלקי נצור אם נזכר. וכן במאירי ברכות ל, ב, שאם נזכר קודם שאומר תחנונים כוללן בתחנונים ודיו.

והנה בכמה מחברים אחרונים עמדו על כך שלא נזכר הדבר ברמ"א רק לגבי ברכהמ"ז. ומזה באו לחדש כאילו יש כאן פלוגתת הרמ"א וט"ז, וכתבו לבאר בכמה אופנים (ראה בכ"ז בשו"ת אור יצחק עבאדי ח"ב סרנ"ג. בית יצחק בלטלר מילואים ח"א ס"ח. דברי הנסים פ"ב הע' 53 ואילך. זית רענן (על שתילי זיתים) סתרפ"ב סק"ג. ירח למועדים (אלשין) חנוכה ס"כ סקי"ט ואילך. קובץ העו"ב גל' תתקיא ואילך. תתקמא ואילך. תבונות ע' צ. ויעודם חו' טז ע' 102 ואילך. ישמח לב חו' ו ע' תרא. ועוד).

אלא, שבאמת מוכח בט"ז גופא, שהבין שכ"ד הרמ"א ג"כ, וכדבריו שם, שנלמד הוא במכ"ש ממש"כ הרמ"א. [וכפל הדבר ב"פ בסק"ג ובסק"ה. ודלא כמי שכתב להגי' במקום "כש"כ" – "כן", שאין לזה טעם ושרש, ובפרט שכ"כ ב"פ. ובסק"ה – הגהה זו אינה עולה יפה כלל. והגהה זו היא בכלל מה שאמרו על המגיהים מסברא, והנוסח הישן הוא ללא נפתול ועיקש]. וא"ש נמי שלא נזקק הרמ"א לפרש ד"ז, שבכלל מאתים מנה.

ועד"ז הוא במה שכתבו להעיר, שיש מהפוסקים האחרונים שהשמיטו דברי הט"ז, שאין ללמוד מדבר ההשמטה, שכמו שבדברי הרמ"א לגבי ברכהמ"ז מפרש הט"ז שמכאן נלמד גם לתפלה, הה"נ לגבי דברי האחרונים שהב"ד הרמ"א. וראה עד"ז במענה רבינו מכתי"ק, הובא אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' תקצד, לגבי לשון אדה"ז, כשמעתיק מדברי הרמ"א ומשמיט מש"כ במג"א וט"ז. (ומכאן להטענה בנדוננו שאדה"ז השמיט ד"ז. ובפרט, דמעיקרא פירכא הוא, שבשו"ע שלו ליתא לדיני הזכרת ועל הנסים. ובסידורו – לא הביא כלל דיני טעות בתפלה. ותמיהני, מי הכריחם לחלוק עלינו את השוין, ולהשוות פלוגתא ביניהם, על לא דבר). ודוגמא לדבר: שגם בנוגע לברכהמ"ז לא מצינו הדבר נזכר רק בכלבו ואר"ח, ולא בשאר הראשונים, וכי משום זה נאמר שיש כאן מחלוקת, ושלרוב הראשונים אינו יכול להשלים בהרחמן.

וגם בפשטות, הרמ"א העתיק הדין כפי שמצאו בכלבו ואר"ח. ועלייהו לא תיקשי, שכן הביאו שבתפלה אם ירצה לחזור הרשות בידו כל שלא עקר רגליו. ועוד, דכיילינהו לעננו ולועל הנסים בתפלה כחדא שאינו חוזר, ומכיון שכתב בכלבו להשלים עננו באלקי נצור, מובן גם בנוגע לועל הנסים (אף שיש לחלק).

ועוד, שלכו"ע, אם ירצה בודאי יוכל לאומרו, ואין חשש. וראה גם זית רענן שם.

ומה יש לנו להסתפק, כאשר נמצא הדבר כבר מפורש בראשונים, כנ"ל.

ח. שאמירת "בימי מתתיהו וכו'" אינו בגדר שקר, וראה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ב סי' ו.

ט. כיון שאמר שקר גמור בתפלתו. וראה שוע"ר סק"ח סי"ח.

י. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

יא. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.

יב. שהזכרת פורים אינה חובה כלל בברכת המזון.

יג. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר, עיי"ש.

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם
ז' אדר – ט"ז אדר ה'תשפ"ו

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ג'	**ז' באדר**	הל' תפלה וברכת כהנים.. פרק ב-ד.	הלכות יסודי התורה פרק י.	מ"ע ה.
ד'	**ח' באדר**	פרק ה-ז.	הלכות דיעות פרק א.	מ"ע ה.
ה'	**ט' באדר**	פרק ח-י.	פרק ב.	מ"ע ה.
ו'	**י' באדר**	פרק יא-יג.	פרק ג.	מ"ע ה.
ש"ק	**י"א באדר**	פרק יד-טו. הל' תפילין ומזוזה וס"ת.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ד.	מ"ע כו. יב.
א'	**י"ב באדר**	פרק ב-ד.	פרק ה.	מ"ע יג.
ב'	**י"ג באדר**	פרק ה-ז.	פרק ו.	מ"ע טו. יח.
ג'	**י"ד באדר**	פרק ח-י.	פרק ז.	מ"ע יז.
ד'	**ט"ו באדר**	הל' ציצית.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	הלכות תלמוד תורה פרק א.	מ"ע יד.
ה'	**ט"ז באדר**	הל' ברכות.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ב.	מ"ע יט.

מילואים

מילואים א (הערה 28)

אמנם, בשו"ת משאת בנימין סס"ב כתב בנוגע לברכת העולה כשאינו יכול לקרות "ואין כאן משום ברכה לבטלה כיון שמכניס עצמו למצות ומוציא אחרים יד"ח בברכה זו". אלא שבפשטות קאי על הש"צ, שמוציא הש"צ בברכה. אבל בשו"ת הצ"צ סל"ה סוסק"ה כתב ש"הציבור ששומעים קריאת הש"צ הו"ל כקוראים ומברכים בעצמם ע"י שמיעת הברכה מהעולה והקריאה מהש"צ". והנה, בצ"צ שם הוא בכדי ליישב איך העולה יכול לברך כשאינו קורא. אלא שבלא"ה ביאר שם שהעולה ששומע הקריאה מהש"צ הו"ל כקורא, וא"כ א"צ לחדש שהציבור יוצאים ע"י שמיעת הברכות. ואכן בקיצור שם השמיט ד"ז. ועוד שבהמשך הדברים שם סוסק"ו נראה שנוטה יותר לדעת הרא"ש שהעולה מברך על קריאת עצמו. ובסק"ז שם, שגם לדעת המ"ב הנ"ל – העולה מברך על שמיעת עצמו. אבל שוב כתב שם בדרך את"ל שהעולה "מוציא בברכה זו את כל הצבור השומעים שגם עליהם חל חיוב שמיעת הברכה והוא מוציא אותם יד"ח". ועצ"ע. וגם בכמה ראשונים מצינו שמוכח מדבריהם דס"ל שהעולה מוציא הציבור בברכתו (ראה מאירי מגילה כא, ב בשם י"מ. ראבי"ה סי' קנט. שם סי' תקנב. שו"ת ראנ"ן סע"ג. ועוד. וראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח סס"א. מגן גבורים רסי' נז. ציונים לתורה כלל ט. הר צבי או"ח סנ"ח. שם סע"ב. וראה בארוכה דבש מסלע שיף ע' ק ואילך). ועכ"ז, איך שלא יהי', לא עדיפי ברכה"ת דפ' זכור משאר קריה"ת שבכל השנה. ועוד, שגם אם נאמר שהציבור יוצאים בברכות העולה א"צ כוונה לכך (רק משום מאה ברכות), ויוצאים יד"ח ע"י גוף השמיעה לחוד, וכדמוכח גם מזה שקטן עולה למנין שבעה אף שאינו מוציא הרבים יד"ח (ראה גם בשו"ת הצ"צ שם בסוף התשובה), ועכצ"ל שמעיקרא כך תיקנו לצאת באופן כזה. ועוד דל"ש לומר שהוא כפשוטו שכאו"א מהציבור מחוייב בברכה, שהרי רק לעולה או לקורא תיקנו לברך, ואין מקום שכאו"א יברך, אלא שצורת חובת קריה"ת דהציבור היא ע"י ברכה, וחובת הציבור היא לשמוע הקריאה עם ברכותי', וכך יוצאים יד"ח קריאה ע"י גוף השמיעה (של הקריאה ושל הברכות), אבל א"צ כוונה לצאת גוף הברכה כאילו הוא עצמו מברך. וכן נהגו לענות ב"ה וב"ש בברכה"ת, ול"ח להפסק וכו'.

והנה בכ"מ הביאו ממש"כ בט"ז סתרפ"ח סק"ב "דבקטן שאינו יודע למי מברכין אין יוצאין ידי הברכה על ידו ואין יוצאין ידי קריאה בלא ברכה" (ובפמ"ג שם במ"ז נתקשה דברכות אינן מעכבות, עיי"ש). אבל, בפשטות לא מיירי רק מפ' זכור, וקאי גם בקריאת מפטיר דכל השנה. ועוד, שלדעת הב"ח שהביא שם שגם באינו יודע למי מברכין עולה, עכצ"ל שא"צ לצאת בהברכה. וגם לדעת מהרש"ל (הביאו הט"ז שם) שאין קטן עולה כלל – היינו דס"ל שהעולה צ"ל בר חיובא, ולא מחמת הברכות. (וראה גם שו"ת גנת ורדים או"ח כלל א סל"ה). וגם בדברי הט"ז עצמו – הרי ממש"כ שם שביודע למי מברכים עולה, וכ"פ אדה"ז בשו"ע סרפ"ב סט"ז, מוכרח שאין חובת הברכה מה"ת, דאלת"ה לא אתי קטן שחייב רק מדרבנן ומפיק דאורייתא. ולפ"ז, ה"ז כשאר הברכות דקריה"ת בכל השנה. וצ"ל בכוונת הט"ז שבקטן כזה אין כאן גדר ברכה וה"ז קריאה ללא ברכה, ולא שצריך לצאת יד"ח הברכה. (ודוחק גדול לומר דמיירי בהגיע לחינוך דוקא, וס"ל לסמוך דתרי דרבנן מוציא חד דרבנן (כבהלכות נ"ח – ראה שו"ע או"ח סתרע"ה ס"ג), ולגבי הברכות שהן מדרבנן אפשר לקטן להוציא). והנה, אף אי נימא כהדעות שכל עיקר חובת ברכה"ת בכלל הוא דרבנן, ורק ברכה"ת בציבור על קריה"ת היא דאורייתא (והאדרבא במק"א) – הרי מה"ת כבר יצאו הציבור בברכה"ת של העולה הראשון. ואין סברא שקריאת פ' זכור מחייבת ברכה"ת מה"ת יותר משאר קריה"ת. (וראה גם פמ"ג שם).

אבל זאת מצינו שבאורחות חיים לעווינגער (לתל' החת"ס) או"ח סי' קמ ס"א הביא בשם רבו החת"ס שכאו"א צריך לכוון בברכת העולה בפ' זכור, ושאני משאר קריה"ת, וטעמו לפי שהיא חובת היחיד. ועיי"ש שהבין כן בד' הט"ז הנ"ל. ועיי"ש עוד נפק"מ לדינא בנשתתק הקורא בפ' זכור. והוא מחודש. ולא מצינו כן בשאר דוכתי. וסתימת כל הפוסקים ושתיקתם מוכיחה דלא שמיעא להו כלומר לא סבירא להו. ולפענ"ד אין להנהיג חדשות, ולא ראינו נוהגים כן. וראיתי למי שפי' דדמיא לקריאת מגילה לפי שחובה היא על כל יחיד שישמענה, וממילא חייב כאו"א בברכה כבמגילה. אבל אינו, שברכת המגילה היא ברכת המצות, אבל ברכה"ת היא רק לכבוד התורה, וא"צ שכל השומעים יצאו יד"ח בברכה. (איברא, בעתים לבינה על ס' העתים הל' ברכת ועונג שבת סי' קעז סקע"ח ר"ל שברכה"ת בכלל היא בגדר ברכהמ"צ. וראה מש"כ עפ"ז בקובץ תורת נחלת הר חב"ד גל' טו (י"א ניסן תשס"ג) בנוגע לפ' זכור. ודברו מחודשים, ולא מצינו אפי' רמז לזה בפוסקים). ואף אם נאמר שמצד שוכ"ע חייב בברכה"ת, הרי כבר בירך בבוקר כנ"ל, וברכה זו היא רק לכבוד התורה, ולכן אף שבזכור יש חובת שמיעה על כאו"א, אין על כאו"א חובת עלי' לתורה וממילא פטורים מברכה. ודוחק גדול לומר שנתחדש כאן שעל כל יחיד רמיא חובת עלי' לתורה, שהטילו על היחיד גדרי קריה"ת דציבור, ויוצא חובתו בשוכ"ע, דבר שלא נתפרש בשום מקום. ולהעיר גם מדיוק ל' אדה"ז שם "שפ' זכור היא חובה מה"ת שישמענה כל אדם מישראל", שאין חובת קריאה על היחיד כבמגילה אלא מעיקרא היא חובת שמיעה. ויש מי שכתב לדייק מל' הלבוש או"ח סתרפ"ה ס"ו שכתב "כדי לשמוע פרשיות אלו בקהל עם ברכותיהם וקריאתן מתוך הס"ת". ואין בזה כדי דיוק, ועיקר כוונתו דלא סגי לקרוא לעצמו, וצריך לשמוע כפי שנקראת בציבור שאז קוראים בברכה, ולא שחייב מה"ת לשמוע הברכה. ומש"כ בשע"א ש"א סכ"ח ובמשב"ב סקל"ט סקי"ג שלא להעלות סומא וע"ה לפ' זכור אף שהש"צ קורא – אינו מחמת הברכות, אלא מצד שהעולה צ"ל ג' כ"ב בר חיובא (כדעת מהרש"ל לגבי קטן, הובא בט"ז שם).

במעלת ברכת התורה דפרשת זכור – ראה שיחת ש"פ תצוה תשמ"ז (התוועדויות ע' 567 ואילך).

מילואים ב (הערה 122)

והעירני מ"א במה שלא כתבנו ליתן בליל פורים קודם קריאת המגילה, כמ"ש בקיצור שו"ע סי' קמא ס"ה. ומועתק בזה מה שכתבנו אליו:

בהקדם, שרוב הפוסקים כתבו ליתן בתענית אסתר. וכן מנהגנו. (ויש שכתבו ליתן קודם שבת זכור, או מר"ח. ובד"מ סתרצ"ד סק"א הב"ד, וכתב דלא כנ"ל). אבל המג"א סתרצ"ד סק"ב כתב שמנהג מדינתנו בשחרית. (וכ"ה ליתן בפורים, בפי' רבינו אפרים עה"ת כי תשא ע' שי. וכן בתשב"ץ דיני חנוכה ופורים ע' קעב). ולא מצאנו מקור ברור ליתן בליל פורים.

כן להעיר שי"א שאין שוקלים בלילה דהויא כפרה – ראה ב"ק קי, א לגבי גזל הגר. וראה שלמי שמחה ח"ו סנ"ב. וי"ל שגם בזכר למחה"ש הקפידו בכגון דא.

ולכאורה יש בזה ב' שיטות ואופנים: להקדים לפני פורים, ולכן נותנים בתענית אסתר, או להקדים לפני שקלי המן שבמגילה, ולפ"ז עדיף להקדימה לפני קריאת היום שהיא העיקר.

ובכל אופן, מסתבר שבלא עשה כמנהג שברמ"א (וכמנהגנו), יעשה כמג"א. ולא לחדש ליתן בלילה.

אמנם, לכאורה משמעות הא"ר סתרפ"ו סק"ב בשם אמרכל ליתן בלילה קודם קריאת המגילה. ולפענ"ד אינו, וכוונתו שיש מקדימים עוד לפנ"ז, ולכל הפחות יעשהו בתענית אסתר קודם התפלה במעריב, ולא נתכוון שיקדימה בערב לפני מגילה, וכדמוכח בליקוטים מהלכות אמרכל הוצאת פריימן הלכות פורים (כה, א), אף שבא"ר הב"ד בשינוי לשון. (ומכבר סברתי שהי' בידיו כת"י אמרכל שאינו לפנינו וכדמוכח בכ"מ).

ולהעיר שגם בקיצור שו"ע לא ברירא מילתא שנתכוון שיתנו בערב אחרי מעריב. ועיקר כוונתו כדברי הרמ"א בד"מ ובמפה,

שאף שהמנהג הוא "קודם פורים" – נהגו שלא ליתן מבעוד מועד, ודוקא בתענית אסתר. ומש"כ "בערב" – היינו כל הרמ"א "בליל פורים", ועכ"ז פירש הרמ"א דהיינו לפני מנחה, וכש"כ שלשון "בערב" מתפרש כן. וכ"נ שפי' אאזמו"ר בשערים מצוינים בהלכה שם סק"ה.

ומודינא שיש שנהגו כך (ראה מנהגי חת"ס, מנהגי רבותיהם והליכותיהם ע' קצד. ועוד). אבל אי"ז המנהג הנפוץ בפוסקים.

מילואים ג (הערה 126)

כ"כ כמה פוסקים: ב"ח סתקס"ה ד"ה ומ"ש לא שנא, והובא במקו"ח סתקס"ב ס"ב, בעטרת זקנים רסי' תקסה, בא"ז סתקס"ו סק"ג, חיי"א כלל קלב סל"ג, שת"ז סתקס"ה סק"ג, ועוד. ורק שבמאמ"ר סתקס"ה סק"א (ושם סק"ד. סתקס"ו סק"ב) כתב להשיג (כדלקמן). אלא שהעיד בעצמו שלא מצא להאחרונים שהעירו בזה על הב"ח. (ומש"כ שם שבלא"ה נוסח הטור הוא "ביום צום תענית זה" – הנה, באמת י"א לדלג כל התיבות, או שיאמר "ביום תענית ציבור זה" (כ"ה בב"ח, עט"ז, א"ז, ועוד. אבל במג"א דלקמן כתב כנ"ל. וצ"ע מש"כ בשת"ז סתקס"ו סק"ה בש"ץ שאינו מתענה שיאמר "ביום צום תענית זה" , למרות מש"כ שם סתקס"ב סק"ג שהנוסח בכלל הוא "ביום צום התענית הזה". ושם שבאינו מתענה יאמר "צום צבור זה".

[ובדעת הב"ח, נראה דס"ל להב"ח שבמתפלל עם הציבור שאני. ואפשר גם במתפלל לעצמו, כיון שאינו קובע ברכה בפ"ע (והרי לדינא ש"צ שאינו מתענה ואירע שעבר לפני התיבה אומרה בש"ת כיחיד ואומר "ביום צום תענית זה" – מג"א סתקס"ה סק"ז. ומזה משמע שגם במג"א נקט כהב"ח. איברא, דשאני ש"צ דעדיף שהוא שלוחו של הציבור. ומש"כ במג"א סתקס"ה סק"ג (והעיר מזה במימי שלמה קמחי סתקס"ה ס"א) – קאי בשאר צומות ולא בד' צומות. וג"ז רק בדרך "משמע" ולא לדינא. ועוד דסיים עלה לעיין בסתקס"ו ס"ה ובב"ח. ומנא לן שבסו"ד לא הכריע כב"ח. והרי בסתקס"ו פסק כוותי' עכ"פ בדיעבד). וגם לא מיחזי כשיקרא מחמת דילוג התיבות כנ"ל. וראה גם בב"ח סתקס"ה ד"ה יש מהגאונים, במה שלדעת הגאונים אין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, שלא לשנות הנוסח לכל הציבור בשחרית – כן נראה בכוונתו. ותמוה מה שבשו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלא הכריע נגד כל הני רבוותא מחמת דעת הגאונים שאין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, והרי הב"ח עצמו נזקק לזה, כנ"ל. וגם בט"ז סתקס"ה סק"ב כתב להדיא שאפשר לומר גם בשחרית באם מדלג התיבות].

והנה, במשנ"ב סתר משנתו לכאורה, שבסתקס"ח סק"ג כתב בשם נה"ש (והב"ד בכה"ח שם סק"ח). אבל בסתקס"ה בבה"ל אחרי שהב"ד החיי"א כתב בשם המאמ"ר דמיחזי כשיקרא, ושדברו נכונים (והביאו בכה"ח שם סק"ו). ויש שכתבו לחלק בין הפטור מתענית למי ששכח ואכל. ודוחק. ועוד, שדברי המשנ"ב הם בשם נה"ש, ונימוקו עמו מחמת שהוא יום תענית, ומה לי אם שכח ואכל או חולה הוא. ואף גם זאת, שבבה"ל שכתב שלא לומר עננו, הב"ד המאמ"ר סתקס"ה סק"א, שהכריח כן מהט"ז שם סק"ד (ואכן בפמ"ג במ"ז שם הקשה על הט"ז, דשאני כשאומר ביום צום תענית זה. וכנ"ל שכ"כ הט"ז בעצמו בסק"ג שיכול לומר אף בשחרית בדילוג התיבות), ובט"ז שהביא להקשות בהחילוק בין ש"צ שאינו מתענה לשמא יאחזנו בולמוס – עכצ"ל דלא חילק בהכי, אם הוא מחמת חולי שפטור מעיקרא, או שאחזו בולמוס שכבר התענה וגם משלים אח"כ. וי"ל. (וראה עד"ז בס' זכרון עיונים בתעניות ח"א ע' תקיח. וחזו"ז בשינוי – בשיעורי שלמי תודה ביהמ"צ ע' יט, ושם נטה קו. ומחוורתא כדמעיקרא). ועוד צ"ב, שאם בשכח ואכל שם תענית עליו מחמת שמשלים תעניתו, מדוע הוצרך לשנות ולומר "ביום צום תענית זה".

ויש שכתבו לחלק באו"א בין ד' צומות שמד"ק (ואכן בנה"ש כתב הסברא "כיון שתיקנו חכמים להתענות בו") לתענית שגזרו הציבור. (ועיקר החילוק כבר נמצא יסודו במג"א כנ"ל. וראה העמק שאלה סס"ו סק"ג. והביא גם ממאירי. אלא שהמנהג שאומרים עננו רק במנחה (מחשש בולמוס) גם בד' צומות). וראה גם במקו"ח שם, שהוא ע"ד ההזכרה "ביום חגה"ס הזה" גם כשאוכל בבית ולא בסוכה. ונראה, דס"ל שהוא בגדר מעין המאורע. [ולהעיר שגם בערוה"ש שתקס"ה ס"ב שמימיו לא שמע מי שינהוג כן לומר עננו ביחיד שאינו מתענה – איכא לדחוקי דקאי בשאר ת"צ ולא בד' צומות. והו"ע כתב בסתקס"ו ס"י שבת"צ הקבועים יכול ש"צ לומר עננו (ואפי' ביום צום תעניתנו), אף שי"ל דש"צ עדיף, כנ"ל]. ויש שר"ל שמש"כ בסתקס"ח הוא רק לדעת המחבר, שאומר עננו בכל התפלות, ולא לרמ"א שאומרים רק במנחה מחשש שיאחזנו בולמוס. וכ"ז דחיק ואתי מרחיק (בכוונת משנ"ב ובכה"ח שהב"ד). ובפרט שבנה ציו"ן ממקום למקום. ובד"כ, מש"כ במשנ"ב עיקר לגבי דבריו בבה"ל, ובפרט שבמשנ"ב נכתב באחרונה – בסתקס"ח.

ולמעשה, נראה ששני החילוקים גם יחד אמת לקולא, שמי ששכח ואכל אפי' בתענית שגזרו ציבור יכול לומר עננו. וכש"כ, שבת"צ מד"ק גם החולה יכול לומר עננו. וראה בכתבי רח"א ביחאווסקי, נדפס מכת"י בקובץ העו"ב ג' תמוז תשס"ז ע' 3 (וראה שם ע' 2), שהעמיס בל' אדה"ז בסידורו, שאף כשאינו מתענה יכול לומר עננו אם ישמיט תיבות "ביום צום תעניתנו", או שביש ציבור שמתענים יוכל לומר עננו. וכש"כ לפמש"כ בשו"צ הצ"צ או"ח ח"ב סי' קי להקל לומר עננו אפי' בברכה בפ"ע בד' צומות הקבועים כשיש עכ"פ ג' מתענים (וכנ"ל אצלנו בלוח בשחרית).

וגם קטן יכול לומר כך, דלא כמפקפקים, ואיכא משום חינוך שבשגגדיל יתחייב לצום ויאמר עננו, ובפרט אם נאמר שבחולה אומר עננו, א"כ לכשיגדיל גם אם יהא פטור יאמר. ואדרבה, בקטן עדיף שאינו בר חיובא, וליכא כ"כ חשש מיחזי כשיקרא, שפשוט שכוונתו ליום התענית. שו"מ שכך הורה הרש"ז ריגר מבריסק (כאיל תערוג שטיינמן עובדות ע' תשפה. והחולקים, אינהו ס"ל שגדול שאינו מתענה אינו אומר). ועיקר הסברא שי"א שאם הקטן מתענה יאמר עננו, אינו מובן, שאם פטור הוא, מופקע הוא מתענית, ומאי מהני מה שמתענה).

מילואים ד (הערה 137)

בטעם איסור טעימה "אע"פ שכל המצות הקבוע להן זמן לא אסרו אלא לקבוע סעודה משהגיע זמנן משום גזירה שמא ימשך בסעודה ויעבור זמנן אבל טעימה בעלמא מותר שאין לחוש בה שמא ימשך ויעבור הזמן" (אדה"ז סרע"א ס"ט) – ראה אצלנו בדיני קריאת היום.

ונשאלתי מח"א במה שבשו"ע התיר לקרוא מפלה"מ באנוס קצת וקשה עליו התענית, אף שלדינא טעימה מותרת במקום צורך גדול, ולכאו' עדיפא הול"ל שיטעום מעט ויקרא בזמנה, כמ"ש שאר הפוסקים. ועניתי לו כדלהלן: לשו"ע הרי מותר לקרוא מפלה"מ. והוא מדברי שו"ת תרוה"ד סי' קט. (וצע"ק, כי בב"י לא הב"ד. וא"כ משמע יותר שמקורו ממש"כ באר"ח בשם הראב"ד שהביא בב"י בסי' תרפז). ושם בתרוה"ד כתב להדיא לאסור טעימה. ואף שאפשר לדחוק שמש"כ "לטעום מעט" לאו דוקא וכוונתו רק על אכילה – פשטות דבריו מורה לאסור גם טעימה. וכ"מ גם ממה שהביא ל' הגמ' "אוכל קימעא". וכוותי' נקטו כו"כ, הן בק"ש – ראה תוס' רע"א ברכות א, ג בדעת התוס'. ועוד. והן במגילה – ראה מל"ח פל"א סע"ז. ועוד. וכן הבין בדעת תרוה"ד במג"א סרל"ה סק"ו. סתרע"ז סק"ד. סתרצ"ב סק"ז. וכתב לחלוק עליו להתיר טעימה וגם במגילה. ואילו שאר הפוסקים שכתבו להעדיף הטעימה נקטו כדעת החולקים על השו"ע שאסור לקרוא מפלה"מ. ולכן העדיפו הטעימה שכתב המג"א שם להתיר ודלא כתרוה"ד.

אולם, יצויין שהמחבר בשו"ע השמיט דברי התרוה"ד לאסור הטעימה. וא"כ אפשר שכוונת השו"ע להתיר לקרוא מפלה"מ באופן שאין טעימה מספקת לו.

וברמ"א שינה מלשון התרוה"ד וכתב "אסור לאכול", ומשמע שלהתורות בא להתיר הטעימה. וכן הבין במג"א סתרצ"ב סק"ז בדעתו.

ומה של"כ בשו"ע להתיר לטעום ע"י שומר – הנה, לאו כו"ע סברי להתיר ע"י שומר לדבר הרשות. וראה שו"ע אדה"ז סתל"א בקו"א בסופו. משנ"ב סרל"ב בשעה"צ סקכ"ו. ועוד. ולהסברא דמגילה חמירא ואסור טעימה אף שמותר לפני ק"ש, מסתבר שגם שומר לא מהני, שהרי אינו מחמת שמא ימשך אלא איסור בעצם שלא להקדים דבר אחר לקריאה. וי"א שבדבר שאינו רגיל לא מהני שומר – ראה כעי"ז א"ר סתרנ"ב סק"ו. וראה ב"ח ופר"ח סתל"א. וראה משנה שלמה גראס סכ"ט (ע' קפז).

[ואגב, במשמעות המשנ"ב סתרצ"ב סקט"ז דמהני שומר רק בחולה, להעיר שבשו"ת שלמת חיים סי' ת הבין במשנ"ב דמהני שומר גם לבריא].

מילואים ה (הערה 138)

במג"א סתרצ"ב סק"ז הב"ד הרא"ם בחידושים על הסמ"ג שלא אסרו ללמוד בכבדיקת חמץ דאיידי דחביבא לי' לא אתי למיפשע. וכ"כ בערוה"ש שם ס"ח. אבל בשו"ת חות יאיר סי"א דעתו נוטה שלכתחילה לא יתחיל בלימוד (כשגר בכפר. וראה בגדי שש סתל"א סק"ב שבמגילה שהיא בציבור לא חיישינן דלמא משתלי) קודם מקרא מגילה משום זריזין מקדימין. ובסידור בית עובד דין קריאת מגילה בלילה ס"ג כתב יתירה מזו שאם התחיל פוסק. ולהעיר שבהל' חנוכה סתרנ"ב סק"ה נקט המג"א לדינא שאין ללמוד כשהגיע זמן ההדלקה. ואולי שאני מגילה שזמנה כל הלילה, משא"כ בחנוכה שעיקר המצוה בתחילת הלילה, ועדמש"כ אדה"ז לענין בדיקת חמץ בקו"א לסתל"א סק"א. (וה"ט שבבדיק"ח לא אמרינן דאיידי דחביבא לי' לא אתי למיפשע. ועוד, שהחביבות מחמת הנס ולא (רק) לפי שבאה מזמן לזמן, וממילא ל"ש בבדק"ח, ראה ערך השולחן סתרצ"ב סק"ו). אלא שלדינא גם בחנוכה קייל"ן שאפשר להדליק כל הלילה. ואולי סו"ס ימנע מלקיים בעיקר זמנה. ושו"ר שכ"כ ליישב בערך השולחן שם. וראה גם חות יאיר שם. ועצ"ע, שהעיקר חסר מהספר בד' המג"א שכתב (רק) הטעם איידי דחביבא לי'. ובאמת בד' הרא"ם גופא נראה דס"ל להקל גם בחנוכה (וראה גם בערך השולחן שם). ובס' מועדי ה' על הסמ"ג (צט, ג ד"ה שכשר) כתב בדעת הרש"ל והב"ח שהזכירו איסור לימוד לגבי חנוכה ולא במגילה, לפי שעיקר קריאת המגילה ביום (כמ"ש במג"א למיסבר סברא לענין טעימה), ול"ג בלילה. אבל יותר נראה שלמסקנא שכתב המג"א להחמיר גם בטעימה, הה"נ בלימוד. (ואף שיש לחלק בין טעימה ללימוד, ע"פ סברת הלח"מ ק"ש פ"ב ה"ו (והב"ד אדה"ז בקו"א שם), שבאכילה חששו שיבוא לידי פשיעה, אבל בלימוד שהחשש שישכח לא חששו במגילה דחביבא – הרי לדינא לא סבירא לן הכי, עיי"ש. ועוד, דאדרבה כיון שהוא רק פ"א בשנה חיישינן לשכחה. וראה שם גם לגבי לולב). וכ"מ במשנ"ב שם סקט"ו שכתב לעיין במשנ"ב סרל"ה "כמה פרטים לענין ק"ש וה"ה כאן". ושם סקי"ז שאין ללמוד משהגיע זמן ק"ש. ובפרט שבמג"א הביא מתוספתא לדמות מגילה לק"ש, וי"א שמה"ט החמיר כאן בטעימה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ד. (אמנם, לגבי נ"ח החמיר במשנ"ב סתער"ב בשעה"צ סקי"ד שלא ללמוד גם ח"ש קודם זמן הדלקה. וראה אצלנו בלוח לחנוכה). ועכ"פ, ודאי נכון שלא לאחר מטעם אחר – משום זריזין, וגם לפי שיש להקדים מגילה לכל שאר המצוות (וראה גם ביהגר"א סוסי' תרצמג – לענין מילה. משנ"ב שם סקי"ב).

מילואים ו (הערה 150)

כ"מ בל' תוה"ב הקצר ב"ז ש"ז. ובפרט מהדוגמא מפרוכת שהצבע והפרוכת כחד ממש חשיבי. וכ"מ ברא"ש הל' מקואות סכ"ז. וכ"ה בכ"מ. וראה שו"ת פני ארי' ס"ו. ועוד. ומוכח גם ממש"כ הרשב"א שם, שאינו חוצץ גם אם פשט ברובו, משא"כ באינו מקפיד שחוצץ ברובו. ולפ"ז באינו מקפיד אינו בגדר ביטול אלא שהוא כמאן דליתהו או דין מיוחד בדיני חציצה. וראה צפע"נ כלאים פ"י ה"ז (טו, א). שערי טהר וולק ח"ד סכ"ח סק"ז (ע' קלט). אבל בכ"מ שגם באינו מקפיד הוא מדין ביטול שהוא כגופו – ראה רש"י שבת נז, א ד"ה הא נמי. שם סוכה ו, ב ד"ה אין מקפיד. ועוד. וחקרוה שרים בכ"מ. וראה דברי יחזקאל ברשטיין מהדו"ח ס"ע תעח. שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סצ"ז ענף א), משא"כ כשאינו לנוי רק לשחוק, צ"ע אם אפ"ל שבטל לגופו. ואף שחפץ בכך, ועדיף ממי שמלאכתו בכך שאינו מקפיד [ול"ד לכתול לרפואה שחוצץ (ש"ך סי' קצח סקי"ד. ועוד) דהתם מקפיד אלא שאינו יכול להסירו (ראה בינ"א שער הנשים סקכ"א. שו"ת הצ"צ יו"ד סי' קנח סק"ד וסק"ז)], אבל כאן לא רק שאינו מקפיד אלא אף רוצה בכך, וכיון שכך ה"ז כגוף הדבר (ראה פני ארי' שם. חדרי דעה יו"ד סי' קצח סי"ז. ובכ"מ) – מ"מ אין הנידונים דומים, שבנוי הרי הצבע מייפה גוף הדבר ונחשב כטפל ובטל אליו, משא"כ כשצובע ידו מטעם אחר, אף שרוצה בכך, אבל אי"ז לתועלת גוף הדבר ואינו בטל אליו. ובמכ"ש ממש"כ בפתח הבית יו"ד סי' קצח סכ"ג לחלק בין טבעת לצבע שצובעות הנשים, שהצבע הוא לנוי, אבל טבעת אינה לנוי רק לתכשיט, וזה לא מיקרי נוי לפי שאינו מייפה את האצבע, עיי"ש. ולא שנא מדם שעל רגלי הכהנים, שאף שחשבת הוא לכהנים שיהלכו עד ארכובותיהן בדם הו"ל חציצה, לולא הטעם שהוא לח (זבחים לה, א. אבל בשו"ת הלק"ט ח"א ס"כ פי' הטעם לפי שחביב. ועיי"ש לגבי מוהל שידיו צבועות בדם מילה. ומ"מ אכתי איכא לחלק דשאני התם שהוא למצוה ושבח הוא לכהנים ולמוהלים וכו', ולא סגי בגוף הרצון לעשות כן. וכבר הקשה עליו בשו"ת שבו"י ח"א סס"ט שמפורש בגמ' שרק מצד שהוא לח אינו חוצץ. אבל ראה מש"כ ליישב בסד"ט או"ח סי' קצח סקנ"ב, והב"ד בשו"ת בית שלמה או"ח סי' קו. ועד"ז הוא בפקודת אלעזר או"ח רסי' קסא. וכ"כ בהגהות מהר"ם חגיז (לבנו של בעל הלק"ט), נד' מכת"י בקובץ מקבציאל חו' כו. וראה ברכ"י סי' קסא סק"ב. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח סנ"א. ועיי"ש בשבו"י משה"ק דמ"ש כהנים מטבח שאומנתו בכך). ועד"ז כתב בדגו"מ לט"ז שתקפ"ד סק"ב לגבי תק"ש בפה המלוכלך מדם מילה שחוצץ, אף שחביב עליו והוא להידור מצוה. (ולהעיר משו"ת התשב"ץ ח"ג סנ"ח סקי"ב שדחה הוכחת הרשב"א שאין צבע לנוי חוצץ מפרוכת, דשאני פרוכת שמצותן בכך. אבל היינו רק כשמחוייב בכך. וגם המקילים שם – היינו מחמת שהוא לח. אבל ראה מש"כ בשו"ת בית שלמה שם. וראה שו"ת ר' עזריאל ח"א או"ח סצ"ב. וראה הנסמן בשיערים מצוינים בהלכה לאאמו"ר עמ"ס זבחים שם ד"ה הא קא חייץ. ואכ"מ. ונראה עוד, שגם למ"ד שכשחביב עליו אינו חוצץ (כדעת ההלק"ט ודעימ') – היינו רק מדין אינו מקפיד ואי"ז בגדר לנאותו. וראה גם בתורת חיים סופר סי' קסא סוסק"ז. ושו"מ בשו"ת גבעת פנחס לבעל ההפלאה סנ"ו שכל לנאותו ל"ש בדם, שכל לנאותו הוא מדין ביטול שמבטלו עולמית, אבל בדבר שדרך לפושטו וללובשו ל"ש ד"ז, וה"נ בדם שבעזרה של"ש לומר שבטל לכל כהן וכהן במקום שהולך בעזרה, עיי"ש. ודין אינו מקפיד לחוד לא סגי בנדו"ד, כדלקמן. אבל ראה מנחת יהודה שפרייער זבחים שם. ולהעיר מחי' חת"ס סוכה לו, א ד"ה ניקב).

ועוד, שדעת אדה"ז בסי' קסא ס"ה משמע להדיא שברוב היד חוצץ אם יש בו ממש אפי' כשהוא לנוי. (וראה בדעת אדה"ז בשו"ת רע"י שם סנ"ב). וכ"ה להדיא בחמו"ד סי' קצח סי"ז. וראה תורת חיים שם. ואין להקשות, דמ"ש מפרוכת שמצינו בה טבילה שכולה צבועה ואינו חוצץ (שכן ברשב"א שם ה"ר לעיקר הענין מפרוכת. ויתירה מזו, שמפורש כתב הרשב"א "אע"פ שפושט צבע זה בכל השער ורובו") – דהתם מיירי בצבע שאי"ב ממשות רק חזותא בעלמא. ואף אי נימא דבחדא מינייהו סגי (לנוי או חזותא) – אכתי י"ל שכשהוא לנוי ויש בו ממשות לא מהני כשהוא ברובו. ובדוחק גדול י"ל בד' אדה"ז, דקאי אשלפני פניו באינו מקפיד ולא כשהוא לנוי. והכי דייק לישני' "אפי' לאותם שאין דרכם להקפיד", דקאי אבני אומניות שאין דרכם להקפיד, משא"כ כשהוא לנוי דעדיף מינייהו שמקפידות בדוקא שיהיו ידיהן צבועות. (וכ"כ במשנ"ב שם

בבה"ל לס"ב ד"ה והיו, בנוגע ל' השו"ע "וכן הנשים שדרכן לצבוע ידיהן לנוי", של' "וכן" אינו מדוקדק, שבצובעת לנוי אפי' בכל היד אינו חוצץ). ונחתינן לשקו"ט באם נדו"ז דמיא לנוי.

ועוד יל"ע באם שייך בכאן מי שאומנותו בכך, ואם אפ"ל שבפורים כך הדרך, אף שרוב האנשים אינם עושים כן. ולכאו' דומה לאנשי הוצ' שבטלה דעתם אצל כל אדם, שאינו דומה למנהג אנשי ערביא שמקיימים קוצים לגמליהם, לפי שהוא מנהג חשוב שגם כל העולם אם הי' להם רוב גמלים הוו מקיימי. ושל בית מנשיא דחד גברא בטלה דעתו אע"ג דלכל העולם אם הי' להם רמונים היו סוחטים (תוד"ה ואת"ל – שבת צב, ב). והה"נ כאן שאי"ז דרך כל העולם בפורים. (ולהעיר מברכ"י סי' קסא סק"א שבאם רובא דעלמא מקפידין ובמקום א' אין מקפידין בטל ברובא דעלמא. ולהעיר גם ממש"כ בשו"ת קרן לדוד סמ"ה שבצביעת צפרניים לנוי באנשים חוצץ שבטלה דעתן. ויש לחלק). ושו"מ בשו"ת זכר מרדכי סכ"ז דשאני בכהנים שדם חוצץ מטבח שאומנתו בכך, שאי"ז אומנות הכהנים לפי שהמשמרות מתחלפים, ואחר שחלפה משמרתם או אחר הרגל מקפידים בכך. וראה גם בני ציון ליכטמאן סי' קסא סק"ב. ומדאתינן להכי, צ"ע אם אפשר להתיר בנדו"ד מטעם אחר, שהרי מקפידים עליו להסירו אח"כ ואינו בגדר "אינו מקפיד". ודמיא למקפיד להסירו בע"ש (ראה מאירי נדה סו, ב. וראה שו"ת קול גדול סנ"א. ועוד. ול' הרשב"א בתוה"ב הקצר ב"ז ש"ז: לפי שאינן מקפידות בהן לעולם. ואף את"ל שבעשוי לנוי א"צ שיהא בדעתו לעולם (אבל ראה גבעת פנחס שם. וכן מוכח מדין טבעת שמסירה בעת לישה, וראה גם פני ארי' שם, אף שי"ל דשאני טבעת שאינה בטילה לגוף לפי שהיא דבר חשוב בפ"ע. וכ"ה כבר בהל' נדה לר"א מטול, נדפס בשו"ת בעלי התוס' סי' קכ סק"ט, בקובץ ראשונים להל' נדה ומקוואות. ובדוחק יש להעמיס כן גם בד' הראב"ד בבעהנ"פ שער הטבילה ס"ב, שבטבעת חוצץ לפי שמסירה הטבעת בעת הלישה – שהוא רק סימן ולא סיבה, שלפי שמסירה הטבעת סימן שאינו בטל), אבל הכא אתינן עלה מדין אינו מקפיד. וראה מה שחילק בחדרי דעה שם, והעמיס כן בד' הרשב"א, שלנוי עדיף משאר אינו מקפיד לפי שרוצה בכך, ומשו"ה אפי' יצטרך להסיר הצבע כל שעכשיו רוצה בכך אינו חוצץ. ולסברתו הה"נ בנדו"ז שרוצה בכך. אבל ברשב"א מפורש גם בעשוי לנוי, דמיירי שאינן מקפידות לעולם, כנ"ל. ואולי י"ל איפכא שבנוי שהוא מדין ביטול, ומשו"ה מהני גם ברובו, וגם בחד גברא, לפי שהוא כגופו צ"ל ביטול עולמית, אבל בדין בני אומניות שהוא לפי שאינו מקפיד, ומשו"ה צ"ל כך אצל כל בעלי האומנות, וכן לא מהני כשהוא ברובו, סגי אם אינו מקפיד עתה להסירו בכלל, אף שיזדמן אפשרות להסירו, וכדמוכח מזה שבני אומניות מסירים הצבע לפעמים).

וגם לדעת שו"ת זכרון יוסף ס"י שבאינו מקפיד עתה אינו חוצץ (והוכיח מבני אומניות שבודאי מסירים הצבע בע"ש. ואכן במאירי שהחמיר, ה"ט דאיהו ס"ל בטעם שצבע אינו חוצץ מחמת שהוא חזותא לחוד, וחולק על משמעות הרשב"א להתיר במי שמלאכתה בכך גם בממשות) – היינו בדבר שמקפיד רק לזמן מרובה, משא"כ במקפיד לעתים קרובות כטבעת בעת לישה. (וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סצ"ז בכוונתו שלישה יכול להזדמן תדיר. ואכן כ"מ בדבריו). אמנם, בשו"ת צ"צ שם סק"ו כתב בדעת אדה"ז בשו"ע סי' קסא ס"ו וס"ז, דכל שאינו מקפיד אא"כ ישתנה לגמרי מהמהות שהוא כעת נק' אינו מקפיד, משא"כ בטבעת שמקפדת גם בענין שהוא כעת (ויש שפי' כך גם בכוונת הזכרון יוסף). ולפ"ז מקום בדוחק לומר שגם כאן אין ההקפדה מחמת שינוי המצב, אלא מחמת שעברו ימי הפורים. ושוב כתב הצ"צ שהוא דוחק. ושם סק"ז כתב דתליא באשלי רברבי בפלוגתת ראשונים אי ביטלו לזמן סגי, ולפ"ז במיעוט גופו שהוא רק מדרבנן יש להקל. והה"נ שיש להקל לגבי נט"י שעיקר מד"ס. ומ"מ אכתי לא נהירא להקל בדבר שנמצא רק לשעה קלה, ומיד כשעברו ימי הפורים מקפיד להסירו, שעד כאן לא שמענו אלא בדבר שנמצא זמן מרובה, אלא שבבוא הזמן יצטרך להסירו מאיזה טעם (אבל בשו"ת זכרון יוסף שם ה"ר שגם אם מקפיד להסירו אח"כ אינו חוצץ מבצק שבשדקי עריבה, והרי התם גם סמוך לביעור בע"פ אינו חוצץ. וראה גם בחדרי דעה שם. ולדבריו תלוי כנ"ל אם רוצה בקיומו או שרק אינו מקפיד. ולפ"ז סרה הוכחת הזכרון יוסף, דהתם עדיף שרוצה בקיומו ולא רק אינו מקפיד. אמנם, בכ"מ ה"ר מבצק לאידך גיסא שצ"ל שם לעולם – ראה גם שו"ת הצ"צ שם סק"ד. וצ"ל שמה שמבערו בפסח שאני שהוא רק משום איסורה דפסח ולא מצד הכלי (וכעי"ז בשו"ת מנח"ש תנינא סע"ו). ועוי"ל, דשאני התם שהוא כאילו מגוף הכלי (ראה עד"ז שו"ת אבנ"ז יו"ד סרנ"ג סק"ז), ודמיא לשובר הכלי. ואכתי י"ל שבאמת אינו חיבור אא"כ הוא לעולם. ובחדרי דעה שם הוכיח מד' הרשב"א דמדמה לה לפרוכת שגם באדם דומה לכלי שא"צ להיות מקפיד לעולם. אמנם, התם בפרוכת שאני שהוא רק חזותא דלית בי' ממשא. אמנם, הדוגמא מפרוכת הביא הרשב"א בטעם הראשון מחמת שהוא לנוי. וכבר הקשו בהוכחת הרשב"א מפרוכת, דשאני פרוכת דלית בי' ממשא. ואכ"מ.

מילואים ז (הערה 151)

אמנם, בגוף הדבר, עדיין צריכים אנו למודעי, שהרי בההיתר לקרוא מפלה"מ כתב בשו"ת תרוה"ד סי' קט דקייל"ן כר"ת לענין ק"ש שמפלה"מ לילה. ובפמ"ג סתרפ"ז בא"א הוסיף דמגילה נמי תליא בזמן שכיבה כק"ש (והאחרונים העירו שבקרא כתיב ולילה ולא דומי'), ועוד שבכמה דברים פלה"מ כלילה. אפס, שבשו"ע אדה"ז סתפ"ט סי"ב כתב שהעיקר כהאומרים שהוא רק לענין תפלה. אמנם, מצינו כה"ג גם לגבי ברכות ק"ש של ערבית שאפשר לאומרם מפלה"מ, וכ"כ בתר"י ריש ברכות לגבי זכירת יצי"מ, "דכיון שלילה הוא לענין תפלת ערבית לילה הוי להזכיר יצי"מ (אף שלגבי ק"ש לא נקט כר"ת). וכבר ביארו בכ"מ, שאף דליכא שם לילה מפלה"מ, שייך כבר ליום הבא. ובהכי א"ש שהמחבר פסק להתיר לקרוא מפלה"מ, אף שלא ס"ל לדינא כר"ת. (ראה משביר ברכה (כהן) ס"ט – ע' כה ואילך. מורי' גל' שסא ע' פב ואילך. ולישרי לב גל' יד ע' שיב. וזהו בנוסף לכך שבדרבנן (להסברא שקריאתה בלילה היא מדרבנן) ובשעה"ד סמכינן איחיד במקום רבים). (ובספה"ע חמור טפי שי"א שהיא מדאורייתא. ועוד שמונה יום הבא, ועדיין לא הגיע)).

ועוד טעם הובא בראשונים (הובאו ביתה יוסף סתרפ"ז) שגם י"ג זמן קהלה לכל. אלא שלטעם האחרון, הרי במפלג בספינה שקורא מי"א – קורא ללא ברכה (אף שכמה חולקים). וכ"כ שלא לברך בבירור הלכה סתרצ"ב. וראה ברכת רפאל פורים סכ"א. וראה גם שו"ת יד מרדכי ראטענבערג סי"ב ואילך, שהחמיר כן גם בימי המלחמה.

אבל שתיקת הפוסקים מוכיחה דלא שמיעא להו. ומאחר והשו"ע פסק לקרוא, ושתק לו הרמ"א, וכן שתקו לו המג"א וט"ז (אף שכמה אחרונים פקפקו), והסכימו לזה הלבוש, מהריק"ש, מט"י, בגדי ישע, מור וקציעה, מאמ"ר, ברכ"י, דרה"ח, ומשנ"ב, הכי נקטינן, במקום אונס. (ובחיי"א כלל קנה ס"ה, אף שפסק שלא יצא, כתב שכשחוזר וקורא לא יברך, "כיון שכל האחרונים לא השיגו ע"ז"). ובפר"ח רסי' תרפז, שחולק על המחבר, מוכח מדבריו שנקט בדעת המחבר שמברך. וכן בחיי"א שם.

וראה שו"ת שיח יצחק סשס"ב שהקלו בקריאת הלילה לפי שאינה עיקר המצוה. ובשו"ת לחם שלמה או"ח בסוה"ס, שי"ל שכך תקנו והתנו שמפני חולי וכובד התענית אפשר לקרותו מקודם. ויש לצרף סברת הרדב"ז שכשהמחלוקת במצוה ולא בברכה ל"א סב"ל. ואכ"מ. וראה שו"ת יבי"א ח"א סמ"ג.

מילואים ח (הערה 160)

אלא שבדברי הנוב"י נתפרש רק לגבי משתה ושמחה ומשלו"מ, ולא לגבי מתל"א, ודלא כבית יצחק שם. ויש להמתיק הדבר שמתל"א אינו בכלל, דמעיקרא לא כתיב מתל"א בקרא (אסתר ט, יט). וי"ל, שעיקר העשי' ימי משתה ושמחה (שרק זה נזכר מתחילה (אסתר ט, יז–יח), ובכלל, אקדמי' קרא בכל הפסוקים שנזכרו המצוות, ול'

עשי' קאי עלה דוקא, דסמכה ללישנא דעשי'), וכל' הירושלמי מגילה פ"א ה"א דנזכרים בקריאה ונעשים בעבודה. וכ"ה בפירש"י מגילה ב, ב ד"ה אשכחן, שעשי' קאי על משתה ויו"ט. וראה גם פי' הגר"א אסתר ט, כח. וכן יל"פ גם בד' תוד"ה חייב – מגילה ד, א, דעשי' קאי רק אמשתה. וסגי לן בהקדמת זכירה לעשי' במשתה ושמחה, וכמ"ש בשו"ת מהרלב"ח סל"ב לגבי ט"ו שחל בשבת. ובנוב"י שנקט משלו"מ – אגב משתה נקטי', וכדמשמע מהמשך דברו. (ואולי משלו"מ שאני דאגב סעודה הן, ראה גם מהרלב"ח שם בסו"ד. ובק"נ עהראש"ע פ"א ס"ז סק"ד נזכר גם שמשלו"מ בכלל עשי' לענין זה). וקצת ראי' דמתל"א שאני, שכשחל ט"ו בשבת, ס"ל לשמואל שמאחרין זכירת עמלק, וטעמו דכיון שמוקפים עבדי בחמיסר עשי' וזכירה בהדי הדדי אתיין (מגילה ל, א), אף שגם מוקפים מקדימים מתל"א לע"ש, ונמצא לכאו' שקדמה עשי', ועכצ"ל שמתל"א אינו בכלל עשי'. אבל אולי שאני התם דלא אפשר. וכן מצינו בפורים שחל בשבת שלד"ה אין מקדימין, שלא קדמה עשי' לזכירה (מגילה שם וברש"י ד"ה חל), אף שנותנים אז מתל"א בע"ש. (אלא שי"ל בזה באו"א, שהעיקר שנקבע יום פורים לזכר הנס, והיינו העשי', וגם אי איתרמי שלא קיים כל מצות היום אז (כיון שחל בשבת) – ס"ס קודמת זכירת עמלק להעשי' דקביעות היום. וראה חזו"א או"ח סי' קנה סק"א. אבל בנוב"י מוכח דלא ס"ל הכי, ושגם זכירה דקריאת המגילה מוכרחת להיות קודמת לעשי' דמצות היום). ומצאתי בשו"ת כנף רננה או"ח ספ"ה שכתב בזה, דלית לן בה מטעם אחר, שאף שהחלוקה לעניים היא בזמן הקריאה אבל העניים יש להם המעות בפורים, ואז נגמרת המצוה, ושפיר קדמה זכירה לעשי'. ועוד ראי' שמתל"א אינו בכלל עשי', שבמרדכי מגילה פ"א סתשפ"ז הביא בשם ראבי"ה, שצריך לנהוג בליל פורים בסעודה דומיא דקריאה שאין היקש למחצה. (אבל ברשב"א מגילה ד, א מוכח שקריאת הלילה אינה בכלל זכירה, וילפינן לה מקרא בפ"ע, ולכן סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא). ומוכרח שלראבי"ה משלו"מ ומתל"א אינן בכלל עשי', דאל"כ מדוע לא יתחייב בהם גם בלילה מה"ט גופא שאין היקש למחצה. אמנם, בכ"מ משמע שגם מתל"א בכלל עשי' – ראה בפירש"י אסתר ט, כח. מלבי"ם שם. וכן מפורש בחי' ר"י מלוניל מגילה יז, א בטעם דל"מ מתל"א וסעודת פורים ביום י"ג, דעשי' למפרע לא. וראה גם נה"ש סתרצ"ד סק"א. אדרת אליהו האזינו לב, לב. ובשו"ת מחנה חיים או"ח סל"א כתב נמי שגם מתל"א בכלל, עיי"ש באורך. (אבל איהו גופא ס"ל שאין קפידא לפני מגילה או לא, שא"צ להקדים זכירה דמגילה לעשי' דשאר חובות היום כיון שהכל ביום אחד, יעו"ש). וראה הסכמת הרש"ש לעליות אליהו. ושקו"ט בדברי בזכור לאברהם (לבנון) ספ"ח. ומ"מ, גם אם נאמר שמתל"א בכלל עשי', ושצריך הקדמת זכירה לעשי' באותו יום גופא, מסתבר שכל המצות היום חדא עשי' נינהו וסגי בהקדמת זכירה לחד מינייהו.

ובתיקון משה צב, א, הביאו באר"ח ספינקא סתרצ"ה סקי"ג, הרחיק לכת שבנתן משלו"מ או מתל"א לפני קריאת המגילה לא יצא. וצ"ע שבודאי אינו לעיכובא, שיוצא יד"ח משלו"מ ומתל"א גם כשאין לו מגילה (אלא שיש לחלק שסו"ס לא הקדים עשי' לזכירה). ועוד, שבמג"א סתרצ"ד סק"א ובפמ"ג שם בא"א מוכח שאפשר ליתן גם בתענית אסתר, וכש"כ בליל י"ד. וגם למ"ד דלא מהני היינו משום חשש דילמא אכלי להו (ראה מג"א סתרצ"ה סקי"ג ופמ"ג שם בא"א), וס"ל שהעיקר קבלת העני בפורים ולא הנתינה, וי"א דלא מהני כיון שצ"ל ביום ולא בלילה. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סח"י, ולהלן בלוח בדיני מתל"א בהערה). ולא מצינו בשום מקום מחמת הקדמת עשי' לזכירה (ואכן בתיקון משה שם החמיר בדבר מה"ט גופא). וראה נשמת חיים דלקמן שהאריך להוכיח שבודאי יצא, ולית בה משום הקדמת עשי' לזכירה, אלא שדרך באו"א, וגם לא ראה ד' הנוב"י. ובכ"מ נהגו ליתן בדוקא קודם התפלה (ע"ד הסוד, או בכדי שיוכלו להכין צרכי סעודה וכו' – ראה פע"ח שער הפורים פ"ו. סי' ר' שבתי במקומו. סידור יעב"ץ. יסוש"ה שער המפקד פ"ו. שו"ת נשמת חיים או"ח סי' קסז (מהדו"ח). דרכי חו"ש סתתמ"ט. ועוד). אבל בכה"ח סתרצ"ד סקי"ח דייק משעה"כ איפכא שצ"ל דוקא אחר קריאת המגילה. וכ"כ בשמן ששון ח"ג סכ"ד ע"ד הסוד, ומבאר כך גם בכוונת פע"ח ושכן מנהג כל ישראל. וראה מה שהעיר עליו בהגהות צבי תפארת לסידור ר' שבתי. וראה שו"ת משנ"ה ח"ו סי' קכו. ח"ז סצ"ב.

מילואים ט (הערה 164)

בשו"ע או"ח סי' קמז ס"ז וכן בשו"ע אדה"ז סרפ"ד סי"א (וראה לקו"ש חל"ג ע' 20 הע' 37. כתי"ק – נדפס בתשורה אבצן סיפמאן ג' שבט תשס"ה ע' 21. מאוצר המלך ח"א ע' 239. שלחן מנחם ח"ב ע' צה) משמע להמתין רק בקריאת המפטיר (וגם בברכה שלפני') עד גמר הגלילה, אבל מותר לפתוח הנביא. אבל בשו"ע שם ס"ח ובנו"כ שלא לפתוח ס"ת השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון. ותלוי בטעמי הדבר שם, אם משום שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני (כבדין קריאת המפטיר), או שאין להתחיל בהפטרת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה (וראה ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. מט"מ סרנ"ה. שו"ע שם. לבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג). ובביהגר"א שם סקי"ב, וכן במשנ"ב שם סקכ"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. ובביהגר"א שם, שזהו גם הטעם בנביא. ומצינו כן כבר בס"ח כת"י פארמא סתצ"א. (ושם הוא מחמת שלב הקושר על ההפטרה ולא על הקשירה, והוא איפכא ממש"כ בשו"ע). ובאמת י"ל שהטעם שלא יהא טרוד היינו הך דחבילות, וכ"מ קצת בס"ח שם. ולפ"ז, לכאורה ה"ה גם בקריאת המגילה שאין לפתוח המגילה עד גמר גלילת ס"ת לגמרי. וכמדומה ברור שכן מעשה רב. וכן העיר בזה בדרך ישרה פורת חול ושבת ע' תסב. וראה בב"י סרפ"ד בשם שבה"ל דאיכא בזיון לס"ת, שלא נגלל עדיין וקורין בנביא. וצ"ע אם כ"ה גם כשורק פותח הנביא. [וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. ולהעיר ממאירי סוטה לט, ב. וראה גם קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ו. ובארוכה ביד נביאיך ע' שצד וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מט'נב].

אבל ראה בית יששכר פרנקל סי' קמז שבמפטיר נזכר רק הטעם שלא יטרד הגולל, דלא דמי למה שאמרו בסמוך שביום שיש ב' ס"ת לא יסיר המפה עד שיגללו הראשונה, דחבילות חבילות שייך דוקא בב' מצות שוות, ולא בב' מצות דלא שייכי אהדדי, וגם תורה ונביא ב' מצות הם. אבל העיר מביהגר"א שם, עיי"ש בישוב הדברים. וכ"כ בשו"ת תפארת צבי קורמל ח"ב ס"ז סק"ב. ובס' ביד נביאיך ע' שצא אזיל בתר איפכא, שהפטרה שייכת לקריה"ת וליכא חבילות. ולפ"ז ל"ש האי סברא גבי מגילה. וקדמו בשו"ת אגודות אזוב מדברי או"ח ס"ו. וראה שו"ת שדה אברהם (קוק) או"ח ס"ז מש"כ לחלק באו"א. ועכ"פ, הטעם שבגר"א לא נזכר בפוסקים. וי"א שתלוי בהדעות באיסור חבילות (לגבי הוצאת ב' ס"ת, ולגבי שבע ברכות, ובב' בנ"א אם הוא בב"א וכו'. וא"ש מש"כ בביהגר"א שהטעם בשו"ע הוא לרש"י, שלרמב"ם הוא משום חבילות. ואכ"מ). וגם בס"ח ובביהגר"א ל"כ להחמיר שלא לפתוח. ובשו"ע ופוסקים נזכר רק גבי ס"ת, ואילו בנביא נז' רק שלא לקרוא. ואולי לישנא דגמרא נקטו, ואין ראי'. ובשו"ת מנחת פרי רוטנברג ח"ב סכ"ג ר"ל דרבותא אשמעינן אפילו פתחו כבר.

וראה מעשה רב השלם סי' קלה במקורות וביאורים סקע"ד. שיח הלכה שטרנפלד סי' קמז סקי"ג. איתני ים שניצר סי' קמז ס"ח. אמרי פי פרנקל ח"ב סי' קמז ס"ז. קובץ שיעורים במס' פסחים (מאור התלמוד ע' 17). קובץ יתד המאיר גל' 146 ע' 6. פרי משגבי שווארץ ע' קיא ואילך.

מילואים י (הערה 179)

ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב ס"ח. ויש להוסיף לשם, שגם בעיטור מגילה סי' קיג הב"ד הירושלמי בנוגע לקטנים (בשינוי) שאף הן היו באותו הנס. אבל במאירי מגילה ד, א דשמא תאמר

אף קטנים יהיו חייבים שהרי כתיב טף ונשים, קטנים אין בהם תורת מצוה אבל לרווחא דמילתא אמרו בתלמוד המערב שצריך לקרותה בפני נשים וקטנים שאף הם היו בספק. ומדברי מוכח דקאי בקטנים שלא הגיעו לחינוך. וראה שיחת מוצאי ש"פ ויקהל תשל"ח.

ולהעיר שאם נפרש שהוא מדין חינוך, ושחיובם רק בשמיעה כנשים, מחמת שאף הן היו באותו הנס (ראה בה"ג הל' מגילה גם לגבי קטנים. וכ"ה בראבי"ה דלקמן), חייבים לפ"ז משעה שהגיעו לחינוך באופן שיכולים לשמוע כולו מפי הקורא. (ואולי גם כשיכול לשמוע לסירוגין, שיצא יד"ח אף שלכתחילה אין להפסיק כדי נשימה. ויש לחלק בין זה לנענועים שהחיוב רק ביודע לנענע, אף שהם משיירי מצוה ואינם מעכבים). אלא שי"ל דסגי גם אינם שומעים חיתוך האותיות (כמ"ש בלקט יושר ע' 156 לענין נשים מה"ט). [ומה שלא נתחייבו לסברא זו גם בקריאה משום חינוך – ראה ישועו"י סתרפ"ט סק"ג. שו"ת חקרי לב או"ח סמ"ה. כנף רננה או"ח סצ"א. ועוד].

אבל אם החיוב גם בקריאה (או שגם להדעות שחייבים בשמיעה – היינו דס"ל לחייבם גם בפחות מגיל חינוך משום פרסו"ג, וראה ראבי"ה מגילה סתקס"ט "אפי' קטן שלא הגיע לחינוך רק שיודע להבין וכו' שיודע לשאול ומפרסמין הנס להם". וכ"ה בס' הפרנס סי' ער בשם ראבי"ה. אבל כשהגיעו לחינוך חייבים גם בקריאה משום חינוך) – לא חל החיוב אלא ביודע לקרוא בעצמו ללא טעויות (מתוך מגילה כשורה ללא נקודות. ואולי סגי במקרין לו ויודע לקרוא אחרי המקריא). וכ"כ בשלחן גבוה סתרפ"ט סק"ה.

[וכבר נתקשו במה שקטן שלא הגיע לחינוך אינו יכול להוציא, דממנ"פ אם יודע לקרוא כבר הגיע לחינוך – ראה שו"ת בית יהודה עייאש סכ"ב ד"ה ומיהו. מש"ר תרומות פ"א מ"ג. ולכאו' י"ל שאף אם יודע לקרוא לא מיקרי הגיע לחינוך אם אין לו ידיעה בתוכן המצוה. גם י"ל, שיודע לקרוא רק חלק, והגדול יקרא השאר.

ופשוט שאין לומר שגם כשאינו יכול לשמוע או לקרוא חייב בחינוך לפי שקטנותו גרמה לו – שהרי הקריאה והשמיעה מגוף המצוה, וכל שאין ביכולתו לקיים המצוה מיפטר. ולא שמענו כן אלא לענין מצות צריכות כוונה, שקטנים לאו בני כוונה נינהו, ועכ"ז חייבים בחינוך מצוות. וק"ל].

והנה, בפירש"י ברכות טו, ב ד"ה בד"א כתב, דהיינו בן תשע ועשר כבתענית יו"כ. ובתוס' ערכין ב, ב ד"ה שהגיע כתבו דלא נהירא (אף שבברכות שם שתקו לרש"י – ראה שו"ת בית יהודה שם מזה), דהתם לענין יו"כ אבל בשאר מצות כאו"א לפי דרכו. וא"כ כ"ז לא קאי לדידן, דנקטינן לדינא שהשיעור בדרך כלל בציר מבן תשע (כבן שש). וראה ב"י או"ח סי' קצה. (אבל ראה שו"ת בית יהודה שם בא' האופנים, שבמצות דרבנן שאני. אמנם, במג"א סי' שמג סק"ב ואדה"ז שם ס"ג, שכ"ה גם במצות דרבנן).

ומ"מ, לענין מגילה דתליא בקריאה או שמיעה, ודאי נפיש שיעורא, ולא סגי בבן ו' (אא"כ נאמר שבמצות מגילה נקרא הגיע לחינוך משעה שיודע ענין הנס). ומצינו באחרונים שדימו ליו"כ – ראה לקט יושר ע' 158 (תשע כביו"כ). שלמי חגיגה פורים ס"ו סק"י (מבן י"א כביו"כ. ולכאורה כוונתו משעה שמתענה ומשלים). ובדוחק י"ל, שנקטו שיעור שביו"כ, אבל לא מטעמי'.

[וראיתי למי שכתב בדעת רש"י שנקט לגבי מגילה כבן ט' ויו"ד, שזהו השיעור שהוא בגדר יודע ענין הנס. וחילא דילי' שכך מצינו לענין זימון שביודע למי מברכין מזמנין עליו והוא כבן ט' ויו"ד (ראה רי"ף ברכות מח, ב. מג"א סי' קצט סק"ו. ועוד). ושגה ברואה, שבודאי בד"כ יודע למי מברכין גם לפנ"ז, אלא שבזימון צ"ל גם הגיע לעונת הפעוטות, שאל"כ הרי הוא כמי שאינו בן דעת, ועונה זו היא כבן ט' ויו"ד. וראה גם ב"י או"ח סי' קצט. אולם בשו"ת בית יהודה שם נראה שנקט נמי עד"ז, ומטעם אחר, עיי"ש בטעם שנקט רש"י כבן ט' ויו"ד לגבי מגילה, והתוס' בברכות לא השיגו, לפי שבמצות התלויים בדיבור כהלל ומגילה, לא סגי בידיעת אופן המצוה אלא בידיעה למי מברכים ומתפללים. ונראה מדבריו ג"כ, ששיעור זה בא אחרי זמן ידיעת אופן הקיום בפועל. אלא שבמציאות קשה לומר כן, ובפרט במגילה שדורש הרבה כוחות הנפש לשמוע או לקרוא כולו. ויתכן, דמילתא דפסיקתא נקט, שכבן ט' ודאי הגיע לשיעור יודע למי קוראים].

מילואים יא (הערה 188)

הנה לדינא גם בשהה כדי לגמור את כולה רק בהפסק מחמת אונס חוזר. ונדו"ד אינו בגדר אונס (ראה כעי"ז בשו"ע אדה"ז סי' סו ס"ו). ומ"מ אין להפסיק לכתחילה אפילו בשתיקה ואפילו בשהי' מועטת (גם לולא הטעם שי"א שצריך לחזור לראש גם שלא באונס), ואפילו אם הוא בכדי שיוכל לשמוע מגילה בעשרה דוקא, כיון שאינו שייך לתפלה.

והאריכו רבים בשלילת שמיעת קריה"ת באמצע שמו"ע, ולא רק מחמת שהיא חובת הציבור, וממילא שאני מגילה שהיא חובת יחיד, אלא גם למ"ד שקרה"ת חובת יחיד, כיון שאינו שייך לתפלה (ול"ד לקדיש וקדושה). וכש"כ במגילה, דמצוה באנפי נפשה היא (ומשו"ה אין להקל גם להמקילים בקריה"ת כיון שהיא מתיקוני תפלה), ואין לו להפסיק גם למצוה אחרת באמצע תפלה כשעומד לפני המלך.

ובמק"א – נסמן להלן – הארכנו בנוגע קריה"ת, דל"ד לתק"ש באמצע תפלת לחש, ששייך לתפלה. ואכן יש שדנו גם בזה (עכ"פ בתוקע ביחיד בתפלת לחש), משום הפסק. ויש להמתיק הדבר, שהרי קס"ד בגמ' (ברכות כא, ב) להפסיק לאיש"ר באמצע תפלה אפילו בדיבור, ומשו"ה קיילי"ן שעכ"פ יפסיק בשמיעה. ולהעיר מהמשל בשבה"ל ס"כ, בשם רב פלטוי גאון, בנוגע ההפסק לשמיעת קדיש, לשני עבדים שנצטוו בשני מלאכות כאו"א במלאכתו הוא עוסק, והיינו שאין לו להפסיק באמצע עבודתו לעבודה אחרת. ואף שלענין קדיש וקדושה נקטינן שמפסיק – היינו לפי שג"ז שבחו של מקום, אבל אין לו להפסיק בתפלתו כשעומד לפני המלך, ולעסוק בדברים אחרים, אף אם הם גם מעבודת המלך.

ועוד חמירא מגילה מקריה"ת, לפמש"כ בריטב"א סוכה לח, ב, שאם אינו יכול לענות בפיו לא אמרינן שוכ"ע, ואינו יוצא בשמיעה. ושאני קריה"ת שמצותה בשמיעה, אבל במגילה המצוה בקריאה. וראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' טז'רנב.

ולכאורה אפ"ל שהפוסקים לא נקטו כריטב"א שם מזה ששותק ומכוון לקדושה בתפלת העמידה. וכ"ה בשו"ת שאג"א ס"ו. וכסברת הריטב"א מצינו גם בפמ"ג סי' קד בא"א סק"ז סכ"ב מד"ע, עיי"ש לגבי שוכ"ע בידיו מטונפות. ושוב העיר ג"כ מדין השו"ע שם בסי' קד ס"ז ששומע קדושה באמצע תפלת העמידה. וכן ראינו בשו"ת משאת בנימין סס"ב, להוכיח דל"א כל הראוי לבילה בדרבנן (לענין סומא העולה לתורה. ואכ"מ) מזה שמותר להפסיק בשתיקה בתפלה. וראה גם נמוקי הגרי"ב למג"א סס"ה סק"ב עד"ז. והשיגוהו שבכ"מ מוכח דאמרינן הכי גם בדרבנן – ראה בארוכה שד"ח כללים מערכת כ כלל לז. והביא שם מס' מנחה טהורה דשאני התם שיפסיד הקדושה. אלא שבשד"ח שם לא ניחא לי' בתירוצו. וראה גם מגן גבורים דלקמן.

ובאמת, בשו"ת חיים שאל ח"א סס"ח מפרש גם בדעת הריטב"א שאינו יוצא כתיקונה ומן המובחר. וראה גם שו"ת יבי"א ח"י סט"ז, שביאר בדעת הריטב"א שלכתחילה לא יפסיק אבל בדיעבד יוצא. איברא שבעיון היטב בדברי הריטב"א נראה בעליל שבאמת למסקנא לא קיימא סברא זו, ועכ"פ נקט שאין החילוק מוכרח. גם בר"ן סוכה יט, ב ד"ה וכתב, שהביא סברא זו, הרי משמעות לשונו שדחאה, דוק ותשכח. (וכבר הקשו על הפר"ח סנ"ה ס"ו ושם סק"ד ס"ז שכתב בשם הר"ן להיפך – ראה תהל"ד סנ"ה סק"ו. תורת חיים סק"ד סקי"א).

לאידך במגן גבורים סי' קד בשלטי גבורים האריך לדחות דברי השאג"א, וכתב שהעיקר כשבה"ל (ושכ"כ גם בר"ן וריטב"א סוכה שם. ולא הביא שבר"ן וריטב"א דחאו הסברא לדינא). [ובאמת, כן מצינו בכ"מ שגם כשאיסורא רביע עלי' נק' א"ר לבילה. ודלא כשאג"א. וראה בארוכה בדעת השאג"א בשו"ת המאיר לעולם ח"א

ס"ו. וראה שו"ת יבי"א ח"ד או"ח ס"ד]. ולא ראיתי אצלו מענה לזה שבשו"ע נפסק הפכו.

ונראה ליישב בכמה אנפי, חדא שבקדושה ל"ה כעונה ממש, שהרי מה"ט אינו הפסק, משא"כ בדבר שיש חובת עני', ובסגנון אחר, דמה איכפת לן אם ישתוק ויכוון. וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה דלקמן. וכעין מש"כ בשד"ח שם שהרי יפסיד הקדושה. ועוד זאת, שבאמת לא ברירא ההכרעה לפסוק כרש"י שישותק, ובתוס' ברכות כא, ב כתבו שכך נהגו וגדול המנהג. וכ"כ המשנ"ב בבה"ל סוסי' קד שהב"י הכריע להקל מחמת המנהג. (וראה בשו"ת הר צבי או"ח נט, לענין שמיעת הבדלה באמצע התפלה, שבשו"ע הכריע כרש"י רק לחומרא, ואין לחוש לדעת ר"ת לחומרא, דקולא היא, יעו"ש). ועוי"ל, דשאני הכא שעוסק בשבחו של מקום, וממילא נק' ראוי לבילה, והוא עפ"ד רה"ג דלקמן.

ולהעיר ענוף הסברא שבריטב"א מצינו בכמה דוכתי לגבי שוכ"ע באלם ובעורם ונגד ערוה ובלבו רואה את הערוה, ובמפסיק צואה וע"ז בין האומר והשומע – ראה הגהות אשרי ריש חולין. מג"א שם. פרישה יו"ד ס"א סקל"ו. ט"ז שם סקי"ט. ש"ך שם סקל"ז. אדה"ז סע"ה ס"י ובקו"א שם. פמ"ג סע"ד במ"ז סק"א. מחה"ש סרע"ג סקי"ג. (אבל ראה דע"ת סק"ד ס"ק, שהציב ציונים לפמ"ג סוסי' קד הנ"ל. וראה גם עד"ז בדע"ת סרע"ג ס"ו. ועיי"ש שדן בשמע קידוש באמצע שמו"ע. ונשאר בצ"ע. ולהעיר מרשב"ם פסחים קו, ב בענין שמיעת קידוש אחר שנט"י. אבל ראה הר צבי או"ח סי' קנד) שו"ת האלף לך שלמה או"ח סל"ה. חיי"א כלל ד סי"ב. משנ"ב סע"ה סקכ"ט.

וראה גם בבה"ל סוסי' קד שעלה בספק בשומע וצריך לנקביו.

וצ"ע לתווך כ"ז עם נדו"ד.

[אכן, בד"ז גופא ב' אופנים, שבערום אסור שישמע מחמת ששוכ"ע, או דל"מ שוכ"ע מחמת שא"ר לענות. ובט"ז וש"ך נראה שפירשו באופן הא'. אבל במג"א נראה שהבין שהטעם משום דל"ש שוכ"ע. ובאמת, נחלקו בהבנת דברי המג"א, שבפמ"ג שם (באו"א וכן במ"ז) נראה שפי' שאסור לו לשמוע, וכן הוא בהגהות לבו"ש ובמחה"ש שם. וכ"ה בא"ר שם סק"ז. אבל ראה דגו"מ שם שכתב באו"א. ול' המג"א מורה יותר כדגו"מ, אף שנקט לישנא דאיסורא. ולכאו' ז"כ אדה"ז בקו"א שם להעיר מהחילוק בענין זה. אלא שהו"ע כתב באו"א ביו"ד, שכאן כתב: אין לו לשמוע ברכה מחבירו (ולצאת ידי חובתו) (כי אי אפשר לומר) שומע כעונה (כיון שאי אפשר לו לענות). אבל ראה שו"ע אדה"ז יו"ד ס"א סקנ"ב שנקט שאסור משום שוכ"ע. וראה גם בתה"ד סי' קד סק"ז ז. ובחיי"א כתב נמי: דליכא למימר שוכ"ע כיון שאסור לענות. וכך העתיק במשנ"ב: ומ"מ אין לו לשמוע אז ברכה מחבירו לצאת ידי חובה כי א"א לומר שומע כעונה כיון שא"א לו לענות. ובבה"ל סוסי' קד משמע הכי והכי, שכתב בזה"ל: "למנהגינו דס"ל דאע"ג דשומע כעונה אינו כדבור ממש אם אחד היה צריך לנקביו בשעה שחבירו הוציאו בתפלתו אם יצא ואף דלענין בעל קרי אסור כשחבירו מוציאו בתפלתו אפשר דבעל קרי חמיר טפי", שמחד גיסא כתב להסתפק בנצרך לנקביו "אם יצא", וסיים בלישנא ד"אסור". גם בהקדמה לסי עה הביא המשנ"ב מהפמ"ג שאסור לשמוע].

ואין לומר דשאני בתפלה שראוי לענות אלא דארי' רביע עלי', וכסברת שאג"א שם לחלק בין זה לאלם, וראה גם ארצה"ח סכ"ו באו"ח יהודה סק"ב בארוכה, וכ"ה בפמ"ג נה במ"ז ד, שאפשר שהעומד בתפלה ראוי לבילה, שהרי גם בערום ועורה הכי הוא. ואולי החילוק כנ"ל שבקדושה וקדיש אינו מפסיד כששותק, וכ"ה בשו"ת האלף לך שלמה. וכעין סברת השד"ח שהזכרנו.

ועוי"ל, שבתפלה הוא עצמו ראוי אלא שאסור מחמת טעם חיצוני מחמת הפסק, משא"כ בערום ועורה. וכ"כ לחלק בשו"ת מגדנות אליהו ח"א סל"ז. ודוחק.

ועוד יש לחלק, ובפרט בדעת המשנ"ב, שלא השווה מדותיו בנצרך לנקביו ובעורה (ובשיח הלכה, הובא במגדנות אליהו שם, העמיס במשנ"ב בנוגע ערום שהוא רק לכתחילה. וז"א כדמוכח ממקור הענין) – שבערוה חמור טפי שאסור מה"ת. וכחילוק זה מצינו בפמ"ג סי' קפג במ"ז סק"ג לענין גילוי ראש. אמנם בפמ"ג סי' קד שם החמיר גם בלבו רואה את הערוה דל"א שוכ"ע, אף שכתב שהוא מדרבנן. ובמגדנות אליהו שם, שנצרך לנקביו אינו משוקץ כערום. וג"ז צ"ב.

גם צ"ב בדברי הפמ"ג, דמ"ש מסומא שכתב בפמ"ג סי' קמ במ"ז סק"ב, בטעם דקייל"ן שעולה לתורה, דדמי לאלם דקייל"ן שוכ"ע. וראה שם סי' קמא במ"ז סק"ג. ובאצת, צ"ע מעיקר החילוק בין אלם לערום, למ"ד שבערום אינו מחמת האיסור אלא דל"מ שוכ"ע. ולע"ע לא מצאתי ישוב הגון לד"ז.

ועוד איכא בגווה, מחמת דעת רה"ג שמה שבשומע קדושה אינו הפסק לפי שהוא שבחו של מקום – ראה תר"י ברכות יג, ב ד"ה ויש. המאורות האשכול אוערבאך תפלה וק"ש יא. שיטה לר"א אלאשבילי ברכות כא, א ד"ה ולענין. ולפ"ז, שאני קידוש הבדלה ומגילה, דלדידהו הוו הפסק.

ועוד מצאנו שיש שכתבו שבעצם קייל"ן שהותר להפסיק בדיבור, ורק מחמת ששוכ"ע סגי בשתיקה. ולפ"ז מהני רק בקדיש וקדושה.

ומ"מ, לדינא נקטינן שאינו הפסק כל שאינו מוציא מפיו, וכל' אדה"ז בסי' קד ס"ה. וראה שד"ח אס"ד מערכת ה סק"ב. חקרי הלכות סי' קד שם. ביאורי הלכות להל' שחיטה ס"א סקנ"ב. וראה עטרת צבי שפאלטר ע' קכח. שם ע' קמז

ויש שהציעו לומר כמה תיבות שבתפלה בשעה שמפסיקים בלא"ה להכאת המן, ואכן ד"ז מועיל שלא יהא שהי' כשיעור לגמור כולה (ואין חשש הפסק במגילה, ולא שנא מקידוש לבנה שהתיר בשו"ת נוב"י מהדו"ק או"ח סמ"א). אלא שאינו מועיל בעיקר הדברים שכתבנו שאינו מתאים להפסיק למצוה אחרת כשעומד לפני המלך, ואפילו בשתיקה.

מילואים יב (הערה 193)

שנחלקו הפוסקים בדין חרש המדבר ואינו שומע בקריאת מגילה, שחרש שדיברו בו חכמים בכל מקום (שפטור מכל המצות), אינו לא שומע ולא מדבר. אמנם, מה שאמרו במשנה מגילה (פ"ב מ"ד) הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן – לא מיתוקמא באינו שומע ואינו מדבר, שהרי אא"פ לו לקרוא. וכתבו התוס' שם ד"ה חוץ, דחרש דהכא מדבר הוא, ושאעפ"כ אינו חייב בקריאת המגילה ואינו מוציא את הרבים ידי חובתם. אמנם בירושלמי שם פ"ב ה"ה אמרו, לית כאן חרש אשגרת לישן הוא. ולפ"ז לירושלמי גבי מקרא מגילה החרש המדבר ואינו שומע חייב במגלה ומוציא הרבים ידי חובתן. ולהלכה פסק הרמב"ם הל' מגילה פ"א ה"ב (לפי מקצת הגרסאות) ושו"ע סי' תרפט ס"ב שאם היה הקורא חרש השומע ממנו לא יצא. ובב"י שם ביאר הטעם שאע"פ שהקורא ולא השמיע לאזנו יצא, במקרא מגילה השמיעה מעכבת כיון שענינה הוא פרסומא ניסא. אמנם רבו החולקים ואומרים שהשמיעה לאזניו אינה מעכבת. ועד שלכמה דעות יכול אפילו להוציא הרבים. וראה בארוכה בחי' הצ"צ דלקמן.

ומ"מ, למעשה יקרא ללא ברכה לחוש לדעת החולקים ואומרים שמעכבת (וראה גם שו"ת הצ"צ אה"ע בשכ"ג סק"א וסק"ה), וגם למ"ד ששמיעה אינה מעכבת – י"א דשאני חרש שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו – ראה ט"ז שם סק"א. (וג"ז במחלוקת שנוי. וראה שו"ע אדה"ז הל' שחיטה ס"א ס"ו. שו"ת הצ"צ שם סק"ב. שו"ת הר צבי יו"ד ס"ד). וכ"ש באשה חרשת שלכמה דעות מצותה מעיקרא רק בשמיעה, ולכן יש טעם נוסף לפטור – ראה פמ"ג שם במ"ז סוסק"א.

ולכן עדיף שיקרא לעצמו, והוא עפ"ד הפוסקים שבחרש העיקר הוא הקריאה אף שאינו שומע. וראה בארוכה בחי' הצ"צ על הש"ס דלקמן. (אמנם, מצינו שיטה מחודשת בנמוק"י מגילה יט, ב, שבאינו שומע לכתחילה לא יוציא אפילו עצמו, ועדיף שיטה לבו לשמוע מאחר אע"פ שאינו שומע. וכל הפוסקים לא נקטו הכי).

ומה שכתבנו שיקרא ללא המכשיר – היינו טעמא לפי שהמכשיר

מבלבל השמיעה ואינו יוצא. ואף שבלא"ה אינו שומע, וכל עיקר סיבת קריאתו הוא רק לפי שהשמיעה אינה מעכבת, ומאי איכפת לן כשהמכשיר מבלבל – לפי שבכה"ג שיש קול אחר המבלבל גרע טפי מהעדר השמיעה מצ"ע, וכמ"ש הצ"צ (בחידושים על הש"ס ר"ה פ"ג מ"ח סק"ב – עד, ד) לענין שופר, "דהתם שהתוקע שומע הקול שתוקע ושומע קול הברה ולא קול שופר זה גרע טפי מחרש המדבר ואינו שומע כלל, דהתם יצא אבל הכא שהשמיעה היא הפך קול שופר גרע יותר ולכן לא יצא". וה"ה בנדו"ד שקול היוצא דרך המכשיר מבלבל וגרע טפי. (וראה מוע"ז ח"א ס"א. ותמוה שלא שם לבו שבעיקר דבריו שקו"ט באחרונים. ואכ"מ). וי"ל דוגמא לדבר, מש"כ אדה"ז בשו"ע סתקפ"ט ס"א בתקיעת חציו עבד וחב"ח לעצמו. וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סתנ"ב. עקבי חיים קלאפהולץ ס"כ. מחנה יוסף אייזנבאך על הרמב"ם סכ"ג סק"י.

[והנה, בהמשך דבריו הביא הצ"צ מש"כ בחמד משה, שדין התוקע לתוך הבור קאי רק על השומע אבל לגבי התוקע י"ל דיצא, והעלה שזהו ספיקא דדינא. ושוב כתב הצ"צ עוד, ד"אף אם נאמר בהתוקע לתוך הבור דגם הוא בעצמו לא יצא זהו משום שאפשר לו לשמוע אבל במי שא"א לו לשמוע י"ל ודאי חייב לתקוע בעצמו כיון דהוא כפקח לכל דבריו". ושקו"ט בכוונתו כאן (ראה קובץ הערות הת' ואנ"ש מארי"סטאון גל' תתקכד. תתקכו. העו"ב א'רכט), אם ר"ל גם כאן כעין אופן הראשון, שבתוקע לתוך הבור שאפשר לו לשמוע קול ההברה ומבלבל התקיעה ולכן לא יצא, אבל חרש יצא גם ללא שמיעה. או"י כעי"ז, שכיון שיכול לשמוע השופר תקנתו קלקלתו שקול הברה פוסלת תקיעתו, משא"כ בחרש. ועוד אופן לפרש בדבריו, שתוקע לתוך הבור גרע מחרש, שכל שאפשר לו לשמוע קול שופר חייב בשמיעה, וממילא אינו יוצא כששומע קול הברה, לפי שאינו שומע קול שופר, אבל בחרש שאא"פ בשמיעה יוצא גם ללא שמיעה. ולפ"ז יוצא החרש גם בתוקע לתוך הבור. ונפק"מ, שלפום סברא הדין השומע דרך מכשיר שמיעה ואא"פ לו בלא"ה, לא איכפת לן בשמיעתו קול הברה].

ועדיין יש לחלק, דשמא מגילה קיל טפי לענין זה משופר, שהרי לא מצינו דין הקורא מגילה לתוך הבור (ואדרבה, יש מקום להוכיח שיצא. ואכ"מ. וראה גם אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יג'רסה בדין קול הברה במגילה. וש"נ). והנה, הצ"צ שם נחית לבאר ריעותא דתקיעה לתוך הבור למ"ד שהתוקע נמי לא יצא, והוא עפ"ד הרא"ש ר"ה פ"ד סוסי' יו"ד, בהחילוק בין שופר למגילה, שבשופר גם תוקע לא יצא כשתקע לתוך הבור, דמינה משמע שבמגילה יצא גם בקרא לתוך בור. ותלוי גם בעומק הבנת דברי הצ"צ בטעם ששמיעת קול הברה גרעא טפי מהעדר השמיעה לגמרי. ועצ"ע. ועוד, שמצינו שי"א שבמגילה ח"ע וחב"ח מוציא א"ע דלא כבשופר, ול"א דאתי צד עבדות שבו ומפיק צד חרות שבו – ראה סברת "א' מהגדולים" בשו"ת הרדב"ז ח"ב ססת"ח (אלא שדחאו). צפע"נ שופר פ"ב ה"ג (לגבי לולב, עיי"ש טעמו). שו"ת אבנ"ז או"ח סתמ"ב (כסברת הצפע"נ, וקאי לגבי מגילה). שו"ת הר צבי ספ"ה (כנ"ל).

מילואים יג (הערה 195)

ובפוסקים הביאו גם בשינוי הטעמים בין מלעיל למרע כשהמשמעות משתנה (כגון "בערב היא באה" שצ"ל מלרע, ובפסוק "ולא באה" צ"ל מלעיל, וכשמשנה משתנה המשמעות בין לשון עבר ועתיד, ולפעמים משתנה משמעות התיבה לגמרי) – ראה א"א מבוטשאטש תנינא סי' קמב ד"ה מה שכתב רש"י. ערוה"ש סי' תרצ ס"כ. וראה שו"ת אורים גדולים ס"ג בדגוש ורפה, והובא בכה"ח סי' קמב סק"ט. (וראה גם בב"י או"ח סי' קמב בשם רבינו מנוח שצריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה. וראה בשו"ת מהר"ם מינץ ספ"א שהזכיר גם מלעיל ומלרע. ואף דהתם קאי אלכתחילה (וכן מוכח שהבין בפר"ח שם סק"א. אבל במעשה רוקח לרמב"ם תפלה פי"ב ה"ו בדעת הרמב"ם שמחזירים אותו גם בזה) – ראה בשו"ת בית יעקב מצוויזמיר סע"ו שכתב עפ"ז בדעת הרמ"א שם, דחשיב הענין משתנה. ולפעמים מלעיל ומלרע גרע מהשינוי בין נופל לנפל, דהתם הוא רק שינוי בזמן, ודרך הפסוקים לדבר בלשון עבר גם בעתיד, ובלשון הוה מדבר בין בלשון עבר ובין בלשון עתיד (ראה פירש"י חיי שרה כד, מה. ראב"ע לך לך יז, טו. שם תהלים א, א. ועוד). ורמז לסברא זו בא"א מבוטשאטש שם ד"ה ויהיו על. וראה שם מהדו"ק ד"ה הקורא קרא. שם ד"ה קרא הקורא בפרשת עקב. שם בסוף הסי' ד"ה קרא הקורא בהתורה).

ויש שהקלו בזה. וראה גם א"א שם בריש הסי' ובד"ה אתמול, שאם העולם אין מדקדקין כ"כ ולא הרגישו שינוי משמעות אין חשש (ומיירי בשינוי מקמץ קטן לגדול וכדומה, ובאופן שהשומעים מבינים היטב דקדוק לה"ק ומ"מ לא הרגישו בשינוי). ויש שנסתייעו בסברא זו, ממה שמצינו יתר על כן, בשו"ת מהרי"ט אה"ע סט"ז "דמאחר שיודעים אנו שכך מנהגו לבטא אותם אותיות בשיבוש זה היא אמירתו" – ראה שו"ת זרע אמת סרע"ט. דברי מלכיאל ח"ה ס"כ. (וכן מצינו לענין שינוי ההברות – ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס"ה. ועוד. וראה בארוכה שו"ת נצר מטעי פרידמאן ח"א ס"א, ובהמסופר שם סק"ח). ולענייננו – ראה שו"ת בית אבי ח"ה סי"ז. אג"מ ח"ה ס"ד. וכעי"ז בשו"ת עולת יצחק ח"א סכ"ה מחמת שאינו שוה לכל נפש. וראה יבקשו מפיהו פורים ח"א ע' קי.

ועוד מצינו להקל מסברא שאין הטעמת התיבה גורמת להפירוש, והוא רק מכללי הקריאה, וכדמוכח מזה שיש יוצא מהכלל (ראה כעי"ז בא"א שם מהדו"ק בריש הסי') – ראה שו"ת רביד הזהב משרקי (מח"ס שתילי זיתים) סמ"א ואילך מו"מ בד"ז (ראה שם ע' עז. ע' פ. ע' פו). אמת לייעקב קמינצקי סי' קמב בהערה. וכבר הקשו דמאי שנא משינוי בנגינות הטעמים כשמשנה המשמעות. וגם דלאו בכל מילי איתמר הך מילתא שיש יוצא מהכלל.

ועוד איכא למיסבר סברא להקל כשהמשמעות מובנת מתוך הענין (ראה ברכות ג, א: התם מוכחא מילתא) – ראה א"א שם מהדו"ק בסוסי' קמב ד"ה קרא הקורא. קריינא דאיגרתא ח"ב סשכ"ה. שו"ת בא"מ ח"א ס"ד. ישמח ישראל דרדק פט"ז בסופו (ע' קעב). קובץ אור ישראל גל' עח ע' יח. המדריך להוראה חו' ד.

איברא, שחלק מהסברות הנ"ל מתאימות גם בשאר טעויות. (וראה שו"ת פאת שדך ח"ב סכ"א. הליכות שלמה פורים ע' שלא הערה 125. שם תפלה פי"ב סכ"ד (ע' קנב). יבקשו מפיהו פורים ח"א ע' קכא). ומ"מ אין לנו להקל בכל טעות כגון דא. וגם בא"א שם גופא נראים הדברים כסותרים קצת ממקום למקום, שלא מצינו שם משנה והלכה ברורה במקום אחד. ודוגמא לדבר כשאומר תיבה אחרת לגמרי, רק שהענין מובן מתוך ההמשך שבודאי לא יצא, כדמוכח בכ"מ בפוסקים. ונראה שכל הסברות הנזכרות משלימות זא"ז, שרק בשינוי חיצוני שאינו מגוף הקריאה, והעולם אינו מרגיש בו, וגם לא ידעו מעצמם לקרוא באופן הראוי, אפשר להקל כשהענין מובן מתוך ההמשך.

והנה, כ"ז לענין קריה"ת, וכש"כ במגילה, שאין מדקדקין בטעויותי'. וא"ש דלא אישתמיט בשום דוכתא לעורר בקריאת מגילה להקפיד על כך ועל כיו"ב, רק לגבי קריה"ת. וגם בערוה"ש שם שכ"כ לגבי מגילה – ס"ל שלמעשה בדיעבד יוצא. ובכ"מ מצינו שלא יהא אדם נוקדן (דא"ז פ"ו) והנדקנין לגנאי איתמר, שמדקדקים יתר על המדה (ראה ירושלמי ברכות פ"ז ה"ג). ולדברינו אפ"ל שרק בקריא"ת יש להקפיד בכיו"ב, כשאין השינוי בעצם התיבה. וראה בהערות הבאות. וכבר ביארו בכ"מ, שמצות קריאה דמגילה היא כאגרת, ולפרסומי ניסא, ול"ד לחובת דקדוק בקריה"ת, שהוא מדין לימוד ופירוש התורה "ויבינו במקרא", ואדרבה – מעליותא איכא בהעדר דקדוק במגילה שתהא כקריאת אגרת, וכמו שמצינו בכ"מ בנוגע לאופן הקריאה (ללא טעמים, או ללא הפסק. ואכ"מ). וראה גבורת יצחק סורוצקין פורים סט"ו.

מילואים יד (הערה 196)

וכדין קריה"ת (ראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תרכה). אלא שבמגילה אין גוערין בו (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ד) בפי' "גוערין") בטעות שאינו משנה המשמעות. וכצ"ל בדעת הרמ"א או"ח סי' קמב ס"א ודעמי',

שגם בקריה"ת אינו חוזר כשלא נשתנה המשמעות, דא"כ מאי עדיפותא דמגילה שאין מדקדקין בטעויותי' (ראה ב"י או"ח שם ד"ה והרמב"ם. כס"מ תפלה פי"ב ה"ה. פר"ח וביהגר"א או"ח שם. וכולם נסתייעו מהירושלמי מגילה פ"ב ה"ב שקאי לגבי מגילה, שבקריה"ת מדקדקין) – דשאני קריה"ת שגועדין בו. וכעי"ז כתב בבני ציון ליכטמאן שם סק"א, שבירושלמי מיירי בקורא ביחידות דליכא חשש הלבנת פנים, ואהא קאמר שדוקא במגילה אין מדקדקין משא"כ בקריה"ת. אבל בקורא בציבור אף בקריה"ת אין מדקדקין כשלא נשתנה המשמעות. (איברא, שבהגהות חכמת שלמה סתר"צ פי"ד ר"ל שבקריאת המגילה בציבור גרע טפי, וחוזר גם כשאין המשמעות משתנה. אלא דהתם קאי רק בשינוי לקרוא כהכתיב, וכדלקמן. ואתרווייהו קשיא לי, דהא עובדא דהירושלמי הוה קמי דרב, ואיהו חש להא דרב אסי לקרותה בעשרה דוקא (מגילה ה, א)). ועוי"ל, דשאני הא דמגילה, דמיירי בטעות בקרי וכתיב (יהודים ויהודיים) דחמירא טפי – ראה גם אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תרצג ובהנסמן שם. וי"ל דקמ"ל שרק במגילה אין מדקדקין בטעה בקרי וכתיב כשאינו משנה המשמעות, דהרי אהכי קאי הך דאין מדקדקין בטעויותי' לגבי מגילה, ראה לקמן בהע', אבל בקריה"ת בטעה בקרי וכתיב חוזר. וכ"מ בשלה"ג מגילה פ"ב (ה, ב בדפי הרי"ף) בדעת ריא"ז, ממש"כ "אבל בקריה"ת אם טעה וכו' אלו שאינן נקראין ככתיבתן מחזירין אותו". (וצ"ע שהביא דוגמא מאם לואם, ולא מצינו קרי וכתיב כה"ג. ובדוחק י"ל שנתכוון לומר שקרא שלא ככתוב ולא קאי כלל מענין קרי וכתיב. ולא נהירא. ואולי דוגמא נקטי'). וראה גם שו"ת סת"ם סי' פו. ולהדעות שבמגילה אינו חוזר גם כשמשנה המשמעות (כדעה קמייתא בשו"ע או"ח סתר"צ סי"ד) – א"ש בלא"ה. אלא שלא מסתבר לומר כן בדעת הרמ"א, שלא הגי' כלום בדיני מגילה. וראה שו"ת משנת יוסף ח"ז סי' קלט סק"ד. ואולי אפ"ל כבהערה הקודמת, דנפק"מ שבקריה"ת חוזר גם בשינוי בין מלעיל למרע. וכ"מ בהמשך הדברים בב"י שם. וי"ל גם באו"א עד"ז, דקאי בטעות בשינוי הטעמים, שהרי במגילה קוראים כאגרת ללא הפסק, ויש שכתבו גם שקראו ללא טעמים, ואולי אפילו בשינוי הענין אם הוא רק מחמת הטעמים. וראה גם הנוספות למנחת שי ד"ה ומדברי הרא"ש, דמשמע הכי. וכש"כ אם נאמר שבמגילה הוא רק משום שה"ז בגדר "לא קרא כולה" כדלהלן בהע' מדברי הטור, וממילא כשאין שינוי בלשון שפיר דמי.

מילואים טו (הערה 197)

והנה, הטושו"ע העמידו ד"ז במחלוקת, שתחילה נקטו בסתם שאין מדקדקין, ולאחמ"ז כ' "וי"א" (או: "וי"מ" – בטור) דהיינו דוקא בטעות שאין הל' והענין אחד. ונקטינן שסב"ל.

(ובעורוה"ש שם ס"כ, משמע דס"ל דבדיעבד יצא אפי' להי"א. וצ"ע, שהרי אף מדקדקין מיירי בדיעבד, וכתבו הראשונים דהיינו דוקא בטעות שהל' והענין אחד. ומהיכ"ת לחלק בין בדיעבד לדיעבד. אמנם, אף שכ"ה בפשטות, אין הדבר מוכרח דמיירי בדיעבד, ואף אם לכתחילה יש לדקדק, היינו ככל קריאת פסוקים בנ"ך, ולא מדין מגילה קאתינן עלה. וראה עוד לקמן. וכ"ה פשטות הפי' אין מדקדקין, גם לכתחילה, אף שהוא פלאי. וכ"מ מהא דלא אהדר רב לתלמידיו. ומשמע גם לכתחילה. ועוד, שאם הוא מחמת שנקראת אגרת, דינא הכי לכתחילה ג"כ, אף שאינו מוכרח, וכבטעות בכתיבה).

וכ"כ בשו"ג שקל"א בארוכה, שהסתם הוא כד' הרמב"ם פ"ב ממגילה ה"ז והרא"ש מגילה פ"ב ס"א שלא חילקו בזה. וכ"ה בלב מבין נבאורו לרמב"ם שם. וכ"מ במו"ק סוסי' תרצ. ושמעתי באומרים לי להקשות (וכ"ה בהגהות איש מצליח למשנ"ב. וחחזו החזיקו אחריו כו"כ, וכ"כ אלי באריכות א' התמימים שי', וחלק גדול מהבא לקמן, כולל בהמענה, הוא מדבריו), שבאמת אחד העיון מתברר דליכא בראשונים מ"ד דס"ל שיצא, שהרי בב"י לא הביא כלל ד"ז שהרמב"ם והרא"ש חולקים ע"ז, וכל כי האי הו"ל לפרושי. וגם במש"כ בשו"ג ולב מבין בהבנת ד' הרמב"ם – הרי המ"מ הביא דברי הרשב"א (דס"ל לחלק בסוגי הטעות) על דברי הרמב"ם שם, וע"כ דס"ל דלא פליגי. (וכמ"ש הב"י בעצמו בכגון דא בכמה דוכתי – ראה ב"י יו"ד סי"ג. שם סקצ"ו. חו"מ סקע"ה סקפ"ו שם סשפ"א. ועוד).

אלא שאינו מוכרח, שכיון שברמב"ם אין הכרח גמור, עדיף לי' להמ"מ כאן שלא לנקוט בלישנא דפלוגתא. וכש"כ בהגמי"י שהב"ד הטור בשם י"מ, ואיכא לפרושי בריוח שחולק על הרמב"ם, וכדרך הגמי"י להביא שאר דעות.

והן אמנם שבמעו"ק לרמב"ם שם ר"ל בהיפך, שמל' הרמב"ם מבואר להדיא דדוקא בכה"ג שהקריאה משובשת יצא, אך אי איכא גם שנוי המשמעות לא יצא. וכן פי' במנות הלוי עה"פ ותקרא אסתר להתך (אסתר ד, ה–ז). וכ"נ שהבין בגנזי המלך להגרי"ט ויי"ל. אבל במ"מ מבואר שלא פי' כן, ממה שתלה הדבר ברשב"א ולא ברמב"ם גופא. ועוד, שכפל ל' הרמב"ם "טעה בקריאתה וקרא קריאה משובשת", משמע דתרתי קאמר, ואות ו' ד"וקרא" הוא ו' החילוק, וכמו או. (ולא סגי לי' לכתוב רק "קרא וטעה" כלשונו בהל' תפלה פי"ב ה"ו). ואם מחמת הלשון "משובשת" – לכאורה איפכא הוא, וע"ד "גירסא משובשת" (וראה רמב"ם גירושין פ"ט הל"א. ולהעיר מרמב"ם ס"ת פ"ח ה"ד) שהכוונה לשינוי משמעות. וכן בלשון הרמב"ם – בהקדמתו לס' היד (נשתבשו הדרכים. וראה טוען ונטען פי"א ה"ב), ק"ש פ"ב ה"י (להזהר מדברי השיבוש באותה לשון. אבל ראה אורה ושמחה לרמב"ם מגילה פ"ב ה"ז) תפלה פ"א ה"ד (שכשגלו נתבלבלה שפתם ואינו יכול לדבר אלא בשיבוש) תפלה פ"ד הי"ז (שתוי שיכול לדבר בפני המלך אינו משתבש. ועד"ז בביאמ"ק פ"א ה"ג, בשתה חלב ונשתבשה דעתו) תפלין פ"א הי"ט (שכבר נשתקע לשון יווני ונשתבש), קדה"ח פי"א ה"ב (שחכמים גדולים נשתבשו בחשבון התקופות) סנהדרין פכ"א הי"א (כשהבע"ד נשתבש בטענתו מפני הסכלות). ואל תשיבני שקריאה משובשת שאני שו"ל שרק הקריאה משובשת ולא ההבנה, שכ"ז דחוק ביותר לפי פשוטן של דברים, ובפרט שהוסיף וכתב גם לישנא דטעות. אלא של' אין מדקדקין מורה דקאי בענין של דקדוק גרידא (ראה רמב"ם ק"ש פ"ב ה"ח וה"ט. חינוך מ' תכ. אבלל ראה תר"י ומאירי ברכות טו, א לבוש סס"א ס"כ). ויל"ד. והרי כמה רבוותא ס"ל בדעת הרמב"ם לגבי קריה"ת שמחזירין אותו דקאי רק כשמשנה המשמעות, ומינה, שבמגילה שכתב אין מדקדקין דקאי גם בכה"ג.

ואין לכחד שפירוש המער"ק דחוק ביותר, ושפשטות סתימת הרמב"ם דבכל גווני יצא, מדלא חילק, וסמך על הקוראים בספרו שיבינו כפשוטו, ומאין להם לדעת לחלק בין טעות שמשנה המשמעות לשאר טעות. וז"פ. וכ"ה גם בכל הראשונים שהעתיקו דברי הרמב"ם כצורתו. וכן הבינו חכמי תימן כפי' הגר"י קפח, עולת יצחק רצאבי ח"ב סל"ה. ועוד. וכבר העירו שבאגדת אסתר ט, איתא כעין לשון הרמב"ם.

ובנוגע לד' הרא"ש – הרי הרא"ש הביא ג"כ סיום ד' הירושלמי בהני תרי דהוו יתבו קמי דרב וכו', ואיכא לפרושי שהכוונה דוקא לטעות כי האי, אף שי"ל דהו"ל להרא"ש לפרושי בהדיא. וכבר כתב הב"ח סתר"צ שם, שבהכרח שכ"ה כוונת הירושלמי, עיי"ש. (וראה מש"כ להשיג ע"ד בחלקו של ידיד שם. ואכ"מ בזה). אלא שיל"פ ברא"ש ודעמי' (וגם בירושלמי) שבא להשמיענו שנחלקו תלמידי דרב בחילוקי גירסא.

אמנם, בב"י כתב שיל"ד ולומר דסו"ס הרי קראה וכו'. ומשמע שבא לומר ולפרש דאיכא פלוגתא. אבל אפשר שלא כתבה אלא בדרך דחי' בעלמא, ולא נתכוון לדחות ד' הראשונים שכ' כן, וכוונתו רק לבאר ל' הטור שכ' תחילה ד' הירושלמי בסתמא ושוב כ' "וי"מ וכו", כיון שיש מקום לחלוק ע"ז, ולכן לא כתבו כדבר המוחלט, ולא שדעת הטור לחלוק על הנך ראשונים דס"ל הכי.

ובנוגע לל' הטושו"ע שנקטו סתם וי"א – איכא לפרושי דלאו משום דפליגי, אלא משום דלא מצאו ד"ז מבואר בהרבה פוסקים מובהקים, וכמ"ש בכיו"ב הסמ"ע חו"מ סט"ז סק"ח. וכבר כתב בשו"ת בית דוד (או"ח סת"ט. סתמ"א. ועוד) דהיכא דהסתם אינו סותר בפירוש את הי"א קייל"ן כי"א. והשו"ג גופי' הב"ד רבו הבית

דוד בסו"ס תרכט. ועוד, שבהיות והרבה ראשונים כ' לחלק כן בהדיא, הרי כבר כתב היד מלאכי כללי השו"ע סי"ז (ועוד) בכיו"ב דקיילי"ן בכה"ג כי"א. ולהעיר מלשון הלבוש כאן שכתב "י"מ" ולא "וי"מ". ודוק.

איברא, שרבים ושלמים חלקו על כלל הנ"ל שהביא הסמ"ע (ראה הנסמן בקובץ ויען שמואל ח"ה סכ"ח – ע' שפח ואילך). ותו, שבנדו"ז בלא"ה לא יכונו דברי הסמ"ע, וכמ"ש ביד מלאכי בכללי השו"ע סי"ב, שכונת הסמ"ע כשהי סברת יחיד דוקא אבל אם ב' או ג' מהפוסקים ס"ל הכי לא יתכן לכתבו בשם יש מי שאומר. ועיקר כוונת הסמ"ע במקום שמצינו כן רק אצל יחיד, וליכא מאן דפליג. ועוד, שבכמה דוכתי מצינו סתם השו"ע כדעת יש מי שאומר, ומה נגרע חלקם של ראשונים אלו, שלא אבה הב"י לקובעם בסתם, והאריך עלינו את הדרך. ובשלמא כשהיא דעה מחודשת ולא מצינו כמותה, וסתימת הפוסקים נגד דעת היחיד, נזקק לקובעה בשם י"א, כיון שלא נתבאר הדבר להדיא. אבל את"ל שכך מוכרח בירושלמי, ושז"כ הרמב"ם והרא"ש וכו', הו"ל לכתוב כך בסתמא. וראה ובארוכה בויען שמואל שם.

והנה מהראשונים שכ"כ בהדיא, ה"ה: רמב"ן, רשב"א (וגם בשו"ת – ח"א סתשכ"ז), ריטב"א, צרור החיים, ר"ן, נמוק"י, אר"ח (לגיסת הב"י בדבריו), ועוד. אלא שכמה מהם לא היו למראה עיני הב"י.

ובנוגע לד' הריא"ז – שקו"ט בדעתו אם אפי' בשינוי משמעות יצא.

ומצ"ב מה שכתבנו לענות לא' מהנ"ל (נוסף על הנזכר בארוכה ובפרטיות בין השיטין לעיל), שהאריך למעניתו שיש להכריע שיחזור ויברך. ואף שאין ברכות מעכבות – למה יפסיד הברכה: השקו"ט כאן הוא בדעת הרמב"ם (ועד"ז – הסמ"ג, המאירי, האהל מועד, כלבו, חי' ופירושי מהרי"ק ע' 342. ועוד) שלא כתבו לחלק בהכי. ושקו"ט בפ"ע בנוגע להרא"ש שהביא גם את סו"ד הירושלמי (ועד"ז – המאורות, רי"ו, מרדכי, אגודה, שבה"ל, תניא רבתי, ועוד), וכנ"ל. ויצויין, שרבו בראשונים בנדו"ז הגירסאות בהביאם בירושלמי. ואכ"מ.

ולמעשה, מצינו לכמה פוסקים שנקטו שיש כאן פלוגתא בדין. וכמה רב גוברי' לכתוב דליכא למ"ד דס"ל הכי, אף שהביא בעצמו כו"כ. ולהורות להיכנס לחשש ברכה לבטלה, שלכמה דעות חוששים לכך גם בדעה יחידאה. וכש"כ בסתם וי"א.

והרי כמה חלקו על סברת הבית דוד בסתם וי"א. ומהם בעל ערך השולחן בריבוי מקומות. וכש"כ כאן שהראה המחבר כבר מקורו בב"י. וכן בטור הביאם כב' דעות. ובשו"ג ולב מבין כאן בודאי לא ס"ל הכי. וכ"נ בפר"ח שהבין בדעת המחבר שבפלוגתא תליא (אף דלדידי' העיקר כי"א), וכן הבין הב"ח בכוונת הטור (והקשה עליו), וכנ"ל כ"נ גם במו"ק.

ובכ"מ לא נקט השו"ג כסברת רבו הבית דוד בענין זה, ראה בכללים בריש או"ח א, יח ויט. שם יו"ד קס, לב. וראה גם שד"ח כללי הפוסקים יג, יא שם יח. ובשו"ע אדה"ז שמח קו"א א. ודוק בפמ"ג שמה במ"ז ו. (אמנם, התם משמע כן מהל' בדעה קמייתא. וכבר כתב בזה בכללי הפוסקים וההוראה כלל עג). וראה אדה"ז רנה קו"א א. רסא קו"א ג. ועוד.

גם משמעות המנהיג אפילו בקריה"ת שלא להחזירו. וכש"כ במגילה. ונת' בכ"מ בהחילוק בין קריה"ת למגילה דקיל טפי דבעינן רק שידע עיקר הסיפור וכו' (אף שי"ל גם לאידך, שמה"ט גופא כשאין הסיפור מובן י"ל דלא יצא, וגרע מדיני קריה"ת. ודוחק. וגם ההיפך ממשמעות הפוסקים. ועוד, דא"כ למה להו לתלות בזה שלא קראה כולה, ועדיפא הול"ל. איברא, שילה"ע, שהב"ח ס"ל כדעת המנהיג בקריה"ת, ואעפ"כ במגילה ס"ל דמוכרח בכוונת הירושלמי שלא יצא כלל).

ולהעיר גם מלקט יושר ע' 156. אמנם, איהו לא מיירי בטעות שאין הל' והענין אחד כי האי דיושב ישב וכו'.

ואף גם זאת, הרי מפורש בגי' ארחות חיים שהביא בב"י שהיא רק דעת "יש אומרים". ולהעיר מש"ך יו"ד רא, מא. ודוחק להעמיס בדבריו כמו שר"ל בכוונת הטושו"ע שהי"א אתא לפרושי. ותו, דבשלמא בטור שכ

קריה"ת. ואכ"מ. אבל ראה עולת יצחק שם.

וגם אפשר דקאי רק בחיסר תיבה כמשמעות דבריו בשו"ת א, תסז. וכן מדבריו בחי' על הש"ס, "שאל"כ לא קראה כולה". אבל כבר כתבו הלבוש, של"ה (מס' שבת שלו יח), א"ר, לבו"ש, פמ"ג, גר"א ועוד – דכיון שישנה המשמעות הוי כלא קראה. ופשוט.

ובהיות ורבו הכותבים שהסיטו דעת השו"ע להכריע שדעתו לפסוק כי"א – אציב ציונים לכ"מ שהאריכו להוכיח בהיפך, ראה בכל הנ"ל בשו"ת דברי בניהו ד,יז. ברכת יוסף (מיכאל) ב, קטו. קובץ יתד המאיר גל' 185 סימן פו – ע' 320. קובץ דברי חפץ טז ע' קלז.

ולאחרי כל הנ"ל, פשוט שאין לנו לפסוק בסכינא חריפא כנגד פוסקים מובהקים שעל פיהם נתפשטה ההוראה. ובפרט בחשש ברכה לבטלה.

ועוד איכא בגווה, מחמת ריבוי הדעות בגדר שינוי משמעות וכו', ועוד דלאו כו"ע בקיאים בזה וכו' – ראה גם חיי"א וכה"ח שם.

ואף גם זאת, שאעיקרא דדינא גם את"ל שבודאי לא יצא, צע"ג לפסוק שצריך לחזור ולברך באותה מצוה גם אם הפסיק או הסיח דעתו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' מ'תשנ שהארכנו מזה. ובהצטרף גם עיקר הספק אם יצא או לא, בודאי מורינן לי' שלא לברך.

מילואים טז (הערה 198)

ובהשמיט תיבה חמור טפי – ראה מג"א סי' תרצ סק"ד. בה"ל שם. ועכ"ז, באינה מפסדת הקריאה קורא ללא ברכה לחוש לדעת החולקים.

וראה שו"ע אדה"ז סי' רפב ס"כ ס"אפילו אות אחת" (ובאמת, כ"ה ברמב"ם תפלה פי"ב ה"ו ובשו"ע או"ח סי' קמב ס"א לגבי "דקדוק אות אחת", ועז"כ ברמ"א שם לחלק דקאי רק כשהענין משתנה, משא"כ בנדו"ד קאי בדילג אות אחת). ולכאורה ה"ט דקאי בשבת שחרית, שכל תיבה מעכבת. וראה גם במשנ"ב סי' קמב בבה"ל ס"א ד"ה אין מחזירין. ולכאורה מגילה נמי להא דמיא. וראה גם בחיי"א שם "אפילו השמיט אות א'", והובא במשנ"ב סתר"צ בבה"ל סי"ד ד"ה אין. ומפורש הדבר בריטב"א מגילה יח, ב שגם בהשמיט אות ולא קראה לא יצא. (אמנם, מדבריו משמע דקאי רק כשהענין משתנה. וראה לקמן).

ומ"מ, כתבנו להלן להקל כשהקורא הבליע אות בקריאתו, באופן שאינו משנה המשמעות והענין מובן מתוכנו, מחמת הסברות שהזכרנו לעיל בהערה.

ועוד, שבלא"ה בהכרח לומר שכשאין שינוי כלל בהענין יצא בדילג אות, שהרי בקרא יהודים במקום יהודיים מפורש להדיא שיצא. (ומש"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה ס"כ שג"ז שינוי משמעות – הוא היפך כל הפוסקים). ואם לא שנאמר דשאני מגילה בענין זה שאין מדקדקין בעיוויתי' משאר קריה"ת, נראה לחלק, דתלתא גווני איכא, א. כשאין הענין משתנה כלל, כבקרא יהודים במקום יהודיים, שבודאי יצא. ב בשינוי משמעות, ובזה גופא – תרי גווני שינוי משמעות איכא, שינוי שהאות (או התיבה) בא ללמד משהו, אבל עיקר הענין עדיין מובן בל"ז, כגון שינה מ"ואם ל"אם" (כבירושלמי מגילה פ"ד ה"ה), או שינוי גמור, שמשמעות הענין משתנה לגמרי. ובדילג אות חמור טפי ואף כשיש שינוי קל חוזר. (וגם בריטב"א בא לומר שאף כשעיקר הענין אינו משתנה, מ"מ אם נחסר הענין שהאות בא ללמד עליו ה"ז בכלל שינוי. ורמז לזה המהדיר בריטב"א שם). והדבר מפורש בהמנהיג הל' שבת סנ"ב דאף דס"ל שלא להחזיר כששגג הקורא שלא להלבין פניו, והביא דוגמא מקרא לאהרן הרן, סיים עלה שבטעה ביתרון או חסרון אות אחת אין עצה ואין תבונה ויש להחזירו עד שיקרא כהוגן. ונראה, דשאני אהרן והרן וכן יהודים ויהודיים שאין הבדל במשמעות (וכ"ה בכ"מ שקרא לאהרן הרן הוא בכלל ד"ז שאין הענין משתנה. והאריכו בזה. ואכ"מ), לשאר שינוי אות שמשנה משמעות הענין. ועוד, שבקרא לאהרן הרן רגיל שמבליע אות, והכל יודעים שכוונתו לאהרן. וכן י"ל עד"ז בקרא יהודים במקום יהודיים, ו"הוא טעות ושינוי קל" (כל' הצ"צ בשו"ת אה"ע סי' קעב סק"ג. וראה שם סרמ"א).

ועוד איכא בגווה, שבפוסקים כתבו שמה שאין מדקדקין הוא רק "בטעות שהלשון וענין אחד" (כל' הטושו"ע סתר"צ סי"ד), ומשמע דתרתי קאמרי, והיינו דלא סגי מה שאין הענין משתנה, אלא שצ"ל גם באופן שאין שינוי בלשון, ובטור הוסיף בזה "שאם לא כן לא קראה כולה" (וכ"ה ברשב"א מגילה יח, ב ד"ה הי' כותבה. ר"ן שם ה, א בדפי הרי"ף ד"ה וגרסי'. ועוד. וראה ב"י שם). וראה גם בא"ר סי' קמב סק"ה (לענין טעות בס"ת) בדוגמא דכשב וכבש, שאף שאין הענין משתנה הלשון משתנה. ואת"ל שכ"ה הפירוש לגבי נדו"ד בטעות בקריאת המגילה (וכ"כ לפרש בנפש חי' לאנדא מגילה יז, א ד"ה אם כוון) – בהכרח לומר דשאני יהודים ויהודיים שהוא בגדר "שהלשון אחד", לפי שאין שינוי ניכר בביטוי התיבה, כל' הרמב"ן מגילה יז, א "שאין בין יהודים ליהודיים שום הפרש ושינוי בלשון" (וראה נפש חי' שם. ושם כ"כ בקורא יהודיים במקום יהודים, אבל מסתבר דה"ה איפכא. וראה שו"ת הראנ"ח סל"ו. אלא שלמעשה הקרי "יהודים" בכל פעם. אבל להעיר ממנהגי חת"ס מהדורת תש"פ ע' תצט ואילך), משא"כ בחסרון אות דמינכר בביטוי התיבה שוודאי חוזר. וכ"ה בצרור החיים דרך ח ס"ב, שבטעות שהלשון מתחלף חוזר. וראה גם ערוה"ש או"ח סי' קמב ס"ג ואילך מש"כ לחלק בין שינוי בעצם התיבה כגון כבש וכשב לשאר שינויים. וכדבריו, כ"נ בחלקו של ידיד סתר"צ ד"ה וי"מ דוקא בטעות. אלא ששאר הפוסקים לא חילקו בהכי. ומדבריהם מוכח שא"צ לחזור רק בשינוי ענין, אבל לא בשינוי לשון גרידא. וראה גם יוקח נא שם סקי"ד מה שתפס על חלקו של ידיד. וכן העיר בזה בשו"ת שרה"מ ח"ז סי' קלו על דברי עדוה"ש. וראה גם שו"ת דברי אור ח"ד סנ"ז סק"ב. ונראה שפירשו "שהלשון והענין אחד" באו"א, כלומר שגם בלשון שאמר בטעות הענין עדיין אחד עם המכוון. וי"ג: "שהלשון בענין אחד".

מילואים יז (הערה 208)

גם בקורא במגילה כשיחה, אין לו לקרוא בקול שלא לבלבל אחרים, שיתנו דעתם אליו ולא לש"צ (כנ"ל בהערה הקודמת, אם לא שמכוון להוציא לכל מי שיתן אליו לקריאתו ולא לש"צ – הנהות הגרב"פ, הובא במשנ"ב סתר"צ בשעה"צ סקי"א)

והנה, בפוסקים הובא שראוי לקרוא מלה במלה מתוך מגילה כשירה מחמת החשש שלא ישמע איזה תיבה מחמת הרעש. אבל במט"מ סתתר"ב כתב גם מחמת החשש שיפנה לבו לדברים אחרים (ראה להלן מזה). ודברי לא הובאו בפוסקים. אלא שמ"מ ראוי ונכון – אף שאינו מוכרח מן הדין – שיכוון לבו לכוונת הענין, והקריאה בעצמו בפה מועילה לכך. ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'פב.

וראה בנימוקי או"ח ממונקאטש סתר"צ סק"א, שכתב שכשאומר הדברים בפיו גם אם אינו מכוון לפירוש הדברים וממילא פונה לבו לדברים אחרים, אתי דיבור דהמגילה שקורא בלחש ומבטל מחשבה זרה מה שפנה לדברים אחרים במחשבתו. ולכאורה לא נצרך להגיע לזה, שכל חומרת הלבושי שרד (למג"א סתר"צ סקט"ו) להחמיר בחושב מחשבות אחרות מעיקרא קאי רק בשומע, וגם בזה – יתכן דקאי רק בשקוע במחשבתו ולא הרגיש כלל ששומע המגילה כעת (ויעו"ש אצלנו). אבל בקורא בפיו מעיקרא לא איכפת לן במה שאינו חושב בתוכן התיבות, ולא רק מטעם אתי דיבור. ובמכ"ש מברכות ק"ש שכתב בשו"ת הרא"ש כלל ד סי"ט (הובא בטושו"ע – ודאדה"ז – סנ"ט ס"ד) שיברך כאו"א לעצמו מחשש שיפנה לבו, ונתפרש שם להדיא שבקורא בפיו אין בית מיחוש אם יפנה לבו, שאף אם קרא מקצתה בלא כוונה יצא (וראה שו"ת מנח"ש ח"א ס"א). וכש"כ במגילה דקיל טפי.

ולגוף החשש שיפנה לדברים אחרים, כבר כתבו הפוסקים דסגי בעוקב במגילה (או חומש) שאצלו אחר כל תיבה, שבזה ודאי ששומע. וכ"כ בשו"ת אר"צ ח"א סמ"ה. ועוד. וכ"כ אאזמו"ר בשערים מצויינים בהלכה סי' קמא בקו"א לסי"ג מד"ע. וכנראה ס"ל הכי גם בדעת רבו בעל נימוקי או"ח. ולכאורה בשו"ת הרשב"א ח"א סתס"ז, מרא דהאי שמעתתא שא"צ כוונה בכל תיבה, מפורש

שא"צ לתפוס המגילה בידו, לפי שא"צ כוונה בכל תיבה. אלא שמ"מ עצה טובה קמ"ל, להחושש לזה, שבכה"ג ודאי ליכא חשש. (ובשו"ת אר"צ כתב שיש סמך לדבריו מהנהגת אחד מן החכמים שהביא הרשב"א שהי' תופס המגילה בידו. והרי הרשב"א שלל דעת חכם הנ"ל). או"י דלא קיי"ן כרשב"א, דאיהו שלא חשש שיפנה לבבו. אבל ראה אצלנו שם. ולהעיר מלשון הנמוק"י מגילה יח, ב: אם נוטה בו להבין המשמיע אע"פ שאין הדברים מגיעים לאזנו ואינו מבין אותם יצא. ואפשר שכוונתו כעין הנ"ל.

והנה, יש שהנדזו בקריאה בעצמו שמבטל ההידור דברוב עם. וגם כשנמצא בציבור, אם כאו"א קורא לעצמו ליכא ברוב עם (ראה שו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ו). וכן מבטל החיוב לקרוא בעשרה, שלכתחילה צריך לקרותה בעשרה אפילו בזמנה. אבל יותר נראה שבקורא מלה במלה ה"ז כאמירה אחת, ראה שו"ע אדה"ז סי' קפג ס"י. וכ"כ שם סי' קו ס"ג. סי' קכד ס"ג. סי' קכה ס"א. וראה גם סי' קכד ס"ג. סי' רפד סי"א. ועוד. ויש להעמיס כן גם בדברי הפמ"ג סתרפ"ט בא"א סקי"א. וראה טו"א מגילה ב, א. חי' רעק"א על המשנה ריש מגילה. וכ"כ בשבילי דוד כללי ברכות כלל ג פ"ב סק"ז. ועוד.

וראה ביסוד"ה שי"ב פ"ד, שמי שיודע בנפשו שלא יפנה מחשבתו לבטלה אם שומע ושותק, יותר טוב לשמוע מפי הקורא, כי השמיעה והכוונה באים כאחד, ובעת שמעו יכול לכוון הכוונות בלבו ומחשבתו. אבל אם אינו בטוח בעצמו שלא יפנה מחשבתו לבטלה באם שומע ושותק, יותר טוב שיקרא בלחש עם הש"צ מלה במלה מתוך המגילה כשירה שלפניו.

מילואים יח (הערה 217)

ובפמ"ג סתר"צ בא"א סקכ"א העיר בנוגע למנהג להכות המן, שאם הש"צ שותק הרי מפסיק יותר מכדי נשימה, והב"ד במשנ"ב שם בשעה"צ סקנ"ז. וכ"ה ברוח חיים שם סק"ו. ובחז"ע פורים ע' עט, דאין מדמין היכא דאא"פ מהיכא דאפשר. וי"ל שהוא מענין הקריאה ואינו הפסק, שעיקר מצות קריאה מחמת פרסו"נ, וג"ז בכלל פרסו"נ, וגם באגרת נהוג כך. ובפרט למנהגנו שמכים רק פעמים אחדות, ותו לא, ולא בכל פעם שנזכר המן. ודמיא לקריאת ד' פסוקי גאולה בקול, שגם בזה מפסיק הקורא (אף שיש לחלק קצת, שכשהציבור קורא אי"ז הפסק שג"ז בכלל הקריאה). ועכצ"ל שהוא מענין הקריאה. ודוגמא לדבר מש"כ הפוסקים (משנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ג ע"פ הרא"ש מגילה פ"ב ס"א) להתיר אפי' לכתחילה לדרוש באמצע הקריאה בענינו של יום, שאינו הפסק. וצ"ל דאכתי נק' כאגרת לפי שהוא בכלל פרסו"נ ומענין הקריאה. [ויש המהדרים שהקורא אינו מפסיק וממשיך לקרוא, ורק אחרי שציבור משתתק חוזר וקורא ממקום שלא שמעו. אבל רוב הקוראים לא נהגו כן].

ולהעיר, שבשבה"ל הל' פורים סי' קצח בהנהגת רבינו יהודה בן רבינו יצחק, משמע שבאמצע פסוק ש"ד להפסיק ("לא הי' מסיים בסיום הפסוק אלא מתחיל [פסוק] אחר ו[אח"כ] ממתין"). וכ"ה ברמב"ן מגילה יט, א. ריטב"א שם. **ועוד**. וכן מוכרח להדעות שאינו מפסיק אפי' לנשום בין פסוק לפסוק (וכ"ה בהגמ"י מגילה פ"ב סק"א, הובא בד"מ סתר"צ סק"ג. רוקח סוסי' רלו, הובא בב"י שם. ועוד), שהרי בהכרח לנשום באמצע הקריאה, וכמ"פ. ולפ"ז א"ש. ולהעיר, שכנראה בזמנם ההפסק מחמת הכאת המן הי' גם בסוף הפסוק, ראה במג"א סקי"ט שהיחיד יקרא פסוק או שנים.

אבל באר"ח מגילה סי"ח ובמחז"ו סרמ"ז ובטור סתר"צ, ועוד, מפורש שגם באמצע פסוק לא יפסיק. ולשיטתייהו אזלי, דלדידהו אפשר להפסיק כדי נשימה. ולשיטתם, החידוש להיפך, דקמ"ל שאפי' בין פסוק לפסוק לא יפסיק יותר מכדי נשימה. וכ"ה במג"א סקי"ז. ועוד. ונראה שז"כ הב"י בד"ה לר"נ, עייש"ה. וראה אהלים למהרי"ל דיסקין למג"א שם. ולמעשה, אין המנהג כלל להקפיד שלא להפסיק בסוף פסוק לנשום.

ואוי"ל שגם לזה נתכוון המג"א סתר"צ סקכ"ב במש"כ בענינו, שאין לבטל שום מנהג אפי' יש במנהג צד איסור.

מילואים יט (הערה 232)

איברא, שראינו למי שעלה ונסתפק, במזכה לגבאי צדקה והגבאי לא החליט עדיין למי יחלק, או כמה יחלק, אם יש לדון מדין ברירה, את"ל דמתל"א הן מד"ק, וכדאורייתא דמיא ואין ברירה מדאורייתא. וגם מה שהם שותפים לא מהני, שאין ברירה בשותפין. ונלפענ"ד שהיא חומרא רחוקה מן הדעת, ולית מאן דחש לה, ומעולם לא ראינו מי שמפקפק בדבר. ופשט המנהג מאז ומקדם בקהילות ישראל לחלק לגבאי צדקה ולקערות צדקה שתח"י הגבאים – ראה בכל הנסמן לעיל. ונוסף לכל הסברות שהארכנו בהם בשו"ת באתרא דרב פורים שם (לענין דין חזקה שע"ש אם יש להחמיר במשלו"מ ומתל"א כשל תורה. וראה לענין יש ברירה בעין אליהו מגילה ז, א. וראה עורה שחר (לאנדא) מערכת צ' ערך צדקה), ונוסף גם הוא מה שכתבנו לעיל דהכא שאני שהתנה, ותנאי מהני גם בדאורייתא (ראה עירובין לז, א. שו"ת תשב"ץ ח"א סי' קלח. ובכס"מ פסוהמ"ק פ"ח ה"ח שגם בלא התנה כהתנה. וכ"ה במאירי עירובין שם) – עוד איכא בגווה, שלאביי בתולה בדעת אחרים אמרינן יש ברירה, והכא תולה בדעת הגבאי. ועוד ועיקר, ראה בנתה"מ חו"מ סש"א סק"ח (לענין צדקה) שכיון שביד הגבאי לחלק כפי רצונו אמרינן ברירה שלהם נתרצה תיכף, דבממון אמרינן ברירה. ופשוט שאין טעם וסברא לחלק בין צדקה למתל"א בד"ז.

והנה, לכמה דעות, בנותן לאפוטרופוס לחלק כרצונו לא זכו עניים שאין ברירה בדאורייתא, ואף משבאו ליד גבאי יכול לשנות (ראה שו"ת מהרי"ט ח"א סכ"ב. ועוד). אבל, נוסף לזה שהרבה חולקים, עוד זאת, דמתל"א עדיף מצדקה דעלמא (נוסף לזה שהוא מדרבנן), שהרי רצונו לקיים המצוה באופן המועיל. ועוד ועיקר, דשאני התם שהעניים אינם מבוררים עדיין, והפריש מעות לצדקה ליתומות אשר יראו בעיני פלוני ופלוני, אבל כאן שמות העניים מבוררים כבר אצל הגבאי. וראה גם שו"ת אחיעזר ח"ג סל"ד שכתב לחלק שבנותן לצדקה סתם עדיף, שבכל גווני ה"ז צדקה, ורק שאופן החלוקה תלוי באפוטרופוס, עיי"ש. ועוד שגם לדידהו בנותן לגבאי עדיף, שהגבאי אדם מבורר, וידו כיד עניים (ראה מחנ"א צדקה ס"ב). ובשו"ת חת"ס ח"ו סכ"ז כתב לצדד, שלעניי עירו הרגילים או לעניי א"י ה"ז כעניים מבוררים. וגם בל"ז, באומר תנו מנה לעניים חייב ליתן לעניי אותה העיר, וממילא שייך לכל עניי העיר כבר. וכ"כ בשערי תורה לעוו כלל טז פרט ז (ועיי"ש מש"כ לחלק באופן שלא יגיע לכ"א מהעניים פרוטה).

מילואים כ (הערה 235)

ומש"כ בטו"א מגילה ז, א (והב"ד במשנ"ב סתרצ"ה בבה"ל לס"ד ד"ה או), שאא"פ לקיים משלו"מ ומתל"א בב"א (וראה שו"ת כת"ס סי' קלט **ועוד**) – כאן הרי כוונתו למתל"א לחוד. וכן מוכח בפר"ח שם סק"ד. וכ"מ בא"א מבושטשאטש סתר"צ ד"ה צל"ע (אבל ראה שו"ת אפרקסתא דעניא דלהלן מה שדחה. ולפענ"ד, אין בזה כדי דחי').

וכש"כ למשמעות שו"ת תרוה"ד סי' קיא, שכל עיקר משלו"מ משום אביונים נגעו בה שאין להן כדי סיפוקן לסעודת פורים. ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קצו שבכדי שלא לבייש תיקנו לכולן. וראה שו"ת דעת סופר או"ח סי' קכח שר"ל לפ"ז שכל ששולח לעני ממילא מקיים כבר ב' המצוות בב"א.

ומש"כ ח"א, שבשו"ת כת"ס שם (ד"ה ונפלע"ד) משמע דתלוי בהחלטת המקבל אם הוא כמשלו"מ או מתל"א – יל"ד בקל, דהתם קאמר שכשהעני מחזיק בו בתור מתל"א ובלי ספק רוצה בזה גם הנותן שפיר יוצא יד"ח אף אם לא נתכוון לכך (וראה לקוטי הערות לשם), אבל איפכא לא שמענו שהנותן אינו יוצא מחמת שהעני חשב שהוא משלו"מ. וכן שם בהמשך הדברים (בד"ה ויש לי), היינו שהנותן ודאי לא נתכוון לקיים שני המצות

משלו"מ ומתל"א רק חדא מיניהו, והמקבל החזיק בו עבור מתל"א. אבל לולא זאת שפיר מקיים מתל"א גם כשהמקבל מחזיק בו כמשלו"מ. וראה גם שם סי' קמא. שו"ת דעת סופר שם.

שו"ר בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א סכ"ד סק"ב דס"ל שלא יצא, לפי שהכל תלוי ברצון וכוונת המקבל. ודבריו מחודשים. ואיהו נמי כתב שמד' פי' ר"ח מגילה ז, סע"א מוכח שיצא, לפי שהכל תלוי בכוונת הנותן. (אלא שגוף פירושו בדעת ר"ח במש"כ "כלומר נתינת אביונים נתת לי מתנה אחת והיא הירך", דמדכתב "כלומר" משמע דלקושטא לא קיים מתל"א, לפי שבכה"ג שנתכוון הנותן למשלו"מ (בהיפך מנדו"ד) לא יצא יד"ח מתל"א, פשוט שאינו מוכרח בדברי ר"ח. ובעיקר שיטת ר"ח שם בנוגע לאופן קיום מצות משלו"מ, הארכנו טובא בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א. וקנה שביתתי שם). אלא שרצה לחדש לפרש בגי' רש"י שם ד"ה ה"ג, שר"א אמר לר"י נשיאה קיימת בנו משלו"מ, דלכאו' תיקשי מאי קמ"ל, ומכיון שכן פי' מדעתו דעכצ"ל שר"י נשיאה שלחו בתור מתל"א וא"ל ר"א שקיים משלו"מ, ולפ"ז הכל תלוי בדעת המקבל. ולדידי ולדכוותי, כל דבריו מוקשים טובא, שמה שהכריח בדעת רש"י שר"י שלחו בתור מתל"א אין לזה אפי' רמז קלוש בגמ' ורש"י, ופורח באויר ואין לו על מה שיסמוך. ואם אכן כך הי' מעשה, הו"ל לפרש להדיא בגמרא, ועכ"פ ברש"י, שכך היו פני הדברים. ועיקר קושייתו דמאי קמ"ל ר"א – כבר הקשו כן גדולי המפרשים (ראה חדא"ג מהרש"א שם. פר"ח שם. ועוד), ויישבו בכמה אנפי (ראה בהנ"ל. פתח עינים. מתת אלקים. שו"ת דעת סופר או"ח סי' קכח. ועוד). והוא עצמו כתב אח"כ (בד"ה וגם לנוסח) לפרש שרצה לעוררו שיקיים גם מתל"א. (ומש"כ שלא מסתבר כלל לומר כן – לפענ"ד פי' זה ניחא טפי מפירושו המחודש). ובכל אופן, אין הקושיא מכריח להעמיד המאורע באו"א מהפשוט. וגם למה שחידש בגופא דעובדא היכי הוה, מ"מ מהיכא תיתי לפרש בכוונת הדברים שלא קיים גם מתל"א, וקושטא קאמר שיש בזה גם משום קיום משלו"מ (ראה גם מהרש"א לפי דרכו) "דהא תרי מנות איכא". ועוד שגם לדבריו, הא איכא לפרושי שאין הכוונה כפשוטו שיש כאן קיום של משלו"מ, אלא שבאמת לא קיים משלו"מ, לפי שלא נתכוון לכך כלל, וכוונת ר"א שכמות המזון שנתן כשרה מצ"ע למשלו"מ (וכפי שפי' הו"ע בדעת וגי' ר"ח שכתב "כלומר נתינת אביונים נתת לי", שבמש"כ ר"ח "כלומר" נתכוון לפרש שבקושטא גם מתל"א לא קיים, אלא שראוי הוא למתל"א, כנ"ל). וגם מסברא אין דבריו מובנים, שלדבריו נהפכה הקערה על פי' שאין זקוקים לכוונת הנותן כלל, וזו לא שמענו, שגם את"ל כסברתו שתלוי גם בדעת המקבל, בודאי נוגע שהנותן יתכוון לקיים מצותו. וכ"ה במה שפי' כן בגי' השאלתות, שמעיקרא א"ל קיימת בנו משלו"מ, והדר קאמר קיימת בנו מתל"א, וכתב לפרש שבודאי נתן לו מעיקרא עבור מתל"א, שאין לזה רמז בד' השאלתות. וגם אפ"ל בגי' השאלתות, דקמ"ל שאין לקיים ב' המצוות בב"א, ועוד כהנה רבות. (ובכלל, כמה גירסאות בדברי השאלתות. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם הע' טז). ובגמר דבריו נתפס, שהעיד ע"ע שזכה בה מן ההפקר. ומצאתי בדרשות חת"ס לער"ח אד"ש תקס"ה, שבין הדברים כתב להקשות "מנא לי' לר"א דבראשון קיים בי' משלו"מ דילמא לשם מתל"א שלח לי'", הרי לנו שנקט החת"ס בפשיטות שהכל הולך אחרי כוונת הנותן.

[ומש"כ בהמשך ד' החת"ס לפרש בגי' השאלתות שבמשלוח הראשון אמר ר"א קיימת בנו משלו"מ, שלא יטעה לומר שקיים מתל"א בזה, והיינו מחמת שאטמא דעגלא אינו בגדר דבר שצריך תיקון מרובה, עיי"ש לפי דרכו – נראה דס"ל שא"צ כוונה כלל (כדלקמן), ומה"ט גם לסברת ר"י נשיאה ליתן לשם מתל"א קיים בזה משלו"מ אף שלא נתכוון לזה. או"י, דקושטא קאמר שמצ"ע אפשר לקיים בזה משלו"מ ולא משלו"מ. כן אפ"ל שכיון שחזר והודיעו לאחמ"כ שקיבלו בתור משלו"מ ג"ז בגדר כוונה – ראה עד"ז שו"ת דעת סופר שם בפי' ד' הכת"ס. אמנם, גוף דברי החת"ס שם (שכתב לחדש שאותו הדור שלחו רק מנות דמיקרבא הנייתי' טפי, ומרדכי כתב אליהם שישלחו מנות לרעיהם ומעות דוקא לאביונים כדי שיזכה העני לטרוח בעצמו במצות שמחתו, זכר למה שהיו טרודים במלחמה ואח"כ נחו, וקבלו היהודים לקיים שניהם הן דמיקרבא הנייתי' וגם שיטרח בו העני, ששלחו מאכלים הצריכים תיקון מרובה) – הם ע"ד הדרוש ולא אליבא דהלכתא, שהרי לדינו ודאי יוצא גם בכל מידי דמיכל, וגם במוכן לסעודה, וכפס"ד הרמב"ם מגילה פ"ב הט"ז שיכול לשלוח תבשיל. ועוד זאת, שמש"כ שם שיוצא יד"ח משלו"מ גם בדבר הצריך תיקון, כנתח ירך חי – נמי לא אתיא אליבא דהלכתא, כמ"ש במג"א סתרצ"ה סקי"א].

וגם מש"כ באפרקסתא דעניא שם לתלות בדין נתינה בע"כ – צע"ג, שאי"ז בע"כ, אלא שאינו אומר להדיא שהוא בשביל מתל"א. ומה שהביא מאחרונים שהכל תלוי בשמחת המקבל – אינו שייך כלל לכאן, דאינהו מיירי בנאנסו ולא קיבלם וכיו"ב, ואילו כאן שמח ונהנה מקבלת המתנה, אלא שלא ידע שיש כאן כוונה עבור מתל"א, ומאי שיאטי' לכאן.

ומצאנו באפריון עה"ת פ' זכור בטעם גוף התקנה דמשלו"מ בכדי שהעניים לא יתביישו בקבלת מתל"א. ואולי כוונתו באופן המבואר כאן, ששולח לו בתור משלו"מ. ובכל אופן, צ"ע בדבריו שהרי במתל"א יוצא במתנה אחת לחוד משא"כ במשלו"מ.

[ועוד להעיר שבכלל לכמה דעות א"צ כוונה במצות שבין אדם לחבירו. אבל בפמ"ג סתרצ"ה במ"ז סק"א (ובמשנ"ב שם סק"ד בשמו) שבסעודת פורים ומשלו"מ ומתל"א אפשר צריך כוונה. ואולי טעמו דשאני משאר מצות בין אדם לחבירו לפי שהוא זכר לנס. וכ"ה בפמ"ג שם לענין סעודת פורים. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מח'תתקצא). וראה שו"ת דעת סופר שם. ונפק"מ בכ"ז, בשולח רק מחמת הנימוס ואינו יודע שיש מצוה בדבר. וראה שו"ת משנה שכיר או"ח סמ"ז שפי' מחמת פרסו"נ. וראה שו"ת משנת יוסף ח"י סי' קלב].

וכן עולה מדברי החיי"א כלל קנה סל"א דס"ל שכל ששולח לעני ממילא דינו כמתל"א. ופי' כן בעובדא הנ"ל לגי' הירושלמי מגילה פ"א ה"ד (שהוא כגי' ופיר"ח). וראה גם נפש חי' מגילה שם שכ"כ, שמה"ט א"ל בתחילה קיימת בנו מתל"א לפי שאא"פ לצאת משלו"מ אא"כ יש לו כבר סעודת פורים, ורק כשלח פעם שני' א"ל קיימת בנו משלו"מ. (אבל בהמשך דברי החיי"א משמע שעיקר הטעם מחמת שהיא מתנה קטנה. ולאו רישא סיפא). ואף שכו"כ נחלקו על החיי"א – כ"ה כבר בדרשות חת"ס פורים תק"ס, שבאין לו סעודה הדר דינו כאביון.

ועצ"ע אם יש בזה משום גניבת דעת, ראה משנה ראשונה דמאי פ"ד מ"ד. (ובתוספת רעק"א דחשיב כמכירה ולא כנתינה. וצ"ע). ונראה דאיפכא הוא, שכיון שהעני חושב שמאכילו מהחולין וממילא גניבת דעת איכא, אבל כאן אין נפק"מ לעני. ובודאי מצוה איכא ליתן דרך כבוד ואי"ב משום גניבת דעת

מילואים כא (הערה 238)

אמנם, בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סת"צ דל"מ לזכות לעני ע"י אחר, וצריך ליתן לעניים בעצמם, או שיגיע להם ביומו. וכ"כ בשו"ת פני מבין סרל"ד. וכן הוכיח בס' תקון משה (פאלאק) ח"ב הל' פורים (צג, ב), והביאו בהגהות עקבי סופר שם, ממה שבשו"ע סתרצ"ד ס"ד ל"כ לעשות כן במקום שאין עניים. וכ"כ השואל בשו"ת שיח יצחק סשע"ט בשם הגאון מפאקש. אבל בשו"ת מהר"י אסאד סר"ז נקט לדבר הפשוט שאפשר לזכות לעני. וכ"כ להלכה בשו"ת שיח יצחק שם. וכ"כ שם בשם הירעיות שלמה. וכ"ה בחמדת ארי' ספ"ח, הביאו בשיח יצחק שם. ובאופן המבואר בפנים, י"ל דמהני גם להחולקים.

וצ"ל שבשו"ע מיירי באופן שלא מצא מי שיזכה עבור העני. ועוי"ל, דמיירי שאינו מכיר בעני מסויים לזכות עבורו, דלכאו' לא מהני לזכות עבור עניים דכולי עלמא. או"י, דאה"נ שצריך לזכות ע"י אחר, וקושטא קאמר שיעכב בינתיים המעות אצלו עד שימצא עני. וראה בשו"ת דברי פנחס (צימעטבוים) סל"ח שיישב ע"פ מש"כ לחדש שבפורים א"צ זיכוי ע"י אחר, ויכול לזכות ע"י עצמו. והוא מחודש. ומחוורתא, דקמ"ל שאצ"ל דוקא לעניי אותה העיר, שכיון

שאין עניים בעירו, יתנם לעניי עיר אחרת (וראה גם ערוה"ש סתרצ"ה ס"ז). וכנראה כן הבין גם השואל שם. וגם במשנ"ב סתרצ"ד סקי"ג מוכח שהבין שאין הכוונה כפשוטה שיכול לעכב המעות אצלו, שא"כ לא יצא יד"ח מתל"א, עיי"ש.

ובאמת, ממקומו מוכרע, ובהקדם, שבכמה ראשונים (מרדכי מגילה סתשע"ז, שממנו הביא ד"ז בב"י. וכן בתשב"ץ קטן סי' קעב. כלבו סמ"ה. מהרי"ל מנהגים הל' פורים ס"ג וס"ו. מנהגים להר"א קלויזנר מנהגי פורים ספ"ב ס"י) נמצא כזה: "במקום שאין מניין", ונתקשו בזה טובא (ראה א"ר סתרצ"ד סק"ה שבודאי אי"ז טה"ד. ברכ"י שם בשיו"ב סק"א. ועוד), מאי שיאטי' דמנין הכא. ובשו"ת דברי פנחס שם פי' לנכון (ועיי"ש שקלסי' הגאון מהרש"ם, ונמצא הוא בשו"ת מהרש"ם ח"ד סוסי' קכט, ושם שכ"ה גם להגי' "עניים"), עפמש"כ בכלבו סי' קטז, שחרם הקדמונים שבמקום שיש מנין קבוע בעיר חייב לפרוע מעות פורים לחלק לבני העיר. וכ"כ מדעתו המהדיר למנהגי מהרא"ק שם ע"פ שו"ת מהר"ם ב"ב דפוס פראג סי' קנג. וכעת נתברר שכ"ה להדיא בכת"י צרפתי קדום הנקרא ספר שימושי, שבהמשך לתקנה הנזכרת הובא ד"ז. ומינה, שעיקר הענין שאינו חייב ליתן לעניי עירו דוקא.

ויתירה מזו, שבראשונים הנ"ל (ובכ"מ) מוכח שהדין שיכול לעכב המעות אצלו וליתנם אח"כ מיירי רק במעות פורים ולא במתל"א (ראה להלן מש"כ בהע' לענין כל הפושט יד נותנין לו), והביאו ד"ז ביחד עם מחה"ש (ושאר מגביות שנהגו בה). ומדוייק גם שינוי הל' בשו"ע "מעות פורים". וכ"ה גם לפי' בתרא שבמשנ"ב שם דמיירי במה שרגיל ליתן כל שנה (והיינו מטעם שחייב כבר לעניים, ראה גם שד"ח מערכת פורים סק"ו). ועפ"ז מובן גם מה שא"צ לזכות ע"י אחר. וא"ש גם מה שבהשקפה ראשונה צ"ב, שלכאו' ליכא בזה שום קיום מצות מתל"א, ומה תועלת יש בעיכוב המעות לעצמו – שבאמת לא איירו כלל מדיני מתל"א. וגם לפי' קמא (שגבו הגבאים ואין מוצאים עניים לחלק), מוכח שבמתל"א דעלמא לא מהני לעכב לעצמו. [והנה, ד"ז א"צ לפנים, שהכוונה שמעכב המעות אצלו, ויתנם לעניים שבעיר אחרת, או ישלחם לשם (וכ"כ בסידור יעב"ץ. חיי"א כלל קנה סכ"ח. קיצור שו"ע סי' קמב ס"ג. ערוה"ש שם), ולא שלוקחם לעצמו. ולחנם נתקשה בזה בשולחן גבוה סוסי' תרצד. ובכ"מ הגי' "לעכב מעות פורים לעצמן" (ולא "לעצמו"), וא"ש טפי].

אבל בביהגר"א לשו"ע שם, ובפי' דמשק אליעזר וברכת אליהו לשם, מוכח שפי' שהכוונה לומר שבעיכוב ממון אצלו יצא כבר יד"ח מתל"א. ובברכ"י שם שצ"ל הפרשה עכ"פ (אף של' השו"ע "לעכב לעצמו" מורה שגם אינו מפרישו), ומשמע מדבריו, שבהפרשה בעלמא כבר יצא. וכ"כ בדעתו, וגם למעשה, בשו"ת חלקת השדה ס"ד ואילך. וכ"ה גם בזכל"א או"ח אות פ. וכ"כ בפשיטות בשו"ת ויען יצחק (אשכנזי) סכ"א (נדפס בשם "קצת מכתבי מוהר"ר דוד אברהם חי", אנקונא תרצ"ב) שיצא בזה יד"ח. וכן הבין בשו"ת הרד"ד או"ח ח"א סמ"ה ד"ה עוד אפ"ל (ושם שאמירתו לצדקה כמסירה לעניים). וביפ"ל סתרצ"ד סק"ב כתב שההפרשה גופה חשיבא מצוה. ולא נתברר אם ר"ל שיצא בזה. ומשמעות דבריו, שלפחות יפרישו ויקיים מצות הפרשה. וראה אהלים למהרי"ל דיסקין סתרצ"ד ס"ד מה שנסתפק בכוונת השו"ע.

[ולהעיר שכ"ה בכל נודר לצדקה שבאין עניים מצויים חייב להפריש עכ"פ (רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"א. שו"ע יו"ד סרנ"ז ס"ג. וראה יפ"ל שם שהסמיך לד"ז. ואף שבראשון לציון לשו"ע שם ובמנ"ח מ' תקעה ר"ל שהוא רק לעצה טובה, בר"ן ר"ה ד"ה, א מוכח שעובר בבל תאחר. וכ"ה בב"י שם. וכ"כ כמה אחרונים בדעת הרמב"ם), שעי"ז נכנס לרשות צדקה, או דחל עלה שם צדקה (ראה שו"ת דברי יחזקאל סי"ג. חי' ר"ח הלוי מכירה פכ"ב הי"ז. ועוד). ובכ"מ, שגם הפרשת צדקה מצוה היא (ראה ט"ז יו"ד שם סק"ג. שו"ת אבנ"ז או"ח שסמ"ג סק"ג ואילך. שבה"ל ח"ב סי' קכו. רבבות אפרים ח"ב או"ח סי' קעז. וש"נ. וראה גם סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 475). ובפרט למ"ד שגם בצדקה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, וי"א שכל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא גם בצדקה (ראה שו"ת תרועת מלך סוסי' ו). ומצאתי בחי' חת"ס (חי' סוגיות "סלע זו לצדקה") שבמעות פורים למ"ד שאסור לשנות, בי גזא דרחמנא היא מעת ההפרשה].

מילואים כב (הערה 241)

וילה"ע גם מזה שמצינו דל"מ דין עבד כנעני בצדקה, שצ"ל נתינה שלו דוקא (אף אם אין צ"ל כסף שלו), כמ"ש הנתיבות בתשובתו שבשו"ת חמדת שלמה סל"ב, והובא בפת"ש יו"ד סש"ה סקט"ז. ושם דל"ד למחה"ש דמהני לשקול עבור חבירו (שקלים פ"א מ"ו). וראה גם שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קצא. וגם לאמ"ב דיני פדה"ב ס"ג שבפדה"ב מהני שהשליח יפדה ממונו וא"צ ממון המשלח, אין להכריח מזה לגבי מתל"א. וגם את"ל דמהני דין עבד כנעני שלא מצינו מי שיכתוב כך להדיא – הרי בהכרח שתמנה אותו כשליח. וראה ערוה"ש סתרצ"ו ס"ג, שאפשר שבמתל"א – ולא במשלו"מ – יצא כשב"ב נותנים עבורו. ולא פי' שם אם הכוונה שממנה אותם כשליח לפנ"ז.

וכשאא"פ בכך, מאיזה סיבה שתהי', יכול לזכות לאשתו הכסף ע"י אחר ועולה לה, ויתן לגבאי צדקה עבור אחר, והגבאי זוכה לאחר וגם לעני (ובב"א – ראה עד"ז טור אה"ע סי' קכ בשם הרמ"ה. נתה"מ סי' קצה סק"א. סש"מ סק"ג). אלא שצריך להודיע לה שנותן עבורה (נוסף להטעם שי"א שבמתל"א מצ"כ), לפי שאינו יכול ליתן לגבאי צדקה בכסף שלה (שזכה בו הגבאי עבורה) ללא הסכמתה, ואפילו יש אומדנא שאם היתה יודעת היתה נותנת. ובפרט במשלו"מ, שהוא בכדי להרבות אהבה ורעות. וראה גם ערוה"ש שם, שבמשלו"מ ודאי ל"מ כשנותנים עבורו שלא בפניו. ואולי כיון שצ"ל השליחות ממנו בפורים ולא לפנ"ז.

[ויש שכתבו להקל באשתו ליתן עבורה, וכמו שמביא עבורה קרבן עשיר לפי שאשתו כגופו (פיהמ"ש נגעים פי"ד מי"ב), או שהוא מתנאי כתובה ונחשב כאילו הביאה בעצמה. וראה גם ערוה"ש סתרצ"ד ס"ב. ונדחקו לפרש במג"א סתרצ"ה דלעיל שהכוונה להודיע לה שנותן עבורה. אבל בפשטות לא ילפינן מקרבנות, דאתיא מקרא (ראה פי' הר"ש נגעים שם)].

מילואים כג (הערה 241 הנ"ל)

והה"נ במשלו"מ שאא"פ להקנות לקטן. ואף דלא בעינן לכם במשלו"מ, ראה גם פסקי תשובה סי' קמ, אכתי אין לו ליתן לאחר ואסור ליקח הימנו. וראיתי למי שר"ל, שבמשלו"מ מהני גם לפני שהגיע לעונת הפעוטות, ולא רק מטעם שמרגילו במצוה, לפי שכ"ז שחפץ הקטן ואינו חוזר בו וקרוביו לא ביטלו מעשיו א"צ המקבל להחזיר פירות שאכל, ולפ"ז ר"ל שבמשלו"מ סגי במה שיכול לאכול אף אם נתינתו מתנה. אבל ז"א, שכ"ז לא מהני רק בדיעבד באכל כבר. ואולי י"ל בסגנון אחר, שאין כאן חובת נתינה ממש רק משום שמחת פורים נגעו בה, וא"כ אף כשאין מתנתו מתנה מהני. (ולכאו' לפ"ז להסוברים שגם במתל"א הוא משום שמחה, אולי מהני גם בנותן עבור אחרים. אמנם, נראה שאינו, שסו"ס אין כאן מעשה נתינה שלו, שאין נתינת אחר מתייחסת אליו, וכנ"ל, דל"מ עבד כנעני. ומ"מ אכתי י"ל שא"צ להקנות לה הכסף, ושגם בנותנת מממונו מהני, שהעיקר קבלת המקבל, ולא איכפת לן שלא נחסר מממונה. אלא, שממש"כ הפוסקים שאין ליתן מכספי מעשר משום דהוי דבר שבחובה (וראה שו"ת כת"ס יו"ד סי' קיב שכתב לפקפק מה"ט גופא) מוכח, שצ"ל משלה).

ואף שאין להמקבל ליקח, ואסור לקטן ליתן, י"ל שכיון שכך נהגו ש"ד, לפי שאין בעה"ב מקפיד שיתן הקטן, ובדבר מועט קיי"ל שלוקחים מהם צדקה – ב"ק קיט, א. שו"ע יו"ד סרמ"ח ס"ד. ואף שבפת"ש שם סק"ד כתב דהיינו רק לצדקה – כיון שלמעשה נהגו גם בדברים אחרים, אין מקפידים ומוחלים. וכ"ה בתוספתא ב"ק פי"א ה"ב, הובא במג"א סי' קע סקכ"ב, שהבן

שאוכל משל אביו קוצה ונותן פרוסה וכו' ואינו חושש משום גזלו של בעה"ב שכך נהגו. ובתוס' חולין ו, ב ד"ה אשת מוכח דקאי גם כשאינו לצדקה. (אלא שברשב"ם ב"ב מג, ב גרס בתוספתא דקאי לעניים. וכ"ה במרדכי ב"ב פ"א סתצ"ה).

מילואים כד (הערה 242)

אלא שבב"מ משמע שבדין מתל"א גופא נתחדש שיוצאים יד"ח בנתינה לכל הפושט יד (והיינו שהוא לקולא, ולא לחומרא להוסיף על מתל"א) – ראה בריטב"א ב"מ עח, ב שנגעו בה מדין שמחה ולא משום צדקה. ריטב"א מגילה ז, ב. וכ"ה בכ"מ בראשונים. (והאריכו בזה בב"מ. וראה גם שיחת פורים תשל"א. לקו"ש חט"ז ע' 365 ואילך. ח"מ ע' 185 ואילך). וכ"מ קצת בפי' ר"א כהן צדק מגילה ט, כב וברוקח ובפי' הר"ש אוזידא, שנרמז בתיבת "לאבינים" שבמגילה שחסרה וי"ו.

ואכתי איכא לפרושי בריטב"א ודעמי', דלא קאי התם כלל אמצות מתל"א, ומגבת פורים לפורים (וכן מעות פורים) הו"ע בפ"ע שנהגו בה (ודלא כמיוחסים לריטב"א ב"מ שם. וכן הבין בשו"ת חקרי לב יו"ד קה. ברכ"י שם בשיו"ב סק"א. וכ"מ בשו"ת מהר"ש הלוי או"ח סי"ח. ועוד), שגבו מעות והגבאים קנו מזה עגלים לעניים (ובמגן גבורים ב"מ שם שניתן גם למי שיש לו מה להתפרנס אבל אין לו במה לשמוח בבשר ויין), אף שסתימת דברי הראשונים והאחרונים דהיינו הך.

וכ"מ גם מל' הגמ' "דלמא התם נמי דאדעתא דפורים הוא דיהיב לי", דעדיפא הול"ל שניתן לקיים מצותן וקפדי בהכי (וכמ"ש בחקרי לב שם, ועד"ז משמע בשו"ת מהר"ש הלוי. וראה בפמ"ג סתרצ"ד במ"ז סק"א. שו"ת מהרא"י מזינקוויץ ב"מ שם. וכ"כ מד"ע בשו"ת דברי יציב או"ח סרח"צ). וכ"ה בשטמ"ק בשם הראב"ד ש"לא נתנו אלא לשמחת פורים לקיים מהם שמחה ומשתה ויו"ט". וכ"כ כעי"ז בתורת חיים ב"מ שם. וכן גם בשו"ת חות יאיר סרל"ז, שרוצה שהעניי יקיים מצות סעודת פורים וליתעביד מצוה בממוני'. וכ"ה לכל הפי' והטעמים שכתבו האחרונים לחלק בין מגבת פורים להשוכר חמור להוליכה בהר, דל"א התם דרק אדעתא דהכי יהיב לה. וגם בל' הריטב"א שם "כיון דמצות היום היא קפידא רבה איכא לנותנים", איכא לפרושי שכוונתו כנ"ל שניתן בכדי שהמקבל יוכל לקיים מצות היום, תדע שלא הזכיר כלל ע"ד חובת מתל"א. וכן גם בצפע"נ ערכין פ"ו הכ"ז שמחוייב ליתן – היינו מצד מגבת פורים ולא חובת מתל"א. (ואף דאיכא לדחויי ולמימר דהני רבנן סברי שאין מצות מתל"א תלוי' בהספקת סעודת פורים, ומצד מתל"א כשלעצמה אין קפידא אם יוציא העני המעות לד"א, ולהכי לא נז' כן בטעמא דמילתא שהוא משום קפידא דמצוה – אכתי איכא לאוכוחי, דמגבת פורים אינה מכלל מצות מתל"א, שהרי במגבת פורים הרי איכא קפידא שתהא לסעודת פורים). וכן מוכח גם מזה שהמותר יפול לכיס של צדקה או לפורים בשנה הבאה, אף שא"כ יתכן שלא יצאו יד"ח מתל"א. (ואינו דומה למקום שאין עניים שמעכב לעצמו. וגם בזה נת' לעיל (בהע' בבירור דין זכיית מעות מתל"א ע"י אחר) שאין הכוונה למתל"א).

ואכן בב"מ שנז' "מעות פורים" או "מגבת פורים" טרח רש"י להדגיש בפירושו, שהכוונה לחלק לעניים לסעודת פורים, ולא הזכיר כלל ע"ד מתל"א – ראה פירש"י ב"מ שם ד"ה מגבת. ע"ז יז, ב ד"ה מעות וד"ה נתחלפו (אבל ראה תוס' שם). וכ"ה בכ"מ בראשונים. לאידך, בכ"מ שנז' מתל"א לא הזכיר רש"י כלל עד"ז. (ולהעיר שגם במגילה ד, ב ד"ה גובין שינה רש"י בלשונו וכתב "מתנות האביונים", ובשפ"ח וזכרון סופרים שם פי' שאין הכוונה למתל"א). וכן מוכח בשו"ת תרוה"ד סי' קיא שדייק מל' הרמב"ם דשאני משלו"מ ממתל"א, שצ"ל מאכל ומשתה לפי שהוא בשביל סעודת פורים. (אמנם מצינו שכמה אחרונים נקטו שגם מתל"א בכלל הן לצורך סעודת פורים, וכ"מ קצת בכמה ראשונים – ראה בנמוק"י, ר"ן ורבינו יהונתן מגילה ז, א. וכ"ה להדיא בנמוק"י מגילה ב, א ד"ה הואיל. אבל יל"ד). וכן נראה להוכיח ממש"כ בחי' הר"ן ובנמוק"י ב"מ שם, דמסתמא כל הנותן ע"ד סעודת פורים הוא נותן.

ומשמע שבמגבת פורים (עכ"פ) אינו מוכרח שתהא לסעודת פורים. ויל"ד.

ועיקר הענין מוכח גם מזה שמגבת פורים ומעות פורים הובא בכ"מ בראשונים כענין בפ"ע (ולפעמים ביחד עם מחה"ש וכדומה). וכן מוכח גם מזה שיש שנהגו ליתן מעות פורים לחזן (ראה שו"ת משאת בנימין סנ"ד. מג"א סתרצ"ד סק"ב). וראה בכל הנ"ל שו"ת דבר אליהו סס"ט ד"ה וכן. צפע"נ מגילה פ"ב הי"ד והט"ז. בית זבול ח"ג סוסי' יח. ערוה"ש סתרצ"ד ס"ה (אבל ראה שם ס"א וס"ז). לב אברהם ח"א סס"ה. ובארוכה – בס' דבש מסלע (שיף) סכ"א. (וראה גם לעיל שם בהע' בבירור דין זכיית מעות מתל"א ע"י אחר. וראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"ב בסופו).

ומודגש בל' הכלבו סמ"ה שמעיקרא כתב: ואחר צאתם מבית הכנסת שחרית מחלקין מעות פורים ונותנין לכל מי שירצה לקבל ואין מדקדקין בדבר והכל להרבות השמחה. ואח"כ כתב כענין בפ"ע ע"ד חובת משלו"מ ומתל"א. עיי"ש. ועוד, שבריטב"א גופא בב"מ ובמגילה שם משמע דתרוייהו איתנהו בה, ובלשונו בב"מ שם: "שאין יום זה מדין צדקה **בלבד**" ועד"ז במגילה שם: "שאין נתינה זו מדין צדקה גרידתא". ובסגנון אחר, שעכ"פ הוא כעין משלו"מ להרבות שמחה ורעות – ראה ל' הריטב"א שם. ולהעיר מל' הכלבו שם דכייל למשלו"מ ומתל"א כחדא (אלא שכנ"ל דין כל הפושט נז' שם לפנ"ז בפ"ע), ובלשונו: "משלחין מנות איש לרעהו ואל העשיר שולח שני מנות ואל העני מנה אחת". ועד"ז הוא בר"ן מגילה ג, ב (בדפי הרי"ף). ולכאו' י"ל, שהריטב"א לשיטתו אזיל, שבריטב"א מגילה ז, א גרס "קיימת בנו רבינו ומתל"א" (ודלא כגי' רש"י ועוד), אף דהיירי בעשיר. אבל אינו, שעיקר כוונתו שדומה עליו כאילו נתן לאביון (וכל' פיר"ח שם: נתינת אביונים נתת לי), ולא שבאמת קיים המצוה בנתינתו לעשיר.

כן להעיר שבל' הרמב"ן ב"מ שם משמע קצת, שכוונתו שבדין כל הפושט נתחדש ששולח גם לעניים שאינם ראויים, והיינו בנ"א שאינם מהוגנים, ולא ששולח גם לאלו שאינם עניים. וכ"כ הב"ח סתרצ"ד בדעת רש"י. והכי נמי איכא לפרושי בשאר דוכתי שכתבו כעי"ז.

ולאידך, בכ"מ שצ"ל דוקא לאביונים ולא עניים, וכ"ה בכמה שיחות קודש – ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ב סי' טז. ועכ"פ, ודאי שצ"ל לעניים ולא לעשירים. (וי"ל בדוחק, דאינהו מיירי שאין מי שפושט יד, וכשמחזר בעצמו ליתן יתן לאביון דוקא). אבל להעיר מנמוק"י ב"ק ספ"ק, שבאינו יודע בו שאינו הגון יש לו שכר. אבל ראה יד רמ"ה ב"ב ט, ב – סי' קיט. ועוד.

ובאחרונים (הנ"ל, וחלקם נסמנו גם לקמן) מצינו הוכחות לכאן ולכאן. ומקום אתנו לומר, שגם במקומות שכתבו (או שכ"ה משמעות הל') שעי"ז מקיימים מצות קיום מתל"א, היינו שגם אחרי שקיים עיקר המצוה ליתן לאביונים דוקא, י"ב ג"כ קיום מצוה להרבות ליתן. או"י, בסגנון אחר קצת, שיל"פ ששניהם אמת, הן לקולא שיצא בזה יד"ח, והן לחומרא שימשיך ויתן לכל הפושט גם אחרי הנתינה לשני אביונים (שהרי המצוה ליתן "לפחות לשני עניים". ובלא"ה, גם מדיני צדקה אסור להחזיר כל מי ששואל ריקם, אא"כ באמת אינו עני. אלא שבפשטות לא נתכוונו לרמז לב' פירושים הפכיים מן הקצה אל הקצה). ועוד להעיר, שפשטות הל' "**כל** הפושט" מוכיח שלרבויי נמי קאתי, ליתן לכל הפושט, שאם רק להקל הוא, הול"ל "אין מדקדקין בדבר והפושט יד נותנין לו" וכדומה. ואף שאין למדין הלכה מאגדה, בדרך רמז ילה"ע, שבספרי דרוש מצינו בפי' הדברים, שאין הגבלה בדבר, וכאו"א יכול לבקש בפורים מהקב"ה, ונותנים לו מלמעלה, והיינו, דלטפויי קאתי שמלמעלה נותנים לכולם, "יתן יחזור ויתן".

וראה דרשות חת"ס ז' אדר תקצ"ד ד"ה בירושלמי. שו"ת חתן סופר סע"ב. בית שערים סש"פ. אבן ישראל על משנ"ב סתרצ"ד. שבות יצחק פורים פ"ח. להורות נתן ח"ג סל"ז סק"ה. ועוד. וראה שיחת פורים תשל"א. פורים תשל"ב.

ולמעשה, לכו"ע מתל"א צ"ל דוקא באביונים מישראל, אף שבדין "כל הפושט" גם גוים בכלל. (וכבר הקשו להפי' שזהו לקולא,

את"ל שבאמת אינו עני איך יוצא יד"ח. אבל בפשטות כל הפושט קאי אגבאי צדקה, והנותן עשה כדבעי. וכ"ה בצפע"נ שם. וראה מחשבות חרוץ ס"ו – באו"א. ואין להקשות בהנתינה לגוים משום דרכי שלום, דאם לקולא אימתי, ואינו מחוייב ליתן לכל עני גם מישראל, מאי דרכי שלום איכא – שכיון שמדייק להדיא לא ליתן לגוי איכא משום איבה, ומשו"ה אין מדקדקין ונותן למי שיהי').

ונפק"מ גם בקביעות שפורים חל בע"ש, אם מוקפים מקיימים דין כל הפושט ביו"ד (מדין מתל"א) או בט"ז (מדין שמחה).

מילואים כה (הערה 244)

בר"ד משיחת פורים תשל"ו כפי שנרשם ע"י ועד הנחות בלה"ק נזכר דקאי רק כשהפריש כבר מעות מעשר וממילא זכו עניים, אבל אם לא הפריש עדיין יכול ליתן מתנות לאביונים ולנכות אח"כ מחשבון המעשר. אמנם, בסרט הקלטה הודגש בפירוש "איז לויט דעד שיטה איז ניטא אין דערויף קיין סתירה, ער קאן דאס טאן", ולא שכ"ה לדינא. זאת ועוד אחרת, שבלקו"ש (דלקמן) עולה איפכא.

[ובהנזכר שם בר"ד "זאגט מען דאך אויף דערויף אבער דער הסברת הטעם" – משמע שסבורא זו לחלק בין אם הפריש כבר או לא נז' כבר באחרונים. ולע"ע לא מצאתי. ולהעיר, שבר"ד שם נראה שאם מתל"א הוא בגדר מצות צדקה יכול ליתן מכספי מעשר (אא"כ כבר הפריש), משא"כ אם משום שמחת פורים נגעו בה. ועד"ז דרכו כמה אחרוני זמננו – ראה שו"ת דברי מנחם (כשר) ח"ד סמ"ו. להורות נתן ח"ג סל"ז. אבל בשו"ת כת"ס או"ח סי' קלט אזיל בתר איפכא, שאם הוא משום צדקה צ"ל משלו. ובלקו"ש חט"ז ע' 366 ובהע' 17 נראה שנקט כדעת הכת"ס. וכ"ה במהדורא אחרת משיחה הנ"ל בלקו"ש ח"מ ע' 185 הע' 10. ובמקור הדברים בשו"ת מהרי"ל סנ"ו איכא לפרושי הכי והכי.

והנה, סברת מהרי"ל שם שלא לפרוע חובו ממעשר, ובשל"ה מס' מגילה משום דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. ולפ"ז, גם כשלא הפריש עדיין אינו מועיל. אבל להעיר מדעת שו"ת פנ"י ח"א ס"ב שאפילו קרבנות מותר להביא ממעות מעשר שהן חולין גמורים וכש"כ דברים של מצות וצדקה שמותרים ממעות מעשר. וראה גם שו"ת צי"א ח"ט ס"א פ"ג סק"ג. גם צ"ע החילוק בין מעות שהפריש כבר לשאר מעות מעשר, דמ"ט זכו בו עניים אחרים יותר מאביונים אלו].

מילואים כו (הערה 278)

גם את"ל דאיסורא הוא (ולא רק גילוי מילתא – ראה שו"ת אבנ"ז או"ח סי' תקיד סק"ה. אלא שבכ"מ מוכח דאיסורא היא. וראה לקו"ש חי"א ע' 324 ד"ה מחדת יום הפורים), ודשייך גם ביום ט"ו (ראה ר"ן מגילה ג, א בדפי הרי"ף שנסתפק אם שייך גם בט"ו. רשב"א מגילה ה, א ד"ה באלו. נמוק"י שם. שלה"ג מגילה א, ב בדפי הרי"ף בשם ריא"ז. ראבי"ה מגילה סתתס"ב. מרדכי מגילה סתשע"ה לענין קריאת מגילה מספק בט"ו כמו ביוט"ט, והובא בט"ז סתרפ"ח סק"ד. אר"ח מגילה כב. כלבו פורים. אבודרהם תפלת פורים. ובמאירי מגילה ב, עא ד"ה אע"פ שלא יקרא בט"ו, אבל לא משום ולא יעבור. אמנם, אנן קיי"ל לדינא בשו"ע סתרפ"ח ס"ח שבנזדמנה לו מגילה קורא בט"ו, ומשמע דליכא לא יעבור בט"ו. ועכ"פ, ליכא איסורא. וגם בר"ן שצידד דאיכא לא יעבור, לאו לאיסורא איתמר, אלא שאינו זמן החיוב. וכ"ה להדיא בשבה"ל סקצ"ה, מקור הדין, דליכא משום ולא יעבור. וכ"כ בחיי"א כלל קמה ס"ט. משנ"ב סתרפ"ח סקכ"ג. ויש שכתבו לחלק, דהתם שאני שכבר חלה חובתו בי"ד ונאנס. ואיפכא הוא, וכלפי לייא. אמנם, להפוסקים שקורא ללא ברכה – י"ל דליכא לאוכוחי, שהרי בשבה"ל שם מפורש דבלא ברכה ליכא משום ולא יעבור. וראה מגילת ספר עמ"ס מגילה (להר"ד אופנהיים) ה, א בפירש"י א ד"ה באלו. גנזי המלך לרי"ט ויי"ל לרמב"ם מגילה פ"א הי"א. פתה"ד על העיטור הל' מגילה אות מה. שו"ת שנות חיים סי' קנג. הסכמת המחזה אברהם לנפש חי' לנדא עמ"ס מגילה, נדפס בסופו, קיח, א. ובהגהות הרז"ס כהנא, נדפס בקובץ מפרשים בשו"ע מהדו"ח, לט"ז סתרפ"ח סק"ד, דשאני התם שמפרש ויוצא בשיירא ואינו בעיר. ולא נהירא, שהרי ל' השו"ע "בן עיר", ועוד שבשבה"ל מפורש בזה דליכא ולא יעבור מחמת שהאיסור רק אחר ט"ו), וגם בנוגע לסעודה (רשב"א שם. ריטב"א מגילה ה, א ד"ה באלו. שם ז, ב ד"ה אמר רבא. המנהיג הל' פורים. וקאי התם בסעודה במוצאי י"ד. והוא דלא כמשך חכמה אסתר ט, לא. ושם גם בנוגע ללילל ט"ז. וראה מזה אצלנו בלוח לפורים שחל בע"ש בדיני יום ט"ז. ועיי"ש ברשב"א וריטב"א שמה"ט הוקשה להם בדעת הירושלמי שבט"ו שחל בשבת מאחרין. אמנם, אנן קיי"ן לדינא שמאחרין, כנפסק בשו"ע סתרפ"ח ס"ו. וראה במג"א שם סק"י שאין ראיות הרלב"ח מכריעות, ואין בנו כח לחלוק על הירושלמי. וכמ"ש באשכול הל' פורים ס"ט (לחד תי' מחמת שבעיקר הדבר כבר קיים ולא יעבור. וראה שו"ת מחנה חיים ח"א סל"א. דברי שלום מזרחי ח"ה סצ"ה), וגם את"ל דכולהו נמי איתנהו בהדי הדדי – היינו שיש איסור בסעודת פורים בט"ו, שלא מצינו למי שיאמר כך – פשוט דאינו שייך כשכבר קבע פורים וגם סעודת פורים בי"ד. וכש"כ בנמשכה סעודתו לתוך הלילה. ומנהגן של ישראל תורה היא, והובא לדינא בראשונים כמלאכים (מהרי"ל מנהגי פורים. שו"ת תרומ"ד סי' קמ. רמ"א או"ח סתרצ"ה ס"ב. ועוד), וח"ו לפקפק בזה. וחדשים מקרוב באו להסתפק בדבר. (ולדידי לא מהימנא מש"כ בזה בס' הצדיק ר' שלמה ע' נא בשם הגר"א. וכמה תיוהי קחזינא התם. וז"ע העירוני הגר"י וקסשטוק שליט"א, וז"ל: בעברי קצת על מש"כ בלוחו הנפלא, ראיתי שכתב לפקפק על מש"כ בס' הצדיק ר' שלמה שע"פ הגר"א יש הקפדה לסיים סעודת פורים מבע"י משום ד"לא יעבור כתיב". ונראה להביא סמך למש"כ כת"ר שאי אפשר שדברים הללו יצאו מפי הגר"א, שהרי בדבריו בביאור הגר"א מפורש להיפך דס"ל דכל זמן שלא התפלל מעריב עדיין נמשך קדושת הפורים ויכול לומר על הניסים גם אם נטל ידיו מחשיכה. וז"ל הגר"א סימן תרצה סעיף ג "העיקר דכל שנמשכה קדושת שבת או שחלה מזכירים של שבת ולכן מתפלל בליל שבת שתים של שבת וכן מזכיר בבה"מ של שבת כמ"ש בתוספתא וכן בנעילה מזכיר של שבת הואיל ועדיין לא התפלל מעריב ועדיין קדושת שבת משא"כ מתפלל במ"ש שתים שכבר התפלל בראשונה של חול ולפ"ז אין חילוק בין התחיל דאפילו לא התחיל כנ"ל. ולפי הירושלמי דגומר בלילה י"ל דאזלינן בתר התחלה אבל לגמרא דידן בסוף יומא דאף להתחיל בלילה ש"ד מדאמר אין טובלין וכנ"ל". ויש בדבר חידוש נפלא ביותר דס"ל דגם אם נטל ידיים אחר חשיכה בליל ט"ו אם עדיין לא התפלל מעריב מברך על הניסים על מה שאכל משום שעדיין נמשך קדושת הפורים, (וכמדומה שזה נגד כל הפוסקים) ועכ"פ הוא שתירה גמורה למש"כ בספר הנ"ל.עכ"ד). ועוד, דבלא"ה קיילי"ן שחייב במשתה ושמחה בב' הימים (כפס"ד הרמ"א סתרצ"ה ס"ב. וראה בארוכה בשו"ת מנח"א ח"ב ס"ה).

וראה גם סה"ש תש"נ ח"א ע' 351.

והה"נ שאין חשש במנהג המוקפים להמשיך סעודתם לתוך ליל ט"ז (אף דליכא לכל הסברות הנ"ל).

וה"ה בנוגע השקו"ט מדין בל תוסיף. (ובמרדכי וראבי"ה שם מוכח שבאמת ליכא ב"ת גם במגילה, הואיל ולאו זמן קריאה הוא, מיהו איסור איכא הואיל ומכוון לקריאה, ועוד דאי מתרמי לי' מוקפין וקורא עבורו זימני' הוא. וראה בית ישחק מגילה פ"א ה"ט. ובשו"ת הרדב"ז החדשות סרנ"ב שאין לגעור באותן שקורין בי"ד ובט"ו שכיון שקורין בלא ברכה לא הפסידו כלום והלואי שיזכרו נפלאות ה' בכ"י. ודלא כנימוקי או"ח שחש משום ב"ת. ובראבי"ה גופא כתב שהלכה רופפת וסמכינן אמנהג). ובפרט שעסודה היא דבר הנהוג בכ"י (ראה עד"ז מאירי ר"ה כח, ב לגבי אכילת מצה. ודלא כחיי"א כלל סח סכ"ג. וראה עיקרי הד"ט סי"ח סקס"ב. שד"ח מערכת כ כלל מא. אס"ד מערכת אכילה סק"ח. שו"ת יבי"א ח"ט או"ח סס"ב סק"א. וכן המנהג בפ"ש. וראה שו"ת דברי ישראל ח"א סי' קל. שבה"ל ח"ו קונטרס הקדשים ס"ג סק"ב. ודלא ככל"ח פ' ואתחנן כו, א).

וראה שו"ת ארץ צבי סקכ"א. דובב מישרים ח"ג סי"א. מקראי קודש פורים סמ"ג. ומצאתי בעובר אורח להאדר"ת מכת"י סתרפ"ח ס"ו ד"ה וקצת (נדפס בקובץ אליבא דהלכתא גל' קא) ללמוד זכות על כל העולם שכמעט כל עיקר הסעודה הוא אחר שקיעת החמה ליום י"ד, דסמכינן בזה אירושלמי דבמשתה ושמחה לא שייך ולא יעבור, וא"כ כיון דא"א לאכול מבעו"י מחמת טירדות הפרנסה על כן הו"ל כשעת הדחק ודיעבד וכחל בשבת. וצ"ע. וראה גם הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"א. ובהרשום אצלנו שם עה"ג. וכן בהע' לעיל בדיני משלוי"מ (להמרבים בזה).

מילואים כז (הערה 312)

ויש שכתבו לחדש שגם אחרי שהקיא אפשר לברך אם מברך מיד ללא הפסק. וטעמם, שחובת ברכה אחרונה על גוף מעשה האכילה ולא ההנאה שבאה מהרגשת השובע, ומה שאינו מברך אחרי שנתעכל – אינו לפי שעברה הנאתו אלא לפי שהעיכול הוא הפסק. והנה, נוסף לזה שכל הפוסקים דנו שלא לברך מחמת שכנתעכל דמי, ולא העלו על דעתם סברא זו, גם גוף הסברא מחודש לגמרי, ומפורש הפכו בכ"מ. ואף שחקרוה שרים אם הברכה על האכילה או השביעה (ונפק"מ בקטן שבירך ברהמ"ז והגדיל קודם שנתעכל המזון, או בגוי שנתגייר לפני שיעור עיכול, וכן באונן שאכל ונקבר המת קודם שיעור עיכול. ואכ"מ בכ"ז) – הרי גם את"ל שהברכה על מעשה האכילה, מה שאינו מברך אחרי העיכול הוא לפי שכלתה ההנאה ממעשה האכילה. וכן מצינו מפורש במג"א סרט"ז סק"ג, שהב"ד הכלבו בטעם שאין מברכים ברכה אחרונה על הריח לפי שכלתה הנאתו ודמי לנתעכל המזון. (ומש"כ בפירש"י נדה נא, ב ד"ה ריחני, שאין מברכין אחד הריח שהנאה מועטת היא – ג"ז יל"פ כד' הכלבו. וכ"כ בב"ח רסי' רטז וט"ז שם סק"ד. דרושים נחמדים למהר"ם שיף סוף חולין. ועוד. ואף גם לד' המג"א שם סק"א שהם פירושים חלוקים (וראה שם בא"א סק"א) – אין הכרח לאפושי פלוגתא גם בענין זה בגדר ברכה אחרי שנתעכל).

ומה שהקשו מברהמ"ז על המן אף שנבלע באברים (יומא עה, ב) וממילא דמי לנתעכל המזון (וכה"ק כבר בשו"ת ביכורי שלמה ח"ב ס"ג), ומזה הוכיחו שאפשר לברך גם אחרי עיכול כשאין הפסק בין האכילה לברכה שלאחרי' – הא לא תברא, שלכמה דעות ברהמ"ז על המן אינה בגדר חובת ברהמ"ז אלא תקנה בפ"ע שתיקנה משה לשעתו (וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יח'תשכז). ועוד, שמהיכא תיתי שהמן לא נתעכל, אלא שאח"כ נבלע. ובכ"מ מפורש שכוונתם ש"נבלע באברים" – היינו שאי"ב פסולת, ותו לא. ול' רש"י יומא שם: נבלע באברים שאינו יוצא מן המעיים. וראה עמק הנצי"ב לספרי פ' בהעלותך שכתב להדיא שהמן נתעכל. ודמיא לבשר קרבנות שנבלע באברים (ראה רוח חיים אבות פ"ג מ"ג. הגש"פ מראה יחזקאל ד"ה חכם מה הוא בשם הרמ"מ מרימינוב. אבל ראה ערוה"נ סוכה מג, ב לתוד"ה תשבו), ועכ"ז מפורש באדר"נ פל"ה מ"ה שהי' מתעכל, והרי בן אחי' ממונה על חולי מעיים מהקרבנות (שקלים פ"א מ"ה. ואין לומר שאצל מי שלא אכל לש"ש לא נבלע באברים – שהרי במן מצינו שהרשעים אמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ע"ז שאינו יוצא מהמעיים. אבל במהרש"א יומא שם שרק לצדיקים נבלע. גם י"ל שרק במדבר נבלע בשר קדשים באברים. ודוחק). וכ"מ ברוח חיים שם שדימה להו אהדדי. וגם בד' הרמב"ן בשלח טז, ו – איכא לפרושי הכי. (אבל ראה בעה"ט בשלח טז, לג: נבלע באברים ונתעכל מאליו. וי"ל. ויש שהביאו מפירש"י יונה ב, א, שזימן לדג מן שלא יתעכל יונה במעיו. ולא נמצא כן בפירש"י בכל הדפוסים, והיא תוספת ששורבב לתוך ד' רש"י בדפוסים אחדים בלבד. ובלא"ה, לא נז' שם שהמן לא נתעכל, אלא שמחמת המן שנבלע באברים לא נתעכל יונה. ובלקו"ש ח"ד ע' 18 בתרגום חפשי כתבו שנתעכל בפנימיות, אבל אינו במקורו – בלקו"ש ח"ד ע' 1036. ולהעיר מלקו"ש ח"ט ע' 19 הע' 38 שהמן פעל זיכוך באברי העיכול. וראה גם שיחת ש"פ משפטים תשל"ב. וראה תורת חיים בשלח שיב, ד, שאינו כמזון מן הארץ שבא בכרס בעיכול). ותו, שמי ששנה זו לא שנה זו, שהרי לר"ע ביומא שם פי' לחם אבירים אינו שנבלע באברים (ומה שהוא לחם שמלה"ש אוכלים – אינו מכריח שנבלע באברים. וכ"כ להדיא בתוס' יוה"כ שם. וגם בגוף הגמ' משמע כן, ממה שהק' ר"י ע"ע "ומה אני מקיים ויתד תהי' לך", ומשמע דלר"ע ניחא שפיר, ונמצא שלר"ע היתה גם פסולת, אף של"ש כה"ג אצל מלה"ש, שרק הלחם הוא של מלה"ש, אבל תכונת האכילה כבנ"א שדומין לבהמה בענין זה), ולר"י שנבלע באברים – אפשר דס"ל שלא בירכו עליו. גם י"ל שכשחשבו על טעם לחם נדמה ללחם ונתעכל ג"כ. ואולי זה שבירכו ברהמ"ז הי' רק אחרי שסרחו כשלא נבלע באברים (יומא שם), או לאלו שלא נבלע להם באברים (למהרש"א הנ"ל שהוא רק בצדיקים. וראה תוספת יו"כ יומא עו, א ד"ה לחם אבירים ושפ"א שם ד"ה זה יהושע, שרק ליהושע נבלע באברים. ולהעיר מל' הזהר ח"ב סב, ב "נפקי ולקטי ומברכן", והרי הצדיקים לא יצאו ולקטו, שירד להם על פתח בתיהם). ועוד תיקשי לדידהו, דשאני מן, שבודאי שבעו מאכילת המן, ומקרא מלא הוא "ולחם לשבוע", וכן "צידה שלח להם לשובע" (ומש"כ ויענך וירעיבך – היינו שלא הי' פת בסלו, ועוד. ונת' בדא"ח בכ"מ ע"ד החסידות. אבל היתה שביעה כפשוטה. וראה שיחת ש"פ עקב תשכ"ג בארוכה. ושם, שהרעבון הוא רק בנוגע להנאת הגרון, אבל מתברך במעיו. ואבל להעיר מתורת חיים בשלח שדם (וראה גם קונט' ביאור והגהות לד"ה ויאכילך להרא"י ריבלין), דמשמע שפי' שלפי שבנבלע באברים ל"ש שביעה. ויל"פ כנ"ל), וא"כ אף אם נבלע באברים יכולים לברך כ"ז שהיו שבעים. וראה בלבוש סי' קפד ס"ה דעל השובע הוא מברך ולא כשנתעכלה האכילה שכבר חזר ונתרעב. (ולהעיר שבכלבו סכ"ד כתב רק שכשמפסיק ריח מחוטמו עברה הנאתו, משא"כ באכילה. ואיכא לפרושי שאין כוונתו דדמיא לנתעכל (כ"ה בלבוש סרט"ז ס"א ובמחה"ש למג"א שם. ועוד), אלא שר"ל שזולת הדין שאינו מברך אחר עיכול, עוד זאת שאא"פ לברך כשפסקה ההנאה, אבל באכילה איכא הנאה אח"כ, וכן גם במן דאיכא הנאה באברים. וראה גם סה"מ מלוקט ח"ד ע' רעז שבריח אחרי שנפסק הריח עוברת הנאתו (ונסמן למג"א הנ"ל), אבל במאכל גם אחרי שנתעכל נשאר במציאות. אמנם, ד"ז שייך רק במן דל"ש בו גדר עיכול, וממילא כל ששבע עדיין מברך, אבל במי שהקיא, אא"פ לו לברך אח"כ, לפי שעברה הנאתו ודמיא לעיכול). וגם שאני מן דאחשבי' קרא לאכילה דכתיב בה "לאכלה" (וכמו שהוא לענין גדר לחם במן, כפי שהארכנו שם), ובירכו עליו אף דדמי לנתעכל. ועוי"ל שלפני מ"ת בירכו גם אחרי שיעור העיכול, משא"כ אחרי מ"ת שחובת ברכה היא מקרא ד'ואכלת ושבעת', ש"כשהוא שבע מברך". וגם למטוונהו שמה שאינו מברך אחר העיכול הוא משום הפסק – מסתבר שגוף ההקאה ג"ז בגדר הפסק כמו העיכול.

עיניהן של עניים נשואות במקרא מגילה מגילה, ד ע"ב

THE EYES OF THE POOR ARE RAISED TOWARD THE MEGILLAH READING

The Rambam:
The greatest joy is
to gladden the hearts
of the poor, the orphan,
and the widows.

רמב"ם: אין שם שמחה
גדולה ומפוארה אלא
לשמח לב עניים ויתומים
ואלמנות וגרים. שהמשמח
לב האמללים האלו דומה
לשכינה. הל' מגילה ב, יז.

The Rebbe: To preserve
the dignity of the poor,
"Matanos La'Evyonim"
should be given via a
charity administrator.

הרבי: מתנות לאביונים,
צריכה להיות
בתכלית הזהירות
בכבודם של העניים,
ע"י הנתינה
לגבאי צדקה.
ש"פ ויקרא תשמ"ט.

Donations will be distributed on Purim Day.

DONATE AT

KERENANASH.COM

Zelle KerenAnash@770shul.org